

В. Д. ЛИТВИНОВ
Л. П. СКОРИНА

ЛАТИНСЬКА МОВА

ПІДРУЧНИК
ДЛЯ ВУЗІВ

ВИЩА ШКОЛА

В. Д. ЛИТВИНОВ
Л. П. СКОРИНА

ЛАТИНСЬКА МОВА

Допущено
Міністерством вищої і середньої
спеціальної освіти УРСР
як підручник для студентів
факультетів іноземних мов
пединститутів і університетів

КИЇВ
«ВИЩА ШКОЛА»
1990

Учебник состоит из основного курса, хрестоматии, содержащей образцы классической, средневековой, ренессансной латыни, латыни эпохи Просвещения, а также из латинско-украинского словаря с английскими, немецкими, французскими, испанскими параллелями.

В основном курсе имеется материал по фонетике, морфологии, синтаксису латинского языка, учебные тексты и упражнения, чтение и выполнение которых способствует развитию, закреплению и углублению приобретаемых знаний, подводят студента к чтению текстов на латинском языке.

Для студентов факультетов иностранных языков педагогических институтов и университетов.

Рецензент: д-р філол. наук Р. М. О л е н и ч (кафедра класичної філології Львівського університету)

Редакційна група літератури з іноземної філології
Редактор О. О. Г у с а к

Литвинов В. Д., Скорина Л. П.

Л64 Латинська мова: Підручник.— К.: Вища шк., 1990.—
247 с.— Латин., укр.
ISBN 5-11-001896-0.

Підручник складається з основного курсу, хрестоматії, що містить зразки класичної середньовічної, ренессансної, просвітницької латини та латинсько-українського словника з англійськими, німецькими, французькими, іспанськими параллелями.

Основний курс містить матеріал з фонетики, морфології, синтаксису латинської мови, навчальні тексти і вправи, що розвивають, закріплюють, поглиблюють набуті теоретичні знання, підводять студента до читання текстів латинською мовою.

Для студентів факультетів іноземних мов педінститутів і університетів.

Л $\frac{4602020500-256}{M211(04)-90}$ 220-90

ББК 81.2Латин-923

ISBN 5-11-001896-0

© В. Д. Литвинов, Л. П. Скорина, 1990

ПЕРЕДМОВА

Підручник укладено відповідно до програми з латинської мови для студентів факультетів іноземних мов педінститутів, який передбачає 70-годинний курс практичних занять. Він складається з основного курсу, що містить матеріал з фонетики, морфології, синтаксису; включає також хрестоматію і латинсько-український словник.

Структура підручника традиційна. Весь навчальний матеріал поділено на 35 занять, кожне з яких містить граматичні правила, синтаксис відмінків, навчальні тексти, абетковий словник до них, побудований за принципом частотності, лексико-граматичні вправи. Активний словниковий запас студента позначено зірочкою *.

Граматична частина підручника охоплює весь програмний матеріал, виклад якого відповідає принципам послідовності і системності у навчанні.

З огляду на високу продуктивність латинських афіксів для словотворення у нових європейських мовах значна увага у підручнику приділена питанням словотвору.

Великого значення надається навчанню синтаксису латинської мови, зокрема, синтаксичним зворотам *Accusativus cum infinitivo* і *Nominativus cum infinitivo*, дуже поширеним в оригінальних прозових текстах. З метою більш глибокого засвоєння, оперативного знаходження в тексті і правильного перекладу їх на рідну мову подаються також відповідні паралелі з західноєвропейських мов, що їх вивчають студенти у вузі.

В основному курсі підручника подано навчальні тексти. Причому під цією рубрикою зустрічаються не тільки так звані зв'язні тексти, а й такі, що являють собою набір окремих речень, не пов'язаних спільним смислом. Це переважно крилаті латинські вислови: прислів'я, приказки, афоризми, сентенції, літературні цитати, які, як правило, мають добре відомі відповідники або кальки у романських і германських мовах. У підручнику зустрічається понад 1 000 таких висловів і афоризмів.

Після цих речень, призначених для читання, перекладу і тренування граматичних форм, що вивчаються, у більшості занять подаються також зв'язні тексти, в яких передбачено повторюваність лексичних одиниць і найбільш типових граматичних явищ. Ці тексти подано з урахуванням принципу поступового засвоєння латинської граматики в її різних аспектах.

Цикл вправ, розроблених до кожного заняття, спрямований на засвоєння лексики і граматики, на самостійну роботу із словником, на засвоєння окремих словотворчих елементів у зіставленні з лексичними паралелями в англійській, німецькій, французькій, іспанській та українській мовах. А ті з них, що орієнтують на аналіз граматичних форм, відповіді на поставлені питання, трансформацію того чи іншого речення, сприяють усвідомленню синтаксису латинської фрази і підводять до читання оригінальних текстів.

Цій меті служить також подана у підручнику хрестоматія, що містить зразки не тільки класичної, а й середньовічної, ренесансної і навіть просвітницької латини, в тому числі й вітчизняної, зокрема, латиномовні твори українських письменників кінця XVII — початку XVIII ст.— Стефана Яворського, Феофана (Теофана) Прокоповича, Григорія Сковороди.

У кінці підручника подано алфавітний латинсько-український словник з англійськими, німецькими, французькими та іспанськими паралелями.

Сподіваємось, що опрацювання матеріалу цього підручника сприятиме не тільки вивченню студентами латинської мови, але й більш глибокому усвідомленню закономірностей і особливостей розвитку тієї мови, яку вони вивчають як свій фах.

Латинська мова (*lingua Latina*) — це мова племені латинів, які населяли в I тисячолітті до н. е. невелику місцевість Лацій (*Latium*), розташовану в центральній частині Апеннінського півострова з головним містом Рим (*Roma*). Разом з оскською та умбрською латинська мова належить до італійської групи індоевропейських мов. Поряд з ними на території сучасної Італії була у вжитку етрусська, кельтська, грецька та інші мови.

Після численних завоювань латинів утворилася величезна Римська імперія, на території якої поширилася як державна латинська мова. Мови підкорених племен і народностей протягом майже п'яти століть (до падіння Римської імперії 476 р. н. е.) зазнавали потужного впливу латинської мови. Водночас і латинська мова збагачувалась за рахунок зворотного впливу мов підкорених народів, зокрема етрусської і грецької. Реальна мовна ситуація Римської імперії була такою, що поруч із латинською літературною мовою існувала розмовна народна мова (*sermo vulgaris*), яка пізніше шляхом схрещування з мовами підкорених племен і народностей дала різні діалекти, що стали основою формування романських мов — італійської, французької, іспанської, португальської, румунської, молдавської та ін.

В історії розвитку латинської літературної мови розрізняють кілька періодів: Архаїчний період (III—II ст. до н. е.) — відомий діяльністю епічних поетів Невія (пом. 201 р. до н. е.), Еннія (239—169 рр. до н. е.); славетних комедіографів — Плавта (бл. 250—184 рр. до н. е.), Теренція (190—159 рр. до н. е.).

Класичний, або золотий період (I ст. до н. е. — I ст. н. е.). До класичного періоду належить творчість політичного діяча й історика Цезаря (100—44 рр. до н. е.), знаменитого оратора Цицерона (106—43 рр. до н. е.), поетів Вергілія (70—19 рр. до н. е.), Горация (65—8 рр. до н. е.), Овідія (43 р. до н. е. — 18 р. н. е.).

Післякласичний, або срібний період (I—II ст. н. е.). Найбільш відомі письменники цього періоду: Сенека (4 р. до н. е. — 65 р. н. е.), Марціал (43—104 рр. н. е.), Тацит (55—120 рр. н. е.) та ін.

Період II—V ст. н. е. називають періодом пізньої латини. Відомі численні твори з історії, літератури, архітектури цього періоду. З поширенням християнства з'являються твори християнських авторів: Гієроніма (340—420 рр.), Августина (354—430 рр.) та ін.

Після падіння Римської імперії літературна латинська мова продовжувала існувати в Європі як мова науки, релігії, дипломатії, школи. В епоху Середньовіччя латинською мовою складаються хроніки: «Історія готів» Йордана, «Історія франків» Григорія Турського, «Історія Данії» Саксона Граматика, «Життєпис Карла Великого» Ейнхарда тощо.

В епоху Відродження латинською мовою пишуть свої твори Еразм Роттердамський (1466—1536 рр.) у Голандії, Томас Мор (1478—1535 рр.) в Англії, Джордано Бруно (1548—1600 рр.) і Томазо Кампанелла (1568—1639 рр.) в Італії.

У XVII—XVIII ст. написані твори філософів, фізиків і математиків: Фр. Бе-

на (1561—1626 pp.), Р. Декарта (1596—1650 pp.), П. Гассенді (1592—1655 pp.), Спінози (1632—1677 pp.), І. Ньютона (1643—1727 pp.), Г. Лейбніца (1646—1716 pp.) та ін.

Латинською мовою писали деякі свої твори вітчизняні вчені й письменники: Юрій Дрогобич (бл. 1450—1494 pp.), Станіслав Оріховський (1513—1566 pp.), Іван Домбровський (поч. XVII ст.), Феофан Прокопович (1681—1736 pp.), Михайло Ломоносов (1711—1765 pp.), Григорій Сковорода (1722—1794 pp.) та ін.

До кінця XVIII ст. латиною читалися також курси лекцій з різних галузей знань, зокрема, курси поетики й риторики на Україні: в Києво-Могилянській академії та колегіумах.

Сучасні романські, германські і слов'янські мови мають немало свідчень певної спорідненості з мовою латинською, що є доказом їх генетичної спільності та запозичень. Особливо це помітно на лексичному рівні. Досить навести для прикладу латинські слова *terra, figura, plenus, illustrare, documentum* і порівняти з французькими *terre, figure, plein, illustrer, document*, щоб виявити їх генетичну спільність. У німецькій мові таку спільність виявляють назви міст: *Köln (Colonia), Regensburg (Regina castra)* та ін.; лексичні запозичення: *Wein (vinum), Rettich (radix), Birne (pirum), Pforte (porta), Fenster (fenestra), Strasse (strata)* й багато інших.

В англійській мові назви міст зі складовою частиною *-chester, -caster* або *-castle* утворюються від лат. *castra* (військовий табір) і *castellum* (укріплення). Пор.: *Manchester, Lancaster, Newcastle*.

Іноді запозичення в англійській лексиці відбувались за рахунок слів, засвоєних германцями від римлян. Пор. лат. *vinum*, нім. *Wein*, англ. *wine*; лат. *strata*, нім. *Strasse*, англ. *street*; лат. *campus*, нім. *Kampf*, англ. *camp*.

В англійську мову латинська лексика ввійшла також через посередництво французької мови. Пор. англ. *noble, victory, art, colour* з лат. *nobilis, victoria, ars, color* (фр. *noble, victoire, art, couleur*).

Багато слів латинського походження є і в українській мові: студент, лаборант, доцент, професор, інститут, факультет, ректор, проректор, аспірант, аудиторія, лабораторія, абітурієнт, мур, цибуля, капуста, барвінок тощо. Латинська мова поряд з грецькою донині залишається базою для утворення міжнародної суспільно-політичної та наукової термінології: комунізм, соціалізм, партія, пролетаріат, капіталізм, конституція, секція, революція, демонстрація, космонавт, радіація, мопед, телевізор, велосипед, плюс, мінус, синус, косинус, консенсус та ін.

Дуже продуктивні ще й тепер латинські афікси, наприклад:

укр. бі-лінгвізм, супер-обгортка, транс-ляція;

англ. *by-cycle, super-man, trans-lation*;

нім. *Bi-nom, Super-lativ, Trans-port*;

фр. *by-cyclette, super-poser*;

ісп. *bi-color, super-población, trans-marino*.

Читаючи художню, наукову чи суспільно-політичну літературу, ми часто трапляємо на крилаті вислови без перекладу й пояснень, нерідко навіть у газетах, розрахованих на найширшу аудиторію: *persona grata, terra incognita, volens nolens, alma mater* і багато інших. В примітках до тексту можна зустріти літери *o. s.*, що означає *opus citatum* — цитований твір, *p. (pagina)* — сторінка, *etc. (et cetera)* — і так далі, тощо.

Таким чином, латинська мова живе в друкованому слові; знання її сприяє розширенню загальноосвітнього кругозору, розвиває логічне мислення, йде на користь загальній мовознавчій обізнаності.

ОСНОВНИЙ КУРС

1. LECTIO PRIMA

ЛАТИНСЬКИЙ АЛФАВІТ

У зв'язку з тим, що латинська мова протягом значного часу функціонувала на території Європи поряд з національними мовами, вона зазнавала певного впливу від цих мов. Насамперед це позначилося на читанні латинських текстів, що до певної міри підкорялося нормам вимови відповідних національних мов. Ця тенденція зберігається і в наш час. Нижче ми наводимо латинський алфавіт з тією вимовою, яка була прийнята в середні віки і за традицією є найбільш поширеною в практиці викладання.

Латинський алфавіт складається з 24 літер.

Позначення	Назва	Вимова	Позначення	Назва	Вимова
Aa	a	(a)	Nn	en	(n)
Bb	be	(b)	Oo	o	(o)
Cc	ce	(k, ts)	Pp	pe	(p)
Dd	de	(d)	Qq	ku	(k)
Ee	e	(e)	Rr	er	(r)
Ff	ef	(f)	Ss	es	(s)
Gg	ge	(ge)	Tt	te	(t)
Hh	ha	(h)	Uu	u	(u)
Ii	i	(i, й)	Vv	ve	(v)
Kk	ka	(k)	Xx	ix	(ks)
Ll	ei	(l)	Yy	upsilon	(i)
Mm	em	(m)	Zz	zeta	(z)

Примітки

1. Латинське *g* вимовлялось як українське *г* у слові *ганок* (рос. *г*): *gutta* — крапля.
2. Латинське *h* вимовлялось як українське *г* або німецьке придихове *h*: *homo* — людина.
3. Літера *k* збереглася лише в скороченні *K.* або *Kal.* від слова *Kalendae* — календи (перше число кожного місяця), в позначенні хімічних елементів: *Kalium* тощо.
4. Літера *l* вимовлялась м'яко [ль], як в українському слові *люстра*, *люстерко*: *luna* — місяць.
5. У класичну епоху літери *u* та *i* вживались для позначення як голосних звуків (*u*) та (*i*): *iga* — гнів, *imbra* — тінь, так і приголосні: *x* (*v*) та (*j*): *ius* — право, *vesper* — вечір. Літера *j* не входила до класичного алфавіту. Літери *v* та *j* були введені лише в XVI ст. (*jus, vesper*). Літера *j* вживалася як нескладове *i*: *maialis* — травневий. В даному підручнику ця літера не використовується.
6. Літери *y* та *z* зустрічаються лише в словах грецького походження: *lyra* — ліра, *zona* — зона.

ГОЛОСНІ Й ДИФТОНГИ

У класичній латині голосні звуки поділяються на довгі й короткі. Довгий звук позначають знаком — (наприклад, *ā*), короткий — знаком ˘ (наприклад, *ă*). Шість голосних літер *a, e, i, o, u, y* передають 12 голосних звуків (шість довгих і шість

коротких). Довгота чи короткість голосного була засобом виявлення змісту слова чи його граматичної форми. Пор. *lĭber* (вільний) і *lĭber* (книжка), *vĕnit* (він приходить) і *vĕnit* (він прийшов).

Сьогодні при читанні латинських текстів довготи чи короткості не дотримуються. В нашому підручнику кількість голосного позначається лише в тих випадках, коли це необхідно для визначення граматичної форми слова чи постановки наголосу.

Крім голосних, у латинській мові є дифтонги (сполучення двох голосних, що становлять один склад):

ai — вимовляється як українське **ау**: *aurum* (аурум) — золото; *Aurora* (ауро-ра) — ім'я богині світанкової зорі;

ei — вимовляється як українське **еу**: *Europa* (еуропа) — Європа; *neuter* (неутер) — ні той, ні другий;

ae, oe відповідають вимові українського **е**: *praemium* (преміум) — нагорода; *dieta* (діета) — діета; *saepe* (сепе) — часто; *pena* (пена) — покарання; *coena* (це-на) — обід; *foedus* (федус) — договір.

Примітки

1. Дифтонги **ae, oe** правильніше було б назвати диграфами.
2. Німецькі **ä** та **ö** є залишками диграфів **ae** та **oe**, наприклад: *Präsens* (теперішній час), *Pönn* (пеня, штраф). Якщо в сполученнях **ae, oe** кожний голосний вимовляється окремо, на другому компоненті тоїть гори. ортальна риска або дві крапки: *aēr* або *aēr* (аер) — повітря; *poëta* або *poëta* — поет. Таке ж саме написання зберігається і в нових мовах: лат. *aēr*, фр. *aérien, aérateur*, англ. *aerate, aerial*, нім. *aeronautisch*, лат. *poëta*, фр. *poëte*, англ. *poetry*, нім. *poetisch*.

ПРИГОЛОСНІ

У латинській мові 18 приголосних: *b, c, d, f, g, h, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, x, z*.

C вимовлялося в класичну епоху як *k*. У IV—V ст. н. е. помічені випадки переходу звука *k* в африкату (*ts*) перед *e, i*. Пізніше це явище поширюється і стає традицією. У вітчизняній навчальній практиці встановилась дwoяка вимова цієї літери. Перед голосними *e, i, u* та дифтонгами *ae, oe, ei* літера *c* вимовляється як *ц*: *centum* (ценгум) — сто; *caementum* (цементум) — цемент; *cito* (ціто) — швидко, негайно; *circulus* (циркулюс) — коло; *Caesar* (Цезар) — Цезар. У всіх інших випадках, тобто перед голосними *a, o, u*, дифтонгами *ai, au*, а також перед приголосними та в кінці слів *c* вимовляється як *k*: *clavus* (клярус) — славетний; *caput* (капут) — голова; *color* (кольор) — колір; *credo* (кредо) — я вірю; *causa* (кауза) — причина.

S вимовляється як *s*: *sagitta* (саріта) — стріла; *stylus* (стілюс) — гостра паличка. В позиції між двома голосними *s* вимовляється як *з*: *rosa* (роза) — троянда.

X вимовляється як *кс*: *pax* (пакс) — мир; *radix* (радікс) — корінь. В позиціях між голосними та на початку слова вимовляється як *зс*: *exercitus* (егзерцітус) — військо; *exemplum* (егземплум) — приклад.

Q вживається лише в сполученні з *u* і вимовляється як *кв*: *aqua* (аква) — вода; *quinque* (квінкве) — п'ять; *equus* (еквус) — кінь.

СПОЛУЧЕННЯ ПРИГОЛОСНИХ

ngu перед голосною вимовляється як **нгв**: *lingua* (лінгва) — мова.

su вимовляється як **св** у словах *suadeo* (свадео) — я раджу; *suavis* (свавіс) — приемний; *suesco* (свеско) я звикаю та в похідних від них: *consuetudo* (консвєтудо) — звичка. В інших випадках вимовляється як **су**: *suus* — свій.

ti перед наступною голосною вимовляється як **ці**: *ratio* (раціо) — розум; *natio* (націо) — нація; *initium* (ініціум) — початок. Але в сполученнях **sti, xti, tti** вимов-

лялось як *ti: béstia* (бестіа) — звір, *míxtio* (мікстіо) — змішування, *Áttius* (Атті-ус) — Аттій (власне ім'я).

Сполучення з придиховим *h* зустрічається в словах грецького походження:

ch завжди вимовляється як *x*: *schóla* (схоля) — школа; *chórus* (хорус) — хор.

ph вимовляється як *ф*: *philosóphia* (фільозофіа) — філософія; *phásis* (фазіс) — фаза, період.

th вимовляється як *т*: *théa* (теа) — чай.

rh вимовляється як *р*: *rhýthmus* (ритмус) — ритм.

Серед приголосних звуків є так звані *muta* (німі) — *b, p, t, d, c, g* — і *liquida* (плавні) — *r, l*. Сполучення німого з плавним називають *muta cum liquida*: *bl, br, pl, dr, tr, gr, cli*.

ПОДІЛ НА СКЛАДИ

Число складів відповідає числу голосних звуків. Склади бувають відкритими (якщо закінчується на голосний) і закритими (якщо закінчується на приголосний). Поділ на склади відбувається:

між двома голосними: *déus* (бог);

між голосним або дифтонгом та поодиноким приголосним: *gó-sa* (троянда), *lú-pus* (вовк), *caú-sa* (причина);

перед сполученням *muta cum liquida*: *pá-tri-a* (батьківщина), *tém-plum* (храм);

всередині групи приголосних: а) між двома приголосними: *léc-tio* (читання); *íp-sū-la* (острів); б) у групі з трьох приголосних — звичайно перед останнім приголосним (крім сполучень з групою *muta cum liquida*): *sánc-tus* (священний), *але cás-tra* (табір), *doc-trí-na* (вчення);

префікси виділяються: *de-scén-do* (я спускаюсь), *abs-cé-do* (я відступаю), *ab-és-se* (бути відсутнім).

ДОВГОТА ТА КОРОТКІСТЬ СКЛАДУ. ПРАВИЛА ПОСТАНОВКИ НАГОЛОСУ

Склади в латинській мові бувають або довгі, або короткі (за природою або за положенням). Відкритий склад з коротким голосним — короткий. Всі інші склади довгі (навіть закритий склад з коротким голосним є довгим за положенням). Довгота складу позначається знаком довготи над голосною (—), короткість — знаком короткості (˘): *a-mī-cus*, *ro-pŭ-lus*.

Наголос в латинській мові класичного періоду був музикальний, тобто склад виділявся підвищенням або пониженням тону, а не силою видихання, як в українській мові, де наголос експіраторний (від лат. *expirare* — видихати).

У латинській мові склади рахують від кінця слова: пор. укр. ме-ди-ка-мен-ти^{1 2 3 4 5}
^{5 4 3 2 1} і лат. *me-dí-sa-men-tum*. Наголос у латинській мові ніколи не ставиться на першому складі від кінця. Він може стояти або на другому, або на третьому складі від кінця. Все залежить від довготи або короткості другого складу. Якщо другий склад довгий, наголос стоїть на ньому, якщо — короткий, наголос переноситься на третій склад від кінця.

Довгі за природою є склади, що містять у собі дифтонги (*ae, oe, eu, au*): *praе-mi-um*, *cau-sa*, *rau-per*, *phar-ma-ceu-ti-cus*. Довгі за природою голосні другого складу ми не будемо позначати ніякими знаками: *natura* (природа), *amicus* (друг), *amare* (кохати), *finire* (закінчувати). Короткі за природою голосні другого складу позначаються знаком короткості: *ropŭlus* (народ), *domŭnus* (хазяїн), *credĕre* (вірити).

Правила позиційної довготи

Голосний другого складу від кінця є довгим, якщо він стоїть перед двома або більше приголосними: *medica/men/tum* (ліки), *ma/gis/ter* (вчитель), *sep/tem/ber* (вересень), *no/vem/ber* (листопад), *cu/pres/sus* (кипарис).

Примітки

1. Якщо за голосним другого складу йде сполучення *muta cum liquida* (*tr, fl, cr, cl, bl, pr* і т. д.), тоді другий склад є коротким: *té/ne/brae* (тінь), *centí/me/trum* (сантиметр).
2. Сполучення *ch, ph, th, rh* розглядаються як один звук і не утворюють довготи за положенням: *philósophus* (філософ), *stómachus* (шлунок).
3. Довгим за положенням є голосний другого складу, якщо він стоїть перед *x*: *cor/gè/xi* (я виправив), *re/flè/xus* (рефлекс), *as/rè/xi* (я помітив).

Позиційна короткість

Голосний другого складу від кінця є короткий, якщо він стоїть перед іншою голосною: *pá/tri/a* (батьківщина), *scién/ti/a* (знання), *potén/ti/a* (сила), *cón/cór/di/a* (згода).

Голосний другого складу від кінця є короткий, якщо він стоїть перед *h*: *cón/tra/ho* (я втягую), *dé/tra/ho* (я витягую).

ВПРАВИ

1. Прочитайте слова, дотримуючись правил вимови. Коротко охарактеризуйте кожне з поданих нижче власних імен письменників Давньої Греції та Риму:

Aeschylus, Aesopus, Apuleius, Aristophanes, Aristoteles, Caesar, Catullus, Cicero, Euripides, Homerus, Horatius, Juvenalis, Lucretius, Martialis, Ovidius, Phaedrus, Plato, Plautus, Seneca, Socrates, Sophocles, Tacitus, Vergilius.

міфологічних персонажів:

а) *Apollo, Aphrodita, Bacchus, Cupido, Diana, Hera, Hermes, Iuno, Iuppiter, Ianus, Luna, Mars, Minerva, Musa, Mercurius, Neptunus, Pan, Pluto, Saturnus, Venus, Vulcanus;*

б) *Achilles, Adonis, Aegeus, Aeneas, Ariadna, Atlas (Atlantis), Cassandra, Daedalus, Damocles, Danaides, Hercules, Laocoon, Nioba, Odysseus, Oedipus, Orpheus, Penelope, Polyphemus, Pygmalion, Sisyphus, Sphinx, Tantalus.*

2. Прочитайте латинські назви місяців і зіставте їх з відповідниками у мовах російській та англійській (німецькій, французькій або іспанській):

Ianuarius (січень) — назва від імені бога Януса; *Februarius* (лютий) — місяць очищень та спокутних жертв; *Martius* (березень) — від імені Марса; *Aprilis* (квітень) — походження назви невідоме; *Maius* (травень) — від імені богині весни Маї; *Iunius* (червень) — від імені богині Юнони; *Iulius* (липень) — на честь імператора Юлія Цезаря; *Augustus* (серпень) — на честь імператора Октавіана Августа; *September* (вересень) — сьомий; *October* (жовтень) — восьмий; *November* (листопад) — дев'ятий; *December* (грудень) — десятий.

Примітка. Спочатку рік починався з березня. Звідси — невідповідність між числівниковими назвами римських місяців і порядковими номерами цих самих місяців у сучасному календарі.

3. Прочитайте латинські назви днів тижня і зверніть увагу на їх утворення. Зіставте латинські назви з їхніми відповідниками у мовах українській та англійській (німецькій, французькій, іспанській):

лат.	укр.	англ.	нім.	франц.	ісп.
Lunae dies	понеділок	monday	Montag	lundi	lunes
Martis dies	вівторок	tuesday	Dienstag	mardi	martes
Mercurii dies	середа	wednesday	Mittwoch	marcredi	miercoles
Jovis dies	четвер	thursday	Donnerstag	jeudi	jueves
Veneris dies	п'ятниця	friday	Freitag	vendredi	viernes
Saturni dies	субота	saturday	Sonnabend	samedi	sabado
Solis dies	неділя	sunday	Sonntag	dimanche	domingo

2. LECTIO SECUNDA

ІМЕННИК. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ. ТИПИ ВІДМІН

Латинська мова за своєю будовою належить до індоевропейських мов синтетичного (флексивного) типу, в яких відношення між словами визначаються за допомогою відмінкових закінчень на відміну від аналітичних мов (англійської, французької), де граматичні відношення передаються здебільшого за допомогою службових слів або порядку слів у реченні.

У латинській мові існує 10 частин мови:

Substantivum	іменник	Adverbium	прислівник
Adiectivum	прикметник	Praepositio	прийменник
Verbum	дієслово	Coniunctio	сполучник
Pronomen	займенник	Interiectio	вигук
Numerale	числівник	Particūla	частка

ІМЕННИК (NOMEN SUBSTANTIVUM)

Роди (Genera)

Genus masculinum (m)	чоловічий рід
Genus femininum (f)	жіночий рід
Genus neutrum (n)	середній рід

До чоловічого роду належать назви осіб чоловічої статі, річок, вітрів, місяців: dominus (хазяїн), Ianuarius (січень), poeta (поет).

До жіночого роду належать назви осіб жіночої статі, дерев, країн та островів: soror (сестра), alnus (вільха), quercus (дуб), Europa (Європа).

До середнього роду належать назви хімічних елементів, незмінні слова: Kalium (калій), Cuprum (мідь), fas (те, що годиться).

У латинській мові є також імена спільного роду: aquila (орел), canis (собака).

Числа (Numeri)

Numerus singularis (S.)	однина
Numerus pluralis (Pl.)	множина

Деякі іменники в латинській мові вживаються тільки в однині (singularia tantum): scientia (знання), valetudo (здоров'я), ferrum (залізо). Деякі слова вживаються тільки у множині (pluralia tantum): castra (табір), arma (зброя), Saturnalia (Саурналії).

Відмінки (Causus)

Nominativus (N. або Nom.) — називний (від *nominare* — називати).

Genetivus (G. або Gen.) — родовий (від *genus* — рід).

Dativus (D. або Dat.) — давальний (від *dare* — давати).

Accusativus (Acc.) — знахідний (від *accusare* — звинувачувати).

Ablativus (Abl.) — аблятив (орудний, місцевий, відкладний, віддільний).

Vocativus (V. або Voc.) — клична форма (від *vocare* — кликати).

У латинській мові є п'ять відмін іменників, які визначаються в залежності від кінцевого звука основи: I відміна — *a*, II — *o*, III — приголосний або *i*, IV — *u*, V — *e*. Ці історичні кінцеві голосні основи найчастіше виділяються в *Genetivus pluralis* (родовому множини).

Практичну основу іменників усіх п'яти відмін виділяємо за закінченнями *Genetivus singularis* (родовому однини):

- I відміна — *-ae*
- II відміна — *-i*
- III відміна — *-is*
- IV відміна — *-us*
- V відміна — *-ei*

Форми запису іменників

У словниках кожний іменник подається у двох формах: *Nominativus* та *Genetivus singularis*, причому родовий відмінок здебільшого подається скорочено: *vita*, *ae* (f) — життя; *amicus*, *i* (m) — друг; *homo*, *inis* (m) — людина; *casus*, *us* (m) — випадок; *res*, *rei* (f) — річ, справа. Відмінюються іменники додаванням до основи іменника відмінкових закінчень.

ПЕРША ВІДМІНА ІМЕННИКІВ (DECLINATIO PRIMA)

До I відміни належать іменники жіночого роду на *-a*, які в *Gen. sing.* мають закінчення *-ae*: *terra*, *ae* (f) — земля; *planta*, *ae* (f) — рослина; *silva*, *ae* (f) — ліс; *umbra*, *ae* (f) — тінь. Історична основа цих іменників закінчується на *-a* (пор. укр.: вода, земля). До I відміни належать також іменники чоловічого роду, що означають назви професій: *nauta*, *ae* (m) — моряк; *poëta*, *ae* (m) — поет; *scriba*, *ae* (m) — писар.

	S.	Pl.
N, V.	<i>terr-a</i>	<i>terr-ae</i>
G.	<i>terr-ae</i>	<i>terr-arum</i>
D.	<i>terr-ae</i>	<i>terr-is</i>
Acc.	<i>terr-am</i>	<i>terr-as</i>
Abl.	<i>terr-ā</i>	<i>terr-is</i>

В *Nom.* і *Voc. sing.* *ā* (коротке), В *Abl. sing.* — *ā* (довге).

За I відміною відмінюються також прикметники жіночого роду на *-a*: *magna* (велика), *rotunda* (кругла), *incognita* (невідома). Прикметники здебільшого ставляться після іменників і узгоджуються з ними в роді, числі й відмінку: *schola magna* (велика школа), *pila rotunda* (круглий м'яч), *terra incognita* (невідома земля).

Словотвір

Як відомо, одним із засобів словотворення є суфіксація. Найуживанішими суфіксами іменників I відміни є: **-tur-**, **-sur-**, **-in-**, **-ant-**, **-ent-**: *natura* (природа), *cultura* (обробка), *censura* (сувора оцінка, критика), *doctrina* (вчення), *medicina* (медицина), *scientia* (знання), *ignorantia* (незнання).

Суфікси **-tur-**, **-sur-** вказують на наслідок дії: *lectura* (прочитане), *sculptura* (вирізане), *creatura* (створене).

Суфікс **-in-** вживається в словах, що означають мистецтво або вид заняття: *doctrina*, *medicina*.

Суфікси **-ent-**, **-ant-** часто зустрічаються в іменниках, що означають якість або стан: *scientia* (знання), *potentia* (сила).

Новоєвропейські мови, запозичуючи латинські слова I відміни, засвоїли також словотворчі суфікси: лат. *natura*, *cultura*, *censura*, *doctrina*, *medicina*, *scientia*, *ignorantia*; фр. *nature*, *culture*, *censure*, *doctrine*, *medicine*, *science*, *ignorance*; англ. *nature*, *culture*, *science*, *ignorance*. нім. *Natur*, *Kultur*, *Doktrin*, *Medicin*, *Ignoranz*.

Відмінювання дієслова *esse* (бути) в теперішньому часі

S.		Pl.	
1. <i>sum</i>	я є	<i>sumus</i>	ми є
2. <i>es</i>	ти є	<i>estis</i>	ви є
3. <i>est</i>	він (вона, воно) є	<i>sunt</i>	вони є

Genetivus possessivus (володіння, належності)

Genetivus possessivus вказує на особу (або персоніфіковану річ), якій щось належить: *pila puellae* (м'яч дівчинки), *cauda bestiae* (хвіст тварини).

Dativus commōdi et incommōdi (вигоди або невигоди)

Dativus commōdi et incommōdi означає особу або річ, на користь якої (або на шкоду) відбувається дія. На українську мову перекладається родовим відмінком з прийменниками для, заради:

Non scholae, sed vitae discimus.

Ми вчимося не для школи, а для життя.

ТЕКСТ

Прочитайте і перекладіть:

1. *Ad bestias.*
2. *Ad littēram (littēras).*
3. *Ad vitam aut culpam.*
4. *Amica vitae.*
5. *In memoriam.*
6. *Pro formā.*
7. *Pro memoriā.*
8. *Sine maculā et rugā.*
9. *Sine morā.*
10. *Sub rosā.*
11. *Historia est magistra vitae.*
12. *Philosophia est magistra vitae.*
13. *Historia est schola vitae.*
14. *Schola est via scientiarum.*
15. *Aurora musis amica.*
16. *Roma est in Italiā.*
17. *Italia est terra Europae et patria linguae latinae.*
18. *Lingua latina est lingua antiqua.*
19. *Scientia potentia est.*
20. *Ibi victoria, ubi concordia.*
21. *Experientia est optima magistra.*
22. *Vita rustica parsimoniae, diligentiae, iustitiae magistra est.*
23. *In terrā est vita.*
24. *In lunā non est vita.*
25. *Diana et Minerva sunt deae.*
26. *Diana est dea silvarum.*
27. *Praeterea dea lunae est.*
28. *In Italia sunt multae statuae Dianae et Minervae.*

СЛОВА ДО ТЕКСТУ

* ad (з Acc.)	до	memoria, ae (f)	пам'ять
amica, ae (f)	подруга	Minerva, ae (f)	Мінерва
antiqua	антична	moera, ae (f)	затримка, зволі- кання
* aqua, ae (f)	вода	multae	численні
Aurora, ae (f)	Аврора, ранкова зоря	Musa, ae (f)	муза
aut	або	pop	не
bestia, ae (f)	звір, хижа тварина	optima	найкраща
bona	хороша	parsimonia, ae (f)	ощадливість
concordia, ae (f)	згода	* patria, ae (f)	батьківщина
culpa, ae (f)	помилка	* persona, ae (f)	особа
* dea, ae (f)	богиня	philosophia, ae (f)	філософія
Diana, ae (f)	Діана	potentia, ae (f)	крім того
* diligentia, ae (f)	старанність, напо- легливість	praeterea	битва
et	і	pugna, ae (f)	для, заради, за- мість
experientia, ae (f)	досвід	pro (з Abl.)	чиста
Europa, ae (f)	Європа	rasa	Рим
filia, ae (f)	дочка	Roma, ae (f)	троянда
forma, ae (f)	форма	rosa, ae (f)	зморшка
grata	бажана, приємна	ruga, ae (f)	сільська
historia, ae (f)	історія	rustica	знання
ibi	там	scientia, ae (f)	школа
* in (з Acc. або Abl.)	в, на	schola, ae (f)	ліс
Italia, ae (f)	Італія	silva, ae (f)	без
iustitia, ae (f)	справедливість	sine (з Abl.)	статуя
* lingua, ae (f)	мова	statua, ae (f)	бути
* littera, ae (f)	літера	* sum, esse	під
litterae, arum (pl., f)	література, наука, знання	sub (з Abl.)	стіл, дошка
luna, ae (f)	місяць	tabula, ae (f)	земля
macula, ae (f)	пляма, ганьба	* terra, ae (f)	шлях
* magistra, ae (f)	вчителька	via, ae (f)	перемога
magna	велика	victoria, ae (f)	життя
		* vita, ae (f)	

ВІПРАВН

1. Випишіть з лексичного мінімуму слова: подруга, звір, згода, перемога, старанність, досвід, мова, пам'ять, затримка. Дайте словниковий запис називного і родового відмінків у повній формі, визначте практичну та історичну основу.

2. Визначте відмінкову форму і число наступних іменників та перекладіть їх на українську мову:

bestias, litteram, ad vitam, pro formā, sine morā, sub rosā, vitae, scientiarum, mus s, diligentiae, in lunā, deae, statuae.

3. Визначте, з яким відмінком вживаються прийменники ad, in, pro, sine, sub в тексті.

4. Провідмінійте словосполучення:

silva magna, persona grata, tabula rasa, lingua antiqua, magistra bona.

5. Утворіть Genetivus pluralis від іменників:

magistra, aqua, lingua, amica, vita.

6. Замість крапок поставте слова, подані в дужках, у відповідних відмінках.

З р а з о к: Diana est dea ... (luna).— Diana est dea lunae.

1. Minerva est dea ... (pugna). 2. Minerva est dea ... (littera). 3. Diana et Minerva sunt ... (dea antiqua). 4. Historia est filia ... (vita). 5. Philosophia est amica ... (vita). 6. Historia et philosophia sunt ... (amica) vitae.

7. Напишіть похідні слова, що утворилися в українській мові від латинських *aqua* (вода) і *terra* (земля). Дайте еквіваленти в англійській, німецькій, французькій та іспанській мовах.

8. Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької чи іспанської) мови слова, що утворилися за допомогою латинської флексії *-tura*, *-tura*. Доповніть ними ряд:

укр.: лектура ...
англ.: lecture ...
фр.: lecture ...
нім.: Lektüre ...
ісп.: lectura ...

3. LECTIO TERTIA

ДІЄСЛОВО (VERBUM). ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Серед граматичних категорій латинського дієслова розрізняємо:

Особи (personae):

Persona prima	перша
Persona secunda	друга
Persona tertia	третя

Числа (numeri):

Singularis (s.)	однина
Pluralis (pl.)	множина

Часи (tempora):

Praesens (Praes.)	теперішній
Imperfectum (Imperf.)	минулий недоконаний
Perfectum (Perf.)	минулий доконаний
Plusquamperfectum (Plusq.)	давноминулий
Futurum I (Fut. I)	майбутній недоконаний
Futurum II (Fut. II)	майбутній доконаний

Способи (modi):

Indicativus (Ind.)	дійсний
Coniunctivus (Coni.)	умовний
Imperativus (Imper.)	наказовий

Стани (genera):

Activum (Act.)	активний
Passivum (Pass.)	пасивний

Інші форми дієслова:

Infinitivus (Inf.)	неозначена форма
Participium (Part.)	дієприкметник
Gerundium (Gerund.)	віддієслівний іменник (герундій)
Gerundivum (Gerundiv.)	віддієслівний прикметник (герундив)
Supinum (Sup.)	віддієслівний іменник середнього роду (супін)

ДІЄВІДМІНИ

У латинській мові дієслова розподіляють на чотири дієвідміни за кінцевими голосними основи дієслова. Основа дієслів I дієвідміни закінчується на *-a*: *amare* (кохати); II — на *-e*: *habere* (мати); III — на приголосний: *dicere* (говорити), IV дієвідміни — на *-i*: *audire* (слухати).

До III дієвідміни належать також дієслова, основа яких закінчується на -и або -i: *constituere* (постановляти) — основа *constitu-*, *statuere* (ставити) — основа *statu-*; *facere* (робити) — основа *faci-*, *carere* (брати) — основа *car-*.

У словнику подаються звичайно чотири основні форми дієслова. Перша форма становить I-шу особу теперішнього часу дійсного способу активного стану, друга — I-шу особу минулого часу доконаного виду активного стану, третя — це супін (від дієслівний іменник середнього роду), четверта — неозначена форма дієслова. Чотири основні форми дієслова потрібні для знаходження трьох граматичних основ, від яких утворюються різні часи дієслів: презентної основи (від форми інфінітива з закінченням -re), перфектної (від форми перфекта з закінченням -i), супінної (від форми супіна з закінченням -um).

О с н о в а

Словниковий запис	презентна	перфектна	супінна
<i>amo, avi, atum, are</i>	<i>ama-</i>	<i>amav-</i>	<i>amat-</i>
<i>habeo, ui, itum, ere</i>	<i>habe-</i>	<i>habu-</i>	<i>habit-</i>
<i>dico, xi, ctum, ěre</i>	<i>dic-</i>	<i>dix-</i>	<i>dict-</i>
<i>audio, ivi, itum, ire</i>	<i>audi-</i>	<i>audiv-</i>	<i>audit-</i>

НАКАЗОВИЙ СПОСІБ (MODUS IMPERATIVUS)

Наказовий спосіб теперішнього часу (*Imperativus praesentis activi*) має 2-у особу однини і множини. 2-у особу однини наказового способу утворюють, відкидаючи від неозначеної форми закінчення -re, а 2-у особу множини, — додаючи до однини закінчення -te. Від дієслів III дієвідміни 2-а особа множини наказового способу утворюється додаванням до презентної основи закінчення -ĭte.

Infinitivus

Imperativus

S.

Pl.

<i>amare</i> (кохати)	<i>ama!</i> (кохай!)	<i>amate!</i> (кохайте!)
<i>habere</i> (мати)	<i>habe!</i> (май!)	<i>habete!</i> (майте!)
<i>legere</i> (читати)	<i>lege!</i> (читай!)	<i>legite!</i> (читайте!)
<i>audire</i> (слухати)	<i>audi!</i> (слухай!)	<i>audite!</i> (слухайте!)

Дієслова III дієвідміни *dicere* (говорити), *ducere* (вести), *facere* (робити) мають у 2-й особі однини чисту основу: *dic* — говори!, *duc* — веди!, *fac* — роби!. 2-а особа множини утворюється за загальним правилом: *dicite* — говоріть!, *ducite* — ведіть!, *facite* — робіть!

Наказовий спосіб дієслова *esse*: *es* — будь!, *este* — будьте!

НАКАЗОВИЙ СПОСІБ МАЙБУТНЬОГО ЧАСУ (IMPERATIVUS FUTURI)

Форми 2-ї і 3-ї особи однини утворюються додаванням до основи *praesentis* закінчення -to, 2-ї особи множини — *tote*, 3-ї особи множини — *-nto* (в IV дієвідміні — *-unto*); в III дієвідміні ці закінчення приєднуються за допомогою звичайних коротких голосних -i або -u. Наприклад: *audire* — слухати

S.

audito — ти повинен слухати!
 audito — він повинен слухати!

Pl.

auditote — ви повинні слухати!
 audiuntō — вони повинні слухати!

Заперечна форма наказового способу утворюється за допомогою неозначеної форми даного дієслова в сполученні з наказовою формою дієслова *polo* (не бажаю): *poli* — 2-а особа однини, *polite* — 2-а особа множини.

S.

poli habere — не май! (досл.: не бажай мати!)

Pl.

polite habere — не майте! (досл.: не бажайте мати!)

СИНТАКСИЧНІ ФУНКЦІ ІНФІНІТИВА

Інфінітив може виступати в реченні як прямий додаток при перехідних дієсловах, так і в значенні головних членів речення: *Fabūlas legere amo.* — Я люблю читати байки (інфінітив *legere* — додаток); *Vivere est militare.* — Жити, отже, боротися (інфінітиви *vivere* — підмет, *militare* — іменна частина присудка).

ТЕКСТ

Прочитайте і перекладіть:

1. *Ad bestias damnare.* 2. *Aeternum vale.* 3. *Ausculpta et perpende!* 4. *Auscultare discet!* 5. *Da dextram miserol!* 6. *Despice divitias!* 7. *Dicere non est facere.* 8. *Divide et impera!* 9. *Est medicina triplex: servare, cavere, mederi.* 10. *Expellere Athenis.* 11. *Fac et spera!* 12. *Facilius est dicere, quam agere.* 13. *Festina lente!* 14. *Fide, sed cui, vide.* 15. *Hic Rhodus, hic salta!* 16. *Legere et non intellegere neglegere est.* 17. *Liberare cura.* 18. *Mare interbibere.* 19. *Memento vivere!* 20. *Ne discere cessa!* 21. *Non vivere, sed valere vita est.* 22. *Nota bene!* 23. *Pecuniae imperare oportet, non servire.* 24. *Persta atque obdura!* 25. *Primum discere, deinde docere.* 26. *Primum non nocere.* 27. *Quieta non movere.* 28. *Tace, sed memento!* 29. *Vale, valet!* 30. *Vere scire est per causas scire.* 31. *Verte.* 32. *Videte et applaudite.* 33. *Vivere est cogitare.* 34. *Vivere est militare.* 35. *Vive valeque!*

СЛОВА ДО ТЕКСТУ

aeternum	навіки	aut	або
* ago, 3	робити	bene	добре
* amo, 1	кохати	* bestia, ae (f)	звір
applaudo, 4	аплодувати	causa, ae (f)	причина
Athenae, arum (Pl., f)	Афіни	caveo, 2	запобігати, боятися
atque	i, а також	cesso, 1	припиняти
audeo, 2	наважуватись	cogito, 1	мислити
* audio, 4	слухати	cui	кому
ausculto, 1	вислуховувати	cura, ae (f)	турбота

curo, 1	турбуватись, піклуватись	posco, 2	шкодити
damno, 1	засуджувати	pon	не
do, 1	давати	* noto, 1	помічати, відмічати
de	про	obduro, 1	мати витримку, терпіння
deinde	а потім, згодом	oportet	належить, треба
despicio, 3	нехтувати	pausa	мало
dextra, ae (f)	права рука, правиця	pecunia, ae (f)	гроші
dico, 3	говорити	per	через, крізь
* disco, 3	вчитися	perpendo, 3	зважувати
divido, 3	розділяти	persto, 1	твердо стояти, триматися
divitiae, agum (Pl., f)	багатство	poëta, ae (m)	поет
doceo, 2	вчити, навчати	primum	спершу
expello, 3	виганяти	quam	ніж
facio, 3	робити	-que	і (при перекладі ставиться перед словом, після якого стоїть)
facilius	легше	quieta	спокій
festino, 1	поспішати	Rhodus	Родос
fideo, 2	вірити, довіряти	salto, 1	стрибати
hic	тут	sapio, 3	бути розумним
impëro, 1	панувати, наказувати, веліти	scio, 4	знати
* intelligo, 3	розуміти	* sed	але
interbibo, 3	випивати цілком	servo, 1	зберігати, пильнувати
* lego, 3	читати	servio, 4	служити, прислужувати
lente	поволі	spero, 1	сподіватися
libëro, 1	звільняти	faceo, 2	мовчати
magna	велика	triplex	потрійна
mare	море	uti	вживати
mederi	лікувати	* valeo, 2	бути здоровим
medicina, ae (f)	медицина	vere	правдиво
memento	пам'ятай	video, 2	дивитись, бачити
milito, 1	боротися	* vivo, 3	жити
moveo, 2	рухати, чіпати	volo, 1	літати
multa	багато		
ne	не		
neglëgo, 3	нехтувати, недбайливо ставитись		

ВПРАВИ

1. Випишіть з лексичного мінімуму дієслова I і III дієвідмін, дайте повну форму інфінітива, визначте основу. Утворіть наказову форму теперішнього часу стверджувальну і заперечну.

2. Утворіть від цих дієслів наказові форми майбутнього часу.

3. Зробіть морфологічний аналіз дієслів і перекладіть рідною мовою:

damnare, vale, ausculta, disce, da, facere, divide, impëra, fac, spera, fide, intelligere, cura, nota.

4. Провідмініяйте словосполучення:

aquïla magna, causa bona.

5. Від яких латинських слів походять українські деривати: вітамін, інтелект, сервіс, аплодувати, мілітарист, куратор, прокурор.

4. LECTIO QUARTA

ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС ДІЙНОГО СПОСОБУ АКТИВНОГО СТАНУ (PRAESENS INDICATIVI ACTIVI)

Ця часова форма утворюється від основи praesentis за допомогою особових закінчень.

S.	Pl.
1. -o	-mus
2. -s	-tis
3. -t	-nt

Ці закінчення виступають і в інших часах. В 1-й особі може бути закінчення **-m**. Зразок відмінювання *dāre* — давати (єдине дієслово I дієвідміни, яке має в основі **-a-** коротке), *habere* — мати, *dicere* — говорити, *audire* — слухати:

	Дієвідміна			
	I	II	III	IV
S.				
1.	do	habeo	dico	audio
2.	das	habet	dicis	audis
3.	dat	habet	dicit	audit
Pl.				
1.	damus	habemus	dicimus	audimus
2.	datis	habetis	dicitis	auditis
3.	dant	habent	dicunt	audiunt

В I та II дієвідмінах особові закінчення додаються безпосередньо до презентної основи. В 1-й особі однини дієслів I дієвідміни кінцевий голосний основи **a** зливається із закінченням **-o** в **-o**: *dare* — *da* + *o* = *do*.

В дієсловах III дієвідміни, починаючи від 2-ї особи однини і кінчаючи 2-ю особою множини, між основою і закінченням вставляється еднальна голосна — **i**, а в 3-й особі множини **-u**:

S.	Pl.
1. -o	-imus
2. -is	-itis
3. -it	-unt

Дієслова III дієвідміни з основою на **-u** зберігають кінцевий голосний **-u** при відмінюванні в усіх особах:

S.	Pl.
1. statuo	statuimus
2. statuis	statuistis
3. statuit	statuunt

Дієслова III дієвідміни з основою на -i зберігають кінцевий голосний основи лише в 1-й особі однини та в 3-й особі множини!

S.

Pl.

1. capio	capīmus
2. capis	capītis
3. capit	capīunt

У IV дієвідміні особові закінчення додаються безпосередньо до основи і лише в 3-й особі множини між основою і закінченням вставляється еднальний голосний -u-.

СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ. ГОЛОВНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ. ПОРЯДОК СЛІВ

У латинському простому реченні порядок слів досить вільний, але здебільшого підмет ставиться на початку речення, а присудок — в кінці. Прямий додаток виражається знахідним відмінком без прийменника і знаходиться ближче до присудка. Узгоджене означення ставиться здебільшого після означуваного слова: terra incognita (невідома земля), tabula rasa (чиста дошка).

Означення, виражене іменником у родовому відмінку, часто вживається перед означуваним словом: Persarum terra (країна персів).

При запереченні вживається особова конструкція: підмет стоїть в Nominativus, дієслово esse узгоджується з ним у числі й особі: In luna non est vita (На місяці нема життя). Особові займенники при дієсловах здебільшого не вживаються.

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. Amant alterna Camenae.
2. Barba crescit, caput nescit.
3. Charta non erubescit.
4. Cito inarescit lacrima.
5. Cogito, ergo sum.
6. Contentus abundat.
7. Cum tacent, clamant.
8. Delphinum natam doces.
9. Dum spiro, spero.
10. Ibi semper est victoria, ubi concordia est.
11. In aquā scribis.
12. Inter arma silent Musae.
13. Littēra docet, littēra nocet.
14. Medicus curat, natura sanat.
15. Minuit praesentia famam.
16. Nihil habeo, nihil curo (timeo).
17. Nihil probat, qui nimium probat.
18. Parit patientia palmam.
19. Patriam amamus non quia magna est...
20. Pecunia non olet.
21. Prosperitas superbiam parit.
22. Quantum scimus, gutta est.
23. Qui non proficit, deficit.
24. Quo vadis?
25. Redde quod debes.
26. Respue, quod non es.
27. Tacent, satis laudant.
28. Tantum scimus, quantum memoria tenemus.
29. Terra numquam sine usura reddit, quod accepit.
30. Ut fabula docet.
31. Veto.
32. Credo.
33. Labor vocat.

DE FORMICA ET COLUMBA FABULA

Parva formica in ripā escam quaerit et in aquam incidit. Columba ad formicam advolat et miseram servat. Formica columbae gratias agit. Tum columba advolat et in altā plantā considit. Venit agricola, columbam videt et sagittam de pharetrā promittit. Sed formica cito accurrit et agricolam vehementer mordet. Agricola sagittam dimittit. Sic formica columbam servat.

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

a — ab	від	fortuna, ae (f)	доля
ab	бути багатим, розпо-	gutta, ae (f)	крапля
abundo, 1	шувати	gratia, ae (f)	подяка
accuro, 1	прибігати	gratiam agere	дякувати
accuso, 1	ввинувачувати	habeo, 2	мати
accepit	одержала	ibi	там
advolo, 1	підлітати	ignoro, 1	не знати
affirmo, 1	стверджувати	incido, 3	надати
alterna	змінне	inaresco, 3	висихати
ago, 3	робити, діяти	incognita	невідома
* agricola, ae (f)	рілляник, землероб	inopia, ae (f)	бідність
alta	висока	intellego, 3	розуміти
amo, 1	любити, кохати	inter	серед, поміж
amicitia, ae (f)	дружба	labor, oris (m)	праця
amor	кохання	lacrima, ae (f)	сльоза
aqua, ae (f)	вода	laudo, 1	хвалити
arma, orum (n, pl)	зброя	* littera, ae (f)	літера, освіта, наука
audio, 4	слухати	medicus	лікар
avolo, 1	відлітати	* memoria, ae (f)	пам'ять
avaritia, ae (f)	жадібність	minuo, 3	зменшувати
barba, ae (f)	борода	miser, a, um	нещасний
cado, 3	падати, гинути	molla, ae (f)	млин
Camena, ae (f)	Камена	mordeo, 2	кусати
caput	голова	multa	багато
cedo, 3	поступатися	nato, 1	плавати
charta, ae (f)	папір	natura, ae (f)	природа
cito	швидко	nego, 1	заперечувати
clamo, 1	кричати	nescio, 4	не знати
cogito, 1	мислити	nihil	ніщо
columba, ae (f)	голуб	nimum	вельми, надто, надмірно
concordia, ae (f)	згода	posco, 2	шкодити
conscientia, ae (f)	переконання	putquam (= nunquam)	ніколи
consido, 3	сідати	oleo, 2	пахнути
contentus, a, um	задоволений	omnia	всього
credo, 3	вірити	oportet	належить, слід, треба
cresco, 3	рости	palma, ae (f)	пальма, нагорода
cum	коли; з	pareo, 2	породжувати
curo, 1	лікувати, турбуватися	parva	мала
damno, 1	засуджувати, критикувати	patientia, ae (f)	терпеливість
debeo, 2	бути повинним	* patria, ae (f)	батьківщина
deficio, 3	втрачати	pecunia, ae (f)	гроші
delphinus, i (m)	дельфін	planta, ae (f)	рослина
dimitto, 3	випускати	pharetra, ae (f)	сагайдак (сумка для стріл)
discendo, 3	відходити, відступати	praesentia, ae (f)	присутність
dispono, 3	влаштовувати	probo, 1	подобатись, схвалювати
doceo, 2	вчити, навчати	prodesse	бути корисним
dum	доки	proficio, 3	йти вперед
esca, ae (f)	їжа	promitto, 3	витягати, просуватися
ergo	отже	prosperitas	успіх
erro, 1	помилятись	quaero, 3	шукати
erubesco, 3	червоніти	quantum	скільки
ex (з Abl.)	з	qui	який
* fabula, ae (f)	байка, казка	quia	тому що
facio, 3	робити	quis	кто
fama, ae (f)	чутка, слава	quo	куди
farina, ae (f)	борошно	* quod	що, чого
formica, ae (f)	мурашка	reddo, 3	повертати

respuo, 3	з презирством відкида-ти	tabūla, ae (f)	дошка
ripa, ae (f)	берег	* taceo, 2	мовчати
sagitta, ae (f)	стріла	} tantum	стільки
sano, 1	лікувати	teneo, 2	тримати
satis	достатньо	* terra, ae (f)	земля
* scio, 4	знати	timeo, 2	боятися
* scribo, 3	писати	tum	тоді
sentio, 4	відчувати	ubi	де
servo, 1	врятовувати	u.uga, ae (f)	додача, процент
semper	завжди	ut	як
sileo, 2	мовчати	vado, 3	йти, прямувати
* sine	без	venio, 4	приходити
spero, 1	сподіватися	veto, 1	забороняти
spiro, 1	дихати	vehementer	сильно, дуже
statuo, 3	постановляти	* video, 2	бачити
superbia, ae (f)	зарозумілість	vito, 1	уникати
		voco, 1	кликати, свідчити

ВПРАВИ

- Зробіть морфологічний аналіз дієслів і перекладіть їх рідною мовою: amant, amamus, nocet, cogito, sum, doces, sunt, ignoramus, dat, das, debet, docemus, erras, habent, laudat.
- Випишіть зі словника дієслова I дієвідміни. Утворіть повну форму інфінітива, визначте основу.
- Провідмініяйте в Praesens indicativi activi дієслова: cogitare (мислити), crescere (рости), debere (бути повинним), disponere (влаштувати).
- Визначте дієвідміну, особу й число дієслів, перекладіть їх рідною мовою: amant, crescit, erubescit, tacent, clamant, spiro, spero, scribis, silent, docet, nocet, laudant, quaerit, incidit, advolat, servat.
- Провідмініяйте словосполучення: formica parva, planta alta.
- Визначте відмінкові форми і перекладіть українською мовою: in aquam, in ripā, ad formicam, ad columbam, in plantā, de pharetrā, sagittam.
- Визначте, від яких латинських слів походять українські слова: територія, тераса, гербарій, вітамін, орнамент, доцент, персональний, патріотизм, акваріум, акварель, карта, хартія, куратор, фабула, ігнорувати, інтелігенція, лінгвіст, плантація.
- Від дієслів accusare, affirmare, negare, vetare, credere, errare, venire, legere, sentire, laudare, laborare утворіть форми 3-ї особи однини та множини і перекладіть рідною мовою.
- Дайте відповіді на запитання до тексту (одним словом і цілим реченням):
1. Ubi parva formica escam quaerit? 2. Quid parva formica in ripā quaerit? 3. Quis ad formicam advolat? 4. Quis formicam servat? 5. Ubi columba considit? 6. Quis venit ad plantam? 7. Quomodo formica columbam servat?
- Поставте у множині речення Parva formica in ripā escam quaerit et in aquam incidit.
- Від яких латинських слів походять українські слова: карта, дебітор, доцент, табло, фабула, фортуна, хабар, ігнорувати, лінгвіст, медик, мізерний, натура, патріот, плантація, санаторій.

5. LECTIO QUINTA

ДРУГА ВІДМІНА ІМЕННИКІВ (DECLINATIO SECUNDA)

До II відміни належать переважно іменники чоловічого роду із закінченнями **-us, -er, -ir** та середнього роду із закінченням **-um**. Історична основа іменників II відміни закінчується на **-o** (пор. укр.: поле, село). Характерною ознакою іменників II відміни є закінчення **-i** в Gen. sing. Словниковий запис: **amicus, i (m)** — друг; **populus, i (m)** — народ; **liber, bri (m)** — книжка; **puer, i (m)** — хлопчик; **vir, i (m)** — муж; **donum, i (n)** — дарунок; **bellum, i (n)** — війна.

Сюди належать також іменники жіночого роду на **-us**, що означають назви дерев і кущів: **malus, i (f)** — яблуня; **pinus, i (f)** — сосна; **eucalyptus, i (f)** — евкаліпт, а також деякі іменники середнього роду: **virus, i (n)** — отрута; **vulgus, i (n)** — простий народ, натовп.

За II відміною відмінюються прикметники чоловічого роду на **-us, -er** та середнього роду на **-um**: **altus, altum** — (високий, високе); **liber, liberum** (вільний, вільне).

Зразок відмінювання **amicus, i (m)** — друг; **ager, agri(m)** — поле; **puer, i (m)** — хлопець; **astrum, i (n)** — зірка

S.

	m	m	m	n
N.	amicus	ager	puer	astrum
G.	amici	agri	pueri	astri
D.	amico	agro	puero	astro
Acc.	amicum	agrum	puerum	astrum
Abl.	amico	agro	puero	astro
V.	amice			= Nominativus

Pl.

N, V.	amici	agri	pueri	astra
G.	amicorum	agrorum	puerorum	astrorum
D.	amicis	agris	pueris	astris
Acc.	amicos	agros	pueros	astra
Abl.	amicis	agris	pueris	astris

У іменників із закінченням **-er** в більшості випадків **-e** в усіх відмінках, крім називного, випадає (пор. з укр. вітер, вітру): **magister, tri (m)** — вчитель; **ager, agri (m)** — поле. У деяких іменників **-e** зберігається в усіх відмінках: **puer, i (m)** — хлопець; **vesper, i (m)** — вечір; **socer, i (m)** — тесть; **gener, i (m)** — зять.

Іменники в Nom. і Voc. однини та множини мають однакові закінчення, за винятком іменників II відміни на **-us**, які в кличній формі однини мають закінчення **-e**. Іменники з закінченням **-ius**: **filius, i (m)** — син; **Vergilius, i** — Вергілій у формі Voc. sing. приймають закінчення **-i**: **fili, Vergili**.

У іменників середнього роду в однині і множині Acc. = Nom. Іменник **deus, i (m)** — бог має паралельні форми в Nom. pl. **dei, dii** або **di**; Dat. і Abl. pl. — **deis, diis** або **dis**. Іменник **locus, i (m)** — місце відмінюється у множині за середнім родом (**loca, locorum**), якщо означає «місця на землі», в інших випадках — **loci, locorum**.

Genetivus subiectivus et obiectivus (суб'єкта та об'єкта)

У багатьох іменникових сполученнях genetivus залежного іменника вказує на суб'єкт дії (genetivus subiectivus): *Ira magistri* — гнів учителя (вчитель гнівається);

на об'єкт дії (genetivus obiectivus): *memoria virorum* — пам'ять про мужів (мужів пам'ятають).

Словотвір

Суфікс *-mentum* означає засіб дії або результат дії: *instrumentum* (інструмент), *argumentum* (аргумент), *medicamentum* (ліки).

Суфікс *-orium* означає місце дії: *auditorium* (аудиторія), *observatorium* (обсерваторія), *territorium* (територія).

Суфікс *-arius* означає професію або заняття: *antiquarius* (антиквар), *proletarius* (пролетар), *agrarius* (аграрний).

Суфікс *-arium* означає ємність або місткість: *aquarium* (водойма), *herbarium* (колекція), *vocabularium* (словник), *tabularium* (архів).

ТЕКСТИ

1. Ab equis ad asinos. 2. Ab incunabulis. 3. Ab ovo usque ad mala. 4. Amicum laedere ne ioco quidem licet. 5. Amicus usque ad aras. 6. Arma virumque cano (Verg.). 7. Asinus asinorum. 8. Asinus asinum fricat. 9. Asinus in tegulis. 10. Aut cum scuto, aut in scuto. 11. Barba non facit philosophum. 12. Curriculum vitae. 13. De caelo in caenum. 14. Et gaudium et solatium in litteris. 15. Ex arena funiculum nectis. 16. Ex officio. 17. Gaudia post officia. 18. Ioci causa. 19. Iurare in verba magistri. 20. Libri amici, libri magistri. 21. Lupus non mordet lupum. 22. Macta animo. 23. Medicina morborum. 24. Memoria virorum. 25. Mollit viros otium. 26. Nemo sine vitis est. 27. Nolite mittere margaritas ante porcos. 28. Non vestimentum virum ornat, sed vir vestimentum. 29. Otium post negotium. 30. Per aspera ad astra. 31. Post nubila Phoebus (sol). 32. Qui seminat mala, metet mala. 33. Sic transit gloria mundi. 34. Sine ira et studio. 35. Sisyphi saxum versare (volvère). 36. Surdo fabulam narrare. 37. Tabula in naufragio. 38. Verba docent, exempla trahunt. 39. Verba magistri. 40. Vitam impendere vero. 41. Pauci viri sapientiae student. 43. Periculum est in mora. 44. Remedium irae est mora. 45. Officium vocat. 46. Lupus in fabulis.

DE AMICITIA LUPI FABULA

Asinus aegrotus est. Filium parvum habet. Filius in stabulo aegrotum curat. Stabulum clausum est. Ad aegrotum asinum properant lupi et stabulo appropinquant. Tum unus e lupis ostium stabuli pulsat et clamat: «Aperi, mi aselle! Amici tui appropinquant». Filius lupis respondet: «Amicorum verba blanda audio, sed lupos improbos video».

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

* ab (з Abl.)
aegrotus, a, um
* amicitia, ae (f)
* amicus, (m)

від
хворий
дружба
друг, товариш

* animus, i (m)
ante
aperio, 4
appropinquo, 3

дух, душа
перед
відчиняти
наближатись

ara, ae (f)	вістар, жертівник	mordeo, 2	кусати, загризати
arena, ae (f)	пісок	mundus, i (m)	світ
* arma, оруш (n, pl)	зброя	* narro, 1	розповідати
asellus, i (m)	ослик	nafraglum, i (n)	корабельна аварія
asinus, i (m)	осел	ne	не, щоб не
asperum, i (n)	трудність	necto, 3	плести, снувати
astrum, i (n)	зірка	negotium, ii (n)	заняття
* audio, 4	чутти	nemo	ніхто
blandus, a, um	ласкавий	nubilum, i (n)	хмара, негода
barba, ae (f)	борода	* officium, ii (n)	обов'язок
caedo, 3	бити, сікти	* orno, 1	прикрашати
caelum, i (n)	небо	ostium, ii (n)	двері
caenum, i (n)	болото	otium, ii (n)	дозвілля
cano, 3	оспівувати, славити	* ovum, i (n)	яйце
* causa, ae (f)	причина	per	через
clausus, a, um	зачинений	paucus, a, um	малий, незначний
* clamo, 1	кричати	periculum, i (n)	небезпека
cum	коли, з	philosophus, i (m)	філософ
* curo, 1	піклуватися	Phoebus, i (m)	Феб
curriculum, i (n)	плин, біг, течія	porcus, i (m)	свиня
* de (з Abl.)	про, з	* post	після
equus, i (m)	кінь	propetro, 1	поспішати
* exemplum, i (n)	приклад	pulso, 1	штовхати
* fabula, ae (f)	байка, казка	quidem	навіть
* facio, 3	робити	remedium, ii (n)	ліки
* filius, i (m)	син	respondeo, 2	відповідати
frico, 1	лизати, хвалити	sapientia, ae (f)	мудрість
funiculus, i (m)	віршовка	saxum, i (n)	камінь, брила
gaudium, i (n)	радість, утіха	scutum, i (n)	щит
gladius, i (m)	меч	semino, 1	сіяти
gloria, ae (f)	слава	sic	так
hic	тут	* silva, ae (f)	ліс
impendo, 3	присвячувати	Sisyphus, i (m)	Сізіф
improbus, a, um	безчесний	solatium, ii (n)	утіха, задоволення
incunabula, оруш (n, pl)	пелюшки, колиска, початок	stabulum, i (n)	хлів
iocus, i (m)	жарт	stratum, i (n)	покривало, сідло, попона
ira, ae (f)	гнів	* studeo, 2	прагнути
iuro, 1	присягатися	studium, ii (n)	пристрасть, заняття
laedo, 3	ображати, шкодити	surdus, a, um	глухий
* liber, bri (m)	книга	* tabula, ae (f)	дошка
lignum, i (n)	дрова	tegula, ae (f)	дах, покрівля
* lupus, i (m)	вовк	traho, 3	тягнути
macto, 1	звеличуватися	transeo, 4	проходити, минати
* magister, tri (m)	майстер, учитель	tum	тоді
malum, i (n)	яблуко, плід	tuus, a, um	твій
malum, i (n)	перлина	unus, a, um	один
margarita, ae (f)	перлина	usque	аж до
medicina, ae (f)	медицина; лікування	* verbum, i (n)	слово
meto, 3	косити, жати, збирати	verso, 1	котити
meus, a, um	мій	verum, i (n)	правда
mitto, 3	кидати, метати	vestimentum, i (n)	одяг
mollis, 4	внїжувати, розм'якшувати	* vir, i (m)	муж, лицар
* mora, ae (f)	затримка, зволікання	vitium, ii (n)	вада, хиба
morbis, i (m)	хвороба	voco, 1	кликати
		volvo, 3	скочувати

1. Перегляньте дієслова II дієвідміни, подані у лексичному мінімумі, напишіть повну форму інфінітива, визначте основу.
2. Провідмініяйте словосполучення:
populus antiquus (давній народ); campus latus (широке поле); vesper tepidus (теплий вечір); donum bonum (гарний дарунок).
3. Визначте відмінкові форми іменників, утворіть їх Nom. і Gen. sing.:
asinus, morbo, mala, amicum, aras, asinorum, scuto, gaudia, filium, lupi, stabūlo, e lupis, stabūlum.
4. Визначте відмінок і виділіть основу іменників:
castrorum, coriarum, armorum, bellorum, exemplarum, librorum.
5. Утворіть форму Nom. і Acc. pl. іменників середнього роду:
scutum, caelum, officium, otium, negotium, astrum, studium, exemplum.
6. Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької чи іспанської) мов слова, що утворилися за допомогою латинської флексії -orium. Доповніть ними ряд:
укр.: аудиторія ...
англ.: auditorium ...
нім.: Auditorium ...
фр.: auditoire ...
ісп.: auditorio ...
7. Дайте похідні слова в українській та англійській (німецькій, французькій, іспанській) мовах, що утворилися від латинського агма, ogum (n) — зброя.
8. Від яких латинських слів походять слова:
студент, трактор, транзит, філософ, арена.
9. Дайте відповіді на запитання до тексту (одним словом чи цілим реченням):
1. Quis aegrotus est? 2. Quem asinus habet? 3. Quis ad stabūlum properat? 4. Quid unus e lupis clamat? 5. Quid filius respondet?

6. ЛЕКЦІО СЕХТА

ПРИКМЕТНИКИ I ТА II ВІДМІНИ

Прикметники I та II відміни мають закінчення у називному відмінку 'однини для чоловічого роду -us, -er, для жіночого — -a, для середнього — -um: albus, a, um — білий, a, e; niger, nigra, nigrum — чорний, a, e; liber, libera, liberum — вільний, a, e. Причому, прикметники жіночого роду відмінюються за I, а чоловічого й середнього — за II відміною іменників.

Зразок відмінювання

S.		Pl.
N.	albus, alba, album	albi, albae, alba
G.	albi, albae, albi	alborum, albarum, alborum
D.	albo, albae, albo	albis
Acc.	album, albam, album	albos, albas, alba
Abl.	albō, albā, albō	albis
V.	albe, alba, album	= Nominativus

S.

N., V. ruber, rubra, rubrum
 G. rubri, rubrae, rubri
 D. rubro, rubrae, rubro
 Acc. rubrum, rubram, rubrum
 Abl. rubrō, rubrā, rubrō

Pl.

rubri, rubrae, rubra
 rubrorum, rubrarum, rubrorum
 rubris
 rubros, rubras, rubra
 rubris

S.

N., V. liber, libēra, libērum
 G. libēri, libērae, libēri
 D. libēro, libērae, libēro
 Acc. libērum, libēram, libērum
 Abl. libērō, libērā, libērō

Pl.

libēri, libērae, libēra
 liberorum, liberarum, liberorum
 libēris
 libēros, libēras, libēra
 libēris

ЗАЙМЕННИКОВІ ПРИКМЕТНИКИ

unus, a, um
 solus, a, um
 alter, altēra, altērum
 alius, alia, aliud
 uter, utra, utrum
 uterque, utrāque, utrumque

один, одна, одне
 єдиний, а, е; тільки один, а, е
 один, а, е (з двох); інший, а, е
 інший, а, е (з багатьох)
 хто (з двох); який, а, е (з двох)
 кожний, а, е (з двох); той і другий,
 а, е

neuter, neutra, neutrum
 ullus, ulla, ullum
 nullus, nulla, nullum
 totus, tota, totum

ніхто (з двох); жоден, а, е
 який-небудь, а, е
 жоден, а, е; ніякий, а, е
 весь, вся, все; цілий, а, е

Всі займенникові прикметники відмінюються подібно до прикметників I—II відміни, але в родовому відмінку однини мають закінчення **-ius**, а в давальному — **-i**.

S.

N. totus, tota, totum
 G. totius
 D. toti
 Acc. totum, totam, totum
 Abl. totō, totā, totō
 V. tote, tota, totum

Pl.

toti, totae, tota
 totorum, totarum, totorum
 totis
 totos, totas, tota
 totis
 =Nominativus

ПРИСВІЙНІ ЗАЙМЕННИКИ

meus, mea, meum
 tuus, tua, tuum
 suus, sua, suum
 noster, nostra, nostrum
 vester, vestra, vestrum

мій, моя, мое
 твій, твоя, твоє
 свій, своя, своє
 наш, наша, наше
 ваш, ваша, ваше

Вони відмінюються так само, як прикметники I—II відміни.
Виняток: *meus* у Voc. sing. має форму *mi*.

S.		Pl.	
N.	<i>meus, mea, meum</i>	<i>mei, meae, mea</i>	
G.	<i>mei, meae, mei</i>	<i>meorum, mearum, meorum</i>	
D.	<i>meo, meae, meo</i>	<i>meis</i>	
Acc.	<i>meum, meam, meum</i>	<i>meos, meas, mea</i>	
Abl.	<i>meō, meā, meō</i>	<i>meis</i>	
V.	<i>mi, mea, meum</i>	=Nominativus	

S.		Pl.	
N., V.	<i>noster, nostra, nostrum</i>	<i>nostri, nostrae, nostra</i>	
G.	<i>nostri, nostrae, nostri</i>	<i>nostrorum, nostrarum, nostrorum</i>	
D.	<i>nostro, nostrae, nostro</i>	<i>nostris</i>	
Acc.	<i>nostrum, nostram, nostrum</i>	<i>nostros, nostras, nostra</i>	
Abl.	<i>nostro, nostra, nostro</i>	<i>nostris</i>	

Dativus finalis (мети)

Dativus finalis у дієслівному безприйменниковому словосполученні вказує мету дії, названої дієсловом: *praesidio venire* — приходити для захисту; *auxilio mittere* — посилати на допомогу.

Dativus duplex (подвійний)

Крім *Dativus finalis*, при тому ж дієслові може вживатися також *Dativus commōdi* (*incommōdi*). Дієслово в такому випадку керує двома давальними відмінками: одним — особи, другим — мети або наслідку. Таке сполучення називається *Dativus duplex*: *mihi praesidio venire* — приходити мені на допомогу. *Dativus duplex* вживається при дієсловах: *esse* (бути), *habere* (мати), *tribuere* (дозволяти), *accipere* (приймати), *dare* (давати), *venire* (приходити).

Словотвір

Префікс *ad-* означає наближення, приєднання: *adaequare* (*ad + aequare*) — порівнювати, прирівнювати; *affigere* (*ad + figere*) — прибавати, прикріплювати; *assimilare* (*ad + simile*) — уподібнювати, робити схожим.

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. *Ad multos annos.* 2. *Albae gallinae filius.* 3. *Aliena vitia in oculis habemus, a tergo nostra sunt.* 4. *Aliud ex aliō malum.* 5. *Alter alterius auxilii eget.* 6. *Amittit merito proprium, qui alienum appetit.* 7. *Beati pacifici.* 8. *Bonis nocet, qui malis parcit.* 9. *Dant saepe parvam magna nubila pluviam.* 10. *Dum vitant stulti, vitia in contraria currunt.* 11. *Extremis malis — extrema remedia.* 12. *Famam curant multi,*

pauci conscientiam. 13. Habent sua fata libelli. 14. In continuō. 15. In poētis non Homero soli locus est. 16. Inter caecos luscus rex est. 17. Locō citatō. 18. Non multa, sed multum. 19. Ad Kalendas Graecas. 20. Non volat in buccas assa [columba] tuas. 21. Nudis verbis. 22. Nummis praestat carere quam amicis. 23. O magni animi virum! 24. Parcus discordat avaro. 25. Patriam amamus non quia magna est, sed quia nostra. 26. Pro publicō bonō. 27. Quandoque bonus dormitat Homerus. 28. Saepe est etiam sub palliō sordidō sapientia. 29. Saepe summa ingenia in occultō latent. 30. Saepe viri fallunt, tenerae non saepe puellae (Ovid.). 31. Sanctum sanctorum. 32. Sера parsimonia in fundō est. 33. Stultorum numērus est infinitus. 34. Totō caelō, totā terrā. 35. Tranquillas etiam naufragus horret aquas. 36. Umbram suam timet. 37. Vacare culpa magnum est solatium. 38. Verae amicitiae sempiternae sunt.

DE AQUILA ET PULLIS CUNICULI FABULA

Aquila pullos cuniculi deprehendit et suis liberis portat. Cuniculus multis verbis et lacrimis aquilam orat: «Parce meis liberis». Sed frustra. Aquila cuniculi verba non auscultat, pullos cuniculi in suum nidum portat. Ubi membra pullorum suis liberis praebet. Tum cuniculus cetēros cuniculos orat: «Succurrīte mihi, amici cari! Vindicate iniuriam.» Cuniculi auxilium non negant. Populum altam, ubi aquila nidum habet, subruunt, nam terram undīque subtrāhunt. Ita populus alta concidit et aquilae pullos necat.

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

* albus, a, um
alienus, a, um
alius, alia, aliud

alter, a, um
altus, a, um
amitto, 3

* amo, 1
animus, i (m)

annus, i (m)
appeto, 3

* aqua, ae (f)
* aquila, ae (f)

assus, a, um
* ausculto, 1

* auxilium, ii (n)
avarus, a, um

beatus, a, um
* bonus, a, um

bonum, i (n)
bucca, ae (f)

caecus, a, um
* caelum, i (n)

caprinus, a, um
'careo, 2

carus, a, um
cetērus, a, um
citus, a, um

білий
чужий
інший, один з баг-
атьох; alius ... alius
один ... інший

один з двох, інший
високий

втрачати, губити
кохати

дух, душа, серце, до-
брота

рік
прагнути, домагатися

вода

орел
смажений

вислуховувати
допомога

жадібний
щасливий, блаженний

добрий, гарний
добро

щока
сліпий

небо

козячий
бути позбавленим, не
мати, втрачати

дорогий
другий, інший

цитований, згаданий

cognosco, 3
concido, 3
conscientia, ae (f)
contendo, 3
continuus, a, um

contra
contrarius, a, um
culpa, ae (f)
cunctus, a, um
cuniculus, i (m)
curro, 3

do, 1
delecto, 1
deprehendo, 3
despicio, 3
discordo, 1

divitiae, arum (Pl., f)

dormito, 1
dum
ego, 3
emo, 3
etiam
extremus, a, um

* fama, ae (f)
fallo, 3

* fatum, i (n)
frustra

пізнавати
падати
знання
боротися, змагатися
постійний, безперерв-
ний

проти
супротивний

помилка
весь

кролик
потрапляти, бігти,

плисти, текти
давати

розважати, тішити
ловити, схоплювати

нехтувати

бути незгодним, супе-
речити

багатство

спати, дрімати
доки

потребувати, прагнути
купувати, придбавати

також, навіть
крайній, останній

чутка, слава
вводити в оману, обма-
нювати

доля
даремно

fundus, i (m)	дно	paucus, a, um	нечисленний, малий
gallina, ae (f)	курка	per	кількісно
Graecus, a, um	грецький	perdo, 3	через
* habeo, 2	мати	populus, i (f)	втрачати
Homerus, i (m)	Гомер	pluvia, ae (f)	тополя
horreo, 2	жахатися, боятися	poeta, ae (m)	дощ
infinitus, a, um	безмежний, незліченний	porto, 1	поет
* ingenium (n)	розум, талант, геній	praebeo, 2	носити
inhumanus, a, um	нелюдський	praestat	подавати
iniuria, ae (f)	несправедливість	pretium, ii (n)	краще
inter	серед, поміж	proprius, a, um	ціна
* Kalendae, arum (Pl., f)	Календи, перше число місяця	* publicus, a, um	власний
lacrima, ae (f)	сльоза	puella, ae (f)	суспільний
lana, ae (f)	шерсть	* pullus, i (m)	дівчина
lateo, 2	бути прихованим, ховатися	quandoque	маля
libellus, i (m)	книжка	* quia	доки, інколи
* liberi, orum (Pl., m)	діти	remedium, ii (n)	тому що
locus, i (m)	місце	rex, regis (m)	ліки
lucrum, i (n)	багатство, набуток	rixari	цар
luscus, a, um	одноокий	* saepe	сваритися
* magnus, a, um	великий	sanctus, a, um	часто
* malum i (n)	зло, біда, лихо	sapientia, ae (f)	святий
malus a, um	поганий	satio, 1	мудрість
* membrum, i (n)	член, частка	sempiternus, a, um	насичуватися
merito	справедливо, по заслужі	sermo, onis (m)	вічний
monoculus, a, um	одноокий	serus, a, um	мова
* multus, a, um	численний	solatium, ii (n)	пізній, запізнілий
neco, 1	вбивати	solus, a, um	задоволення, насолода, втіха
naufragus, i (m)	потерпілий корабельну аварію	subtraho, 3	єдиний
nidus, i (m)	гніздо	sordidus, a, um	витягати
nisi	якщо не	stultus, i (m)	брудний
nego, 1	заперечувати, відмовляти	sub	дурний
neco, 2	шкодити	subruo, 3	під
* noster, tra, trum	наш	succorro	підкопувати
nubilum, i (n)	хмара, негода	summus, a, um	допомагати
nudus, a, um	голий	* suus, a, um	найвищий, досконалий
nullus, a, um	жоден, ніякий	tener, a, um	свій
* numerus, i (m)	число	tergum, i (n)	ніжний
nummus, i (m)	гроші, монета	* timeo, 2	спина
occultum, i (n)	темінь, тінь	totus, a, um	боятися
oculus, i (m)	око	tranquillus, a, um	весь, всякий
oro, 1	просити	* tum	спокійний, тихий
pacificus, a, um	миролюбний, сумирний	tuus, a, um	тоді
palliolum, i (n)	плащ (малий)	* ubi	твій
parco, 3	жаліти, щадити	umbra, ae (f)	де
parcus, a, um	ощадливий	undique	тінь
parsimonia, ae (f)	ощадливість	unus, a, um	звідусіль
* parvus, a, um	малий	vaco, 1	один
* patria, ae (f)	батьківщина	verbosus, a, um	бути вільним
		verus, a, um	багатослівний
		vindico, 1	правдивий
		* vitium, ii (n)	карати
		vito, 1	вада, хиба, недолік
		volo, 1	уникати
			літати

1. Перегляньте дієслова III дієвідміни, подані у лексичному мінімумі, напишіть повну форму інфінітива, визначте основу.

2. Провідмінійте словосполучення:

ista tua cura (ця твоя турбота); illa arma Romana (та римська зброя); unus nauta peritus (один досвідчений моряк).

3. Узгодьте займенники з іменниками:

ad ill... amicum, ist... naturae, apud ill... villas, ips... agricolarum, poetam bon..., scholam nostr...

4. Визначте особові форми дієслів, дайте початкову форму і перекладіть на рідну мову:

habemus, nocet, parcit, dant, vitant, volant, praestat, amamus, dormitat, latent, fallunt, est, horret, deprehendit, portat, orat, parce, auscultat, praebet, succurrite, vindicate, negant, currunt, curant, habent.

5. Визначте дієвідміну дієслова і утворіть 1-шу особу Praesentis indicativi activi:

deprehendere, auscultare, habere, subruere, subtrahere, concidere, necare.

6. Поставте у множині речення з тексту *Aquila pullos cuniculi deprehendit et suis liberis portat.*

7. Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької, іспанської) мов слова, що утворилися за допомогою латинського префікса *ad-*. Доповніть ними ряд:

укр.: адекватний ...

англ.: adequate ...

нім.: Adäquat ...

фр.: adequat ...

ісп.: adecuado ...

8. Визначте відмінок і число прикметників і перекладіть їх рідною мовою:

multos, inhumana, bonis, proprium, beati, verbosos, parvam, caprina, citato, sanctorum.

9. Від яких латинських слів походять українські деривати:

альтернатива, реанімація, цитата, цитований, екстремальний, фатальний, філіал, гуманний, нумерація, публічний, тотальний.

10. Дайте відповіді на запитання до тексту (одним словом і цілим реченням):

1. Quis pullos cuniculi deprehendit? 2. Quem cuniculus orat? 3. Aquila cuniculi verba auscultatne? 4. Quid aquila facit? 5. Quem cuniculum orat? 6. Quid cuniculi faciunt?

7. ЛЕКЦІО СЕПТІМА

ОСОБОВІ ЗАЙМЕННИКИ (PRONOMINA PERSONALIA)

ego	я	nos	ми
tu	ти	vos	ви

Особового займенника 3-ї особи у латинській мові немає. В разі потреби він замінюється одним із вказівних займенників: *is, hic, ille, iste*.

При відмінюванні особових займенників в латинській мові спостерігається су-
плетивність, тобто утворення форм одного і того ж слова від різних основ (*ego —
mei*). Це явище ми бачимо і в українській мові (*я, — мене*), у французькій (*je —
moi*), в англійській (*I — me*), у німецькій (*ich — meiner*).

N.	ego	я	tu	ти	nos	ми	vos	ви
G.	mei	мене	tui	тебе	nostri (nostrum	нас з нас)	vestri (vestrum	вас з вас)
D.	mihi	мені	tibi	тобі	nobis	нам	vobis	вам
Acc.	me	мене	te	тебе	nos	нас	vos	вас
Abl.	me	мною	te	тобою	nobis	нами	vobis	вами

ЗВОРОТНИЙ ЗАЙМЕННИК (PRONOMEN REFLEXIVUM)

Зворотний займенник *sui* — себе вживається лише по відношенню до 3-ї особи:

N.	—	
G.	<i>sui</i>	себе
D.	<i>sibi</i>	собі
Acc.	<i>se</i>	себе
Abl.	<i>se</i>	собою

Називні відмінки особових займенників при дієсловах переважно не ставляться (лише в разі протиставлення): *ego scribo* (я пишу), *tu legis* (ти читаєш). Найчастіше особові займенники і зворотний займенник вживаються в текстах у формах непрямих відмінків.

Прийменник *cum* (з) ставиться з Ablativus після особових займенників (і зворотного займенника) і пишеться з ними разом: *tecum* (зі мною); *tecum* (з тобою); *nobiscum* (з нами); *vobiscum* (з вами); *secum* (з собою).

ВКАЗІВНИЙ ЗАЙМЕННИК *IS, EA, ID* — ЦЕЙ, ЦЯ, ЦЕ; ТОЙ, ТА, ТЕ

Цей займенник, подібно іншим вказівним займенникам, відмінюється як прикметники I—II відміни, але з тою особливістю, що в Gen. sing. всіх родів закінчується на *-ius*, а в Dat. sing.— на *-i*.

	S.	Pl.
N.	<i>is, ea, id</i>	<i>ei (ii), eae, ea</i>
G.	<i>eius</i>	<i>eorum, earum, eorum</i>
D.	<i>ei</i>	<i>eis (iis)</i>
Acc.	<i>eum, eam, id</i>	<i>eos, eas, ea</i>
Abl.	<i>eo, ea, eo</i>	<i>eis (iis)</i>

Genetivus qualitatis (якості)

Genetivus qualitatis називає ту чи іншу властивість або прикмету особи чи речі. Він може вживатись або як означення, або як іменна частина складеного присудка: *vir magnae prudentiae* (чоловік великої розсудливості); *homo magni ingenii* (людина великого розуму).

Dativus possessivus (належності)

Dativus possessivus у сполученні зі словом *esse* може вказувати на особу, якій належить якась річ: *Mihi sunt multi amici.* — У мене багато друзів (у мене є численні друзі).

ТЕКСТ

Прочитайте і перекладіть:

1. Hodie mihi, cras tibi. 2. Noli me tangere. 3. Cur ambulās sine me? 4. Mecum labora. 5. Vir doctus in se semper divitias habet. 6. Imperare sibi magnum imperium est. 7. Et tu, autem, Brute, contra me? 8. Multi nobis amici sunt. 9. Non mihi soli vivo, sed etiam patriae. 10. Omnia mea mecum porto. 11. Quod discis, tibi discis. 12. Vade mecum! 13. Mone me, si erro. 14. Laudas me; culpant me. 15. Conservate me! 16. Nihil me terret. 17. Clementia tua multas vitas conservat (Cic.). 18. Crede mihi! 19. Cognosce te ipsum! 20. Veni ad me, ad te saepe venio. 21. Responde mihi, si te rogo. 22. Saepe vobiscum ambulamus. 23. Si valetis, bene est, ego valeo. 24. Quomodo te habes? 25. Si tu bene te habes, ego bene me habeo. 26. Qui non est nobiscum, adversus nos est. 27. Tecum laboro. 28. Bestia se defendit. 29. Ubi tu, Gaius, ibi ego Gaia. 30. Alter ego. 31. Inter nos. 32. Nec sibi, nec alteri.

СЛОВА ДО ТЕКСТУ

adversus, a, um	протилежний	imperium, i (n)	влада
* alter, a, um	другий, один з двох	* impēro, 1	наказувати
ambūlo, 1	прогулюватись	* inter	між
* bene	добре	* laudo, 1	хвалити
* bestia, ae (f)	звір	* laboro, 1	трудитися
Brutus, i (m)	Брут	moneo, 2	наставляти
сено, 1	обідати	nihil	ніщо
clementia, ae (f)	милосердя	* nos	ми
* cognosco, 3	пізнавати	* porto, 1	носити
* concervo, 1	зберігати	qui, quae, quod	який
* contra	проти	quomodo	як, яким чином
cras	завтра	respondeo, 2	відповідати
* credo, 3	вірити	rogo, 1	просити, питати
culpo, 1	звинувачувати	semper	завжди
doctus, a, um	вчений	* si	якщо
* defendo, 3	захищати	solus, a, um	одинокий
* ego	я	tango, 3	торкатися, чіпати
hodie	сьогодні	terreo, 2	лякати
* erro, 1	помилятися	* tu	ти
* etiam	також	* tuus, a, um	твій
Gaius, i (m)	Гай	vado, 3	йти (рішуче)
Gaia, ae (f)	Гая	* venio, 4	приходить
* ibi	там		

ВПРАВИ

1. Випишіть із речень особові займенники і дайте їх початкову форму.
2. Речення Omnia mea mecum porto поставте в усіх особах.
3. Провідмініяйте словосполучення:
meus vir doctus; mea patria cara.
4. Узгодьте займенник meus, a, um з іменником amicus, i (m) — друг та amica, ae (f) — подруга. Поставте замість крапок цей займенник у відповідних відмінках:
ad amicum ..., ad amicam ..., ab amico ..., ad amicos ..., ad amicas ..., ab amicis ...
5. Перекладіть латинською мовою: зі мною, з тобою, з нами, з вами.
6. Провідмініяйте дієслово cognoscere в Praesens Indicativi Activi.

8. ЛЕКЦІЮ ОСТАВА

ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС ДІЙНОГО СПОСОБУ ПАСИВНОГО СТАНУ (PRAESENS INDICATIVI PASSIVI)

Ця часова форма утворюється від презентної основи за допомогою особових закінчень:

S.	Pl.
1. -or	-mur
2. -ris	-mīni
3. -tur	-ntur

Зразок відмінювання dare (давати), habere (мати), dicere (говорити), capere (брати), audire (слухати)

	Дієвідміна				
	I	II	III	III — A	IV
S.					
1.	dar *	habeor	dicor	capior	audior
2.	daris	haberis	dicēris **	capēris	audiris
3.	datur	habetur	dicītur	capītur	auditur
Pl.					
1.	damur	habemur	dicīmur	capīmur	audimur
2.	damīni	habemīni	dicimīni	capimīni	audimīni
3.	dantur	habentur	dicuntur	capiuntur	audiuntur

* dor < da + or.

** У дієсловах третьої дієвідмини в другій особі однини еднальною голосною буде e.

ІНФІНІТИВ ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ ПАСИВНОГО СТАНУ (INFINITIVUS PRAESENTIS PASSIVI)

Ця форма інфінітиву утворюється від презентної основи за допомогою закінчень -rī в I, II, IV дієвідмінах; -ī в III дієвідміні:

amare (кохати) — amari (кохатись, бути коханим)
 movere (рухати) — moveri (рухатись, бути руханим)
 legere (читати) — legi (читатись, бути читаним)
 audire (слухати) — audiri (слухатись, бути слуханим)

СИНТАКСИС ПАСИВНОЇ КОНСТРУКЦІЇ

При вживанні активної граматичної конструкції присудок ставиться в активному стані і вказує на дію, яка виконується носієм дії (підметом) і поширюється на об'єкт дії (прямий додаток):

Amicitia vitam ornat.— Дружба прикрашає життя.

Studiosa librum legit.— Студентка читає книжку.

При заміні активної конструкції на пасивну прямий додаток стає підметом, а підмет — непрямым додатком в Ablativus. Якщо непрямий додаток (носій дії) ви-

ражений іменником, що означає неживий предмет, він називається **Ablativus instrumenti** (аблятив знаряддя). Якщо непрямий додаток (носій дії) виражений іменником, що називає діючу особу, то він ставиться в аблятиві з прийменником **a, ab** і називається **Ablativus auctoris**.

Примітка. Прийменник **a** стоїть перед наступним приголосним, **ab** — перед наступним голосним **i** **h**.

Дієслово-присудок з активної форми переходить у пасивну і узгоджується з новим відметом:

Vita amicitia ornatur.— Життя прикрашається дружбою (**Ablativus instrumenti**).

Liber a studiosa legitur.— Книжка читається студенткою (**Ablativus auctoris**).

ТЕКСТ

Прочитайте і перекладіть:

1. *Aliter cum tyranno, aliter cum amico vivitur.* 2. *Avaritia neque copia, neque inopia minuitur.* 3. *Bene dignoscitur, bene curatur.* 4. *Citius venit periculum, cum contemnitur.* 5. *Contraria contrariis curantur.* 6. *Cras, cras et semper cras et sic dilabitur aetas.* 7. *Diabolus non est tam ater, ac pingitur.* 8. *Ferrum ferro acuitur.* 9. *Malum alieno saepe docemur.* 10. *Mens vertitur cum fortuna.* 11. *Nunquam periculum sine periculo vincitur.* 12. *Officium officio provocatur.* 13. *Paulatim summa petuntur.* 14. *Philosophia medetur animis.* 15. *Primum vivere, deinde philosophari.* 16. *Sapientia vino obumbratur.* 17. *Si vis amari, ama!* 18. *Clavus clavo pellitur.* 19. *Tertium non datur.* 20. *Contra factum non datur argumentum.* 21. *Oppida antiqua vallum fossaque muniuntur.* 22. *Videmus agros ab agricolis arari et coli.* 23. *Nemo debet bis puniri pro uno delicto.* 24. *Nunquam periculum sine periculo vincitur.* 25. *Attenti discipuli a magistris in schola laudantur.* 26. *Puella a magistra ad tabulam vocatur.* 27. *Salutamus et salutabimur.*

СЛОВА ДО ТЕКСТУ

ac	як	contrarium, ii (n)	протилежність
acuo, 3	гострити	copia, ae (f)	багатство
aetas	вік	cras	завтра
* ager, gri (m)	поле	* cum	коли, з, тому що
agricola, ae (m)	рільник	* debeo, 2	бути повинним
alieno	на чужому	decozum, i (n)	пристойність, гідність, краса
aliter	інакше	deinde	пізніше, потім
* animus, i (m)	дух, душа, серце	delictum, i (n)	провина, влочин
aro, 1	орати	diabolus, i (m)	диявол
* argumentum, i (n)	доказ	dignosco, 3	пізнавати, розпізнавати
* astrum, i (n)	зірка	dilabor	проходити, минати, гинути
ater, atra, atrum	страшний	* do, 1	давати
avaritia, ae (f)	скупість	eripio, 3	гинути
bene	добре	factum, i (n)	діло, справа, зроблене
bis	двічі	* ferrum, i (n)	залізо
bonum, i (n)	добро	foedo, 1	ганьбити, знеславлювати
citius	швидше	* fortuna, ae (f)	доля
* cito	швидко	honestum, i (n)	чесність, добродієність
clementia, ae (f)	розсудливість		
* colo, 3	обробляти		
consilium, ii (n)	порада		
contemno, 3	нехтувати, зневажати		

idem	те саме	-que	і (при перекладі ставиться перед словом, після якого стоїть)
inopia, ae (f)	бідність	recte	правильно
* intelligo, 3	розуміти	rego, 3	правити, керувати
iracundia, ae (f)	гнів, гнівливість	regrēdior	йти назад
* laudo, 1	хвалити	res, rei (f)	справа, річ
* lego, 3	читати	reverentia, ae (f)	повага
locus, i (m)	місце	saepe	часто
maneo, 2	залишатись, тривати	saluto, 1	вітати
medeor	лікувати	sapiens	мудрий
mens	дух, душа	* sapientia, ae (f)	мудрість
minuo, 3	зменшувати	* schola, ae (f)	школа
muto, 1	змінювати	* semper	завжди
nemo	ніхто	separo, 1	відділяти
neque, neque ... neque	ні, ні ... ні	si	якщо
nescio, 4	не знати, не вміти	* sic	так
nisi	якщо не	silentium, n (n)	мовчанка
nunquam = nunquam	ніколи	stultum	нерозумно
obumbro, 1	затемнювати, затума- нювати	stultus, i (m)	дурень
patientia, ae (f)	терпіння	summum, i (n)	верхівка, досконалість
paulatim	поступово, помалу	* tabula, ae (f)	дошка
* periculum, i (n)	небезпека	tam	так, стільки
perpetuo	постійно	* timeo, 2	боятися
* persona, ae (f)	особа, людина	tyrannus, i (m)	тиран
peto, 3	досягати, домагатися	ubi	де
philosophor	мудрувати, філософу- вати	ubique	всюди
philosophia, ae (f)	філософія	utor	користуватися
* poeta, ae (m)	поет	vas, is (n)	посудина
potius	краще	venio, 4	приходити
praesto, 1	бути кращим	ventus, i (m)	вітер
primum	спершу	verto, 3	повертати, перегорта- ти, змінювати
* pro	для, за, заради	videor	вдаватися
progrēdior	йти вперед	vinco, 3	перемагати
provoco, 1	викликати	vinum, i (n)	вино
* puella, ae (f)	дівчина	vis	ти хочеш
* puer, i (m)	хлопець	* voco, 1	кликати
punio, 4	карати		
* quam	ніж, а, як		

ВПРАВИ

1. Утворіть від наступних дієслів *Infinitivus praesentis passivi* і визначте дієвідміну:

minuēre, docere, curare, admirare, auscultare, dignoscēre, intelligēre, nescire, provocare, regēre, videre, vincēre.

2. Визначте форми поданих дієслів і перекладіть:

vivitur, minuitur, dignoscitur, curatur, dilabitur, separari, docemur, frangitur, audiris, legēris, colitur, mittor, puniuntur.

3. Замініть активну конструкцію пасивною і перекладіть українською мовою: *Agricola agrum arant. Fluvius agrum irrigat.*

4. Замініть пасивну конструкцію активною і перекладіть рідною мовою: *Victoria concordia gignitur. Terra herbis et plantis vestitur.*

9. LECTIO NONA

МИНУЛИЙ ЧАС НЕДОКОНАНОГО ВИДУ ДІЙСНОГО СПОСОБУ АКТИВНОГО І ПАСИВНОГО СТАНУ (IMPERFECTUM INDICATIVI ACTIVI ET PASSIVI)

Ця часова форма виражає незакінчену, тривалу дію, яка часто повторювалась у минулому, і відповідає на питання *що робив?* (читав, писав, давав, бачив).

Imperfectum indicativi activi et passivi утворюється додаванням до презентної основи суфіксів **-ba-** для дієслів I та II дієвідмін, **-eba-** — для дієслів III та IV дієвідмін і особових закінчень активного і пасивного станів.

Примітка. На відміну від теперішнього часу 1-ша особа однини закінчується не на **-a**, а на **-m**.

Activum		Passivum	
S.	Pl.	S.	Pl.
1. -m	-mus	-r	-mur
2. -s	-tis	-ris	-mīni
3. -t	-nt	-tur	-ntur

Зразок відмінювання дієслів dare, habere, dicere, capere audire

	Дієвідміна				
	I	II	III	III — A	IV
Activum					
S.					
1.	dabam	habebam	dicebam	capiebam	audibam
2.	dabas	habebas	dicebas	capiebas	audiebas
3.	dabat	habebat	dicebat	capiebat	audiebat
Pl.					
1.	dabamus	habebamus	dicebamus	capiebamus	audiebamus
2.	dabatis	habebatis	dicebatis	capiebatis	audiebatis
3.	dabant	habebant	dicebant	capiebant	audiebant
Passivum					
S.					
1.	dabar	habebar	dicebar	capiebar	audiebar
2.	dabaris	habebaris	dicebaris	capiebaris	audiebaris
3.	dabatur	habebatur	dicebatur	capiebatur	audiebatur
Pl.					
1.	dabamur	habebamur	dicebamur	capiebamur	audiebamur
2.	dabamīni	habebamīni	dicebamīni	capiebamīni	audiebamīni
3.	dabantur	habebantur	dicebantur	capiebantur	audiebantur

**МАЙБУТНІЙ ЧАС ДІЙСНОГО СПОСОБУ АКТИВНОГО
І ПАСИВНОГО СТАНУ (FUTURUM I INDICATIVI
ACTIVI ET PASSIVI)**

Ця часова форма називає дію, яка відбудеться в майбутньому, відповідає на питання *що буде робити* або *що робитиме?* Перекладається на українську мову майбутнім часом недоконаного або доконаного виду.

Futurum I indicativi activi et passivi утворюється від презентної основи додаванням суфіксів **-b-** для дієслів I, II дієвідмін, **-a-** — для I-ї особи однини та **-e-** — для всіх інших осіб дієслів III, IV дієвідмін і особових закінчень активного та пасивного стану. Причому дієслова I і II дієвідмін набувають особливостей відмінювання дієслів III дієвідмини в теперішньому часі, тобто мають між основою і закінченням еднальні голосні **-i-** та **-u-**.

Зразок відмінювання дієслів *dāre, habere, dicere, capere, audire*

		Дієвідміна				
		I	II	III	III — A	IV
Activum						
S.						
1.	dabo	habebo	dicam	capiam	audiam	
2.	dabis	habebis	dices	capies	audies	
3.	dabit	habebit	dicet	capiet	audiet	
Pl.						
1.	dabimus	habebimus	dicemus	capiemus	audiemus	
2.	dabitis	habebitis	dicetis	capietis	audietis	
3.	dabunt	habebunt	dicent	capient	audient	
Passivum						
S.						
1.	dabor	habebor	dicar	capiar	audiar	
2.	daberis	habebēris	diceris	capieris	audieris	
3.	dabitur	habebitur	dicetur	capietur	audietur	
Pl.						
1.	dabimur	habebimur	dicemur	capiemur	audiemur	
2.	dabimini	habebimini	dicemini	capiemini	audiemini	
3.	dabuntur	habebuntur	dicentur	capientur	audientur	

Відмінювання дієслова *esse* — **бути**

Imperfectum

S.

Pl.

1. eram	eramus
2. eras	eratis
3. erat	erant

Futurum I

S.

Pl.

1. ero	erimus
2. eris	eritis
3. erit	erunt

Примітка. -S- між двома голосними за законом ротацізму переходить в -r-: e-s-am — eram) **ego** — ego,

Прочитайте і перекладіть:

A. 1. Aut inveniam viam, aut faciam. 2. Cum fortuna perit, nullus amicus erit. 3. Dónece eris felix, multós numerábis amícos (Ovid.). 4. Grata superveniet quae non sperabitur hora. 5. Etiam magna regna debebantur. 6. Proeliis et bellis Romani semper delectabantur. 7. Apud Romanos puéri a servis Graecis educabantur. 8. Statuae poëtarum Romanorum laurō ornabantur. 9. Apud Romanos antiquos castra vallō fossaque muniebantur. 10. Alius nunc sum atque ante eram. 11. Magistri puerorum Romanorum plerumque servi Graeci erant. 12. Epistūlam vestram expectabamus. 13. Describitur a Homero bellum longum, quod Graeci cum Troianis gerebant. 14. Apud Romanos mortui plerumque cremabantur.

B. 1. Quod hodie non est, id cras erit. 2. Verum amicum pecuniā non parabis. 3. Faciam id, etsi molestum erit. 4. Ut salutas, ita salutaberis. 5. Qui seminat mala, metet mala. 6. Patriam nostram semper amabimus, pro patriā semper pugnabimus. 7. Viri docti semper laudabuntur. 8. Oculi nostri sine curā non valebunt. 9. Magister pueros sine morā vocabit. 10. Gloria bonorum librorum semper manebit.

DE NEPTUNO, MERCURIO ET AESCULAPIO

Popūli antiqui multos deos colebant. Neptunus in Oceāno habitabat. Nautae Neptuno equos et tauros immolabant. Mercurius, deus mercaturae, erat nuntius deorum. Aesculapium medīci colebant. Graeci Aesculapio gallos immolabant. Neptuni arae plerumque in ripis fluviorum erant, Mercurii in viis, Aesculapii in lucis. Ita fabūlae poetarum antiquorum narrabant.

DE CASTRIS ROMANORUM

A Romanis castra ponebantur. Primum a tribunō locus capiebatur, ubi aqua et cibus inveniebatur. Deinde quadratum spatium signabatur et muniebatur. In mediis castris multa tabernacūla ponebantur. In castris custodiae per vallum disponebantur. Itaque copiae securae dormiebant in castris.

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

* alius, a, ud	інший, другий (з багатьох)	deinde	далі, звідси, потім
Aesculapius, ii (m)	Асклелій	deleo, 2	руйнувати
ante	перед	describo, 3	описувати
* antiquus, a, um	давній	* deus, i (m)	бог
* apud	у	dispono, 3	розташовувати, розмішувати
ara, ae (f)	жертвник	doctus, a, um	вчений
* aut	або	donec	поки, доки
* bellum, (n)	війна	* dormio, 4	спати
cibus, i (m)	їжа	edūco, 1	виховувати
capio, 3	брати	* epistūla, ae (f)	лист
* castra, orum (Pl., n)	табір. ponere castra розбивати табір.	equus, i (m)	кінь
* colo, 3	обробляти. шанувати	expecto, 1	чекати
coriae, arum (Pl., f)	військ.	etsi	хоч, навіть якщо
cremo, 1	спалювати	felix	щасливий
cura, a (f)	піклування	fluvius, ii (m)	річка
custodia, ae (f)	охорона	* fortuna, ae (f)	доля
		fossa, ae (f)	яма, рів, канава

gallus, i (m)	півень	paro, 1	готувати, розташовувати
gloria, ae (f)	слава	pecunia, ae (f)	гроші
gero, 3	вести	perego, ire	гинути, зникати
Graecus, i (m)	грек	plerumque	більшою частиною, в більшості випадків, часто
Graecus, a, um	грецький		розміщувати, розташовувати, розбивати
gratus, a, um	приємний		народ
*habito, 1	жити		битва
hodie	сьогодні	popo, 3	спочатку
hora, ae (f)	час	*populus, i (m)	хлопчик
immolo, 1	жертвувати	proelium, i (n)	тому що, що
*invenio, 4	знаходити, одержувати	primum	який
		*puer, i (m)	квадратний
is, ea, id	цей, той	quod	царство
ita	так	qui, quae, quod	берег
laurus, i (f)	лавр	quadratus, a, um	римлянин
*liber, bri (m)	книжка	regnum, i (n)	римський
*locus, i (m)	місце	ripa, ae (f)	вітати
*longus, a, um	довгий	Romanus, i (m)	спокійний, перебуваючий поза небезпекою
lucus, i (m)	ліс, гай	Romanus, a, um	сіяти
*maneo, 2	залишатись	*saluto, 1	раб
medium, i (n)	середина	securus, a, um	позначати, помічати
mercatura, ae (f)	торгівля	semino, 1	простір
Mercurius, ii (m)	Меркурій	servus, i (m)	сподіватися
meto, 3	збирати, косити	signo, 1	намет; t. ролёге ставити намет
molestus, a, um	важкий, неприємний	spatium, ii (n)	віл, бик
mortuus, a, um	померлий, мертвий	*spero, 1	трибун
*munio, 4	зміцнювати	tabernaculum, i (n)	троянець
*narro, 1	розповідати	taurus, i (m)	як
*nauta, ae (m)	моряк	tribunus, i (m)	вал, насип
Neptunus, i (m)	Нептун	Troianus, i (m)	справжній
*noster, tra, trum	наш	ut	ваш
nullus, a, um	ніякий	vallum, i (n)	шлях
numero, 1	рахувати	verus, a, um	
nuntius, ii (m)	вісник	vester, tra, trum	
oceanus, i (m)	океан	*via, ae (f)	
*orno, 1	прикрашати		
oculus, i (m)	око		

ВПРАВИ

1. Визначте форми дієслів, перекладіть рідною мовою:

est, erat, erant, erit, debebantur, educabantur, ornabantur, colebant, habitabat, immolabant, muniebantur, parabis, faciam, salutaberis, amabimus, pugnabimini, valebunt, manebit, ponebantur, capiebatur, inveniebatur, disponebantur, dormiebant.

2. Провідмініайте подані дієслова в усіх часах системи інфекта активного і пасивного стану:

colere (обробляти), immolare (приносити жертву), capere (брати), munire (укріплювати).

3. Провідмініайте словосполучення:

populus antiquus (давній народ); castra magna (великий табір); oculus parvus (маленьке око).

4. Речення Populi antiqui multos deos colebant поставте в однині.

5. У реченні Neptunus in Oceano habitabat поставте дієслово в Praesens і Futurum I indicativi activi.

6. У реченні A Romanis castra ponebantur замініть пасивну конструкцію активною, визначте Ablativus auctoris.

7. У реченні *Primum a tribuno locus cariebatur* відшукайте присудок, дайте початкову форму дієслова, визначте основу. Поставте присудок в *Praesens* і *Futurum I indicativi activi*.

8. Дайте відповіді на питання до тексту (одним словом і цілим реченням):

Quos populi antiqui colebant? Ubi Neptunus habitabat? Quis Aesculapium colebat? Ubi erant arae Neptuni, Mercurii, Aesculapii?

9. Запам'ятайте, що префікс *con* (*com, col, cog*) — вказує на з'єднання: *constituere* (постановляти), *componere* (складати), *collectio, onis* (збірка), *congregatio, onis* (виправлення).

10. Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької чи іспанської) мов слова, що утворилися за допомогою латинського префікса *con-*. Доповніть ними ряд:

укр.: конституція ...

англ.: constitution ...

нім.: Konstitution ...

фр.: constitution ...

ісп.: constitution ...

11. Від яких латинських слів утворилися українські похідні слова:

сервірувати, магістр, крематорій, патріот, око, манікюр, мораторій, популярний, античний, медик, локальний, культ, культура, квадрат, компонувати, диспозиція, композиція, позиція.

10. LECTIO DECIMA

ПРИЙМЕННИКИ (PRAEPOSITIONES)

У латинській мові прийменники вживаються з двома відмінками: *Accusativus* або *Ablativus*. Лише два прийменники *in, sub* вживаються з обома відмінками.

Прийменники, найбільш уживані з *Accusativus*: *ad* (до), *ante* (перед), *apud* (у, біля), *contra* (проти), *ob* (з причини), *per* (через), *post* (після), *praeter* (крім), *propter* (внаслідок), *trans* (через). Наприклад: *contra factum* — проти факту; *per aspera* — через труднощі; *ad astra* — до зірок.

Прийменники, найбільш уживані з *Ablativus*: *e, ex* (з, від), *pro* (за, замість), *sine* (без), *a, ab* (від), *cum* (з), *de* (про, згідно), *prae* (попереду). Наприклад: *e familiā* — з сім'ї; *sine cura* — без турботи; *cum amico* — з другом.

Прийменники з обома відмінками

in — в, на (куди?)

sub — під (куди?)

з *Accusativus*

Наприклад: *in aquam* — у воду; *in terram* — на землю; *sub aquam* — під воду; *sub terram* — під землю;

in — в, на (де?)

sub — під (де?)

з *Ablativus*

Наприклад: *in aquā* — у воді; *in terrā* — в землі; *sub aquā* — під водою; *sub terrā* — під землею.

Примітки

1. Два прикметники *causa* (з причини), *gratia* (завдяки) вживаються з родовим відмінком і ставляться постпозитивно: *gloriae causa* — заради слави; *hominum gratia* — заради людей, завдяки людям.

2. Деякі прийменники (*cum, ex, de, in*) можуть ставитись між означальним і означуваним словом: *eā de causa* — з цієї причини; *magnā cum cura* — з великою турботою.

**ДІЄСЛОВА, СКЛАДЕНІ З ESSE
(SUM ET COMPOSITA)**

Від дієслова *sum*, *esse* за допомогою префіксів утворюється ряд похідних дієслів:

- ab-sum*, *ab-esse* — бути відсутнім
- adsum*, *adesse* — бути присутнім, допомагати
- desum*, *desse* — не вистачати, бракувати
- intersum*, *interesse* — перебувати серед чогось, брати участь
- obsum*, *obesse* — шкодити
- praesum*, *praesse* — бути попереду, очолювати
- prosum*, *prodesse* — допомагати
- insum*, *inesse* — бути всередині

Дієслова, складені з *esse*, відмінюються як дієслово *esse*, наприклад, *absum*, *abesse* — бути відсутнім:

Praesens	Imperfectum	Futurum I
S.		
1. <i>ab-sum</i>	<i>ab-eram</i>	<i>ab-ěro</i>
2. <i>ab-es</i>	<i>ab-ěras</i>	<i>ab-ěris</i>
3. <i>ab-est</i>	<i>ab-ěrat</i>	<i>ab-ěrit</i>
Pl.		
1. <i>ab-sūmus</i>	<i>ab-eramus</i>	<i>ab-erīmus</i>
2. <i>ab-estis</i>	<i>ab-eratis</i>	<i>ab-erītis</i>
3. <i>ab-sunt</i>	<i>ab-ěrant</i>	<i>ab-ěrunt</i>

У дієслові *prodesse* (допомагати) префікс *pro-* зберігається перед формами дієслова *esse*, які починаються з приголосного; перед формами, які починаються з голосного, вживається *prod-*.

Praesens	Imperfectum	Futurum I
S.		
1. <i>pro-sum</i>	<i>prod-ěram</i>	<i>prod-ěro</i>
2. <i>prod-es</i>	<i>prod-ěras</i>	<i>prod-ěris</i>
3. <i>prod-est</i>	<i>prod-ěrat</i>	<i>prod-ěrit</i>
Pl.		
1. <i>pro-sūmus</i>	<i>prod-eramus</i>	<i>prod-erīmus</i>
2. <i>prod-estis</i>	<i>prod-eratis</i>	<i>prod-erītis</i>
3. <i>pro-sunt</i>	<i>prod-ěrant</i>	<i>prod-ěrunt</i>

Дієслово *possum*, *posse* (могти) утворюється від прикметника *pot-is* і форми дієслова *esse*. Основа *pot-* зберігається перед формами дієслова *esse*, які починаються з голосного, а *pos-* — перед формами, що починаються з приголосного.

Praesens   Imperfectum   Futurum I

S.

1. pos-sum	pot-eram	pot-ero
2. pot-es	pot-eras	pot-eris
3. pot-est	pot-erat	pot-erit

Pl.

1. pos-sūmus	pot-eramus	pot-erimus
2. pot-estis	pot-eratis	pot-eritis
3. pos-sunt	pot-erant	pot-erunt

Ablativus modi (способу дії)

Ця категоріальна форма відмінка Ablativus вказує на те, як відбувається дія. Відповідає на питання *як? в який спосіб? яким чином?* Як правило, вживається з прийменником **cum** або без нього, якщо іменник має при собі означення: *magnā prudentiā* або *magnā cum prudentiā* (з великою розсудливістю); *magnā curā* або *magnā cum curā* (з великою турботою, дуже ретельно).

Ablativus temporis (часу)

Ця категоріальна форма відмінка Ablativus вживається для позначення моменту дії. Слова, що мають значення часу (день, осінь, весна, рік), можуть вживатися в Ablativus без прийменника: *hieme* — взимку, *annō* — року, *autumnō* — восени.

Слова, що мають значення обставини, при якій відбувається дія (війна, мир), вживається в Ablativus з прийменником *in* або без нього: *bellō* — *in bellō* — під час війни. Якщо це слово має при собі означення, прийменник не вживається: *bellō Punīcō* — під час Пунічної війни.

ТЕКСТ

Прочитайте і перекладіть:

1. Adsum amicis, amici mihi adsunt. 2. Filius meus abest. 3. Scientia tibi deest. 4. Facio, quod possum. 5. Dicere bene nemo potest, quod nescit. 6. Inter dominum et servum nulla amicitia potest. 7. Videre nostra vitia ipsi non possumus. 8. Is est vir bonus, qui patriae suae prodest, dum potest. 9. Causa illius morbi a medicis inveniri non potest. 10. Ades amicis, amici tibi adērunt. 11. Non omnia possumus omnes. 12. Per risum multum poteris cognoscere stultum. 13. Nec possum tecum vivere, nec sine te (Mart.). 14. Amicus verus in periculis adest, aderat, aderit, nunquam abest, aberat, aberit. 15. Vir bonus nunquam deerit amicis. 16. Concordia patriae semper prodērat, prodest, prodērit. 17. Tantālus, rex Phrygiae, saepe colloquiis deorum intererat.

СЛОВА ДО ТЕКСТУ

* absum, abesse

бути відсутнім

bene

добре

* adsum, adesse

бути присутнім, допо-

* causa, ae (f)

причина

магати

cognosco, 3

пізнавати

* amicitia, ae (f)

дружба

colloquium, ii (n)

бесіда

* concordia, ae (f)	згода	omnis, e	весь
desum, deesse	бракувати, невивстачати	* per	через
* dico, 3	говорити	Phrygia, ae (f)	Фрігія
dominus, i (m)	хазяїн	* possum, posse	могти
* dum	поки	* prosum, prodesse	допомагати
intersum, interesse	перебувати між	quis	хто?
ipse, ipsa, ipsum	сам	quid	що?
is, ea, id	цей	qui, quae, quod	який
medicus, i (m)	лікар, медик	rex, regis (m)	цар
* meus, a, um	мій	risus, us (m)	сміх
morbis, i (m)	хвороба	* scientia, ae (f)	знання
pec	i не	* servus, i (m)	раб
nemo	ніхто	* stultus, a, um	дурний
nullus, a, um	ніякий	Thantalus, i (m)	Тантал, цар Фрігії
nunquam	ніколи	* verus, a, um	справжній

ВПРАВИ

- Знайдіть у словнику дієслова, складені з *esse*. Поясніть їх утворення.
- Провідмініайте в *Praesens*, *Imperfectum* і *Futurum I indicativi activi* дієслово *desum, deesse*.
- Проаналізуйте граматичні форми дієслів:
sumus, praeestis, intersunt, potest, potēris, possunt, prosum, prodest.
- Провідмініайте словосполучення:
is liber Latinus; ea terra ignota.
- Запам'ятайте, що префікс *pro-* означає «рух уперед»:
progredi — рухатись вперед, просуватись; *producere* — виводити вперед; *виробляти*, створювати; *procedere* — виступати, проходити.
- Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької чи іспанської) мов слова, що утворилися за допомогою латинського префікса *pro-*. Доповніть ними ряд:
укр.: прогрес ...
англ.: progress ...
нім.: Progress ...
фр.: progrès ...
ісп.: progreso ...
- Запам'ятайте, що префікс *de-* (*des-*) вказує на «позбавлення якості»:
deformare — спотворювати, *degenerare* — вироджуватися, псуватися, *deprimere* — пригнічувати, придавлювати.
- Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької чи іспанської) мов слова, що утворилися за допомогою латинського префікса *de-* (*des-*). Доповніть ними ряд:
укр.: деформація ...
англ.: deform ...
нім.: deformieren ...
фр.: déformer ...
ісп.: deformar ...
- Визначте, від яких латинських дієслів походять українські слова, поясніть значення префіксів:
конвенція, інтервенція, комісія, трансмісія, інструкція, конструкція, провокація, концесія, процесія.

11. LECTIO UNDECIMA

ТРЕТЯ ВІДМІНА ІМЕННИКІВ (DECLINATIO TERTIA)

Характерною ознакою іменників III відміни є закінчення *-is* в *Gen. sing.* До цієї відміни належать іменники чоловічого, жіночого та середнього родів з різними закінченнями в *Nom. sing.*

Практичну основу іменників визначаємо, відкинувши у родовому відмінку однини закінчення *-is*: *homo, hominis; flos, floris; repetitio, repetitionis; pax, pacis; carmen, carminis*. Основа цих іменників у більшості випадків не збігається з називним відмінком однини.

Nominativus singularis іменників III відміни утворюється сигматично (за допомогою *s*) або асигматично (без *s*).

Основи на *-l, -r, -n, -s* утворюють асигматичний номінатив:

consul-is > *consul*

victor-is > *victor*

pompa-is > *pompa* (е переходить в і у відкритому складі)

mos-is > *mos* (s між голосними переходить в г за законом ротацізму).

Основи на *-c, -g, -t, -d* утворюють сигматичний номінатив:

leg-is > *leg + s* *lex*

pax-is > *pax + s* *pax*

veritas-is > *veritas + s* > *veritatis* > *veritatis* > *veritas*

palud-is > *palud + s* > *paludis* > *paludis*

Розуміння принципу утворення називного відмінка іменників III відміни дає можливість за контекстною формою легко визначити початкову (словарну) форму.

НАЙУЖИВАНІШІ РОДОВІ ЗАКІНЧЕННЯ ІМЕННИКІВ III ВІДМІНИ В NOMINATIVUS SINGULARIS

Чоловічий рід: *-o, -or, -os, -er, -es, -ex*: *homo, inis* (людина); *flos, floris* (квітка); *anser, is* (гусак); *miles, itis* (воїн); *iudex, icis* (суддя).

Жіночий рід: *-io, -do, -go, -as, -us, -x, -is, -es, -s*: *regio, onis* (область); *consuetudo, inis* (звичка); *imago, inis* (зображення); *civitas, atis* (державна); *salus, utis* (здоров'я, добробут); *pax, pacis* (мир); *lex, legis* (закон); *avis, is* (птах); *vulpes, is* (лисиця); *pars, partis* (частина).

Середній рід: *-en, -c, -us, -l, -ut, -ur, -e, -al, -ar, -ma*: *carmen, inis* (пісня); *lactis, lactis* (молоко); *corpus, oris* (тіло); *mel, lis* (мед); *caput, itis* (голова); *iecur, oris* (печінка); *mare, is* (море); *animal, is* (тварина); *exemplar, is* (примірник); *poema, atis* (поема).

Історична основа іменників III відміни закінчувалася на приголосний або на голосний звук і. За характером історичної основи у III відміні виділяють три типи відмінювання: приголосний, голосний та мішаний.

Приголосний тип III відміни (Classis consonans)

За приголосним типом III відміни змінюються нерівноскладові іменники всіх трьох родів з основою на один приголосний.

Примітка. Нерівноскладові іменники мають нерівну кількість складів в *Nom. sing.* і *Gen. sing.*: *miles, militis* (воїн).

Зразок відмінювання іменників приголосного типу: *scriptor, oris (m)* — письменник, *vox, cis (f)* — голос, помен, *īnis (n)* — ім'я:

S.		
N., V. <i>scriptor</i>	<i>vox</i>	<i>po-men</i>
G. <i>scriptoris</i>	<i>vocis</i>	<i>po-mīnis</i>
D. <i>scriptori</i>	<i>voci</i>	<i>po-mīni</i>
Acc. <i>scriptorem</i>	<i>vocem</i>	<i>po-men</i>
Abl. <i>scriptore</i>	<i>voce</i>	<i>po-mīne</i>

Pl.		
N., V. <i>scriptores</i>	<i>voces</i>	<i>po-mīna</i>
G. <i>scriptorum</i>	<i>vocum</i>	<i>po-mīnum</i>
D. <i>scriptoribus</i>	<i>vocibus</i>	<i>po-mīnibus</i>
Acc. <i>scriptores</i>	<i>voces</i>	<i>po-mīna</i>
Abl. <i>scriptoribus</i>	<i>vocibus</i>	<i>po-mīnibus</i>

Ablativus separationis (відокремлення)

Ця категоріальна форма відмінка Ablativus вказує на предмет або особу, від яких віддаляються, вживається при дієсловах або прикметниках із значенням віддалення або розподілу. Ablativus separationis вживається з прийменниками **a (ab)**, **e (ex)**, **de** (якщо іменником є особа) і з прийменником або без прийменника (якщо іменником є річ): **vera a falsis distinguere** (відрізнати істину від брехні); **movere locō** (рушати з місця); **liberare curā** (звільнити від турботи).

Ablativus loci (місця)

Ця категоріальна форма відмінка Ablativus вказує місце, в якому хтось перебуває або в якому відбувається дія. Звичайно, вживається з прийменником **in**: **in urbe** (в місті). Якщо слово із значенням місця супроводжується означенням, то Ablativus найчастіше вживається без прийменника: **aliā regione** (в іншому краї); **locō idoneō** (в зручному місці). Без прийменника вживається сполучення **terrā marique** (на землі і на морі).

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. Amat pacem Phidias. 2. Amicus Plato, sed magis amica veritas. 3. Arbor mala, mala mala. 4. Artes molliunt mores. 5. Auri sacra fames. 6. Cave canem! 7. Cicer cum caule. 8. Contra impudentem stulta est nimia ingenuitas. 8. Errare humanum est, sed stultum est in errore perseverare. 9. Etiam sine lege poena est conscientia. 10. Ex opere artifex agnoscitur. 11. Finis coronat opus. 12. Habet et musca splenem. 13. Homo locum ornat, non hominem locus. 14. Hostium munera non sunt munera. 15. Iniuria solvit amorem. 16. In Venere semper certat dolor et gaudium. 17. Lex iusta libertati, aequalitati et fraternitati praesidio est. 18. Littēris et artibus. 19. Lupos apud oves relinquis custodes. 20. Lupum auribus tenere. 21. Mens sana in corpore sano. 22. Mentem hominis spectato, non frontem. 23. Nāvita dé ventis, de táuris nárrat arátor; Énumérát milés vúlnera, pástor ovés (Ovid.). 24. Non est fumus absque igne. 25. Non est

viri timere laborem. 26. O tempōra, o mores! (Cic.) 27. Parturiunt montes, nascetur ridicūlus mus. 28. Piscem natāre docēs. 29. Sera nunquam est ad bonos mores via. 30. Sine labore non erit panis in ore. 31. Si vis pacem, para pacem. 32. Si vivis Romae, Romano vivito more. 33. Tempus vulnera sanat. 34. Vera ornamenta matronarum pudicitia, non vestes. 35. Virtus hominis propria. 36. Vulpes pilum mutat, non mores.

DE SCYTHIA

Scythia includitur ab uno latere Ponto, ab altero — montibus Rhiphaeis, a tergo — Asia ac Phasis flumine. Ea multum in longitudinem et in latitudinem patet. Hominibus inter se sunt nulli fines, neque enim agrum exercent, nec domicilium illis est ullum, aut tectum, aut sedes; armenta et pecora semper pascunt et per incultas solitudines semper errant. Uxores liberosque suos secum in plaustis vehunt. Spernunt aurum et argentum, quae reliqui mortales appetunt. Lacte et melle vivunt; lanae usus ac vestium est iis ignotus; pelles ferinae aut murinae sunt iis pro vestibus.

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

* a (з Abl.)	від	exerceo, 2	займатися; тут: об-
absque	без		робляти
ac	а також, і	ex	з
aequalitas, atis (f)	рівність	fames, is (f)	голод, спрага, жадоба
aequus, a, um	рівний, спокійний	fascis, is (m)	фаска, в'язка, пучок
* ager, agri (m)	поле		(прутин, лозин)
agnosco, 3	пізнавати, признавати	ferinus, a, um	звіриний
* amica, ae (f)	подруга	ferum, i (n)	залізо
amor, oris (m)	кохання	* finis, is (m, f)	кінець, межа, кордон
appeto, 3	прагнути, домагатися	flumen, inis (n)	річка
arator, oris (m)	орач	fraternitas, atis (f)	братерство
* arbor, oris (f)	дерево	* frons, frontis (f)	лоб, чоло
argentum, i (n)	робоча худоба	fumus, i (m)	дим
ars, artis (f)	мистецтво	gaudium, ii (n)	радість, утіха
artifex, ificis (m)	майстер, художник	* homo, inis (m)	людина
Asia, ae (f)	Азія	hostis, is (m, f)	чужинець, ворог
auris, is (f)	вухо	humanus, a, um	людський, загально-
aurum, i (n)	золото		людський
cado, 3	падати, западати	ille, illa, illud	той
canis, is (m, f)	собака	ignis, is (f)	вогонь
capillus, i (m)	волосся	ignotus, a, um	невідомий
* capto, 1	хапати, ловити	impudens, ntis	безсоромний
caulis, is (m)	капуста	includo, 3	замикати
caveo, 2	боятися, запобігати	incultus, a, um	необроблений
certo, 1	змагатися, боротися	ingenuitas, atis (f)	благородство
cicer, eris (m)	горох	iniuria, ae (f)	несправедливість
civis, is (m, f)	громадянин	iustus, a, um	справедливий
* cognosco, 3	пізнавати	is, ea, id	цей
conscientia, ae (f)	сумління	labor, oris (m)	праця
contra	проти	lac, lactis (n)	молоко
corono, 1	увінчувати	lacrima, ae (f)	сльоза
* corpus, oris (n)	тіло	lana, ae (f)	шерсть, вовна
custos, odis (m)	сторож	latitudo, inis (f)	широта
dolor, oris (m)	сум, біль	latus, eris (n)	бік
domicilium, ii (n)	дім	leo, onis (m)	лев
enumero, 1	рахувати	* lex, legis (f)	закон
enim	навіть, адже	libertas, atis (f)	воля, свобода
* erro, 1	помилатися, блукати	longitudo, inis (f)	довжина
error, oris (m)	помилка	matrona, ae (f)	матрона, жінка

mel, mellis (n)	мед	praesidium, ii (n)	захист, оборона
mens, mentis (f)	розум, душа, характер	probo, i	подобатися, схвалювати, випробовувати, доводити
miles, itis (m)	воїн	proprius, a, um	власний, властивий
magis	багато	pudicitia, ae (f)	цнотливість, сором'язливість
malum, i (n)	плід	relinquo, 3	залишати
* malus, a, um	поганий	reliquus, a, um	інший, останній
miseria, ae (f)	горе, біда, лихо, нещастя	ridiculus, a, um	смішний
mollio, 4	розм'якшувати, змижувати	Riphaeus, a, um	рифейський; Rhiphaei montes — Рифейські гори (уральські)
mons, montis	гора	sacer, sacra, sacrum	святий, священний; приречений
mortalis, e	смертний	sano, 1	лікувати, виліковувати
* mos, moris (m)	звичай	sanus, a, um	здоровий
multum	багато; тут: на велику відстань	Scythia, ae	Скіфія
munus, ěris (n)	подарунок	sedes, is (f)	місцеперебування, осідливість
murinus, a, um	мишачий; смушковий	serus, a, um	пізній
murus, i (m)	мур	solitudo, ĩnis (f)	усамітнення; Pl. пустеля, степ
mus, muris (m)	миша	solvo, 3	припиняти, позбавляти
* musca, ae (f)	муха	specto, 1	дивитися
muto, 1	міняти, змінювати	sperno, 3	зневажати
* parro, 1	розповідати	splen, splenis (m)	коса, селезінка
nato, 1	плавати	stramen, ĩnis (n)	підстилка
* nauta, ae (m)	моряк	stultus, a, um	дурний, нерозумний
peque	i не	tamquam	немов
nimius, a, um	надмірний	taurus, i (m)	віл, бик
nunquam	ніколи	tectum, i (n)	покрівля, дах
* opus, opěris (n)	праця, труд	tempus, ěris (n)	час
orator, oris (m)	мовець, оратор	teneo, 2	тримати
* nullus, a, um	ніякий	tergum, i (n)	спина; a tergo — позаду
ornamentum, i (n)	оздоба, прикраса	ullus, a, um	який-небудь
* orno, 1	прикрашати	umbra, ae (f)	тінь
os, oris (n)	вуста, рот	unguis, is (m)	ніготь, кіготь
ovis, is (f)	вівця	urbs, urbis (f)	місто, столиця
panis, is (m)	хліб	usque	аж
paro, 1	готувати	usus	вживання
parturio, ire	родити	uxor, oris (f)	дружина
pasco, 3	пасти	veho, 3	везти
pastor, oris (m)	пастух	Venus, ěris (f)	Венера
pateo, 2	бути відкритим	* vestis, is (f)	одяг
* pax, pacis (f)	мир	virtus, utis (f)	мужність, хоробрість, сила
pectus, ěris (n)	груди, душа	vis	ти хочеш
pecus, ěris (n)	худоба	vulnus, ěris (n)	рана
pellis, is (f)	шкура, хутро, смуг	vulpes, is (f)	лисиця
persevero, 1	залишатися		
Phasis, ĩdis (f)	Фазис (річка, нинішня Ріон)		
Phidias, ae (m)	Фідій		
pilus, i (m)	шерсть		
piscis, is (m)	риба		
Plato, onis (m)	Платон		
plaustrum, i (n)	підвода, колісниця		
poena, ae (f)	кара, покара		
Pontus, i (m)	Понт, Чорне море		

ВПРАВИ

1. Знайдіть форму Nom. sing. іменників III відміни за формою Gen. sing:

а) чоловічого й жіночого роду: arběris, moris, erroris, doloris, laboris, amoris, sermonis, orationis, dictionis, homĭnis, Ciceronis, Platonis, legis, pacis, vocis, ingenuitatis, libertatis, aequalitatis, fraternitatis, fraudis, custodis, lapĭdis, artificis;

б) середнього роду: *carminis, nominis, fluminis, pronominis, operis, muneris, corporis, temporis, vulneris*.

2. Визначте відмінкові форми іменників:

pacem, in errore, sine lege, hominem, amorem, fraternitati, in corpore, in ore, latere, montibus, flumine, longitudinem, latitudinem, hominibus, pecora, solitudines, uxores, lacte, melle.

3. Провідмінійте словосполучення: *labor molestus; carmen bonum, civitas libera*.

4. Перекладіть українською мовою дієслова, використовуючи значення префіксів:

conduco, educo, induco, produco, reduco; describo, inscribo; exporto, importo, comporto, transporto. (Див. додаток до основного курсу с 137)

5. Утворіть від поданих дієслів іменники:

appellare, pargare, educare, tradere.

6. Дайте відповіді на запитання до тексту (одним словом і цілим реченням):

1. *Ubi est Scythia?* 2. *Quomodo patet Scythia?* 3. *Quid faciunt homines?* 4. *Ubi homines errant?* 5. *Quos homines secum in plaustris vehunt?* 6. *Quid homines spernunt?*

7. *Quomodo homines Scythiae vivunt?*

7. Визначте, від яких латинських слів утворилися українські похідні:

фініш, реліквія, пацифіст, гуманний, легальний, коронувати, локальний, корпус.

8. Запам'ятайте, що суфікс *-or* вказує на носія дії:

lector — читач (від *legere* — читати); *orator* — промовець (від *orare* — говорити); *doctor* — вчитель (від *docere* — вчити).

9. Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької чи іспанської) мов слова, що утворилися за допомогою латинського суфікса *-or*. Доповніть ними ряд:

укр.: лектор ...

англ.: lector ...

нім.: Lektor ...

фр.: lecteur ...

ісп.: lector ...

12. LECTIO DUODECIMA

ГОЛОСНИЙ ТИП III ВІДМІНИ (CLASSIS VOCALIS)

До голосного типу іменників III відміни належать іменники середнього роду з закінченням в Nom. sing. *-e, -al, -ar*. Всі ці іменники мають основу на голосний *-i*: *marī* — mare, is (море); *animalī* — animal, is (тварина); *exemplarī* — exemplar, is (зразок); *cochlearī* — cochlear, is (велика ложка).

Зразок відмінювання іменника голосного типу

	S.	Pl.
N., V.	animal	animalia
G.	animalis	animalium
D.	animali	animalibus
Acc.	animal	animalia
Abl.	animali	animalibus

Відмінювання іменників голосного типу йде за зразком відмінювання іменників приголосного типу. Основа іменників на **-i** зливається з закінченнями іменників, що починаються на **-i**, зберігається лише в Abl. sing. **-i**, Nom., Acc. pl. — **-ia**, Gen. pl. — **-ium**.

МІШАНИЙ ТИП ІІІ ВІДМІНИ (CLASSIS MIXTA)

До мішаного типу іменників ІІІ відміни належать іменники здебільшого чоловічого та жіночого роду.

1) З основою на два або більше приголосних: **part** — **pars, partis (f)** — частина; **urb** — **urbs, urbis (f)** — місто; **noct** — **nox, noctis (f)** — ніч; **pont** — **pons, pontis (m)** — міст; **dent** — **dens, dentis (m)** — зуб.

Як виняток за приголосною групою відмінюються іменники: **pater, tris (m)** — батько; **mater, tris (f)** — мати; **frater, tris (m)** — брат; **parens, parentis (m)** — близький родич.

2) Рівноскладові з закінченням **-es, -is**: **nubes, is (f)** — хмара; **civis, is (m)** — громадянин; **vulpes, is (f)** — лисиця; **avis, is (f)** — птах; **finis, is (m)** — кінець.

Як виняток за приголосною групою відмінюються: **iuvēnis, is (m)** — молодик; **canis, is (m)** — собака.

Іменники мішаної групи відмінюються за приголосним типом і лише в Gen. pl. мають закінчення **-ium**.

Зразок відмінювання іменників мішаного типу

	S.		Pl.	
N., V.	pars	civis	partes	cives
G.	partis	civis	partium	civium
D.	parti	civi	partibus	civibus
Acc.	partem	civem	partes	cives
Abl.	parte	cive	partibus	civibus

Розбіжності у відмінюванні приголосного, голосного і мішаного типу іменників ІІІ відміни

Відмінок, число (рід)	Тип іменників		
	приголосний	голосний	мішаний
Abl. sing.	-e	-i	-e
Nom., Acc. pl. (n)	-a	-ia	-a
Nom., Acc. pl. (m, f)	-es	—	-es
Gen. pl.	-um	-ium	-ium

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМІНЮВАННЯ ДЕЯКИХ ІМЕННИКІВ ІІІ ВІДМІНИ

Деякі рівноскладові іменники жіночого роду з закінченням **-is** мають особливості відмінювання іменників голосного типу. В Acc. sing. вони закінчуються на **-im**: **turris, is (вежа)**, **puppis, is (корма)**, **febris, is (лихоманка)**, **securis, is (сокира)**, **tussis, is (нежить)**, **sitis, is (спрага)**, **Neapōlis, is (Неаполь)**, **Tibēris, is (Тібр)**.

Зразок відмінювання іменника *turris, is(f)* — вежа

	S.	Pl.
N., V.	<i>turris</i>	<i>turres</i>
G.	<i>turris</i>	<i>turrium</i>
D.	<i>turri</i>	<i>turribus</i>
Acc.	<i>turrim</i>	<i>turres</i>
Abl.	<i>turri</i>	<i>turribus</i>

До цього типу приєднується іменник *vis, — (f)* — сила, який не має Gen. і Dat. sing.:

	S.	Pl.
N., V.	<i>vis</i>	<i>vires</i>
G.	—	<i>virium</i>
D.	—	<i>viribus</i>
Acc.	<i>vim</i>	<i>vires</i>
Abl.	<i>vi</i>	<i>viribus</i>

Іменник *vas, vasis (n)* — посудина в однині відмінюється за III, а в множині — за II відміною:

	S.	Pl.
N., V.	<i>vas</i>	<i>vasa</i>
G.	<i>vasis</i>	<i>vasorum</i>
D.	<i>vasi</i>	<i>vasis</i>
Acc.	<i>vas</i>	<i>vasa</i>
Abl.	<i>vase</i>	<i>vasis</i>

Відмінювання іменників *Iuppiter, Iovis* — Юпітер; *bos, bovis (m)* — віл, бик

	S.		Pl.
N.	<i>Iuppiter</i> (<i>Iov + pater</i>)	<i>bos</i>	<i>boves</i>
G., V.	<i>Iovis</i>	<i>bovis</i>	<i>bovm</i>
D.	<i>Iovi</i>	<i>bovi</i>	— <i>bobus</i>
Acc.	<i>Iovem</i>	<i>bovem</i>	<i>boves</i>
Abl.	<i>Iove</i>	<i>bove</i>	<i>bobus</i>

Винятки з правил про рід іменників III відміни

Іменники жіночого та середнього роду з закінченнями *-o, -or, -os, -er*:

Femininum		Neutrum	
<i>caro, carnis</i>	м'ясо	<i>aequor, aequoris</i>	море
<i>arbor, arboris</i>	дерево	<i>cor, cordis</i>	серце
<i>merces, mercēdis</i>	нагорода	<i>os, oris</i>	вуста
<i>quies, quietis</i>	спокій	<i>os, ossis</i>	кістка
<i>dos, dotis</i>	посаг	<i>iter, itinēris</i>	шлях
<i>linter, linteris</i>	човен	<i>cadaver, cadaveris</i>	труп
		<i>papaver, papaveris</i>	мак
		<i>ver, veris</i>	весна
		<i>piper, pipēris</i>	перець

Іменники чоловічого і середнього роду з закінченнями **-do, -go, -io, -as, -x- -us, -is, -es:**

Masculinum		Neutrum
ordo, ordīnis	порядок	vas, vasis посудина
elephas, elephantis	слон	fas (невідмінюване) моральне
as, assis	монета	право; те, що годиться
cortex, cortīcis	кора	nefas (невідмінюване) те, що
grex, gregis	отара, череда	не годиться, беззаконня
fascis, is	пучок, в'язка	
collis, is	пагорб	
finis, is	кінець, межа	
mensis, is	місяць	
ignis, is	вогонь	
piscis, is	риба	
panis, is	хліб	
cinis, ěris	попіл	
lapis, ĩdis	камінь	
sanguis, ĩnis	кров	
pons, pontis	міст	
dens, dentis	зуб	
fons, fontis	джерело	
orbis, is	коло, круг	

Іменники чоловічого та жіночого роду із закінченнями **-l, -en, -c, e-, -t, -ar, -us, ur, -ma:**

Masculinum		Femininum
sol, solis	сонце	tellus, telluris земля
sal, salis	сіль	
lepus, lepōris	заєць	
mus, muris	миша	

Dativus finalis (мети)

Ця категоріальна форма давального відмінка вживається для позначення мети тієї або іншої дії: *praesidio* — для захисту.

Dativus duplex (подвійний)

Ця категоріальна форма давального відмінка є сполученням *Dativus commōdi* (*incommōdi*) з *Dativus finalis*, яке утворює синтаксичну єдність двох давальних відмінків: *amico auxilio venire* — приходити на допомогу другові.

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. Mens sana in corpore sano. 2. Aqua et panis — vita canis. 3. Fames artium magistra est. 4. Finis coronat opus. 5. Non est fumus absque igne. 6. Vim vi repellere li-

cet. 7. Quod licet Iovi, non licet bovi. 8. Una hirundo non facit ver. 9. Hostium munera — non munera. 10. Et fabula partem veri habet. 11. Mare movetur ventis. 12. Maria vel a provinciis, vel ab insulis, vel a civitatibus nomina accipiunt. 13. Nonnulla animalia sub terra habitant. 14. Gallus habet calcaria. 15. In maria sunt varia genera animalium. 16. Populo prodesse summa laus civium est. 17. Galli spatia temporis numero noctium finiunt. 18. Lupus malus ovium custos est. 19. Hostium dona — mala dona. 20. Magna est vis scientiae. 21. Parentum virtus — dos optimus. 22. Helvetii provinciam Romanam iter facere cupiebant. 23. Vina bibunt homines, animalia cetera fontes. 24. Tempora mutantur et nos mutamur in illis. 25. Dum vires annique sinunt, tolerante labores (Ovid.). 26. Terra ipsa homines et animalia creavit. 27. Parva formica onera magna ore trahit (Horat.). 28. Non viribus et celeritate corporum magna gerimus, sed sapientiam et scientiam et arte (Cic.). 29. Caelum non animum suum mutant, qui trans mare currunt (Horat.). 30. Labor omnia vincit (Verg.).

DE MARI

Mare altum est plenum piscium et aliorum animalium. In mari alto sunt multa et varia genera animalium. Maria habent litora, flumina ripas. In litoribus marium multae sunt aves. In maria magna et multa flumina influunt. Hominibus utilitati agri et maria parent. Natura marium varia est: alia maria frigida, alia calida sunt. Multa maria Graecis et Romanis ignota erant. Deus fluminum et marium erat Neptunus.

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

absque	без	sumus, i (m)	дим
accipio, 3	приймати	Gallus, i (m)	галл
* ager, agri (m)	поле	gallus, i (m)	півень
* altus, a, um	глибокий, високий	genu-, eris (n)	рід
* animal, is (u)	тварина	gero, 3	вести, діяти, робити
annus, i (m)	рік	habito, 1	жити
* ars, artis (f)	мистецтво	Helvetius, ii (m)	гельвет (мешканець Гельветії)
bibo, 3	пити	hirundo, inis (f)	ластівка
bos, bovis (m)	віл, бик	* hostis, is (m)	ворог
calcar, aris (n)	шпора	ignis, is (m)	вогонь
calidus, a, um	теплий	ignotus, a, um	невідомий
canis, is (m)	собака	inluo, 3	впадати
caelum, i (n)	небо	insula, ae (f)	острів
celeritas, atis (f)	швидкість	ipse, ipsa, ipsum	сам
ceterus, a, um	інший	iter, itinēris (n)	шлях
civis, is (n)	громадянин	Iuppiter, Iovis (m)	Юпітер
civitas, atis (f)	державка	* labor, oris (m)	праця, робота
corono, 1	вінчати	Iaus, laudis (f)	похвала
* corpus, oris (n)	тіло	* licet (impers.)	дозволено, можна
creo, 1	створювати	litus, oris (n)	узбережжя
curro, 3	бігти	* mare, is (n)	море
custos, odis (m)	сторож	mater, tris (f)	мати
cupio, 3	намагатись	* mens, mentis (f)	розум, дух
donum, i (n)	дарунок	moveo, 2	рухати
dos, dotis (f)	посаг	munus, eris (n)	подарунок
fames, is (f)	голод	* muto, 1	міняти
* finio, 4	закінчувати	natura, ae (f)	природа
* finis, is (m)	кінець	Neptunus, i (m)	Нептун
* flumen, inis (n)	річка	* nomen, inis (n)	ім'я
fons, fontis (m)	джерело	nonnullus, a, um	деякий
frigidus, a, um	холодний		

nox, noctis (f)	ніч	sino, 3	дозволяти
* numerus, i (m)	число	spatium, ii (n)	проміжок
omnis, e	весь	summus, a, um	найвищий
opus, ēris (n)	тягар, вантаж	* tempus, ōris (n)	час
optimus, a, um	найкращий	tolero, 1	терпіти, зносити
* opus, opēris (n)	справа	traho, 3	тягти
os, oris (n)	вуста, рот	trans	через
ovis, is (f)	вівця	* unus, a, um	один
panis, is (m)	хліб	utilitas, atis (f)	користь
parens, ntis (m)	родич	* varius, a, um	різний
parentes (pl)	батьки	vel	або
pareo, 2	коритись	ventus, i (m)	вітер
* pars, partis (f)	частина	ver, is (n)	весна
* parvus, a, um	малий	verum, i (n)	правда
provincia, ae (f)	провінція	* vinco, 3	перемагати
qui, quae, quod	який	vinum, i (n)	вино
repello, 3	відштовхувати	virtus, utis (f)	хоробрість, доблесть
ripa, ae (f)	берег	* vis, — (f)	сила
* sanus, a, um	здоровий	infestus, a, um	небезпечний

ВПРАВИ

- Провідмініяйте словосполучення: *calcar aureum; fons gelidus; hostis infestus*.
- Утворіть форму *Nom. sing.* іменників III відміни:
regis, ducis, partis, montis, fontis, artium, animalia, exemplaria, maria, hostium, igne, civium.
- Визначте відмінкові форми іменників і типи їх відмінювання:
regum, ducum, vocum, hominum, partium, montium, piscium, fontium, calcari-um, civium, rege, duce, voce, homine, parte, monte, fonte, mari, Iovi, animalia, partes, montes, duces, reges.
- Дайте відповіді на запитання (одним словом і цілим реченням):
1. *Ubi sunt multa genera animalium?* 2. *Ubi aves habitant?* 3. *Ubi flumina influunt?* 4. *Cui parent agri et maria?* 5. *Qualis est natura marium?*
- Визначте, від яких латинських слів походять українські запозичення:
артист, урбанізація, понтонний, дантист, авіація, компанія, фонтан, партизан.
- Запам'ятайте, що префікс *con-* (*con-*, *col-*, *cor-*) означає єднання:
conspicere — збирати; *conclamare* — кричати разом
- Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької чи іспанської) мови слова, які утворилися за допомогою латинського префікса *con-*:
укр.: композиція ...
англ.: composition ...
нім.: Komposition ...
фр.: composition ...
ісп.: composition ...

13. ЛЕКЦІО ТЕРТІА ДЕСІМА

ПРИКМЕТНИКИ III ВІДМІНИ

У залежності від кількості родових закінчень в *Nom. sing.* прикметники III відміни поділяються на три групи:

- Прикметники трьох закінчень, тобто такі прикметники, які мають для кожного роду своє закінчення: *-er* для чоловічого, *-is* для жіночого, *-e* для середнього: *celeber, celebris, celebere* (знаменитий). Словникова форма запису:

campester, stris, stre	польовий, а, е
silvester, stris, stre	лісовий, а, е
acer, acris, acre	гострий, а, е
celer, is, e	швидкий, а, е

2. Прикметники двох закінчень, тобто такі, які мають для чоловічого і жіночого роду спільне закінчення *-is*, а для середнього — *-e*: *utilis, utile* (корисний). Словникова форма запису:

brevis, e	короткий, а, е
fortis, e	сміливий, а, е
gracilis, e	стрункий, а, е

3. Прикметники одного закінчення, тобто такі, які мають спільне закінчення для всіх родів: *-r, -s, -ns, -x*: *felix, par, sapiens*. Словникова форма запису:

par, is	рівний, а, е
simplex, ĩcis	простий, а, е
felix, ĩcis	щасливий, а, е
recens, ntis	свіжий, а, е

Основа більшості прикметників III відміни закінчувалась на голосний *-i*, тому вони відмінюються за голосним типом III відміни: в Abl. sing. *-i*, Nom. i Acc. pl. середнього роду *-ia*, Gen. pl. — *-ium*.

Зразок відмінювання прикметників III відміни

		S.		
		<i>m, f, n</i>	<i>m, f, n</i>	<i>m, f, n</i>
N., V.	acer, acris, acre	fortis, forte	simplex	
G.	acris	fortis	simplicis	
D.	acri	forti	simplici	
Acc.	acrem, acre	fortem, forte	simplicem, simplex	
Abl.	acri	forti	simplici	
		Pl.		
N., V.	acres, acria	fortes, fortia	simplices, simplicia	
G.	acrium	fortium	simplicium	
D.	acribus	fortibus	simplicibus	
Acc.	acres, acria	fortes, fortia	simplices, simplicia	
Abl.	acribus	fortibus	simplicibus	

Деякі прикметники III відміни відмінюються за приголосним типом III відміни:

pauper, ěris	бідний, а, е
dives, ĩtis	багатий, а, е
vetus, ěris	старий, а, е
particeps, ĩpis	той, що бере участь, причетний, а, е
princeps, ĩpis	перший, а, е

ДІЄПРИКМЕТНИК ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ АКТИВНОГО СТАНУ (PARTICIPĪUM PRAESENTIS ACTIVĪ)

Дієприкметник теперішнього часу активного стану утворюється додаванням до презентної основи форманта **-ns** для дієслів I—II дієвідміни, **-ens** для дієслів III—IV дієвідміни. Перекладається на українську мову дієприкметником теперішнього часу активного стану або дієприслівником:

ornare — ornans, ntis	прикрашаючий, а, е; прикрашаючи
docere — docens, ntis	навчаючий, а, е; навчаючи
legere — legens, ntis	читаючий, а, е; читаючи
facere — faciens, ntis	роблячий, а, е; роблячи
audire — audiens, ntis	слухаючий, а, е; слухаючи

Дієприкметники теперішнього часу активного стану відмінюються як і прикметники III відміни, тобто за голосним типом. Якщо ці дієприкметники субстантивуються або вживаються в синтаксичній конструкції **Ablativus absolutus** (орудний незалежний), то вони матимуть в **Ablativus singularis** закінчення **-e**:

de absente	про відсутнього
vere adveniente	коли приходить весна

Ablativus causae (причини)

Ця категоріальна форма відмінка **Ablativus** виражає причину, через яку відбувається дія, вживається найчастіше без прийменника після дієслів, дієприкметників або прикметників у пасивному значенні: **casu** (випадково), **iussu** (за наказом), **fatō profugus** (гнаний долею).

Ablativus qualitatis (якості)

Ця категоріальна форма відмінка **Ablativus** вживається для позначення зовнішньої або внутрішньої якості особи чи предмета: **vir magna fortitudine** (людина великої хоробрості); **puella flavis capillis** (дівчинка з золотистим волоссям); **puella nigris oculis** (дівчинка з чорними очима).

ТЕКСТ

Прочитайте і перекладіть:

1. Vita brevis, ars longa.
2. Omnis ars naturae imitatio est.
3. Fortes fortuna adiuvat.
4. Sapienti sat.
5. Sero venientibus ossa.
6. Non omnia possumus omnes.
7. Vox clamantis in deserto.
8. Sero venientes, male sedentes.
9. Homo sapiens.
10. Fac simile!
11. Labor et patientia omnia vincunt.
12. Longum iter est per praecepta, breve et efficax per exempla.
13. Mora omnis odio est, sed facit sapientiam.
14. Naturalia non sunt turpia.
15. Non omnis homo felix putatur.
16. Non sum qualis eram.
17. Novos amicos dum paras, veteres cole.
18. Nullus amor est sanabilis herbis.
19. Omnia praeclara rara.
20. Omnium malorum stultitia est mater.
21. O nomen dulce libertatis!
22. Par pari refertur.
23. Primus inter pares.
23. Personata sanctimonia nequitiis.
24. Sol omnibus lucet.
25. Tempore felici multi numerantur amici.
26. Turpia corrumpunt teneras spectacula mentes.
27. Varium et mutabile semper femina.
28. Velox consilium sequitur poenitentia.
29. Vicinus bonus ingens bonum, vicinus malus ingens malum.
30. Simplex veritatis oratio est.
31. Omne initium difficile est.
32. Similis simili gaudet.
33. Omnia mutantur.
34. Ira furor brevis est.
35. Mater omnium bonarum artium sapientia est.

СЛОВА ДО ТЕКСТУ

adiuvo, 1	допомагати	* omnis, e	весь
* amor, oris (m)	кохання, любов	odium, ii (n)	ненависть
bonum, i (n)	добро	oratio, onis (f)	промова, мова
* brevis, e	короткий	os, ossis (n)	кістка
* clamo, 1	кричати	qualis, e	який
corrumpo, 3	шкодити, псувати	* par, is	рівний
desertum, i (n)	пустеля	* paro, 1	готувати
* difficilis, e	важкий	patientia, ae (f)	терпіння
dulcis, e	солодкий, приємний	personatus, a, um	неправдивий, неширий
duplex, icis	подвійний	poenitentia, ae (f)	каяття
efficax, acis	надійний, ефективний	* possum, posse	могти
* exemplum, i (n)	приклад	praeseptum, i (n)	настановна, повчання
felix, icis	щасливий	praeclarus, a, um	преславний
* femina, ae (f)	жінка	primus, a, um	перший
fortis, e	сміливий	* rarus, a, um	рідкісний
* fortuna, ae (f)	доля	refero, ferre	повертатись
furor, oris (m)	шаленство, шал, лють, несамовитість	sanabilis, e	виліковуваний
gaudeo, 2	радіти	sanctimonia, ae (f)	святість
imitatio, onis (f)	наслідування	sa:	досить
ingens, entis	величезний	sedeo, 2	сидіти
* initium, ii (n)	початок	sequor, sequi	слідувати
* ira, ae (f)	гнів	sero	пізно
iter, itinēris (n)	шлях	* similis, e	схожий, подібний
libertas, atis (f)	воля	simplex, icis	простий
longus, a, um	довгий	sol, is (m)	сонце
* luceo, 2	світити	spectaculum, i (n)	видовище, вистава
mater, tris (f)	мати	stultitia, ae (f)	дурість
* mutabilis, e	змінний	tener, a, um	ніжний
natura, ae (f)	природа	turpis, e	ганебний
naturalis, e	природний	velox, ocis	швидкий
* nequitia, ae (f)	розбещеність, підлість	veritas, atis (f)	правда, істина
* novus, a, um	новий	* vetus, eris	старий
numero, 1	рахувати	vicinus, a, um	сусідній, я, e
		vox, vocis (f)	голос

ВПРАВИ

- Провідмініяйте словосполучення і перекладіть рідною мовою:
hoc tempus breve; omne initium difficile, is homo felix.
- Утворіть форми Abl. sing. та Gen. pl. від поданих прикметників:
simplex, complex, vocalis, omnis, fortis, turpis, dulcis, qualis, efficax, velox.
- Узгодьте прикметники III відміни з іменниками:
chamomilla, ae (f) — ромашка, campester, tris, e — польовий, a, e; eques, itis (m) — вершник, fortis, e — сміливий, a, e; miles, itis (m) — воїн, pedester, stris, stre — піший, a, e; pugna, ae (f) — битва, acer, acris, acre — жорстокий, a, e; tempus, oris (n) — час, felix, cis — щасливий, a, e.
- Перекладіть на латинську мову, користуючись поданим вище лексичним мінімумом:
ніжне сонце, ганебне життя, різне видовище, старий шлях, нова праця, старе зло, ніжна мати, нова природа.
- Поставте замість крапок закінчення:
ad militem fort...; a milite fort...; militem fort...; cum labore grav...; a malo veter...; per naturam nov...; ad spectaculum vari...
- Визначте, від яких латинських прикметників походять українські деривати: паритет, фаталізм, матримоніальний, комплекс, факсиміле, ветеран, паритет, варіація, асиміляція, дисиміляція.

14. LECTIO QUARTA DECIMA

ПРИСЛІВНИК (ADVERBIUM)

У латинській мові існує дві категорії прислівників: самостійні: *semper* (завжди), *saepe* (часто); *fere* (майже); похідні, що утворилися від прикметників: *cito* (швидко); *longe* (довго); *fortiter* (сміливо).

Від прикметників II відміни прислівники утворюються додаванням до основи Gen. sing. закінчення **-e**:

Прикметник	Gen. sing.	Прислівник
<i>latus</i> (широкий)	<i>lat-i</i>	<i>lat-e</i> (широко)
<i>tener</i> (ніжний)	<i>tenēr-i</i>	<i>tenēr-e</i> (ніжно)
<i>piger</i> (ледачий)	<i>pigr-i</i>	<i>pigr-e</i> (ліниво)

Від деяких прикметників II відміни прислівники утворюються додаванням до основи закінчення **-o**:

<i>falsus</i> (облудний)	<i>falso</i> (облудно)
<i>rarus</i> (рідкісний)	<i>raro</i> (рідко)
<i>tutus</i> (безпечний)	<i>tuto</i> (безпечно)

Від прикметників III відміни прислівники утворюються додаванням до основи закінчення **-iter** або просто **-er** (якщо основа закінчується на **-nt**):

Gen. sing.		
<i>celer</i> (швидкий)	<i>celēris</i>	<i>celeriter</i> (швидко)
<i>gravis</i> (тяжкий)	<i>gravis</i>	<i>graviter</i> (тяжко)
<i>brevis</i> (короткий)	<i>brevis</i>	<i>breviter</i> (коротко)
<i>felix</i> (щасливий)	<i>felīcis</i>	<i>feliciter</i> (щасливо)
<i>sapiens</i> (розумний)	<i>sapientis</i>	<i>sapienter</i> (розумно)

У ролі прислівників вживається також форма Acc. або Abl. sing. деяких іменників і прикметників середнього роду: *partim* (частково), *primum* (спочатку), *facile* (легко), *casu* (раптово), *merito* (по заслугі, заслужено).

СТУПЕНІ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ І ПРИСЛІВНИКІВ

У латинській мові є три ступені порівняння прикметників і прислівників: звичайний (*gradus positivus*), вищий (*gradus comparativus*) і найвищий (*gradus superlativus*).

Gradus comparativus утворюється від основи прикметника звичайного ступеня додаванням суфікса **-ior** для чоловічого та жіночого роду, **-ius** для середнього роду:

Gen. sing.		<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>latus</i> широкий	<i>lat-i</i>	<i>lat-ior</i> ширший,	<i>lat-ius</i> а ширше
<i>altus</i> високий	<i>alt-i</i>	<i>alt-ior</i> вищий,	<i>alt-ius</i> а вище
<i>tener</i> ніжний	<i>tenēr-i</i>	<i>tener-ior</i> ніжніший,	<i>tener-ius</i> а ніжніше

niger	nigr-i	nigr-ior	nigr-ius
чорний		чорніший,	а чорніше
fortis	fort-is	fort-ior	fort-ius
сміливий		сміливіший,	а сміливіше
felix	felic-is	felic-ior	felic-ius
щасливий		щасливіший,	а щасливіше

За Gradus comparativus прислівників править форма середнього роду вищого ступеня відповідного прикметника:

alte (високо)	altius (вище)
tenēre (ніжно)	tenerius (ніжніше)
fortiter (хоробро)	fortius (хоробріше)
sapienter (мудро)	sapientius (мудріше)

Прикметники у вищому ступені відмінюються за приголосним типом іменників III відміни:

	S.		Pl.	
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
N., V.	celerior,	celerius	celerior-es,	celerior-a
G.	celerior-is		celerior-um	
D.	celerior-i		celerior-ibus	
Acc.	celerior-em, celerius		celerior-es, celerior-a	
Abl.	celerior-e		celerior-ibus	

У латинській мові при вживанні прикметника у вищому ступені можливі, як і в українській мові, дві конструкції.

1. Предмети, які порівнюються, ставляться в називному відмінку і єднаються сполучником *quam* (ніж):

Argentum est vilius quam aurum.— Срібло дешевше, ніж золото.

Aër levior est quam aqua.— Повітря легше, ніж вода.

2. Предмет, з яким порівнюють, ставиться в Ablativus. Такий Ablativus називається Ablativus comparationis (аблятив порівняльний). В українській мові в таких випадках вживається родовий відмінок:

Argentum est vilius auro.— Срібло легше золота (за золото).

Aër levior est aqua.— Повітря легше води (за воду).

Gradus superlativus утворюється від основи прикметника звичайного ступеня за допомогою суфікса *-issim-* та родових закінчень *-us, -a, -um*:

latus — lat-issimus, a, um	(найширший, а, е)
altus — alt-issimus, a, um	(найвищий, а, е)
fortis — fort-issimus, a, um	(найсміливіший, а, е)
felix — felic-issimus, a, um	(найщасливіший, а, е)

Прикметники, що закінчуються на *-er*, приймають у найвищому ступені суфікс *-rim-* і родові закінчення *-us, -a, -um*, які додаються безпосередньо до форми чоловічого роду в Nom. sing.:

acer — acer-rimus, a, um	(найгостріший, а, е)
miser — miser-rimus, a, um	(найнещасніший, а, е)
niger — niger-rimus, a, um	(найчорніший, а, е)

Шість прикметників III відміни, які закінчуються в Nom. sing. на **-ilis**, утворюють найвищий ступінь порівняння додаванням до основи прикметника в Gen. sing. суфікса **-lim-** і родових закінчень **-us, -a, -um**:

Gen. sing.		
facīlis легкий	facīl-is	facil-līmus, a, um найлегший, a, e
difficīlis важкий	difficīl-is	difficil-līmus, a, um найважчий, a, e
simīlis подібний	simīl-is	simil-līmus, a, um найподібніший, a, e
dissimīlis несхожий	dissimīl-is	dissimil-līmus, a, um найнесхожіший, a, e
gracīlis стрункий	gracīl-is	gracil-līmus, a, um найстрункіший, a, e
humīlis низький	humīl-is	humil-līmus, a, um найнижчий, a, e

Інші прикметники на **-ilis** утворюють найвищий ступінь за загальним правилом: **utīlis** (корисний) — **utilissīmus, a, um** (найкорисніший, a, e).

Прикметники у найвищому ступені відмінюються за I і II відмінами іменників.

Найвищий ступінь прислівників утворюється від основи найвищого ступеня прикметників за допомогою **-e**:

latissīmus (найширший) — **latissime** (найширше)

fortissīmus (найсильніший) — **fortissime** (найсильніше)

facillīmus (найлегший) — **facillime** (найлегше)

Genetivus partitivus

Genetivus partitivus вживається при найвищому ступені прикметників без приименника для позначення ряду предметів, з яких виділяється один: **fortissīmus optium** (найхоробріший з усіх).

Суплетивні ступені порівняння прикметників

Суплетивними називаються ступені порівнянь, які утворюються від різних (до-даткових) основ:

<i>Positivus</i>	<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
bonus, a, um (хороший, a, e)	melior, ius	optīmus, a, um
malus, a, um (поганий, a, e)	peior, ius	pessīmus, a, um
magnus, a, um (великий, a, e)	maior, ius	maxīmus, a, um
parvus, a, um (малий, a, e)	minor, minus	minīmus, a, um
multi, ae, a (численні)	plures, plura	plurīmi, ae, a

Подібне явище спостерігаємо і в інших мовах, наприклад:

укр.: хороший — кращий — найкращий;

англ.: good — better — best;

нім.: gut — besser — (am) besten;

фр.: bon — meilleur — le meilleur;

ісп.: bueno — mejor — optimo.

Суплетивні ступені порівняння прислівників

<i>Positivus</i>	<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
bene (добре)	melius	optime
male (погано)	peius	pessime
magis (дуже)	magis	maxime
multum (багато)	plus	plurimum
parvum (мало)	minus	minime

Деякі прикметники I—II відмін, які закінчуються на *-eus*, *-ius*, *-uus*, утворюють ступені порівняння описово: вищий — за допомогою прислівника *magis* (більше), найвищий — *maxime* (найбільше):
necessarius, а, um — *magis necessarius* — *maxime necessarius*
 необхідний   більш необхідний   найбільш необхідний

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. A bove maiore discit arare minor. 2. Aetas dulcissima adolescenti est. 4. Amicum perdere est damnorum maximum. 5. Amor et melle et felle est fecundissimus. 6. Animus aequus optimum est aerumnae condimentum. 7. Annus superior semper melior. 8. Bona opinio hominum tutior pecunia est. 9. Bona valetudo melior est quam maximae divitiae. 10. Caseus et panis sunt optima fercula sanis. 11. Consultor homini tempus utilissimus. 12. Corruptio optimi pessima. 13. Cupido atque ira consultores pessimi. 14. Da locum melioribus! 15. Deliberare utilia mora tutissima est. 16. Discipulus est prioris posterior dies. 18. Dolor animi gravior est, quam corporis dolor. 19. Est focus proprius multo pretiosior auro. 20. Exegi monumentum aere perennius (Hor.). 21. Fames est optimus coquus (magister). 22. Ferrò nocentius aurum. 23. Firmissima est inter pares amicitia. 24. Gravissimum est imperium consuetudinis. 25. Nomines meliores saepe videntur, quam sunt revera. 26. Honestas mors turpi vita potior. 27. Humanitatis optima est certatio. 28. Malae uxoris poena nulla acerbior. 29. Maxima debetur puero reverentia. 30. Maximum remedium irae mora est. 31. Melior est certa pax quam sperata victoria. 32. Morosophi moriones pessimi. 33. Munerum animus optimus est. 34. Nec Hercules contra plures. 35. Novissima verba. 36. Oculi avidiores sunt, quam venter. 37. O mater pulchra, filia pulchrior! 38. Patriae fumus igne alieno luculentior. 39. Quo minus est murmur, plerumque est altior unda. 40. Simulans amicus inimicus inimicissimus. 41. Taciturnior est statua. 42. Turpis fuga mortis omni est morte peior. 43. Vacua (inania) vasa plurimum sonant. 44. Valetudo bonum optimum. 45. Vel sapientissimus errare potest. 46. Veterrimus homini optimus amicus est. 47. Vilius argentum est auro, virtutibus aurum. 48. Vita rustica et honestissima et suavissima est. 49. Voluntas populi suprema lex est.

AD CICERONEM

Disertissime Romuli nepotum
 Quot sunt quotque fuere, Marce Tulli,
 Quotque post aliis erunt in annis,
 Gratias tibi maximas Catullus
 Agit pessimus omnium poeta,
 Tanto pessimus omnium poeta,
 Quanto t(u) optimus omnium patronus. (Cat.)

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

acerbus, a, um	жорстокий	imperium, ii (n)	влада, імперія, наказ,
adulescentia, ae (f)	юність, молодість	inanis, e	воля
aër, aeris (m)	повітря	inimicus, a, um	порожній
aerumna, ae (f)	важкий труд, біда, ли- хо	inimicus, i (m)	ворожий
* ago, 3	робити	luculentus, a, um	ворог, недруг
alienus, a, um	чужий	* mater, tris (f)	приємний
annus, i (m)	рік	mel, me lis (n)	мати
argentum, i (n)	срібло	monumentum, i (n)	мед, насолода
aro, l	орати	morio, onis (m)	пам'ятник
* atque	а також, і	morosóphus, i (m)	дурень, блазень
aurum, i, (n)	золото	* mors, mortis (f)	дурномудрець
avidus, a, um	жадібний	murmur, úris (n)	смерть
* bonum, i (n)	благо, добро	peros, otis (m)	шум, рокіт
bos, bovis (m, f)	віл, корова, бик	posens, ntis	злочинний, шкідливий
carus, a, um	любий, приємний, ми- лий	* pomen, íris (n)	ім'я
caseus, i (m)	сир	* oculus, i (m)	око
Catullus, i (m)	Катул	opinio, onis (f)	думка
certatio, onis (f)	змагання	* panis, is (m)	хліб
certus, a, um	певний, надійний	patronus, i (m)	захисник
Cicéro, onis (m)	Ціцерон Марк Тулій	perdo, 3	губити
Marcus Tullius		perennis, e	вічний, довговічний,
condimentum, i (n)	насолода, полегшення	plurium = plurimum	тривалий
consuetudo, ínis (f)	звичка	plus, pluris	багато, дуже
consultor, oris (m)	порадник, дорадник	* populus, i (m)	більше, більша кіль- кість
coquus, i (m)	повар	posterus, a, um	народ
corruptio, onis (f)	псування, обман, під- куп	potior, ius	наступний, пізній
cupido, ínis (f)	жадоба, честолюбство	pretiosus, a, um	кращий
damnum, i (n)	втрата	prior, prius	цінний, дорогий
delibéro, l	зважувати, обмірко- вувати	* proprius, a, um	попередній
* dies	день	pulcher, chra, chrum	власний
* discipulus, i (m)	учень	quo	красивий, вродливий
discordia, ae (f)	розбрат, сварка	quot	чим
disertus, a, um	ясний, точний	quanto	скільки
* divitiae, arum (Pl., f)	багатство	* remedium, ii (n)	наскільки, до якої мі- ри
* dolor, oris (m)	сум, біль	revera	ліки
exigo, 3	завершувати, закінчу- вати	reverentia, ae (f)	насправді, дійсно
fames, is (f)	голод, спрага	Romulus, i (m)	повага
fecundus, a, um	плідний, багатий	rústicus, a, um	Ромул
fel, fellis (n)	жовч	sanus, a, um	сільський
fercūla, ae (f)	їжа	simulo, l	здоровий
* ferrum, i (n)	залізо	sono, l	вдавати з себе, прикн- датись
filia, ae (f)	дочка	speratus, a, um	звучати
firmus, a, um	міцний, надійний	* statua, ae (f)	сподіваний
foculus, i (m)	багаття, домівка, во- гонь	suavis, e	статуя
fuga, ae (f)	втеча	superus, a, um	приємний
* fumus, i (m)	дим	suprenus, a, um	минулий, попередній
gratia, ae (f)	милість, доброзичли- вість, прихильність	taciturnus, a, um	найвищий
gravis, e	тяжкий	turpis, e	мовчазний
Hercules, is (m)	Геракл	tutus, a, um	ганебний
honestus, a, um	чесний, пристойний	unda, ae (f)	безпечний, захищений,
humanitas, atic (f)	людяність	utilis, e	виправданий
* ignis, is (m)	вогонь	uxor, oris (f)	хвиля, вода
		vacuus, a, um	корисний, а, е
			дружина
			порожній, пустий

valetudo, inis (f)	здоров'я	* victoria, ae (f)	перемога
vas, is (n)	посуд	vilis, e	дешевий
venter, tris (m)	живіт	voluntas, atis (f)	бажання
vetus, eris	старий		

ВПРАВИ

- Провідмініайте словосполучення:
via brevior; opus difficilior, urbs celeberrima.
- Утворіть вищий і найвищий ступені порівняння від прикметників і прислівників:
dulcis, fecundus, tutus, utilis, gravis, saepe, prope, diu, par, bonus, parvus, malus, acerbus, novus, multi, avidus, pulcher, altus, tacitus, sapiens, vetus, vilis, honestus, suavis.
- Визначте ступінь порівняння прикметника, рід, число, відмінок і перекладіть українською мовою:
maiore, minor, dulcissima, maximum, tutior, optimi, melioribus, acerbior, utilissimus, superior.
- Перекладіть українською мовою словосполучення:
iter longius; opus facillimum; mons altissimus, pugna acerrima, equus celerior, aetas dulcissima, animus optimus, annus superior, tempus utilissimum, corruptio pessima.
- Поставте замість крапок закінчення:
ad melior... partem, in itinere longissim..., in pugna acerrim..., a milite fortior... .
- Запам'ятайте, що префікс in- вживається для позначення руху всередину:
inducere (вводити), importare (ввозити, привозити), inhalare (дихати, обдати подихом).
- Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької чи іспанської) мов слова, що утворилися за допомогою латинського префікса in-:
укр.: імпорт...
англ.: import...
нім.: Import...
фр.: importation...
ісп.: importación...
- Визначте, від яких латинських прикметників походять українські деривати: меліорація, оптимізм, песимізм, майор, максималіст, корпорація, патронат.

15. LECTIO QUINTA DECIMA

ОСНОВНІ ФОРМИ ДІЄСЛОВА

У латинській мові дієслово має чотири основні форми:

- 1-ша особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану (Praesens indicativi activi) із закінченням -o.
- 1-ша особа однини минулого часу доконаного виду дійсного способу активного стану (Perfectum indicativi activi) із закінченням -i.
- Віддієслівний іменник середнього роду (Supinum) із закінченням -um.
- Неозначена форма дієслова теперішнього часу активного стану (Infinitivus praesentis activi).

Дотепер ми записували дієслова лише у двох основних формах: Praesens і Infinitivus.

Від цих форм утворювалась презентна основа, яка була необхідною для утворення часів системи інфекта (Praesens, Imperfectum, Futurum I).

Для утворення часів системи перфекта, тобто часових форм, що передають значення завершеності дії (Perfectum, Plusquamperfectum, Futurum II indicativi activi) потрібна перфектна основа, яку знаходять за другою формою дієслова, відкинувши закінчення -i:

laudo, laudavi, laudatum, laudare
moveo, movi, motum, movere
scribo, scripsi, scriptum, scribere
finio, finivi, finitum, finire

ОСНОВНІ ВИДИ ПЕРФЕКТА

1. Перфект на -vi:	
amo, amavi, amatum, amare	любити
deleo, delevi, deletum, delere	руйнувати
peto, petivi, petitum, petere	просити
audio, audivi, auditum, audire	слухати
2. Перфект на -ui:	
veto, vetui, vetitum, vetare	забороняти
habeo, habui, habitum, habere	мати
colo, colui, cultum, colere	обробляти, шанувати
aperio, aperui, apertum, aperire	відкривати
3. Перфект на -si (xi):	
maneo, mansi, mansum, manere	залишатися
scribo, scripsi, scriptum, scribere	писати
rego, rexī, rectum, regere	правити
vincio, vinxi, vinctum, vincere	в'язати
4. Перфект на подвоєння:	
do, dedi, datum, dare	давати
mordeo, momordi, morsum, mordere	кусати
credo, credidi, creditum, credere	вірити
reperio, repperi, repertum, reperire	знаходити
5. Перфект з подовженням голосного:	
video, vidi, visum, videre	бачити
lego, legi, lectum, legere	читати
venio, veni, ventum, venire	приходити
6. Перфект з чергуванням корінного голосного:	
ago, egi, actum, agere	діяти
facio, feci, factum, facere	робити
capio, cepi, captum, capere	брати
frango, fregi, fractum, frangere	ламати
7. Перфект повторення презентної основи:	
defendo, defendi, defensum, defendere	захищати
statuo, statui, statutum, statuere	ставити

**МИНУЛИЙ ЧАС ДОКОНАНОГО ВИДУ ДІЙСНОГО СПОСОБУ
АКТИВНОГО СТАНУ
(PERFECTUM INDICATIVI ACTIVI)**

Минулий час доконаного виду означає дію закінчену, яка відбулася в минулому, відповідає на питання *що зробив?* (написав, прочитав, повірив). Цей час утворюється від перфектної основи додаванням особових закінчень:

	S.	Pl.
1.	-i	-īmus
2.	-isti	-istis
3.	-it	-erunt (-ere)

Зразок відмінювання дієслів dare, habere, dicere, audire:

	Дієвідміна			
	I	II	III	IV
S.				
1.	dedi	habui	dixi	audivi
2.	dedisti	habuisti	dixisti	audivisti
3.	dedit	habuit	dixit	audivit
Pl.				
1.	dedimus	habuimus	diximus	audivimus
2.	dedistis	habuistis	dixistis	audivistis
3.	dederunt	habuerunt	dixerunt	audiverunt

Perfectum indicativi activi дієслова sum, fui, —, esse

	S.	Pl.
1.	fui	fuimus
2.	fuisti	fuistis
3.	fuit	fuerunt

Примітка. 3-я особа множини Perfecti indicativi activi крім форми на -erunt може приймати форму -ere: dederunt і dedere (вони дали); fuerunt і fuere (вони були).

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. Abiit, non obiit. 2. Annosus non diu vixit, diu fuit. 3. Artem non odit nisi ignarus. 4. Catilina iuventute mala facinora edocuit. 5. Consilia Catilinae scelerata fuerunt. 6. Dediscit animus sero, quod didicit diu. 7. Dulcia non novit, qui non gustavit amara. 8. Ego semper Antonium hostem appellavi, cum alii adversarium. 9. Et ego in Arcadia fui. 10. Exegi monumentum (Hor.). 11. Factum obiit, monumenta manent. 12. Fecit deos primum timor. 13. Fuimus Troes, fuit Ilium et ingens gloria Teucrorum. 14. Homerus multis annis ante Romulum fuit. 15. Hostes principio liberos obsides dederunt. 16. Iam fama nimium fecit. 17. In omni negotio longe semper a per-

rectō fuerunt principia. 18. Latifundia perdidere Italiam. 19. Linguam caninam comedi. 20. Mercurius imperio Iovis advolavit. 21. Nil sine magnō vita labore dedit mortalibus. 22. Nunquam, ubi diu fuit ignis, deficit vapor. 23. Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci. 24. Pars sanitatis velle sanari fuit. 25. Peccavi. 26. Peccavi citra scelus. 27. Periit meum corium. 28. Plures crapula quam gladius (perdidit). 29. Qui fuit hic asinus, non ibi fiet equus. 30. Roma patrem patriae Ciceronem dixit. 31. Sero recusat ferre, qui subiit iugum. 32. Sic fata tulere. 33. Sum, quod eris, quod es, ante fui. 34. Urbes constituit aetas, hora dissolvit. 35. Ut sementem feceris, ita metes. 36. Veni, vidi, vici (Cic.).

LEO ET VULPES

Leo, annis confectus, in speluncā recubabat et, quia vix magnō labore victum parabat, aegrotum simulabat. Tum regem multae bestiae visitabant, sed etiam a leone devorabantur. Venit tandem etiam vulpes neque tamen intravit, sed caute ante speluncam stetit et regem salutavit. Tum leo interrogavit: «Cur in speluncam non intras?» Vulpes respondit: «Quia me vestigia terrent: multa enim in speluncam spectant, nulla retrorsum».

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

abeo, ii, itum, ire	відходити, проходити	edoceo, docui, doctum, 2	вивчати, засвоювати
adversarius, ii (m)	суперник	ego	я
advolo, 1	прилітати	equus, i (m)	кінь
aegrotus, a, um	хворий	exigo, exegi, exactum, 3	завершувати, закінчувати
aequus, a, um	рівний, спокійний, справедливий	facinus, oris (m)	вчинок, злочин
alter, a, um	інший	* fama, ae (f)	чутка
amarus, a, um	гіркий	fatum, i (n)	доля
annosus, a, um	багаторічний, старий	* fero, tuli, latum, ferre	нести, носити
annus, i (m)	рік; annis confectus знесилений роками	festino, 1	поспішати
* ante	перед	gladius, ii (m)	меч
appello, 1	називати	* gloria, ae (f)	слава
Arcadia, ae (f)	Аркадія	gusto, 1	куштувати
arcus, us (m)	лук	honor, oris (m)	честь, почесть
bestia, ae (f)	звір	hora, ae (f)	час
caninus, a, um	собачий	hostis, is (m)	чужинець, ворог
caute	обережно	iam	вже
cito	швидко	ibi	там
citra	крім, без, за винятком	ignarus, a, um	недосвідчений, дурний, пришепелкуватий
comedo, medi, mesum, 3	з'їдати	Ilum, ii (n)	Іліон (Троя)
confectus, a, um	виготовлений, закінчений, знесилений	* imperium, ii (n)	влада, наказ, воля
* constituo, tui, tutum, 3	будувати	ingens, ntis	величезний
corium, ii (n)	шкіра	interrōgo, 1	запитувати
crapula, ae (f)	сп'яніння, хміль	intro, 1	входити
cur	чому	ipse, e, um	сам
dedisco, didici, —, 3	забувати	ita	так, таким чином
* deficio, feci, fectum, 3	втрачати	iugum, i (n)	ярмо
devoro, 1	ковтати, пожирати	iuventus, utis (f)	молодість
deus, i (m)	бог	labor, oris (m)	праця
dissolvo, solvi, solutum, 3	нищити, руйнувати	* leo, leonis (m)	лев
* diu	довго	latifundium, ii (n)	латифундія
* dulcis, e	приємний	liberi, orum (Pl., m)	діти
		longe	далеко

maneo, mansi, mansum, 2	залишати, тривати	rex, regis (m)	цар
meto, messi, messum, 3	жати, збирати	retorsus = retrorsum	назад
meus, a, um	мій	rumpo, rupi, ruptum, 3	розривати
misceo, miscui, mixtum, 2	змішувати	saluto, 1	вітати
* monumentum, i (n)	пам'ятник	sanitas, atis (f)	здоров'я
mortalis, e	смертний	* sano, 1	лікувати
negotium, ii (n)	заняття, діло	sceleratus, a, um	злочинний
* neque	і не	scelus, eris (m)	злочин
neuter, tra, trum	жоден	sementis, is (f)	посів
nil = nihil	ніщо	* sero	пізно
nimium	надмірно	simulo, 1	удавати
nisi	якщо не	specto, 1	дивитись, повертатись
obeo, ii, itum, ire	гинути	* spelunca, ae (f)	печера
obses, obsidis (m)	заложник	sperno, spreui, spre- tum, 3	нехтувати, відкидати
paro, 1	готувати, здобувати	sto, steti, statum, 1	стояти
pars, partis (f)	частина	subeo, ii, itum, ire	одягати, брати на себе
pater, tris (m)	батько	talis, e	такий
pecco, 1	грішити	tamen	однак
* perdo, didi, ditum, 3	губити	terreo, ui, itum, 2	лякати
pereo, ii, itum, ire	гинути	Teucus, i (m)	тевкр; тут: троянець
perfectum, i (n)	досконалість, заверше- ність	timor, oris (m)	страх
perverto, verti, ver- sum, 3	валити, губити, нищи- ти	Tros, Trois (m)	троянець, мешканець міста Трої
primum	спочатку	urbs, urbis (f)	місто
principium, i (n)	початок	* ut	як
punctum, i (n)	схвалення	* utilis, e	корисний
qualis, e	який, а, е	vapor, oris (m)	тепло
quia	тому що	victus, us (m)	їжа
recubo, 1	лежати	vix	ледве
recuso, 1	відмовлятися	* visito, 1	відвідувати
* respondeo, di, sum, 2	відповідати	volo, volui, —, velle	хотіти
		* vulpes, is (f)	лисиця

ВПРАВИ

1. Перегляньте дієслова, подані у лексичному мінімумі під цифрами 1 і 4, утвори́ть чотири основні форми.
2. Поясніть утворення перфектної основи у дієсловах:
sto, steti, statum, are; perdo, perdidi, perditum, ere; rumpo, rupi, ruptum, ere; exigo, exegi, exactum, ere.
3. Визначте форми поданих дієслів і перекладіть їх з відповідним займенником:
intravit, fuit, fuerunt, dixit, simulavit, venit, interrogavit, advolavit, veni, vidi.
4. Провідмініайте словосполучення:
leo magnus, vulpes, callida, rex clarus.
5. Дайте відповіді на питання (одним словом і цілим реченням):
1. Ubi leo recubabat? 2. Cur leo magno labore victum parabat? 3. Cur leo aegrotum simulabat? 4. Quis ad leonem advenit? 5. Vulpes in speluncā intravitne? 6. Quid vulpes facit? 7. Quid leo interrogavit? 8. Quid vulpes respondit?
6. Запам'ятайте, що префікс e- (ex-) означає рух з середини назовні:
exportare (виносити, виводити), excusare (вибачати, виправдовувати), excavare (видовбувати).
7. Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької чи іспанської) мов слова, що утворилися за допомогою латинського префікса e- (ex-). Доповніть ними ряд:

укр.: експорт ...
 англ.: export ...
 нім.: Export ...
 фр.: exportation ...
 ісп.: exportación ...

7. Визначте, від яких латинських слів походять українські слова:
 дегустатор, гість, спелеолог, віктування, симулянт, візит, салютувати.

16. LECTIO SEXTA DECIMA

ДАВНОМИНУЛИЙ ЧАС ДІЙНОГО СПОСОБУ АКТИВНОГО СТАНУ (PLUSQUAMPERFECTUM INDICATIVI ACTIVI)

Ця граматична форма часу називає дію, яка відбулася раніше другої дії в минулому. При перекладі на рідну мову можна використовувати прислівники давно, раніше: *ornavēram* — я давно прикрасив.

Plusquamperfectum indicativi activi утворюється від перфектної основи за допомогою суфікса *-era-* і особових закінчень дійсного способу: *-m, -s, -t, -mus, -tis, -nt.*

Зразок відмінювання дієслів *dāre, habere, dicere, audire*

	Дієвідміна			
	I	II	III	IV
S.				
1.	<i>dedēram</i>	<i>habuēram</i>	<i>dixēram</i>	<i>audivēram</i>
2.	<i>dedēras</i>	<i>habuēras</i>	<i>dixēras</i>	<i>audivēras</i>
3.	<i>dedērat</i>	<i>habuērat</i>	<i>dixērat</i>	<i>audivērat</i>
Pl.				
1.	<i>dederamus</i>	<i>habueramus</i>	<i>dixeramus</i>	<i>audiveramus</i>
2.	<i>dederatis</i>	<i>habueratis</i>	<i>dixeratis</i>	<i>audiveratis</i>
3.	<i>dedērant</i>	<i>habuērant</i>	<i>dixērant</i>	<i>audivērant</i>

Дієслово *sum, fui, —, esse* в *Plusquamperfectum indicativi activi*

S.

Pl.

1.	<i>fuēram</i>	<i>fueramus</i>
2.	<i>fuēras</i>	<i>fueratis</i>
3.	<i>fuērat</i>	<i>fuērant</i>

**МАЙБУТНІЙ ЧАС ДОКОНАНОГО ВИДУ ДІЙНОГО СПОСОБУ
АКТИВНОГО СТАНУ (FUTURUM II INDICATIVI ACTIVI)**

Ця граматична форма часу виражає дію, яка відбудеться в майбутньому раніше другої дії, що передається майбутнім часом.

Futurum II indicativi activi утворюється від перфектної основи за допомогою суфікса *-er-* для 1-ї особи однини, *-eri-* для всіх інших осіб і звичайних особових закінчень дійсного способу (1-ша особа однини *-o*):

Зразок відмінювання дієслів *dāre, habere, dicere, audire*

	Дієвідміна			
	I	II	III	IV
S.				
1.	dedēro	habuēro	dixēro	audivēro
2.	dedēris	habuēris	dixēris	audivēris
3.	dedērit	habuērit	dixērit	audivērit
Pl.				
1.	dederīmus	habuerīmus	dixerīmus	audiverīmus
2.	dederītis	habuerītis	dixerītis	audiverītis
3.	dedērint	habuērint	dixērint	audivērint

Futurum II дієслова *sum, fui, —, esse*

	S.	Pl.
1.	fuēro	fuērīmus
2.	fuēris	fuērītis
3.	fuērit	fuērint

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. Amici mores novēris, non odēris. 2. Cum bonis bonus eris, cum malis pervertēris. 3. Dónec eris felix multós numerābis amicos; Témpora sí fuerint núbila, sólus eris (Ov.). 4. Malus ipse fies, si malis convixeris. 5. Odērit incipiens sapientis verba magistri. 6. Si fuēris Romae, Romanō vivito more, si fuēris alibi, vivite sicut ibi. 7. Talem habebis fructum, qualis fuērit labor. 8. Faciam, si potuēro. 9. Sententiam mutabītis, si omnia audiverītis. 10. Cum Roman venērīmus, scribemus ad te. 11. Philippus, rex Macēdonum, Lacedaemoniis scripsit: «Si in Laconīcam venēro, finibus vestris vos expellam. Lacedaemonii recipserunt: «Si». 12. Homo quidam servum genēre Lacedaemonium interrogavit: «Probusne eris, si te emēro? Ille: «Etiam si non emēris». 13. Ut sementem fecēris, ita metes. 14. Medīcus curavērat, natura sanavit. 15. Stultus si omnibus rebus abundavērit, non erit contentus. 16. In omnibus domibus versavērit, in unā habitabetis.

DE PROMETHEO

Prometheus, qui auxilio Minervae homines ex terrā et aquā fecerat, de genere humano bene meruit. Dei saepe Prometheum ad epūlas suas invitaverunt. Itaque consilium Iovis, qui omnes homines necare constituērat, Prometheo notum erat. Prometheus aliquando in coelum venit, ignem, quem Iuppiter hominibus negaverat, de Olympo subduxit et hominibus donavit. Quamquam Iovis ira magna erat, genus humanum non delevit. Prometheum autem Vulcanus iussū Iovis in monte Caucasō ferreis catenis ad saxum alligavit cotidieque aquila iecur Promethei devorabat. Iecoris pars, quam aquila interdiu devoraverat, noctu crescebat. Ita Prometheus ingentes dolores tolerabat. Postea Hercules aquilam sagittā necavit Prometheumque liberavit.

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

abundo, 1	напорнювати	mereo, ui, ritum, 2	бути гідним, заслуговувати
alligo, 1	прив'язувати	meto, messui, messum, 3	жати, збирати
alibi	в іншому місці	* mons, montis (f)	гора
* audio, 4	слухати	* nego, 1	заперечувати
* auxilium, ii (n)	допомога	noctu	вночі
bene	добре	notus, a, um	відомий
catena, ae (f)	кайдани	nubilus, a, um	хмарний, темний, похмурий
Caucasus, i (m)	Кавказ	* numero, 1	рахувати
coelum, i (n)	небо	odi, -, -, odisse	ненавидіти
* consilium, ii (n)	порада	Olympus, i (m)	Олімп
* constituo, ui, utum, 3	встановлювати, вирішувати	* pars, partis (f)	частина
contentus, a, um	задоволений	perverto, verti, versum, 3	перевертати, валити, руйнувати
convivo, vixi, victum, 3	жити разом	Philippus, i (m)	Філіп
cotidie	щоденно	probus, a, um	чесний
deleo, 2	руйнувати, нищити	Prometheus, i (m)	Прометей
devero, 1	пожирати	qualis, e	який
* domus, us (f)	будинок	qui, quae, quod	який
* dono, 1	дарувати	quidam, quaedam, quoddam	який-небудь
emo, emi, emptum, 3	купувати	quamquam	хоча
epulae, arum (f, pl)	їжа, банкет	res, rei (f)	справа
expello, pūli, pulsum, 3	виганяти, вибивати	* rex, regis (m)	цар
* genus, ěris (n)	рід	rescribo, scripsi, scriptum, 3	переписувати, писати у відповідь
* habito, 1	жити, мешкати	sagitta, ae (f)	стріла
* humanus, a, um	людський	saxum, i (n)	скеля
ferreus, a, um	залізний	* scribo, scripsi, scriptum, 3	писати
* fructus, us (m)	плід	sementes, is (f)	посів
iecur, iecoris (n)	печінка	* sententia, ae (f)	думка, рішення
ignis, is (m)	вогонь	* solus, a, um	одинокий
ille, illa, illud	той, та, те	stultus, a, um	дурний
incipio, cepi, ceptum, 3	починати	subduco, duxi, ductum, 3	приводити
* ingens, ntis	величезний	talis, e	такий
interrogo, 1	запитувати	tolero 1	терпіти
interdiu	вдень	vanus, a, um	порожній, даремний
invito, 1	запрошувати	venio, veni, ventum, 4	приходить
ipse, a, um	сам	verso, 1	крутити, повертати
itaque	таким чином	vester, tra, trum	ваш
Iuppiter, Iovis (m)	Юпітер	Vulcanus, i (m)	вулкан
Iussum, i (n)	наказ; iussu Iovis за наказом Юпітера		
Laconica, ae (f)	Лаконія		
Lacedaemonius, i (m)	спартанець		
* libero, 1	звільняти		
Macædo, ðnis (m)	македонець		
* medicus, i (m)	лікар		

1. Перегляньте дієслова I дієвідміни, подані у лексичному мінімумі. Запам'ятайте їх у всіх чотирьох основних формах.

2. Знайдіть у словнику прикметники III відміни.

3. Зробіть морфологічний аналіз дієслів:

abiit, novēris, vixit, fuere, veni, tulit, habuerimus, fuērint, numeravisti, feceratis, fecerat, invitaverunt.

4. Утворіть 3-тю особу множини часів системи перфекта дійсного способу активного стану від дієслів:

verto, 3 (вертіти); vivo, 3 (жити); scribo, 3 (писати); venio, 4 (приходити); interrogo, 1 запитувати.

5. Утворіть за формами дієслова dico, dixi, dictum, dicere, 3 (говорити) основні форми дієслів:

rego, 3 (правити); tego, 3 (покривати); coniungo, 3 (поєднуювати).

6. Провідмінійте іменник з прикметником:

genus humanum, dolor ingens, dux Romanus.

7. Випишіть із тексту De Prometheo дієслова, що стоять в Plusquamperfectum indicativi activi. Назвіть їх основні форми.

8. Визначте час дієслова у реченні Dei saepe Prometheus ad epulas suas invitaverunt. Поставте це дієслово у Plusquamperfectum і Futurum II indicativi activi. Перекладіть речення українською мовою.

9. Дайте відповіді на запитання (одним словом і цілим реченням):

1. Cur Prometheus de genere humano bene meruit? 2. Quo dei saepe Prometheus invitaverunt? 3. Quid erat consilium Iovis? 4. Quo Prometheus venit? 5. Quid Prometheus de caelo subduxit? 6. Cui Prometheus ignem donavit? 7. Quis Prometheus ad saxum alligavit? 8. Quis cotidie iecur Promethei devorabat? 9. Prometheus tolerabatne ingentes dolores? 10. Quis Prometheus liberavit?

10. Визначте, від яких латинських дієслів утворилися українські слова і який використано при цьому словотворчий елемент:

фактор, лектор, доктор, інструктор, трактор, оратор.

Знайдіть відповідні слова в англійській (німецькій, французькій, іспанській) мові.

17. LECTIO SEPTIMA DECIMA

ДІЄПРИКМЕТНИК МИНУЛОГО ЧАСУ ПАСИВНОГО СТАНУ (PARTICIPĪUM PERFECTI PASSIVI)

Цей дієприкметник утворюється від основи супіна за допомогою родових закінчень -us, -a, -um:

orno, ornavi, ornatum, ornare — ornatus, a, um (прикрашений, а, е)

moveo, movi, motum, movere — motus, a, um (зрушений, а, е)

dico, dixi, dictum, dicere — dictus, a, um (сказаний, а, е)

audio, audivi, auditum, audire — auditus, a, um (вислуханий, а, е)

Відмінюються дієприкметники за I—II відмінами іменників. Вони можуть у реченні виступати або у функції означення або іменної частини складеного присудка

Всі перфектні часи у пасивному стані утворюються аналітичним способом: за допомогою дієприкметника минулого часу пасивного стану і форм дієслова esse у відповідному часі.

**МИНУЛИЙ ЧАС ДОКОНАНОГО ВИДУ ДІЙСНОГО СПОСОБУ
ПАСИВНОГО СТАНУ (PERFECTUM INDICATIVI PASSIVI)**

Цей час утворюється від Participium perfecti passivi і форм допоміжного дієслова *esse* в Praesens indicativi activi.

**Відмінювання дієслова *moveo, movi, motum, movere*
(рухати, збуджувати)**

S.

1. motus, a, um sum	я (е) збуджений, а, е
2. motus, a, um es	ти (е) збуджений, а, е
3. motus, a, um est	він (е) збуджений, а, е

Pl.

1. moti, ae, a sumus	ми (е) збуджені
2. moti, ae, a estis	ви (е) збуджені
3. moti, ae, a sunt	вони (е) збуджені

**ДАВНОМИНУЛИЙ ЧАС ДІЙСНОГО СПОСОБУ ПАСИВНОГО СТАНУ
(PLUSQUAMPERFECTUM INDICATIVI PASSIVI)**

Цей час утворюється за допомогою Participium perfecti passivi і форм допоміжного дієслова *esse* в Imperfectum indicativi activi.

S.

1. motus, a, um eram	я був збуджений, а, е
2. motus, a, um eras	ти був збуджений, а, е
3. motus, a, um erat	він був збуджений, а, е

Pl.

1. moti, ae, a eramus	ми були збуджені
2. moti, ae, a eratis	ви були збуджені
3. moti, ae, a erant	вони були збуджені

**МАЙБУТНІЙ ЧАС ДОКОНАНОГО ВИДУ ДІЙСНОГО СПОСОБУ
ПАСИВНОГО СТАНУ (FUTURUM II INDICATIVI PASSIVI)**

Цей час утворюється за допомогою Participium perfecti passivi і форм допоміжного дієслова *esse* в Futurum I indicativi activi.

Цей час утворюється за допомогою Participium perfecti passivi і форм допоміжного дієслова *esse* в Futurum I indicativi activi.

S.

1. motus, a, um ero	я буду збуджений, а, е
2. motus, a, um eris	ти будеш збуджений, а, е
3. motus, a, um erit	він буде збуджений, а, е

Pl.

1. moti, ae, a erimus	ми будемо збуджені
2. moti, ae, a eritis	ви будете збуджені
3. moti, ae, a erunt	вони будуть збуджені

Прочитайте і перекладіть:

1. Absens carens. 2. Absurdum in adiectō. 3. Acti labores iucundi. 4. Amantes amentes. 5. Amantis iusiurandum poenam non habet. 6. Amantium ira amoris reintegratio. 7. Amicitia inter pocūla contracta plerumque vitrea est. 8. Bonum initium est dimidium facti. 9. Consulenti caput numquam dolet. 10. Currente calāmō. 11. De factō. 12. Dictum — factum. 13. Dimidium facti, qui coepit, facit. 14. Dictum sapienti sat. 15. Homīnis est errare, insipientis in errore perseverare. 16. Ianuis clausis. 17. In omnia paratus. 18. In praesenti. 19. Levis est labor omnis amanti. 20. Littēra scripta manet, verbum imbelle perit. 21. Luna latrantem canem non curat. 22. Mendaci homīni vera quidem dicenti non credimus. 23. Montes auri pollicens. 24. Natura est semper invicta. 25. Non est culpa vini, sed culpa bibentis. 26. Non quaerit aeger medicum eloquentem, sed sanantem. 27. Parva saepe scintilla contempta magnum excitat incendium. 28. Pax intrantibus, salus exeuntibus. 29. Post factum nullum consilium. 30. Post scriptum. 31. Ridentem dicere verum. 32. Sagitta interdum resiliens percutit dirigentem. 33. Sapienti sat. 34. Sapientis animus numquam tumet. 35. Sapientis est mutare consilium. 36. Temeritas est florentis aetatis, prudentia senescentis. 37. Volens — nolens. 38. Volentem ducunt fata, nolentem trahunt. 39. Vox clamantis in deserto. 40. Alea iacta est (Caes.). 41. Carpite florem qui, nisi carptus erit, turpiter ipse cadet. 42. Causa finita est. 43. Facta sunt verbis difficiliora. 44. In virtute posita est vera felicitas. 45. Multa bella a Romanis terra marique gesta sunt. 46. Plaudite cives, plaudite amici, finita est comoedia. 47. Voluptas e difficili data dulcissima est. 48. Liberi praesidio erunt, si bene educati erunt.

DE CAUSA BELLI TROIANI

Erant nuptiae Pelei, regis Thessaliae, et Thetidis deae. Omnes dei invitati erant, praeter Discordiam. Dea Discordiae ira commota est et malum aureum inter epulantes iactavit, in quo inscriptum erat «Pulcherrimae». Diu Iuno, Minerva, Venus de malo certabant. Denique iussu Iovis a Mercurio ad Paridem, regis Priami filium, ductae erant. Iuno Paridi potentiam, Minerva sapientiam, Venus Helenam, pulcherrimam omnium mulierum, promisit. Paris Veneri malum tradidit. Paulo post a Priamo patre in Graeciam missus est. Ibi Helenam, Menelai regis uxorem, rapuit. Hinc bellum Troianum incipitur. Multos annos ad Troiam pugnatum est. Denique Troia a Graecis dolō capta et deleta est.

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

* absens, ntis	відсутній	* canis, is (m, f)	собака
* absurdus, a, um	безглуздий, невідповідний	capio, cepi, captum, 3	брати
adiicio, eci, ectum, 3	припускати	* caput, itis (n)	голова
aeger, gra, grum	хворий	careo, ui, -, 2	бути позбавленим, не мати
* aetas, atis (f)	вік	carpo, psi, ptum, 3	зривати, рвати
alea, ae (f)	кістка, жереб	cer'o, l	змагатися
amens, ntis	божевільний	coepi, coepisse	починати
* amor, oris (m)	кохання	* civis, is (m)	громадянин
* bellum, i (n)	війна	claudio, si, sum, 3	зачиняти, замикати
bibo, bibi, -, 3	пити	commoveo, vi, tum, 2	зрушувати
cado, cecidi, casum, 3	падати, гинути	consūlo, ui, tum, 3	міркувати, розміркувати
calāmus, i (m)	перо		

contemptus, a, um	незначний	nolens, ntis	небажаючий
contrāho, xi, ctum, 3	зміцнювати, скріплювати	nuptiae, arum (f, pl)	весілля
* credo, dīdi, dītum, 3	вірити	* nunquam	ніколи
culpa, ae (f)	помилка, провина	paratus, a, um	готовий
curro, cucurri, cursum, 3	бігти, текти	Paris, idis (m)	Парис
* deleo, 2	руйнувати	pater, tris (m)	батько
denique	нарешті	paulo post	трохи, пізніше
desertum, i (n)	пустеля	* Peleus, i (m)	Пелей
* difficilis, e	важкий	percuto, cussi, cussum, 3	пронизувати
dimidium, ii (n)	половина	* pereo, ii, itum, ire	гинути, зникати
dirigo, rexi, rectum, 3	пускати, спрямовувати	plaudo, plausi, plausum, 3	аплодувати
doleo, ui, —, 2	вболівати, сумувати	plerumque	переважно
dolum, i (n)	хитрість	* poena, ae (f)	кара
duco, duxi, ductum, 3	вести	potulum, i (n)	келик
edūco, 1	виховувати	polliceor, pollicitus sum, eri	обіцяти
eloquens, ntis	красномовний, говорячий	* pono, posui, positum, 3	ставити
excito, 1	викликати, роздувати	potentia, ae (f)	сила
exeo, ii, itum, ire	виходити	* praesidium, ii (n)	захист
epūlor, epulatus sum, ari	бенкетувати	praesens, ntis	теперішній
* fatum, i (n)	доля	praeter	крім
felicitas, atis (f)	щастя	Priāmus, i (m)	Пріам
* finio, 4	закінчувати	* promitto, misi, missum, 3	обіцяти
floreo, ui, —, 2	квітнути	prudentia, ae (f)	розсудливість
* flos, floris (m)	квітка	pugno, 1	боротися
* gero, gessi, gestum, 3	вести	* pulcher, chra, chrum	красивий
habeo, ui, itum, 2	мати	quidem	навіть
Helēna, ae (f)	Єлена	quaero, sivi, situm, 3	шукати, питати
iacio, ieci, iactum, 3	кидати	rapio, ui, tum, 3	схоплювати
iacto, 1	кидати, направляти	reintegratio, onis (f)	повернення, встановлення, поновлення
ianua, ae (f)	двері	resilio, silui, sultum, 3	відскакувати
imbellis, e	неозброєний	rideo, risi, risum, 2	сміятися
incendium, ii (n)	пожежа	scintilla, ae (f)	іскра
incipio, cepi, ceptum, 3	починати	* scribo, psi, ptum, 3	писати
* initium, ii (n)	початок	salus, utis (f)	доров'я
inscribo, psi, ptum, 3	вписувати	sati	досить
insipiens, ntis	нерозумний	senesco, senui, —, 3	старіти
interdum	часом	Thessalia, ae (f)	Фесалія
intro, 1	входити	Thetidis, is (f)	Фетіда
invictus, a, um	переможений	temeritas, atis (f)	легковажність
invito, 1	запрошувати	tesum, i (n)	посудина
ipse, ipsa, ipsum	сам	trado, didi, ditum, 3	передавати
iucundus, a, um	приємний	* traho, xi, ctum, 3	тягнути
Iuno, onis	Юнона	tumescere, ui, —, 2	заснаватися
iusiurandum, i (n)	присягання, клятва	Troia, ae (f)	Троя
iussum, i (n)	наказ воля; iussū Iovis ва наказом Юпітера	turpiter	даремно
latro, 1	гавкати	uxor, oris (f)	дружина
levis, e	легкий	venalis, e	злочинний
* luna, ae (f)	місяць	Venus, eris (f)	Венера
* malum, i (n)	яблуко	verum, i (n)	правда
* maneo, nsi, nsum, 2	залишатися, тривати	* vinum, i (n)	вин
mendax, acis	брехливий	* virtus, utis (f)	доблесть, хоробрість
Menelaus, i (m)	Менелай	vitreus, a, um	крихкий, ламкий
mitto, misi, missum, 3	посилати	* volo, volui, —, velle	бажати
mulier, eris (f)	жінка (заміжня)	voluptas, atis (f)	масолода
		vox, vocis (f)	голос

1. Перегляньте дієслова I дієвідміни, подані у лексичному мінімумі. Запам'ятайте їх у чотирьох основних формах.

2. Утворіть *Participium praesentis activi* і *Participium perfecti passivi* дієслів: ago, scribo, promitto, invito, maneo, muto, educo, excito, incipio, commoveo, contraho, dico, dirigo, duco, capio.

3. Провідмініяйте дієслова: promitto (3), incipio (3), muto (1), maneo (2) в *Perfectum*, *Plusquamperfectum* і *Futurum II indicativi passivi*.

4. Проаналізуйте подані дієприкметники теперішнього часу активного стану. Назвіть дієслова, від яких вони утворені:

absens, amantes, amanti, amantis, amantium, consulenti, currente, insipientis, in praesente, dicenti, bibentis, ridentem, nolentem, clamantis.

5. Проаналізуйте подані дієприкметники минулого часу доконаного виду пасивного стану. Назвіть дієслова, від яких вони утворені:

acti, contracta, facti, facto, dictum, clausis, paratas, invicta, scriptum, iacta, finita, posita, gesta, data, educati.

6. Визначте час, особу і число словосполучень:

iacta est, finita est, facta sunt, posita est, gesta sunt, data est, educati erunt, invitati erant, inscriptum erat, ducti erant, missus erit, pugnatum est, capta erat, deleta erit.

7. У реченні *Omnes dei invitati erant, praeter Discordiam* визначте час дієслова, замініть його на *Perfectum indicativi passivi* і *Futurum II indicativi passivi*. Перекладіть українською мовою.

8. Дайте відповідь на запитання (одним словом і цілим реченням):

1. Quo omnes dei invitati erant? 2. Quid fecit dea Discordiae? 3. Quid inscriptum erat in malo aureo? 4. Quis certabat de malo? 5. Quo Deae ductae erant a Mercurio? 6. Quid Minerva Paridi promisit? 7. Quid Iuno Paridi promisit? 8. Quid Venus Paridi promisit? 9. Cui Paris malum tradidit?

9. Запам'ятайте, що префікс *in-* вказує на відсутність якості:

invalidus, a, um	слабкий, безсилий
imperfectus, a, um	незакінчений
irrationalis, e	нерозумний, несвідомий
invictus, a, um	переможений
imbellis, e	неозброєний
insipiens, ntis	нерозумний

10. Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької чи іспанської) мов слова, що утворилися за допомогою латинського префікса *in-*. Доповніть ними ряд:

укр.. інвалід ...
англ.: invalid ...
нім.: Invalide ...
фр.: invalide ...
ісп.: invalide ...

11. Визначте, від яких латинських слів утворилися українські похідні слова: абсурд, акт, агент, актор, аннали, капітал, цивільний, консультувати, контракт, директор, фаталізм, мутація, патріот, президія, трактор, вербальний.

18. LECTIO DUODEVICESIMA

ЧЕТВЕРТА ВІДМІНА ІМЕННИКІВ (DECLINATIO QUARTA)

Характерною ознакою іменників IV відміни є закінчення **-us** в Gen. sing. До цієї відміни належать переважно іменники чоловічого роду з закінченням в Nom. sing. **-us** і середнього роду на **-u**. Наприклад: **fructus, us (m)** — плід; **spiritus, us (m)** — дух; **exercitus, us (m)** — військо; **genu, us (n)** — коліно; **gelu, us (n)** — мороз.

Зразок відмінювання іменників IV відміни:
casus, us (m) — випадок; **cornu, us (n)** — ріг

	S.		Pl.	
	<i>m</i>	<i>n</i>		
N., V.	casus	cornu	casus	cornua
G.	casus	cornus	casuum	cornuum
D.	casui	cornu	casibus	cornibus
Acc.	casum	cornu	casus	cornua
Abl.	casu	cornū	casibus	cornibus

До IV відміни належать також кілька іменників жіночого роду: **manus, us (f)** — рука; **domus, us (f)** — будинок; **quercus, us (f)** — дуб; **Idus, Iduum (pl.)** — 13-й або 15-й день місяця; **porticus, us (f)** — портик, колонада та ін.

Іменник **domus, us (f)** відмінюється за IV відміною, але зберігає форми II відміни в Abl. sing. — **domo**; Acc. pl. — **domos**. Від цього іменника утворюються прислівники: **domi** — вдома, **domo** — з дому, **domum** — додому.

Давальний відмінок однини іменників чоловічого роду може мати поряд з **-ui** закінчення **-u** (**senatu, usu**).

Деякі іменники мають в Dat. і Abl. pl. закінчення **-ibus**: **artus, us (m)** — член — **artibus**; **tribus, us (f)** — триба, район — **tribibus**.

Іменники **quercus, us (f)** — дуб і **specus, us (m)** — печера можуть мати паралельні форми на **-ibus** та **-ibus**.

ВІДДІЄСЛІВНИЙ ІМЕННИК СЕРЕДНЬОГО РОДУ (SUPINUM)

Віддієслівний іменник середнього роду утворюється від основи супіна і має дві відмінкові форми IV відміни — Acc. — **-um**, Abl. — **-u**. Наприклад: Acc. sing. — **auditum** — щоб слухати; Abl. sing. — **auditū** — до слухання, слухати.

Supinum на **-um** вживається з дієсловами руху і виражає мету дії: **Veni te rogatum** — я прийшов тебе попросити.

Supinum на **-u** вживається з прикметниками, що мають значення легкий, приемний, важкий та ін.: **horrible dictū** — страшно сказати.

Від основи супіна безпосередньо утворюються іменники IV відміни:

auditus, us (m) — слух < **audio, audivi, auditum, audire**

visus, us (m) — зір < **video, vidi, visum, videre**

motus, us (m) — рух < **moveo, movi, motum, movere**

П'ЯТА ВІДМІНА ІМЕННИКІВ (DECLINATIO QUINTA)

Характерною ознакою іменників V відміни є закінчення *-ei* в Gen. sing. (*ē* після голосної, *ĕ* після приголосної): *res, rei* (f) — справа, річ; *fides, fidēi* (f) — вірність; *spes, spei* (f) — надія; *facies, faciēi* (f) — зовнішність.

До V відміни належать також іменники чоловічого роду: *dies, eī* (m) — день і *meridies, eī* (m) — полудень.

Іменник *dies* в значенні термін, строк — жіночого роду: *dies certa* — певний день.

Лише два іменники *res, rei* і *dies, eī* мають однину і множину. Всі інші іменники відмінюються в однині, а в множині мають лише називний і знахідний відмінки.

Зразок відмінювання іменника V відміни *res, rei* (f) — справа

	S.	Pl.
N., V.	<i>res</i>	<i>res</i>
G.	<i>rei</i>	<i>rerum</i>
D.	<i>rei</i>	<i>rebus</i>
Acc.	<i>rem</i>	<i>res</i>
Abl.	<i>re</i>	<i>rebus</i>

Зведена таблиця відмінкових закінчень іменників I—V відмін

Відмінок	Відміна				
	I	II	III	IV	V
N. (V.) *	-a	S. -us, -er, um		us, -u	-es
G.	-ae	-i	-is	-us	-ēi
D.	-ae	-o	-i	-ui, -u	-ēi
Acc.	-am	-um	-em	-um, -u	-em
Abl.	-ā	-ō	-ē (i)	-ū	-ē
N.	-ae	Pl. -i, -a	-es, -a (ia)	-us, -ua	-es
G.	-arum	-orum	-um (-ium)	-uum	-erum
D.	-is	-is	-ībus	-ībus (ūbus)	-ebus
Acc.	-as	-os, -a	-es, -a (ia)	-us, -ua	-es
Abl.	-is	-is	-ībus	-ībus (ūbus)	-ebus

* Voc. sing. іменників II відміни на *-us* приймає закінчення *-e*, а іменників на *-ius* — закінчення *-i*. В інших випадках Voc. = Nom.

ТЕКСТ

Прочитайте і перекладіть:

1. A casū ad casum. 2. Adventū. 3. Altēra manū fert (tenet) lapīdem, panem ostentat altēra. 4. De auditū. 5. Domus magna, magna cura. 6. Domus propria — domus optīma. 7. E cantū dignoscitur avis. 8. E fructū arbor cognoscitur. 9. Facile dictū, difficile factū. 10. Hoc sensū. 11. Horribile auditū. Horribile dictū. 12. Imago animi vultus est. 13. Incredible visū. 14. Lapsus calāmi. 15. Lapsus liguae. 16. Largā manū. 17.

Litterarum radices amarae, fructus dulces sunt. 18. Manū brevi. 19. Manū propriā. 20. Manū sinistrā. 21. Manus manum lavat. 22. Natura incipit, ars dirigit, usus perficit. 23. Oculis, non manibus. 24. Omni casū. 25. Opēra manus demonstrant (Verg.). 26. Usus magister optimus. 27. Usus magister artium. 28. Vera incessu patuit dea (Verg.). 29. Acū rem tetigisti. 30. Futuram (perpetuam) rei memoriam. 31. Amici, diem perdidit (Titus). 32. Amicitiae coagulum unicum est fides. 33. Amicos res secundae parant, adversae probant. 34. Amicus certus in re incertā cernitur. 35. Bonus animus in malā re dimidium est mali. 36. Concordiā parvae res crescunt, discordiā vel maxīmae dilabuntur. 37. Coniugium sine prole est quasi dies sine sole. 38. Contra spem spero. 39. Credula res amor est. 40. Dies diem docet. 41. Est modus in rebus (Horat.). 42. Est rerum omnium magister usus. 43. Fides facit fidem. 44. In diem. 45. In fidem. 46. In legibus fundamentum rei publicae. 47. Mare verborum, gutta rerum. 48. Nemo nostrum amico in rebus adversis auxilium negabit. 49. Nulla dies sine linea (Plin.). 50. O fallacem hominum spem (Cic.). 51. Optimā fide. 52. Optimum medicamentum quies est. 53. Pax optima rerum. 54. Res, non verba. 55. Salus populi suprema lex est. 56. Spes bona confirmat animos datque vires. 57. Suaviter in modo, fortiter in re. 58. Verus amicus cognoscitur amore, more, ore, re.

СЛОВА ДО ТЕКСТУ

acies, ei (f)	битва	fides, ei (f)	довір'я, вірність, віра
acus, us (f)	шпилька, голка	* fructus, us (m)	плід
adventus, us (m)	прихід	fundamentum, i (n)	основа, підвалина
* adversus, a, um	несприятливий, проти- лежний	* futurus, a, um	майбутній
albus, a, um	білий	horribilis, e	страшний
amarus, a, um	гіркий	gutta, ae (f)	краплина
arbor, oris (f)	дерево	imago, inis (f)	зображення, відобра- ження
auditus, us (m)	слух, чутка	* incipio, cepi, ceptum, 3	починати
calāmus, i (m)	перо	incertus, a, um	непевний, ненадійний
capio, cepi, captum, 3	брати	incessus, us (m)	хода
cantus, us (m)	спів	incredibilis, e	незвичайний, неймо- вірний
* casus, us (m)	випадок	lapillus, i (m)	камінець
cerno, crevi, cretum, 3	пізнавати	lapis, idis (m)	камінь
certus, a, um	певний	* lapsus, us (m)	груба помилка
coagulum, i (n)	зміцнення, узи	largus, a, um	широкий, щедрий
* cognosco, novi, nitum, 3	пізнавати	lavo, 1	мити
confirmo, 1	зміцнювати	linea, ae (f)	рядок, риска, лінія
coniugium, ii (n)	шлюб, одруження	* manus, us (f)	рука
contentus, a, um	задоволений	medicamentum, i (n)	ліки
credulus, a, um	легковірний, довірли- вий	mensura, ae (f)	мірка, міра
* cresco, crevi, cretum, 3	вірити	miles, itis (m)	воїн
* cura, ae (f)	турбота, клопіт	modus, i (m)	спосіб, міра
* dies, ei (m)	день	* nego, 1	заперечувати, відмов- ляти
dignosco, novi, nitum, 3	дізнаватись	* nemo	ніхто
dilabor, dilapsus sum, 3	гинути, руйнувати	* nobilis, e	знатний, благородний
dimidium, ii (n)	половина	noto, 1	помічати, відмічати
* dirigo, rexi, rectum, 3	скеровувати, направ- ляти	ostento, 1	простягати
discordia, ae (f)	розбрат, сварка	pateo, tui, titum, 2	об'являтися, пізнава- тися
* domus, us (f)	хата, домівка	perdo, didi, ditum, 3	втрачати, губити
* facilis, e	легкий	perficio, feci, fectum, 3	завершувати
fallax, acis	зрадливий	perpetuus, a, um	вічний, постійний, без- перервний

principium, ii (n)	початок	sinister, tra, rum	лівий
probo, I	випробовувати	sol, is (m)	сонце
* proles, is (f)	нащадок, дитина	* spes, spei (f)	надія
publicus, a, um	суспільний, державний, народний	suavis, e	приємний
quasi	немов	supremus, a, um	найвищий
quies, etis (f)	спокій	tango, tetigi, tactum, 3	торкатися
radix, icis (f)	корінь	* teneo, ui, tum, 2	тримати
* res, rei (f)	справа	testimonium, ii (n)	свідчення, доказ
res secundae	щастя	trudo, si, sum, 3	витісняти, змінювати
res adversae	нещастя	ultra (з Acc.)	після, більше, зверх, далі
salus, utis (f)	добробут, благо, порятунок	unicus, a, um	єдиний
sensus, us (m)	почуття	* usus, us (m)	досвід
		vultus, us (m)	вигляд

ВПРАВИ

1. Визначте презентну і перфектну основу дієслів I і III дієвідмін, поданих у лексичному мінімумі.

2. Провідмініайте в Perfectum, Plusquamperfectum і Futurum II indicativi activi et passivi дієслово do, dedi, datum, dare — давати.

3. Провідмініайте словосполучення:

casus felix — щасливий випадок, dies festus — святковий день, cogni magnum — великий ріг.

4. Визначте відмінок і число іменників, дайте їх початкову форму:

ad casum, manū, e cantū, e fructū, rem, rei, in re, in rebus, rerum, dies, in diem, dierum, die, fidem, fide, exercitum, casus, casibus.

5. Визначте, від яких латинських слів походять українські слова:

мода, ребус, пацифіст, республіка, казус, казуїстика, кантата, авіація, фрукт, ляпсус, манускрипт, омнібус, магістр.

19. LECTIO UNDEVICESIMA

ЗНАХІДНИЙ З ІНФІНІТИВОМ (ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO)

У латинській мові існує синтаксичний зворот Accusativus cum infinitivo, який складається з іменника, субстантивованого прикметника або займенника в Accusativus і дієслова в Infinitivus. Іменна частина складеного присудка ставиться також в Accusativus.

Цей зворот є поширеним додатком до дієслів, що виражають сприймання, відчуття, бажання та ін. Українською мовою Accusativus cum infinitivo перекладається підрядним з'ясувальним реченням із сполучником **що (щоб, як)**, в якому Accusativus грає роль логічного підмета в називному відмінку, а Infinitivus — роль логічного присудка в особовій формі, узгодженого з підметом. Наведемо кілька прикладів:

Video studiosam legere. — Я бачу, що студентка читає.

Audio vos legere. — Я чую, що ви читаєте.

Scio historiam magistram vitae esse. — Я знаю, що історія — вчителька життя.

Зворот Accusativus cum infinitivo залежить від дієслів із значенням:

1) говорити (verba dicendi): dicere — говорити, narrare — розповідати, respondere — відповідати, declamare — заявляти, tradere — передавати тощо;

2) думати (verba putandi): putare — думати, existimare — вважати, credere — вірити, scire — знати, intellegere — розуміти та ін.;

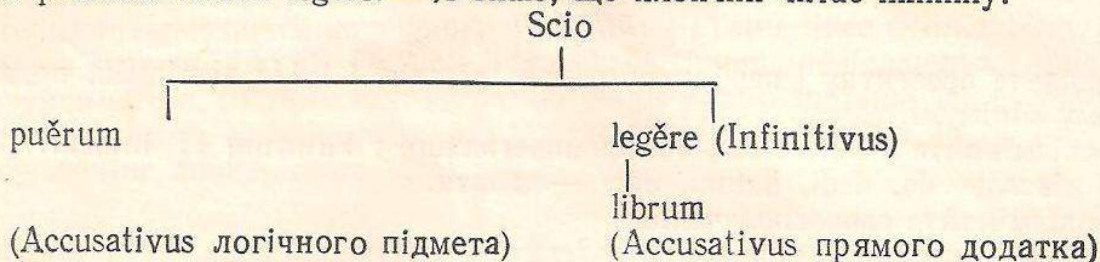
3) відчувати (verba sentiendi): sentire — відчувати, audire — слухати, videre — бачити та ін.;

4) бажати (verba voluntatis): velle — хотіти, nolle — не хотіти, malle — дуже хотіти, cupere — бажати, iubere — наказувати.

Accusativus cum infinitivo вживається також при безособових дієсловах: notum est — відомо, constat — відомо, вважається, apparet — очевидно, oportet — треба.

Слід звернути увагу на те, що часто у звороті Accusativus cum infinitivo при одному інфінітиві буває два знахідних відмінки: Accusativus логічного підмета і Accusativus прямого додатка. При перекладі на українську мову Accusativus логічного підмета слід перекладати називним відмінком, а Accusativus прямого додатка — знахідним. Наприклад:

Scio puerum librum legere. — Я знаю, що хлопчик читає книжку.

СИНТАКСИЧНІ ПОТЕНЦІ ЛАТИНСЬКИХ ГРАМАТИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ (ЗВОРОТІВ) З ІНФІНІТИВОМ

Наявність у латинській мові форм інфінітива трьох часів (теперішнього, минулого і майбутнього), а у перехідних дієслів ще й активного та пасивного станів, дає можливість передати різні темпоральні відтінки висловлюваної думки. Так зворот Accusativus cum infinitivo передає дію, одночасну з дією ініціативного дієслова (Infinitivus praesentis), попередню (Infinitivus perfecti) або наступну (Infinitivus futuri).

Infinitivus

Час	Стан	Основа	Закінчення	Приклад
Praesens	activum	презентна	-re (-ere)	amare, movere legere, audire
Praesens	passivum	презентна	-ri (-i)	amari, moveri legi, audiri
Perfectum	activum	перфектна	-isse	amavisse, movisse legisse, audivisse
Perfectum	passivus	Participium perfecti passivi + esse		amatus, a, um esse motus, a, um esse lectus, a, um esse auditus, a, um esse
Futurum	activum	Participium futuri activi + esse *		amaturus, a, um esse moturus, a, um esse lecturus, a, um esse auditurus, a, um esse
Futurum	passivum	супін + iri		amatum iri notum iri lectum iri auditum iri

Примітка. Participium futuri activi (дієприкметник майбутнього часу активного стану) утворюється від основи супіна додаванням суфікса -ur- і родових закінчень: m — -us, f — -a, n — -um.

Форми інфінітивів від дієслова *sum, fui, esse: esse; fuisse; futurus, a, um esse = fore*

Приклади на утворення всіх форм інфінітива

Infinitivus praesentis activi: Notum est Romulum et Remum urbem Romam condere.

Infinitivus praesentis passivi: Notum est urbem Romam a Romulo et Remo condi.

Infinitivus perfecti activi: Notum est Romulum et Remum urbem Romam condidisse.

Infinitivus perfecti passivi: Notum est urbem Romam a Romulo et Remo conditam esse.

Infinitivus futuri activi: Notum est Romulum et Remum urbem Romam condituros esse.

Infinitivus futuri passivi: Notum est urbem Romam a Romulo et Remo conditum iri.

Примітка. Зворот Accusativus cum infinitivo є в сучасних європейських мовах:

німецькій: Ich höre ihn singen. (Я чую, як він співає);

французькій: Elle voit deux petites filles jouer à la balle. (Вона бачить двох дівчаток, що грають у м'яча);

англійській: She declared him to be the most disobedient child in existence. (Вона заявила, що він найнеслухняніша дитина в світі);

іспанській: Te oigo cantar. (Я чую, як ти співаєш).

Називний з інфінітивом (Nominativus cum infinitivo)

Nominativus cum infinitivo — це синтаксичний зворот, який складається з підмета, вираженого іменником, субстантивованим прикметником або займенником в Nominativus і присудка, вираженого дієсловом в інфінітиві відповідного часу. Якщо присудок складений, то його іменна частина також ставиться в називному відмінку.

Зворот вживається після тих самих дієслів із значенням «говорити», «бачити», «передавати», «вважати», що й зворот Accusativus cum infinitivo. Різниця полягає в тому, що в звороті Accusativus cum infinitivo ці дієслова стоять в активній формі, а в звороті Nominativus cum infinitivo — в пасивній.

Особливістю зворота Nominativus cum infinitivo є те, що дієслово, від якого залежить зворот, узгоджується з підметом підлеглого речення:

Cicero clarissimus orator fuisse dicitur.— Кажуть, що Цицерон був найславетнішим римським оратором.

Hostes victum iri dicuntur.— Кажуть, що вороги будуть переможені.

Якщо підметом звороту Nominativus cum infinitivo є особовий займенник, він у реченні випускається (як взагалі випускаються при дієсловах особові займенники у формі називного відмінка). Форма цього займенника відбивається в ініціативному дієслові за правилом узгодження. При перекладі такого речення підмет слід шукати в формі ініціативного дієслова, тобто дієслова, від якого залежить зворот: Videor intellegere.— Здається, що я розумію.

Videmur vicisse.— Здається, що ми перемогли.

Videris aeger esse.— Здається, що ти хворий.

Примітка. Аналогічний зворот є в нових західноєвропейських мовах. Порівняйте: лат.: Felix esse videtur.— Здається, що він щасливий; англ. He seems to be happy; фр.: Il semble être heureux; нім.: Er scheint glücklich zu sein; ісп.: El parece (ser) feliz.

**ВЗАЄМОПЕРЕХІД ЗВОРОТІВ NOMINATIVUS CUM
INFINITIVO I ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO**

Синтаксичні звороти *Accusativus cum infinitivo* і *Nominativus cum infinitivo* є взаємоперехідними, тобто інформацію, викладену в активній формі зворотом *Accusativus cum infinitivo*, можна передати у пасивній формі зворотом *Nominativus cum infinitivo* і навпаки.

Для того щоб перетворити речення із зворотом *Accusativus cum infinitivo* в речення із зворотом *Nominativus cum infinitivo* треба ініціативне дієслово вжити у пасивній формі, узгодивши його з називним відмінком звороту в особі та числі, підмет і іменну частину присудка поставити — в *Nominativus*, а дієслово-присудок — у формі інфінітива відповідного часу.

Для перетворення речення із зворотом *Nominativus cum infinitivo* у речення із зворотом в *Accusativus cum infinitivo* треба поставити ініціативне дієслово в активній формі відповідного часу, підмет і іменну частину присудка — в *Accusativus*, а дієслово-присудок — у формі інфінітива відповідного часу. Наприклад:

Dicimus vitam nostram brevem esse (*Accusativus cum infinitivo*).— Ми кажемо, що життя наше коротке.

Vita nostra brevis esse dicitur (*Nominativus cum infinitivo*).— Кажуть, що наше життя коротке.

Перекладаючи на рідну мову, слід зважати на часові форми інфінітивів активної і пасивної конструкцій:

Iam ante Homerum poetae fuisse putantur.— Вважають, що вже до Гомера були поети.

Videbantur Athenienses a Persis victum iri.— Здавалося, що афіняни будуть переможені персами.

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

A. 1. *Homines antiqui putabant fata orbem terrarum regere*. 2. *In periculis iuvenem audacem esse oportet*. 3. *Dux milites castra munire iussit*. 4. *Germani antiqui, ut Caesar narrat, vinum ad se importare non sinebant*. 5. *Scimus Ciceronem oratorem fuisse clarum*. 6. *Fama est Homerum caecum fuisse*. 7. *Scriptores veteres Romam a Romulo et Remo conditam esse tradunt*. 8. *Hannibal iuravit semper se inimicum Romanis fore*. 9. *Alexander, rex Macedonum, putabat se totum orbem terrarum vincere posse*. 10. *Bono ingenio me esse ornatum, quam multo auro mavolo*. 11. *Cato dixit litterarum radices amarae esse, fructus iucundiores*. 12. *Decet cariorum esse patriam nobis quam nosmet ipsos*. 13. *Dic, hospes, Sparta nos te hic iacentes vidisse, patriae fideles*. 14. *Dixisse, non tacuisse interdum paenitet*. 15. *Hominem te esse memento!* 16. *Homo sum: humani nihil a me alienum puto*. 17. *Legem brevem esse oportet*. 18. *Male vivunt, qui se semper victuros putant*. 19. *Ne credas undam placidam non esse profundam!* 20. *Notum est amorem caecum esse*. 21. *Socrates: «Scio,— inquit,— me multa nescire, itaque multo sapientior sum quam homines, qui putant se omnia scire»*. 22. *Thales docebat aquam esse initium rerum*. 23. *Quisque aliquando putat suas res esse magnas*. 24. *Vidi eos in urbe remanisse*. 25. *Te enim esse fidelem mihi sciebam*. 26. *Socrates putabat se esse civem totius mundi*. 27. *Verum est amicitiam nisi bonam esse non esse*. 28. *Adulescens sperabat se diu victurum esse; senex potest dicere se diu vixisse*. 29. *Scio amicum meum bene legere*. 30. *Populi antiqui putabant Oceanum terram cingere*. 31. *Graeci antiqui credebant varios deos mundum regere*.

B. 1. Xanthippe, Socrätis uxor, morosa admödum fuisse fertur et iurgiosa. 2. Thales primus defectionem solis praedixisse fertur. 3. Orpheus cantū suō etiam bestias et saxa et arbōres flexisse dicitur. 4. Videmīni non satis intellegēre, quae dixi. 5. Bonus esse dicēris. 6. Divītes esse putamur. 7. Homerus temporibus Lycurgi fuisse traditur. 8. Milītes pontem facere iussi sunt. 9. Romani fortissimi fuisse dicuntur. 10. Romūlus Aemilium regem interemisse fertur. 11. Recte puēri vetantur multa loqui. 12. Tu satis mihi bene hanc rem intellegēre videris. 13. Hyppocrātes et Galenus medici peritissimi fuisse dicuntur. 14. Multos scriptores Magnus ille Alexander secum habuisse dicitur. 15. Disciplina druidum in Britannia reperta atque in Galliam translata esse existimatur. 16. Qui tacet, consentire videtur. 17. Nunc tantum videmur intellegēre linguam Latinam nobis utilem esse. 18. Minus nobis videmur posse, quam possūmus. 19. Iussus est id facere. 20. Videntur ii victuri esse.

DE RANIS REGEM PETENTIBUS

Aliquando ranis in controversiis iudex deērat. Tum manus ad caelum tetenderunt et ab Iove regem petiverunt. Iuppiter autem putavit ranas ipsas concordiam restituere debere. Itaque a caelo in lacum ranarum truncum demisit, qui magno sonitu in lacum cecidit. Ranae perterritae aliae alio cucurrerunt et initio regem novum metuerunt. Postquam autem se erravisse animadverterunt, dono Iovis honorem non tribuerunt principemque alium poposcerunt. Iuppiter autem, ira incessus, regnum mandavit hydrae. Quae statim in lacu victum sibi quaesivit et magnum ranarum numerum minuit. Tum reliquae intellexerunt se stultas fuisse, quod sapientiam Iovis reprehenderant.

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

admödum	дуже, надто	consentio, nsi, nsum, 4	погоджуватись
adulescens, ntis (m)	юнак	controversia, ae (f)	суперечка
aeger, gra, grum	хворий	coniunx, iugis (f)	дружина
Alexander, dri (m)	Александр (Македонський)	constat	вважається
* aliquando	часом	* debeo, ui, itum, 2	бути повинним
* amarus, a, um	гіркий	deceo, ui, —, 2	бути до вподоби, личити
anima, ae (f)	душа	defectio, onis (f)	затемнення
animadverto, verti, ver-sum, 3	звертати увагу, помічати	demitto, mici, mis-sum, 3	спускати, кидати
apertus, a, um	відкритий, очевидний	* desum, efui, —,	невистачати
arbor, öric (f)	дерево	deesse	
audax, acis	відважний	disciplina, ae (f)	вчення, наука
* autem	але, ж	dives, itis	багатий
* bene	добре	* donum, i (n)	дарунок
Britannia, ae (f)	Британія	druides, um (Pl., m)	друїди
cado, cecidi, casum, 3	падати	dux, ducis (m)	вождь
* caecus, a, um	сліпий	enim	бо
* caelum, i (n)	небо	existimo, i	вважати
Caesar, äris (m)	Цезар	* fertur	кажуть
cantus, us (m)	спів	flecto, flexi, flexum, 3	приваблювати, гнути, зрушувати
* carus, a, um	любий, милий	fidelis, e	вірний
castus, a, um	цнотливий, вірний	* fortis, e	сміливий
Cato, onis (m)	Катон	* fructus, us (m)	плід
* cetērus, a, um	інший	furo, —, —, 3	шаліти, казирися
cingo, cinxi, cinctum, 3	оточувати	Galenus, i (m)	Гален (давньоримський лікар)
* civis, is (m)	громадянин	Gallia, ae (f)	Галлія
clarus, a, um	відомий	Germanus, i (m)	германець
* condo, didi, ditum, 3	засновувати		

gratia, ae (f)	ласка	orbis, is (m)	коло; orbis terrarum
habere gratiam	бути вдячним	Orpheus, i (m)	земне коло, світ
Hannibal, alis (m)	Ганнібал	paenito, tui, —, 3	Орфей
* hic	тут	perennis, e	розкаюватись, жалкувати
hic, haec, hoc	цей	peritus, a, um	вічний
honor, oris (m)	честь, почесть	perterreo, ui, itum, 2	досвідчений
* hora, ae (f)	час	pes, pedis (m)	лякати
hospes, itis (m)	чужинець	* peto, ivi, itum, 3	нога
hydra, ae (f)	гідра, водяна змія	placidus, a, um	просити
Hippocrates, is (m)	Гіппократ (давньо-грецький лікар)	pons, pontis (m)	спокійний, лагідний
* iaceo, iacui, iactum, 2	кидати, загинути	posco, poposci, —, 3	міст
* importo, 1	вносити, ввозити	posterus, a, um	вимагати
incendo, incendi, censum, 3	запалювати, пломеніти	postquam	наступний
inde	звідти	praedico, xi, ctum, 3	потім
ingenium, ii (n)	талант	* primus, a, um	передікати
* inimicus, a, um	ворожий	princeps, cipis (m)	перший
* initium, ii (n)	початок	profundus, a, um	керівник, голова, імператор
insanus, a, um	нерозумний, божевільний	progenere, —, —, 1	глибокий
* intelligo, lexi, lectum, 3	розуміти	* puto, 1	родити, народжувати
interdum	тим часом	quaesito	думати, вважати
interimo, remi, remptum, 3	нищити, вбивати	* quam	виключно
ipse, a, um	сам	quisque, quaeque, quidque	ніж, як
* itaque	таким чином	quo	кожний зокрема
iubeo, iussi, iussum, 2	наказувати	quod	до якої міри
iudex, icis (m)	суддя	radix, icis (f)	тому що
iucundus, a, um	приємний	rana, ae (f)	корінь
Iuppiter, Iovis (m)	Юпітер	recte	жаба
iurgiosus, a, um	сварливий	regnum, i (n)	правильно
iuro, 1	клястися	rego, xi, ctum, 3	царство
* iacus, us (m)	озеро	* reliquus, a, um	правити
* Latinus, a, um	латинський	remaneo, nsi, nsum, 2	останній, той, що залишився
loquor, locutus sum, loqui	говорити	Remus, i (m)	залишатись
Lycurgus, i (m)	Лікурґ (легендарний законодавець Спарті IX ст. до н. е.)	reperio, repperi, repperitum, 4	Рем (ім'я власне)
mando, 1	доручати	reprehendo, ndi, nsum, 3	відкривати, знаходити
malo, malui, —, malle	дуже хотіти	restituo, tui, utum, 3	відкидати, нехтувати
* memento	пам'ятай	salus, utis (f)	відновляти, відбудувати
mentior, itus sum, iri	брехати, обманювати	satis	добробут
metuo, ui, —, 2	боятися	saxum, i (n)	досить
* miles, itis (m)	воїн	* scriptor, oris (m)	скала
* minuo, ui, utum, 3	зменшувати	senex, is (m)	письменник
mitto misi, missum, 3	посилати	sonitus, us (m)	старий
modulus, i (m)	мірка	statim	ввук
mosus, a, um	суворий	tantus, a, um	зараз же, негайно
* mundus, i (m)	світ	tendo, tetendi, tentum, 3	такий великий; tantum
* narro, 1	розповідати	* trado, didi, ditum, 3	тільки
* nescio, ii (ivi), itum, 4	не знати	transfero, tuli, latum, ferre	протягувати
* nihil	ніщо	tribuo, bui, utum, 3	передавати
nondum	ще не	truncus, i (m)	переносити
notus, a, um	відомий	* sileo, silui, —, 2	відавати належно
* novus, a, um	новий	sino, sivi, situm, 3	колода
* numerus, i (m)	число		мовчати
nunc	зараз		дозволяти
* oportet	слід		

Socrātes, is (m)	Сократ	* urbs, urbis (f)	місто (велике), столиця
Sparta, ae (f)	Спарта	veto, ui, itum, i	забороняти
Thales, is (m)	Фалес	* vetus, ēris	старий
tergum, i (m)	спина	victus, us (m)	їжа
totus, um	весь, цілий	Xantippe, es (f)	Ксантіпа
unda, ae (f)	хвиля, вода		

ВПРАВИ

1. Визначте презентну, перфектну та супінну основи дієслів, наведених у лексичному мінімумі.

2. Утворіть *Participium perfecti passivi* і *Participium futuri activi* від дієслів: *flecto*, xi, xim, ēre (зворушувати); *cogo*, coegi, coactum, ēre (змушувати).

3. Утворіть всі форми інфінітива від дієслів:

adsum, *affui*, —, *adesse* (допомагати); *cognosco*, *novi*, *nitum*, ēre (пізнавати).

4. Утворіть *Participium praesentis activi*, *Participium perfecti passivi* і *Participium futuri activi* від дієслів:

demittere (кидати), *flectere* (гнути), *incendere* (запалювати).

5. Проаналізуйте контекстні форми дієслів:

praedixisse, *flexisse*, *fuisse*, *iussi sunt*, *habuisse*, *fuisse*, *iussi sunt*, *interemisse*, *reperta est*, *translata est*, *posse*, *victuri esse*, *erravisse*, *poposcerunt*, *tribuerunt*, *quae-sivit*, *minuit* *deprehenderant*.

6. Зробіть синтаксичний аналіз поданих словосполучень. Знайдіть зворот *Accusativus cum infinitivo*, визначте, якою формою він виражений, перекладіть рідною мовою:

ma volo me esse ornatum, dico me vidisse, vales alium silere, hominem te esse mento, gaudens te felicisse, putant victuros esse, dixit dominum non esse, sensit illam dixisse, exclamabat se domi non esse.

7. Провідмініяйте і перекладіть українською мовою словосполучення:

[*ea radix amara, is fructus iucundior, illud proverbium vetus.*

8. Утворіть від поданих сентенцій за допомогою безособового звороту *potum est* (відомо) речення із зворотом *Accusativus cum infinitivo*:

Lupus non mordet Iurum.— Вовк не кусає вовка. *Mala herba cito crescit.*— Погана трава швидко росте. *Sol omnibus lucet.*— Сонце світить всім.— *Finis coronat opus.*— Кінець вінчає справу. *Ignorantia non est argumentum.*— Незнання — не доказ. *Repetitio est mater studiorum.*— Повторення — мати вчення.

9. Утворіть від поданих вище сентенцій за допомогою слова *fertur* (кажуть) речення із зворотом *Nominativus cum infinitivo*.

10. Запам'ятайте, що префікс *contra-* вказує протидію, протилежність тому, що висловлюється другим компонентом складного слова:

contradictio, onis (f) (протириччя, заперечення); *contraversus, a, um* (звернений у протилежний бік).

11. Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької чи іспанської) мов слова, що утворилися за допомогою латинського префікса *contra-*. Доповніть ними ряд:

укр.: контракт ...
англ.: contradict ...
нім.: Kontra ...
франц.: contradiction ...
ісп.: contradicción ...

12. Визначте, від яких латинських дієприкметників походять українські слова: студент, доцент, інтелігент, варіант, сервант, компонент, демонстрант.

20. LECTIO VICESIMA

ОРУДНИЙ НЕЗАЛЕЖНИЙ, АБО САМОСТІЙНИЙ (ABLATIVUS ABSOLUTUS)

Речення із зворотом *Ablativus absolutus* — це своєрідна синтаксична конструкція, властива латинській мові. *Ablativus absolutus* складається з іменника (субстантивованого прикметника або займенника) в *Ablativus* і узгодженого з ним дієприкметника теперішнього часу активного стану (*Participium praesentis activi*) або дієприкметника минулого часу пасивного стану (*Participium perfecti passivi*). Причому *Participium praesentis activi* виражає дію, одночасну з дією, вираженою дієсловом-присудком даного речення, а *Participium perfecti passivi* виражає дію, що передує дії, вираженої дієсловом-присудком даного речення.

В цілому цей зворот є своєрідним засобом заміни підрядних речень обставини (часу, способу дії, умови, причини).

На українську мову *Ablativus absolutus* перекладається:

1) підрядним реченням обставини із сполучниками *коли, тому що, в той час як, після того як, хоч, якщо* та ін.:

Tarquiniō Superbō regnante Pythagōras in Italiam venit.— Коли царював Тарквіній Гордий, Піфагор прийшов до Італії;

2) дієприслівниковим зворотом (коли підмет при дієслові, вираженому особою формою дієслова, співпадає з діючою особою при пасивному дієприкметнику звороту *Ablativus absolutus*):

Bellō confectō Graeci domum reverterunt.— Закінчивши війну, греки повернулись додому;

3) віддієслівним іменником з прийменником:

Vere adveniente aves advolant.— З приходом весни птахи прилітають.

Переклад речення із зворотом *Ablativus absolutus* ускладнюється, коли в ньому тільки мислиться наявність дієслова *esse*, яке не має форми *Participium praesentis activi* і *Participium perfecti passivi*. Тоді зворот *Ablativus absolutus* може виступати у вигляді: 1) двох іменників; 2) іменника і прикметника; 3) іменника і займенника; 4) займенника і прикметника. Причому, перша частина сполучення є логічним підметом звороту, а друга — іменною частиною логічного присудка:

Caesare duce Romani cum Gallis bellaverunt.— Коли Цезар був вождем (під проводом Цезаря), римляни воювали з галлами.

Me aegrotō fuisti longe.— Коли я був хворий (під час моєї хвороби), ти був далеко.

Синтаксичні конструкції типу *Ablativus absolutus* є в новітніх європейських мовах.

В англійській (the Nominative Absolute Participle Construction): *John being in hospital, his mother went there every day.*— Коли Джон був у лікарні, його мати ходила туди щодня.

У французькій (la proposition participe absolue): *Le maître entrant dans la classe, la leçon commence.*— Коли вчитель заходить до класу, урок розпочинається.

У німецькій (Partizipialgruppe): *Die Prüfungen bestanden, fuhr ich aufs Land.*— Після того як я склав іспити, я поїхав у село.

В іспанській (la construccion absoluta con el participio): *Ocupada la ciudad las tropas cerraron las portas.*— Коли місто було захоплене, воїни зачинили ворота.

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. Artes innumerabiles repertae sunt docente natura. 2. Caesare necato triumvirum rem publicam obtinuerunt. 3. Cessante causa cessant effectus. 4. Cyrus Asia subacta cum Scythis bellavit. 5. Igne viso omnes feminae territae sunt. 6. Imperio accepto, dux fidem suam rei publicae ostendit. 7. Asia victa, dux Romanus servos multos in Italiam misit. 8. Omnibus perterritis, quisque se servare cupiebat. 9. Graeci, adventibus Persis, Thermopylas occupaverunt. 10. Me absente consilium bonum captum est. 11. Re frumentaria comparata, Caesar castra movet. 12. Castris munitis, Caesar ad oppugnationem se comparare coepit. 13. Duobus litigantibus tertius guadet. 14. Etiam sanato vulnere cicatrix manet. 15. Facile ex amico inimicum facies, cui promissa non reddas. 16. Latrante uno latrat statim et alter. 17. Libro completo saltat scriptor pede laeto. 18. Malo accepto stultus sapit. 19. Natura parendo vincitur. 20. Oscitante uno deinde oscitat et alter. 21. Rebus sic stantibus. 22. Recuperata pace artes florescunt. 23. Res iudicata pro veritate habetur. 24. Roma deliberante Saguntum periit. 25. Bello Helvetiorum confecto, totius fere Galliae legati ad Caesarem convenerunt. 26. Anaxagorem ferunt, nuntiata morte filii, dixisse: «Sciebam me genuisse mortalem». 27. Dicis te id, invito me, non esse facturum». 28. Hostibus circumventibus, Romani proelium committere constituerunt. 29. Exercitum exposito et loco castris idoneo capto, Caesar ad hostes contendit.

DE ALEXANDRO MAGNO

Philippo, rege Macedonum, occiso Alexander regnum occupavit. Gentibus finitimis domitis a rege exercitum adversus Persas paratus est. Alexandro bellum gerente Graeci bellum moverunt, sed devicti sunt. Hellespontum traiecit Alexander Persas ad Granicum flumen vicit; plurima oppida maritima portas Alexandro aperuerunt. Rex urbibus maritimis captis magnam partem Asiae occupavit.

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

absens, ntis	відсутній	conficio, feci, factum, 3	завершувати
* accipio, cepi, ceptum, 3	приймати	contendo, tendi, tentum, 3	натягувати, боротись, змагатися
advenio, veni, ventum, 4	приходити	* constituo, ui, utum, 3	ставити, класти, засновувати, постановляти
Anaxagoras, ae (m)	Анаксагор	convenio, veni, ventum, 4	сходитися, збиратися
aperio, aperui, apertum, 4	відкривати, знаходити	creo, 1	творити, породжувати
bello, 1	воювати	cupio, ivi, itum, 3	дуже бажати, прагнути
bibo, bibi, —, 3	пити	Cyrus, i (m)	Кір
* capio, cepi, captum, 3	брати	deinde	негайно, відразу
cesso, 1	зникати, припиняти	deduco, duxi, ductum, 3	виводити
cicatrix, icis (f)	рубць	delibero, 1	обмірковувати
circumvenio, veni, ventum, 4	обходити навкруги, оточувати	devinco, vici, victum, 3	перемагати, підкоряти
* cogo, coegi, coactum, 3	змушувати, вимагати	domito, —, —, 1	підкоряти приборкувати
* comes, itis (m)	товариш, супутник	dubius, a, um	сумнівний, нелевий
comitto, misi, missum, 3	розпочинати, ставати (до бою)	* dux, ducis (m)	вождь
* comparo, 1	порівнювати, поєднувати	effectus, us (m)	наслідок
compleo, evi, etum, 2	завершувати, наповнювати, виконувати	eo	туди
		exercitus, us (m)	військо

expono, posui, s̄itum, 3	розміщувати	perterreo, rui, r̄itum, 2	страхати, наводити жах
* fem̄ina, ae (f)	жінка	* porta, ae (f)	двері
fere	майже	proelium, ii (n)	битва
fides, ēi (f)	віра	* promitto, misi, missum, 3	обіцяти
finitimus, a, um	сусідній	prop̄ero, 1	поспішати
floresco, cui, —, 3	квітнути	quisque	кожний, всякий
gaudeo, gavisus sum, 2	веселитися	recup̄ero, 1	готувати, добувати
geno, genui, genitum, 3	народжувати	* reddo, didi, ditum, 3	відавати, повертати
gens, gen̄is (f)	народ	* regnum, i (n)	держави, край
Gran̄icus, i (m)	Гранік (річка)	reperio, rep̄erri, reperitum, 4	знаходити
Hellespontus, i (m)	Геллеспонт	respublica, ae (f)	республіка
idoneus, a, um	зручний	res frumentaria	продовольче забезпечення
ineptus, a, um	дурний, недоречний	risus, us (m)	сміх
innumerabilis, e	незліченний	Saguntum, i (n)	Сагунт
invitus, a, um	небажаний, примушений	salto, 1	стрибати
iudicatus, a, um	судовий, вирішений	sapio, ii, —, 3	бути розумним, розсудливим
laetus, a, um	веселий, радісний	* scriptor, oris (m)	письменник
* latro, 1	гавкати	Scyta, ae (m)	скіф
legatus, i (m)	посол, легат	signo, 1	позначати
litigo, 1	сваритися, сперечатися	simul	разом, одночасно
maritimus, a, um	прибережний, морський	somnium, ii (n)	сон
* mitto, misi, missum, 3	посилати	* sto, steti, statum, 1	стояти
* moveo, movi, motum, 2	рухати	statim	негайно
* mortalis, e	смертний	subigo, egi, actum, 3	підкоряти, упокорювати
munitio, onis (f)	укріплення	talis, e	такий
nunc	тепер, нині	tamdiu	так довго
nuntio, 1	повідомляти	tamquam	немов
obtinco, ui, tentum, 2	тримати, мати	Thermopylae, arum (Pl, f)	Фермопіли
occido, cidi, cisum, 3	вбивати	* terreo, ui, itum, 2	лякати
* occip̄o, 1	захоплювати	traicio, ieci, iectum, 3	перекидати, перевозити, переводити
opp̄idum, i (n)	укріплене місто	triumvir, i (m)	тріумвір
oppugnatio, onis (f)	штурм	ultimus, a, um	останній
oscito, —, —, 1	позіхати	urbibus, a, um	міський
ostendo, tendi, tentum, 3	протягати, виставляти	* urbs, is (f)	місто
paratus, a, um	готовий	ver, veris (n)	весна
pareo, parui, paritum, 2	коритися, слухатись	* veritas, atis (f)	правда
pereo, ii, itum, ire	переходити, минати; гинути	vigilans, ntis	пильний, чатуючий
Persa, ae (m)	перс	* vulnus, ūris (n)	рана
* pes, pedis (m)	нога		
* plurimus, a, um	багаточисленний		

ВПРАВИ

1. Утворіть від поданих дієслів *Participium praesentis activi* і *Participium perfecti passivi*. Поставте утворені форми в *Ablativus singularis et pluralis*:

accip̄ere (приймати); car̄ere (брати, завершувати); constitūere (встановлювати); creare (творити); dic̄ere (говорити); expon̄ere (розміщувати); fac̄ere (робити).

2. Узгодьте дієприкметник минулого часу пасивного стану: *perterritus, a, um* (наляканий) зі словами: *fem̄ina, ae (f)* (жінка); *homo, inis (m)* (людина), *animal, alis (n)* (тварина). Поставте утворені словосполучення в *Ablativus singularis et pluralis*.

3. Визначте, яка форма дієприкметника зустрічається у звороті *Ablativus abso-*

lutus, напишіть початкову форму дієприкметника. Перекладіть зворот рідною мовою кількома варіантами:

docente naturā, Caessare peccatō, cessante causā, Asiā subactā, duobus litigantibus, sanatō vulnere, latrante unō, librō completō, rebus stantibus, rege occisō, Alexandrō bellum gerente, Hellespontō traiectō, urbibus captis.

4. Провідмінійте словосполучення:

urba capta, rex occisus, res stans.

5. Дайте відповіді на запитання (одним зворотом і цілим реченням):

1. Quando Alexander regnum occupavit? 2. Quando Graeci bellum moverunt? 3. Ubi Alexander Persas vicit? 4. Quid fecerunt plurima oppida victa? 5. Quid Alexander occupavit urbis maritimis captis?

6. Запам'ятайте, що префікс *trans-* вказує на переміщення:

transportare (переносити); transcribere (переписувати); transire (переходити).

7. Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької чи іспанської) мов слова, що утворилися за допомогою латинського префікса *trans-*. Доповніть ними ряд:

укр.: транспорт ...

англ.: transport ...

нім.: Transport ...

фр.: transport ...

ісп.: transporte ...

21. LECTIO VICESIMA PRIMA

ЗАЙМЕННИК (PRONOMEN)

Вказівні займенники (Pronomina demonstrativa)

Hic, haec, hoc	цей, ця, це (вказує на близький предмет)
iste, ista, istud	той, та, те
ille, illa, illud	той, та, те (вказує на віддалений предмет)
is, ea, id	цей, ця, це (він, вона, воно)
idem, eadem, idem	той самий, а, е
ipse, ipsa, ipsum	сам, сама, саме

Вказівні займенники в Gen. sing. мають закінчення *-ius*, в Dat. sing. — *-i*. В усіх інших відмінках займенники чоловічого і середнього роду відмінюються за II відміною, а жіночого — за I відміною.

Зразок відмінювання займенника *ille, illa, illud*

	S.			Pl.		
N.	ille,	illa,	illud	illi,	illae,	illa
G.			illius	illorum,	illarum,	illorum
D.			illi			illis
Acc.	illum,	illam,	illud	illos,	illas,	illa
Abl.	illō,	illā,	illō			illis

П р и м і т к а. Від цього займенника походять артиклі романських мов, зокрема: фр. *le, la, les*; ісп. *el, la, los, las*.

Так само відмінюються займенники *iste, ista, istud* та *ipse, ipsa, ipsum*. Займенник *ipse, ipsa, ipsum* в Nom. і Acc. sing. середнього роду має закінчення *-um*.

Зразок відмінювання займенника *hic, haec, hoc*

	S.			Pl.		
N.	hic,	haec,	hoc	hi, hae,	haec	
G.		huius		horum, harum, horum		
D.		huic		his		
Acc.	hunc,	hanc,	hoc	hos, has, haec		
Abl.	hoc,	hac,	hoc	his		

Зразок відмінювання займенника *is, ea, id*

	S.			Pl.		
N.	is,	ea,	id	ei, (ii), eae, ea		
G.		eius		eorum, earum, eorum		
D.		ei		eis (iis)		
Acc.	eum,	eam,	id	eos, eas, ea		
Abl.	eō,	eā,	eō	eis (iis)		

Займенник *idem, eadem, idem* відмінюється так само. Частка *dem* залишається незмінною. В Acc. $m + d = nd$.

Питальні займенники (*Pronomina interrogativa*)

До питальних займенників належать: *quis* — хто? *quid* — що? *qui, quae, quod* — який, яка, яке?

Зразок відмінювання займенника *quis, quid?*

	S.	Pl.
N.	quis?	quid?
G.	cuius?	cuius rei?
D.	cui?	cui rei?
Acc.	quem?	quid?
Abl.	quo?	qua re?

Відмінювання займенника *qui, quae, quod?*

	S.	Pl.
N.	qui, quae, quod?	qui, quae, quae?
G.	cuius?	quorum, quarum, quorum?
D.	cui?	quibus?
Acc.	quem, quam, quod?	quos, quas, quae?
Abl.	quo, qua, quo?	quibus?

Відносний займенник (*Pronomen relativum*) *qui, quae, quod* — який, яка, яке відмінюється так само, як і питальні займенники.

Неозначені займенники (Pronomina indefinita)

Неозначені займенники утворюються від займенників *quis, quid* і *qui, quae, quod* за допомогою додавання часток неозначеності *ali-, -quam, -piam, -dam, -vis, -libet, -que, -cum (que)*, які можуть вживатися перед займенником або після нього:

<i>aliquis, aliquid</i>	хтось, щось
<i>quispiam, quaequam, quidpiam</i>	якийсь, який-небудь
<i>quisquam, quidquam</i>	будь-хто, будь-що
<i>quidam, quaedam, quiddam</i>	якийсь
<i>quivis, quaevis, quidvis</i>	всякий, будь-який
<i>quilibet, quaelibet, quodlibet</i>	який завгодно
<i>quisque, quaeque, quidque</i>	кожний, всякий
<i>quicumque, quaecumque, quodcumque</i>	який би не
<i>quisquis, quaequae, quidquid</i>	хто б не; всякий хто

Неозначені займенники відмінюються так само, як займенники *qui, quae, quod* або *quis, quid*. Частки при цьому не відмінюються і на відмінювання не впливають.

Відмінювання займенника *aliqui, aliquae, aliquid*

S.			Pl.		
N.	<i>aliqui, aliquae, aliquid</i>		<i>aliqui, aliquae, aliquae</i>		
G.	<i>alicuius</i>		<i>aliquorum, aliquarum, aliquorum</i>		
D.	<i>alicui</i>		<i>aliquibus</i>		
Acc.	<i>aliquem, aliquam, aliquid</i>		<i>aliquos, aliquas, aliquae</i>		
Abl.	<i>aliquo, aliqua, aliquid</i>		<i>aliquibus</i>		

Заперечні займенники (Pronomina negativa)

nemo — ніхто, *nihil* — ніщо

Відмінювання заперечних займенників

N.	<i>nemo</i>	<i>nihil</i>
G.	<i>nullius</i>	<i>nullius rei</i>
D.	<i>nemini</i>	<i>nulli rei</i>
Acc.	<i>neminem</i>	<i>nihil</i>
Abl.	<i>nemine (nullo)</i>	<i>nulla re</i>

Ablativus causae (причини)

Ablativus causae вказує на причину дії, звичайно вживається без прийменника.
Quidem suis vitiis gloriantur. — Дехто хизується своїми вадами.
Themistocles morbo mortuus est. — Фемістокл помер від хвороби.
Crescebat inopia omnium rerum longa obsidione. — Нестача в усьому зростала через довгу облогу.

Ablativus limitationis (відокремлення)

Ablativus limitationis уточнює обсяг поняття, вираженого словом, до якого він відноситься, відповідає на питання *в якому відношенні?*

Altērō ocūlō caecus — сліпий на одне око

Minor natu — простий за походженням

Natione Qallus — галл за національністю

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. Aliena nobis, nostra plus aliis placent. 2. Amicitiam natura ipsa repērit. 3. Beatitudo non est virtutis praemium, sed ipsa virtus. 4. Cum hoc non est propter hoc. 5. De grege illō est. 6. De se ipsō modifīce, de aliis honorifīce. 7. Disce, sed a doctis. 8. Et hoc genus omne. 9. Facilius est plus facēre, quam idem. 10. Hic homo alligatus ensi est. 11. Historiam nescire, hoc est semper puērū esse. 12. Homīnem ex operibus eius cognoscēre. 13. Homīnem non odi, sed eius vitia. 14. Ignavia corpus hebetat, labor firmat. 15. Ingenium ingens inculto latet hoc sub corpōre. 16. Ipsa olēra olla legit. 17. Ipsa se velocitas implicat. 18. Labor est etiam ipsa voluptas. (Man.). 19. Medīce, cura te ipsum! 20. Modifīcus cibi, medīcus sibi. 21. Nosce te ipsum. 22. Piger ipse sibi obstat. 23. Post hoc non propter hoc. 24. Qui discit sine librō, is aquam haurit cribrō. 25. Qui se ipse laudat, cito derisorem invenit. 26. Quod in corde sobrii, id in ore ebrii. 27. Sapiens ipse fingit fortunam sibi. 28. Tempōra mutantur et nos mutamur in illis. 29. Faber est quisque suae fortunae. (App.). 30. Quo quisque est doctior, eo est modestior. 31. Nemo melior fuit homīne illo, nemo clarior, nemo honestior. 32. Optīmus quisque modestissīmus est. 33. Nihil est agricultura melius, nihil dulcius. 34. Nullus locus tibi dulcior esse debet patriā. 35. Offendīmur, si quis sermonem nostrum imitatur. 36. Omnes in eo, qui sciunt, satis eloquentes sunt. 37. Qui bene amat, bene castigat. 38. Quidquid id ēst, timeō Danaōs et dōna ferēntes. (Verg.). 39. Qui ventum semīnat, turbīnem metet. 40. Quod licet Iovi, non licet bovi. 41. Quod non licet, acrius urit. 42. Sua cuique fortuna in manū est. 43. Stultum imperare reliquis, qui nescit sibi.

DE MUTATIONE RERUM

Nemo nostrum idem in senectute, qui erat iuvēnis. Corpōra nostra rapiuntur fluminis more: quidquid vides, currit cum tempōre, nihil ex his, quae videmus, manet. Hoc est quod ait Heraclitus: «In idem flumen bis non descendīmus». Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est. (Senēca. Epist. 58, 20).

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

accuso, 1	звинувачувати	* bos, bovis (m, f)	бик, корова
acer, acris, acre	гострий	castigo, 1	карати, виправляти
adipiscor, adeptus sum,	досягати, доживати	cautus, a, um	обережний
adipisci		cedo, cessi, cessum, 3	поступатися, підкорятися
ait	говорить		
alligo, 1	прив'язувати	cibus, i (m)	їжа, страва
audens, ntis	сміливий, відважний	citius, a, um	швидкий
avarus, a, um	жадібний	consentio, nsi, nsum, 4	погоджуватися
beatitudo, īnis (f)	щастя, блаженство	* cor, cordis (n)	серце
bis	двічі	cribrum, i (n)	сито, решето

* cur	чому	* nosco, novi, notum, 3	пізнавати; знати
Danai, orum (m, pl)	данаїці, тобто греки	nubo, nupsi, nuptum, 3	одружуватись, виходити заміж
derisor, oris (m)	посміховисько	obsto, stiti, statum, 1	шкодити
descendo, ndi, nsum, 3	спускатися	offendo, ndi, psum, 3	ображатися
dictum, i (n)	вислів	olia, ae (f)	горщик
dissentio, sensi, sensum, 4	заперечувати	olus, ěris (m)	зілля, овоч
* doctus, a, um	вчений	opto, 1	бажати
ebrius, a, um	п'яний	os, oris (n)	рот, вуста
eloquens, ntis	красномовний	parcus, a, um	скупий, скнара
ensis, is (m)	меч	piger, gra, grum	лінивий
faber, bri (m)	творець	pote-potest	див. possum
* facilis, e	легкий	praemium, ii (n)	нагорода
tingo, finxi, fictum, 3	робити, творити	prior, prius	ранішній, попередній
firmitas, firmitas, 1	зміцнювати	propter	із-за, через, внаслідок
fodo, fodi, fossum, 3	копати, рити	rapio, ui, ptum, 3	грабувати, схоплювати
fovea, ae (f)	яма	quidquid	щоб не
fugo, 1	уникати, обходитись	* quisque	кожний, всякий
grex, gregis (m)	череда	* reliquus, a, um	той, що лишився; решта
haurio, hauri, hauritum, 4	черпати	* reperio, repperi, reperitum, ire	розшукувати, знаходити
hebeto, 1	послаблювати	rogo, 1	запитувати, гитати
Heraclitus, i (m)	Геракліт	sapio, ii, —, 3	бути розумним, мати смак
* hic, haec, hoc	цей	* satis	досить
hinc	звідси	* semino, 1	сіяти
* historia, ae (f)	історія	senectus, utis (f)	старість
* honestus, a, um	чесний	* sementia, ae (f)	думка, погляд
honorificus, a, um	почесний	sermo, onis (m)	розмова
* idem, eadem, idem	той самий	silex, icis (m, f)	кремінь, скеля
ignavia, ae (f)	бездіяльність	sobrius, a, um	тверезий
* imito, —, —, 1	наслідувати, імітувати	sordidus, a, um	ощадливий, брудний
implico, ui, itum, 1	заплутувати	sto, steti, statum, 1	стояти
incido, cidi, —, 3	падати, потрапляти	timeo, ui, —, 2	боятися, лякатися
incultus, a, um	грубий, неосвічений	tamquam	немов би
indoctus, a, um	невчений	timidus, a, um	боязкий
* ingenium, ii (n)	розум, талант, геній	transmitto, misi, missum, 3	передавати
* ipse, ipsa, ipsum	сам	turbo, ĩnis (m)	буря, вихор
* is, ea, id	цей (він)	velocitas, atis (f)	швидкість
iuvenis, e	молодий	* ventus, i (m)	вітер
lateo, latui, —, 2	бути прихованим, ховатися	veto, ui, itum, 1	забороняти, не дозвляти
* lego, legi, lectum, 3	читати, вибирати	voluptas, atis (f)	бажання, насолода
maturus, a, um	швидкий, дозрілий	uro, ussi, ustum, 3	вабити, тягнути
merus, a, um	чистий, правдивий		
* modestus, a, um	скромний		
* modificus, a, um	помірний		
* nemo	ніхто		

ВПРАВИ

1. Назвіть англійські (німецькі, французькі, іспанські) еквіваленти латинських займенників:

hic, haec, hoc; ille, illa, illud; is, ea, id; qui, quae, quod; quis, quid; nemo, nihil.

2. Провідміняйте словосполучення:
haec gens finitima; ille dux Romanus.

3. Визначте відмінок і число поданих займенників і дайте їх початкову форму:
horum, illorum, istorum, ipsorum, eorum, quorum; illā, ista, ipsā, eō, hac, quā, quibus.

4. Перетворіть активну конструкцію у пасивну:

Meus amicus has littēras scripsit.

5. Перекладіть подані займенники. Визначте їх відмінок і число:

cui, quos, quae, cuius, quibus, quod, quā, qui, quem, quae, quorum, quam.

6. У реченні *Civem laudaverunt cuius filius patriam servaverat* поставте словосполучення *cuius filius* у множині.

7. Запам'ятайте, що префікс *inter-* вказує на локальне чи темпоральне положення, яке займає певний предмет чи дія в ряду інших:

intervallum, *i* (n) — проміжок, відстань; *intersum*, *interfui*, *interesse* — бути між чим-н., посеред чого-н.; *interpretatio*, *onis* (f) — тлумачення, пояснення.

8. Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької чи іспанської) мов слова, що утворилися за допомогою префікса *inter-*. Доповніть ними ряд:

укр.: інтервал ...

англ.: interval ...

нім.: Intervall ...

фр.: intervalle ...

ісп.: intervalo ...

22. LECTIO VICESIMA ALTERA

КІЛЬКІСНІ І ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Цифри		Числівники	
римські	арабські	кількісні (<i>cardinalia</i>)	порядкові (<i>ordinalia</i>)
I	1	unus, a, um	primus, a, um
II	2	duo, duae, duo	secundus, a, um
III	3	tres, tria	tertius, a, um
IV	4	quattuor	quartus, a, um
V	5	quinque	quintus, a, um
VI	6	sex	sextus, a, um
VII	7	septem	septimus, a, um
VIII	8	octo	octavus, a, um
IX	9	novem	nonus, a, um
X	10	decem	decimus, a, um
XI	11	undecim	undecimus, a, um
XII	12	duodecim	duodecimus, a, um
XIII	13	tredecim	tertius decimus, a, um *
XIV	14	quattuordecim	quartus decimus, a, um
XV	15	quindecim	quintus decimus, a, um
XVI	16	sedecim	sextus decimus, a, um
XVII	17	septendecim	septimus decimus, a, um
XVIII *	18	duodeviginti	duodevicesimus, a, um
XIX **	19	undeviginti	undevicesimus, a, um
XX	20	viginti	vicesimus, a, um
XXI	21	unus et viginti	vicesimus primus, a, um

* Починаючи з 13, латинські порядкові числівники складені.

** Складені числівники з останньою цифрою 8 або 9 утворюються за допомогою віднімання від наступного десятка відповідно двох або однієї одиниці.

XXVIII *	28	duodetrīginta	duodetricesīmus, a, um
XXIX *	29	undetrīginta	undetricesīmus, a, um
XXX	30	trīginta	tricesīmus, a, um
XL	40	quadrīginta	quadragesīmus, a, um
L	50	quīnquagīnta	quīnquagesīmus, a, um
LX	60	sexagīnta	sexagesīmus, a, um
LXX	70	septuagīnta	septuagesīmus, a, um
LXXX	80	octogīnta	octogesīmus, a, um
XC	90	nonagīnta	nonagesīmus, a, um
C	100	centum	centesīmus, a, um
CC	200	ducenti, ae, a	ducentesīmus, a, um
CCC	300	trecenti, ae, a	trecentesīmus, a, um
CD	400	quadrīgēnti, ae, a	quadrīngēntesīmus, a, um
D	500	quīngēnti, ae, a	quīngēntesīmus, a, um
DC	600	sescenti, ae, a	sescentesīmus, a, um
DCC	700	septīgēnti, ae, a	septīngēntesīmus, a, um
DCCC	800	octīgēnti, ae, a	octīngēntesīmus, a, um
CM	900	nongēnti, ae, a	nongēntesīmus, a, um
M	1000	mille	millesīmus, a, um
MM	2000	duo milia	bis millesīmus, a, um

Відмінювання кількісних числівників

Числівник *unus, a, um* відмінюється як займенниковий прикметник, тобто в Gen. sing. має закінчення *-ius*, а в Dat. sing. — *-i*. В усіх інших відмінках відмінюється за I або II відміною іменників.

Числівник *duo, duae, duo* — при відмінюванні приймає закінчення I—II відмін іменників, а в давальному і відкладному відмінках має закінчення *-obus* або *-abus*.

N.	duo	duae	duo
G.	duorum	duarum	duorum
D.	duobus	duabus	duobus
Acc.	duos	duas	duo
Abl.	duobus	duabus	duobus

Числівники 200—900 відмінюються за I—II відмінами іменників.

Числівники *tres, tria* та *milia* відмінюються за III відміною іменників:

N.	tres	tria	milia
G.		trium	milium
D.		tribus	milibus
Acc.	tres	tria	milia
Abl.		tribus	milibus

Узгодження кількісних числівників з іменниками

У латинській мові кількісні числівники, які відмінюються (один, два, три, назви сотень) узгоджуються з іменниками в роді, числі та відмінку: *duae sholae, duo homines, ducenti viri, ducentae feminae*.

Порядкові числівники відмінюються за I—II відмінами іменників.

Розділові та прислівникові числівники

<i>розділові</i>		<i>прислівникові</i>	
singŭli, ae, a	по одному	semel	раз
bini, ae, a	по два	bis	двічі
terni, ae, a	по три	ter	тричі
quaterni, ae, a	по чотири	quater	чотири рази
quini, ae, a	по п'ять	quinq̄ies	п'ять разів
seni, ae, a	по шість	sexies	шість разів
septeni, ae, a	по сім	septies	сім разів
octoni, ae, a	по вісім	octies	вісім разів
noveni, ae, a	по дев'ять	novies	дев'ять разів
deni, ae, a	по десять	decies	десять разів

Розділові числівники відмінюються за I—II відмінами іменників. Прислівникові числівники не відмінюються.

Позначення днів місяця

Місяць у римському календарі мав три основні дні, які носили спеціальну назву і за якими визначалися всі інші дні. Перший день називався Календи (Kalendae): Kalendae Martiae (1 березня), Kalendae Maiae (1 травня). П'ятий день, а в деяких місяцях сьомий, називався Нони (Nonae, Gen. Nonarum), а тринадцятий або в деяких місяцях п'ятнадцятий день називався Іди (Idus, Gen. Iduum). В усі місяці Нони припадали на п'ятий день, а Іди — на тринадцятий, і лише в березні, травні, липні і жовтні Нонами позначався сьомий день, а Ідами — п'ятнадцятий

День, що передував одному з названих днів, позначався словом pridie (напередодні). Наприклад: Pridie Idus Augustos (Pridie Id. Aug.) — Напередодні серпневих Ід, тобто 12 серпня.

Інші дні позначалися за допомогою прийменників перед, за, до і числівника, який означав кількість днів до найближчого головного дня. При цьому враховувався визначуваний день і найближчий основний день. Наприклад:

Ante diem quartum Idus Novembres (= a. d. IV Id. Nov.) — За чотири дні до листопадових Ід, тобто 10 листопада.

Ante diem decimum Kalendas Septembres (= a. d. X Kal. Sept.) — За десять днів до вересневих Календ, тобто 23 серпня.

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. Unius verbi damna grandia ferre. 2. Unō crimīne trahitur voluntarius. 3. Una hirundo non facit ver. 4. Unum castigabis, centum emendabis. 5. Unum, sed leonem. 6. Unus consiliis, alter praestantior armis. 7. Unus pro omnibus et omnes pro unō. 8. Unus vir nullus vir. 9. Verum plus uno esse non potest. 10. Viginti talentis Isocrātes unam orationem vendidit. 11. Ab unō crimīne disce omnes. 12. Asīnus Buridani inter duo prata. 13. Aut odit, aut amat mulier, nihil est tertium. 14. Bis dat, qui cito dat. 15. Bis puēri senes. 16. Conscientia mille testes. 17. Consērit unus agrum, sed fruges demetit alter. 18. Consuetudo est altēra natura. 19. De duobus malis minus est semper eligendum. 20. Diligēre parentes prima naturae lex est. 21. Doctrina multiplex, verī-

Таблиця переведення римських дат на сучасні

Число	Місяць										
	березень травень липень жовтень			січень серпень грудень		квітень червень вересень листопад		лютий			
1	Kalendis			Kalendis		Kalendis		Kalendis			
2	a. d. VI	Nonas	Martias, Maias, Iulias, Octobres	a. d. IV	Idus	Ianuarias, Augustas, Decembres	a. d. IV	Nonas	Apriles, Iunias, Septembres, Novembres	a. d. IV	Nonas
3	a. d. V			a. d. III			a. d. III				
4	a. d. IV			Pridie			Pridie				
5	a. d. III			Nonis			Nonis				
6	Pridie	a. d. VIII		a. d. VIII							
7	Nonis	a. d. VII		a. d. VII							
8	a. d. VIII	Idus		a. d. VI			Idus			a. d. VI	Idus
9	a. d. VII		a. d. V	a. d. V							
10	a. d. VI		a. d. IV	a. d. IV							
11	a. d. V		a. d. III	a. d. III							
12	a. d. IV		Pridie	Pridie							
13	a. d. III	Idibus		Idibus		Idibus					
14	Pridie	a. d. XIX		a. d. XVIII		a. d. XVI					
15	Idibus	a. d. XVIII		a. d. XVII		a. d. XV					
16	a. d. XVII	Kalendas	Apriles, Iunias, Augustas, Novembres	Kalendas	Februarias, Septembres, Ianuarias	Kalendas	Maias, Iulias, Octobres, Decembres	Kalendas	Martias	a. d. XIV	
17	a. d. XVI									a. d. XVI	a. d. XV
18	a. d. XV									a. d. XV	a. d. XIV
19	a. d. XIV									a. d. XIV	a. d. XIII
20	a. d. XIV									a. d. XIII	a. d. XII
21	a. d. XII									a. d. XII	a. d. XI
22	a. d. XI									a. d. XI	a. d. X
23	a. d. X									a. d. X	a. d. IX
24	a. d. IX									a. d. IX	a. d. VIII
25	a. d. VIII									a. d. VIII	a. d. VII
26	a. d. VII									a. d. VII	a. d. VI
27	a. d. VI									a. d. VI	a. d. V
28	a. d. IV									a. d. V	a. d. IV
29	a. d. IV									a. d. IV	a. d. III
30	a. d. III									a. d. III	Pridie
31	Pridie	Pridie									

tas una. 22. Duabus sellis sedere. 23. Duo non faciunt collegium. 24. Duo si faciunt idem, non est idem. 25. Duos qui lepores sequitur, neutrum capit. 26. Et semel emissum volat irrevocabile verbum. 27. Falsus in uno, falsus in omnibus. 28. Fungus una nocte nascitur. 29. Hoc est vivere bis, vita posse priore frui. 30. Hora octava. 31. Non bis in idem. 32. Non omnibus unum est, quod placet: hic spinas colligit, ille rosas. 33. Opinio multiplex, patria una. 34. Pluris est oculatus testis unus, quam auditi decem. 35. Quam semel errare melius terve rogare. 36. Qui scribit, bis legit. 37. Qui semel scurra, nunquam pater familiae. 38. Quod uni dixeris, omnibus dixeris.

Annos numerabant Romani ab annō urbis conditae (ab Urbe condita = ab U. c.), qui annus fuit ante aeram nostram septingentesimus quinquagesimus tertius. Initio reges per annos circiter ducentos quinquaginta civitates ad arbitrium suum rexerunt. Annō quingentesimo nonō, sive ab urbe conditā ducentesimō quadragesimō quartō, postquam expulsus est ex regnō Tarquinius Superbus, creati sunt duo annui consules, qui potestatem parem habebant alter atque altērum coërcebat. Hunc statum quinque fere saecūla observaverunt Romani. Iam annō ducentesimō sexagesimō sextō tota fere Italia in potestate Romanorum fuit.

Deinde Romani cum Cartaginiensibus tribus bellis Punicis dimicaverunt atque urbem Carthaginem deleverunt. Tum Hispaniam, Macedoniam, Graeciam, alias regiones subegerunt. Annō tricesimō imperium occupavit Augustus, qui primus imperator popūli Romani fuit. Imperatoribus paruit imperium Romanum usque ad annum quadringentesimum septuagesimum sextum aerae nostrae, sive millesimum ducentesimum tricesimum ab Urbe conditā.

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

aera, ae (f)	ера	emendo, 1	виправляти
annuus, a, um	річний	emitto, misi, missum, 3	випускати
arbitrium, ii (n)	арбітраж, рішення, влада	* expello, pūli, pulsum, 3	виганяти
* arma, orum (п, Pl)	зброя	falsus, a, um	нещирий
as, assis (m)	ас (дрібна монета)	* familia, ae (f)	сім'я, родина
Augustus, i (m)	Август	fere	майже
auritus, a, um	довговухий, уважний	fruges, gum (Pl, f)	плоди
Buridanus, i (m)	Буридан	fruor, fruitus sum, frui	насолоджуватися
* careo, carui, —, 2	бути позбавленим, не мати чогось, обходитись	fungus, i (m)	гриб
Carthaginiensis, is (m)	карфагенянин	Graecia, ae (f)	Греція
Carthago, inis (f)	Карфаген	grandis, e	великий
castigo, 1	карати, виправляти	hirundo, inis (f)	ластівка
catullus, i (m)	кошеня	Hispania, ae (f)	Іспанія
caveo, cavi, cautum, 2	боятися, остерігатися, зважати	improo, posui, positum, 3	обманювати
circiter	коло	irrevocabilis, e	безповоротний
civitas, atis (f)	державка, община	Isocrates, tis (m)	Ісократ
coërceo, ui, itum, 2	стримувати, подавляти	iungo, nxi, iunctum, 3	з'явувати
* collegium, ii (n)	товариство	lepus, oris (m)	заць
colligo, legi, lectum, 3	збирати	mulier, eris (f)	жінка
* condo, didi, ditum, 3	засновувати	multiplex, icis	різноманітний, численний
* conscientia, ae (f)	обізнаність, сумління	Macedonia, ae (f)	Македонія
consēro, consevi, consitum, 3	сіяти	neuter, tra, trum	жоден, середній
consuetudo, inis (f)	звичка	nota, ae (f)	знак, літера
creo, 1	творити	nox, noctis (f)	ніч
crimen, inis (n)	злочин	observo, 1	слідкувати, спостерігати
damnum, i (n)	збиток, втрата	oculatus, a, um	зрячий
demeto, messi, messum, 3	скошувати, зжинати	opinio, onis (f)	думка
diligō lexi, lectum, 3	любити, цінити, шанувати	oratio, onis (f)	промова
dimico, 1	боротися, битися	parens, ntis (m)	близький родич
* doctrina, ae (f)	наука	pareo, ui, itum, 2	з'являтися, коритися
eligendum est	слід вибирати	passus, us (m)	крок, міра довжини
		* pater, tris (m)	батько
		* placeo, cui, citum, 2	подобатися, сприяти
		* planta, ae (f)	росток, саджанець
		postquam	після того як

potestas, atis (f)	влада, сила	sequor, seutus sum,	переслідувати
praestans, ntis	видатний	sequi	
pratum, i (n)	луг, моріжок (маленький луг)	senex, is (m)	старий
prior, prius	ранішній, попередній	sive	або
quercus, us (f)	дуб	spina, ae (f)	колючка
Punicus, a, um	пунічний	* status, us (m)	положення
rogo, i	просити	stultitia, ae (f)	дурість, глупота
rosa, ae (f)	троянда	summarium, ii (n)	короткий виклад
regio, onis (f)	область, країна	* summus, a, um	найвищий
rego, rex, regum, 3	правити	superbus, a, um	гордий
saeculum, i (n)	рік, період, час, вік, століття	talentum, i (n)	талант (грошова одиниця)
salus, utis (f)	добробут, здоров'я, порятунк	Tarquinius, ii (m)	Тарквіній
* salus, a, um	здоровий	* testis, is (m)	свідок
scurra, ae (m)	вертихвіст, блазень	* trado, didi, ditum, 3	передавати
* sedeo, sedi, sessum, 2	сидіти	usque	аж, до
sedes, is (f)	місце, посада	-ve	(постпозитивно) чи не
sella, ae (f)	крісло	vendo, vendidi, venditum, 3	продавати
semel	один раз	ve, is (n)	весна
		volo, i	літати, відлітати
		voluntarius, a, um	бажаючий

ВПРАВИ

- Провідмініайте і перекладіть українською мовою такі словосполучення:
unus passus, duae urbes, tria tempora, ducentae feminae.
- Визначте відмінок і число числівників:
uno, tria, duobus, primus, duabus, duos, tertium, unam, unius, ducentos, ducentesimo, sexagesimo, sexto, tribus, tricesimo, millesimo.
- Напишіть словами кількісні числівники:
24, 35, 46, 58, 67, 79, 80, 99, 124, 356.
- Напишіть словами латинські порядкові числівники:
тринадцятий, вісімнадцятий, двадцять дев'ятий, сто двадцять третій, двісті сорок восьмий, п'ятсот шістдесят перший, тисяча дев'ятсот вісімдесят сьомий.
- Напишіть латинською мовою дату свого народження, використовуючи орудний часу (Ablativus temporis).
Зразок: Natus sum annō millesimō nongentesimō sexagesimō quartō.
Nata sum
- Перетворіть у наступних реченнях зворот Accusativus cum infinitivo у Nominativus cum infinitivo. Перекладіть українською мовою:
Dicunt amicum meum ducentos libros habere. Putant Homerum duo magna poemata scripsisse.
- Перекладіть наступні словосполучення:
unus civis, decem cives, tres cives, tres ex civibus, quinque ex civibus, centum cives, centum ex civibus, mille cives, tria milia civium.
- Замініть цифри кількісними числівниками:
2 milites, 2 ex militibus, 100 milites, 100 ex militibus, 1000 milites, 2000 militum, 55 milites. Duo consules venerunt cum 3 civibus, cum 2 ex civibus, cum 1 cive, cum 20 civibus, cum 1000 civibus, cum 3000 civium.
- Дайте відповіді на запитання:
1. Quomodo Romani annos numerabant? 2. Quot civitatem reges Romani ad arbitrium suum rexerunt? 3. Quando in Romā creati sunt duo annui consules? 4. Quid potestatem consules habebant? 5. Quando imperium occupavit Augustus?

10. Від яких латинських числівників утворились українські слова: унія, дует, тріо, квартет, кварта, квартал, квінтет, секстет, октет, дециметр, процент.

11. Запам'ятайте, що префікс *bi-* вказує на подвоєння:

biceps, *bicipitis* (двоголовий), *bipes*, *pēdis* (двоногий), *bipomīnis*, *e* (двоіменний).

12. Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької чи іспанської) мов слова, що утворилися за допомогою латинського префікса *bi-*. Доповніть ними ряд:

укр.: біцепс ...

англ.: *biceps* ...

нім.: *bikephalisch* ...

фр.: *bicephale* ...

ісп.: *bicephalo* ...

23. LECTIO VICESIMA TERTIA

ВІДКЛАДНІ ДІЄСЛОВА (VERBA DEPONENTIA)

Verba deponentia — це такі дієслова, які мають форму пасивного, а значення активного стану. Вони зустрічаються в усіх дієвідмінах.

Відкладні дієслова мають три основні форми: 1) 1-ша особа *Praesentis indicativi*; 2) 1-ша особа *Perfecti indicativi*; 3) *Infinitivus praesentis*.

Зразки відкладних дієслів

I *arbitror*, *arbitratus sum*, *arbitrari* — вважати, судити

II *polliceor*, *pollicitus sum*, *polliceri* — обіцяти

III *utor*, *usus sum*, *uti* — використовувати

IV *orior*, *ortus sum*, *origi* — вставати, починати, виникати

Відкладні дієслова відмінюються за зразком відмінювання регулярних дієслів у пасивній формі.

Зразок відмінювання дієслів *arbitror*, *polliceor*, *utor*, *orior*

Praesens indicativi

S.

1. <i>arbitror</i>	<i>polliceor</i>	<i>utor</i>	<i>orior</i>
2. <i>arbitraris</i>	<i>polliceris</i>	<i>utēris</i>	<i>oriris</i>
3. <i>arbitratur</i>	<i>pollicetur</i>	<i>utitur</i>	<i>oritur</i>

Pl.

1. <i>arbitramur</i>	<i>pollicemur</i>	<i>utimur</i>	<i>orimur</i>
2. <i>arbitramīni</i>	<i>pollicemīni</i>	<i>utimīni</i>	<i>orimīni</i>
3. <i>arbitrantur</i>	<i>pollicentur</i>	<i>utuntur</i>	<i>oriuntur</i>

Imperfectum indicativi

S.

1. <i>arbitrabar</i>	<i>pollicebar</i>	<i>utebar</i>	<i>oriebar</i>
2. <i>arbitrabaris</i>	<i>pollicebaris</i>	<i>utebaris</i>	<i>oriebaris</i>
3. <i>arbitrabatur</i>	<i>pollicebatur</i>	<i>utebatur</i>	<i>oriebatur</i>

Pl.

1. arbitrabamur	pollicebamur	utebamur	oriebamur
2. arbitrabamīni	pollicebamīni	utebamīni	oriebamīni
3. arbitrabantur	pollicebantur	utebantur	oriebantur

Futurum I indicativi

S.

1. arbitror	pollicebor	utar	oriar
2. arbitrabēris	pollicebēris	uteris	orieris
3. arbitrabītur	pollicebītur	utetur	orietur

Pl.

1. arbitrabīmur	pollicebīmur	utemur	oriemur
2. arbitrabimīni	pollicebimīni	utemīni	oriemīni
3. arbitrabuntur	pollicebuntur	utentur	orientur

Perfectum indicativi

S.

1. arbitratus, a, um sum	pollicītus, a, um sum
2. arbitratus, a, um es	pollicītus, a, um es
3. arbitratus, a, um est	pollicītus, a, um est

Pl.

1. arbitrati, ae, a, sumus	pollicīti, ae, a, sumus
2. arbitrati, ae, a, estis	pollicīti, ae, a, estis
3. arbitrati, ae, a, sunt	polliciti, ae, a, sunt

S.

1. usus, a, um sum	ortus, a, um sum
2. usus, a, um es	ortus, a, um es
3. usus, a, um est	ortus, a, um est

Pl.

1. usi, ae, a, sumus	orti, ae, a, sumus
2. usi, ae, a, estis	orti, ae, a, estis
3. usi, ae, a, sunt	orti, ae, a, sunt

Plusquamperfectum indicativi

S.

1. arbitratus, a, um eram	pollicītus, a, um eram
2. arbitratus, a, um eras	pollicītus, a, um eras
3. arbitratus, a, um erat	pollicītus, a, um erat

Pl.

1. arbitrati, ae, a, eramus	pollicīti, ae, a, eramus
2. arbitrati, ae, a, eratis	pollicīti, ae, a, eratis
3. arbitrati, ae, a, erant	pollicīti, ae, a, erant

S.

1. usus, a, um	eram	ortus, a, um	eram
2. usus, a, um	eras	ortus, a, um	eras
3. usus, a, um	erat	ortus, a, um	erat

Pl.

1. usi, ae, a	eramus	orti, ae, a	eramus
2. usi, ae, a	eratis	orti, ae, a	eratis
3. usi, ae, a	erant	orti, ae, a	erant

Futurum II indicativi

S.

1. arbitratus, a, um	ero	pollicĭtus, a, um	ero
2. arbitratus, a, um	eris	pollicĭtus, a, um	eris
3. arbitratus, a, um	erit	pollicĭtus, a, um	erit

Pl.

1. arbitrati, ae, a	erĭmus	pollicĭti, ae, a	erĭmus
2. arbitrati, ae, a	erĭtis	pollicĭti, ae, a	erĭtis
3. arbitrati, ae, a	erunt	pollicĭti, ae, a	erunt

S.

1. usus, a, um	ero	ortus, a, um	ero
2. usus, a, um	eris	ortus, a, um	eris
3. usus, a, um	erit	ortus, a, um	erit

Pl.

1. usi, ae, a	erĭmus	orti, ae, a	erĭmus
2. usi, ae, a	erĭtis	orti, ae, a	erĭtis
3. usi, ae, a	erunt	orti, ae, a	erunt

Imperativus praesentis

Imperativus praesentis у 2-й особі однини збігається з формою Infinitivus praesentis activi, а у 2-й особі множини з формою 2-ї особи Praesentis indicativi passivi:

S.: *arbitrare* — *pollicere* — *utere* — *orire*

Pl.: *arbitramini* — *pollicemini* — *utimini* — *orimini*

Participium perfecti passivi відкладних дієслів має активне значення: *arbitratus, a, um* — той, хто (що) вважав; *pollicĭtus, a, um* — той, хто (що) обіцяв; *usus, a, um* — той, хто (що) використовував; *ortus, a, um* — той, хто (що) з'явився.

Відкладні дієслова мають деякі форми активного стану:

1) Participium praesentis activi: *arbitrans* — вважачий, *utens* — використову-
ючий;

2) Participium futuri activi: *polliciturus, a, um* — той, хто (що) має намір пообі-
цяти; *orturus, a, um* — той, хто (що) має намір з'явитися.

НАПІВВІДКЛАДНІ ДІЄСЛОВА (VERBA SEMIDEPONENTIA)

Verba semideponentia — це такі дієслова, які мають деякі форми активні, а деякі — пасивні. Наприклад:

audeo, ausus sum, audere насмілюватись
gaudeo, gavisus sum, gaudere радіти
soleo, solitus sum, solere мати звичай
fido, fisis sum, fidere довіряти
revertor, reverti, reverti повертатися

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. Egredere ex urbe. 2. Achilles mortem Patrocli, quem Hector necaverat, ultus est. 3. Dulce et decorum est pro patria mori (Hor.). 4. Tacta loquuntur. 5. Similis simili gaudet. 6. Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus. 7. Qui iure utitur, nemini facit iniuriam. 8. Aut vincere, aut mori. 9. Maria montesque pollicere. 10. Non progredi est regredi. 11. Rem tene, verba sequentur. 12. Nil admirari (Hor.). 13. Non sequitur. 14. Memento mori. 15. Vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis (Mag.). 16. Virtutem clarorum virorum non solum admirari, sed etiam imitari debemus. 17. Non moriuntur opera poetarum clarorum. 18. Belgae ab extremis finibus Galliae oriuntur. 19. Medicamentorum actiones viri docti in animalibus primo experiuntur. 20. Hic mortui vivunt et multi loquuntur. 21. Ut arbitratur, ita loquitur. 22. Galli Mercurium ad mercaturas habere vim maximam arbitrabantur. 23. Sub terra nascuntur metalli lapidesque. 24. Concordiam parvae res crescunt, discordiam maximae dilabuntur. 25. Malus miles est, qui imperatorem gemens sequitur. 26. Quidquid est natum, moritur. Quidquid moritur, natum erat. 27. Agesilaus neque pictam neque fictam imaginem suam passus est. 28. Thales, unus e septem sapientibus Graecorum, omnia ex aqua orta esse docebat. 29. Legionibus in hibernacula eductis, Caesar in Italiam profectus est. 30. Is haec mala fortiter patietur. 31. Eum sequi et haec experire. 32. Eum sequi et haec experiri non ausus est. 33. Cicero Graecis litteris utebatur. 34. Nam nemo sine vitiis nascitur; optimus ille est qui minima habet. 35. Tarde et graviter vir sapiens irascitur. 36. Si laus nova oritur, etiam vetus amittitur. 37. Labuntur anni, dum loquimur, fugerit aetas. 38. Horae quidem et dies et anni discedunt; nec praeteritum tempus umquam revertitur, nec quid sequatur potest sciri. 40. Novisti mores mulierum; dum molliuntur, dum conantur, annus labitur. 41. Homo stultus, postquam divitias habere coepit, mortuus est. 42. Gloria semper invidia comitatur. 43. Gloria virtutem tamquam umbra sequitur. 44. Virtutem clarorum virorum non solum admirari, sed etiam imitari debemus. 45. Delictum dolere, correctione gaudere debemus.

HIC RHODUS, HIC SALTA

Reversus quidam in patriam, unde aliquot annos afuerat, ubique gloriabatur se in insula Rhodo in saltibus optimos in hac exercitatione artifices vicisse. Ostendebat etiam spatii longitudinem, quam praeter se nemo potuerat saltu superare; eius rei se testes habere omnes Rhodios dicebat. Tum unus e circumstantibus: «Si vera narras, — inquit, — non necessarii sunt testes Rhodii: hic Rhodus, hic salta.»

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

Achilles, is (m)	Ахіл	* medicamentum, i (n)	ліки
* actio, onis (f)	дія	mercatura, ae (f)	торгівля
* admiror, atus sum, 1	дивуватись	metallum, i (n)	метал
Agésilau, i (m)	Агезілай, спартанський цар	moliō, itus sum, 4	приводити в рух, пробуджувати
aliquot	декілька	mollio, 4	пом'якшувати
amitto, misi, missum, 3	відпускати, кидати	morior, mortuus sum, 3	вмирати
* arbitror, atus sum, 1	вважати	* mortuus, a, um	померлий, мертвий
artifex, icis (m)	майстер	* mulier, ēris (f)	заміжня жінка
audeo, ausus sum, 2	насмілюватись	* nascor, natus sum, 3	народжуватись
Belgae, arum (Pl, m)	белги (плем'я)	necessarius, a, um	необхідний
circumsto, steti, statum, 1	стояти навколо	nil-nihil	ніщо
* clarus, a, um	відомий	non solum	не тільки
coepi, coepisse	починати	* orior, ortus sum, 4	народжуватись, починатись
comitor, atus sum, 1	супроводжувати	ostendo, ndi ntum, 3	виявляти
conor, atus sum, 1	намагатись	parturio, ivi, —, 4	народжувати
* correctio, onis (f)	виправлення	patior, passus sum, 3	терпіти
decorus, a, um	пристойний, приемний	Patrōclus, i (m)	Патрокл
delictum, i (n)	проступок, правопорушення	pingo, pinxi, pictum, 3	зображувати, малювати
dilabor, lapsus sum, 3	розпадатись, пропадати, гинути	polliceor, pollicitus sum, 2	обіцяти
discedo, cessi, cessum, 3	розходитись, розділятись	* postquam	після
discordia, ae (f)	незгода	praeter	крім
* educo, duxi, duc. um, 3	виводити	praeteritus, a, um	минулий, колишній
egredior, gressus sum, 3	виходити, виступати	primo	по-перше, спочатку
exercitatio, onis (f)	змагання	progredior, gressus sum, 3	рухатись уперед
* experior, pertus sum, 4	випробовувати	proficiscor, fectus sum, 3	відправлятись
* extremus, a, um	крайній, віддалений	quidam, quaedam, quoddam	хтось, якийсь
fictus, a, um	створений, виліплений	quidem	ж, а саме
figo, pinxi, ctum, 3	створювати	* quisquis, quaequae, quidquid	хто б ні, який би ні
fugo, 1	відхиляти, утримувати	ridiculus, a, um	смішний
* gallus, i (m)	півень	regredior, regressus sum, 3	йти назад
* gaudeo, gavisus sum, 2	веселитись, радіти	revertor, reverti, 3	повертатись
gemo, ui, itum, 3	стогнати, жалітись	* salto, 1	стрибати
glorior, atus sum, 1	хвалитись, гордитись	saltus, us (m)	стрибок
* gravis, e	важкий	* sequor, secutus sum, 3	слідувати
graviter	важко	* similis, e	подібний
Hector, ōris	Гектор	spatium, ii (n)	проміжок
hibernaculum, i (n)	зимові приміщення, зимові квартири	stultus, a, um	дурний
* imago, inis (f)	зображення	supero, 1	переважати
imitor, atus sum, 1	наслідувати	tamquam	так, як, ніби
* imperator, oris (m)	імператор	* tango, tetigi tactum, 3	торкатись, чіпати
iniuria, ae (f)	несправедливість	tarde	пізно
* inquit, ae (f)	говорить	ubique	де б ні, всюди
insula, ae (f)	острів	ultus — part perf do	мстити, карати
invidia, ae (f)	ненависть, заздрість	ulciscor, ultus sum, 3	
irascor, —, —, 3	гніватись	umbra, ae (f)	тінь
* ius, iuris (n)	право	unde	звідки
labor, lapsus sum, 3	протікати, проходити	* utor, usus sum, 3	використовувати
* lapis, idis (m)	камінь	verum, i (n)	правда
laus, laudis (f)	слава, хвала		
* legio, onis (f)	легіон		
longitudo, inis (f)	довжина		
loquor, locutus sum, 3	говорити		

1. Проаналізуйте подані граматичні дієслівні форми. Визначте їх початкову форму. Перекладіть рідною мовою:

conati sumus, conati eramus, conati erimus.

2. Перекладіть дієприкметники *patiens, passus, passurus*.

3. Від дієслів *conor* (1), *loquor* (3) утворіть *Imperativus praesentis* 2-ї особи однини і множини.

4. Визначте форму відкладних дієслів, перекладіть українською мовою:

egredere, mori, loquuntur, nascetur, pollicere, progrēdi, patietur, sequitur, oriuntur, loquuntur, arbitratur, arbitrabantur, gloriabatur, nascuntur, dilabuntur, orta est, profectus est, ultus est.

5. Перегляньте дієслова, подані у лексичному мінімумі. Запам'ятайте їх у всіх основних формах.

6. Провідмініяйте дієслово *origo, ortus sum, oriri* в *Praesens, Imperfectum* і *Futurum I indicativi*; *progredior, progressus sum, progrēdi* в *Imperfectum* і *Plusquamperfectum indicativi*.

7. Напишіть основні форми дієслів *aggredior, progredior, congredior, regredior*. Назвіть слова в українській (англійській, німецькій, французькій, іспанській) мові, які утворилися від цих дієслів.

8. Дайте відповідь на запитання (одним словом і цілим реченням):

1. *Unde reversus est homo quidam?* 2. *Quis gloriabatur se in insulā Rodō in saltibus vicisse?* 3. *Quid dicebat qua de causa?* 4. *Quid respondebant eius socii?* 5. *Quid sententiam Latinam scietis?*

24. LECTIO VICESĪMA QUARTA

УМОВНИЙ СПОСІБ (CONIUNCTIVUS)

На відміну від дійсного способу умовний спосіб вказує на дію можливу, бажану, очікувану або сумнівну, яка в дійсності не відбувається, але яка могла б відбутися за певних умов. Умовний спосіб вживається як в незалежних, так і в підрядних реченнях.

Латинська мова нараховує чотири часи умовного способу: *Praesens, Imperfectum, Perfectum* і *Plusquamperfectum*.

Praesens coniunctivi activi et passivi (теперішній час умовного способу активного і пасивного стану) утворюється від основи 1-ї особи однини теперішнього часу дійсного способу додаванням для дієслів I дієвідміни суфікса *-e-*, для дієслів II, III та IV дієвідмін суфікса *-a-* і особових закінчень активного та пасивного стану.

Зразок відмінювання дієслів *dāre, habere, dicere, capere, audire*

Praesens coniunctivi activi

S.

1. dem	habeam	dicam	capiam	audiam
2. des	habeas	dicas	capias	audias
3. det	habeat	dicat	capiat	audiat

Pl.

1. demus	habeamus	dicamus	capiamus	audiamus
2. detis	habeatis	dicatis	capiat	audiat
3. dent	habeant	dicant	capiant	audiant

Praesens coniunctivi passivi

S.

1. der	habear	dicar	capiar	audiar
2. deris	habearis	dicaris	capiaris	audiaris
3. detur	habeatur	dicatur	capiatur	audiatur

Pl.

1. demur	habeamur	dicamur	capiamur	audiamur
2. demini	habeamini	dicamini	capiamini	audiamini
3. dentur	habeantur	dicantur	capiantur	audiantur

Praesens coniunctivi дієслова esse

S.

Pl.

1. sim	simus
2. sis	sitis
3. sit	sint

Так само відмінюються дієслова, складені з esse: adesse, abesse, posse і т. д.

Imperfectum coniunctivi activi et passivi (минулий час недоконаного виду умовного способу активного і пасивного стану) утворюється додаванням до презентної основи дієслів чотирьох дієвідмін суфікса *-re-* і особових закінчень активного або пасивного стану. Фактично він утворюється від неозначеної форми дієслова теперішнього часу додаванням особових закінчень.

Зразок відмінювання дієслів *dare, habere, dicere, capere, audire*

Imperfectum coniunctivi activi

S.

1. darem	haberem	dicērem	capērem	audirem
2. dares	haberes	dicēres	capēres	audires
3. daret	haberet	dicēret	capēret	audiret

Pl.

1. daremus	haberemus	diceremus	caperemus	audiremus
2. daretis	haberetis	diceretis	caperetis	audiretis
3. darent	haberent	dicērent	capērent	audirent

Imperfectum coniunctivi passivi

S.

1. darer	haberer	dicērer	capērer	audirer
2. dareris	habereris	dicereris	capereris	audireris
3. daretur	haberetur	diceretur	caparetur	audiretur

Pl.

1. daremur	haberemur	diceremur	caperemur	audiremur
2. daremini	haberemini	diceremini	caperemini	audiremini
3. darentur	haberentur	dicerentur	caperentur	audirentur

Imperfectum coniunctivi дієслова esse

S.	Pl.
1. essem	essemus
2. esses	essetis
3. esset	essent

Так само відмінюються дієслова, складені з esse, — abesse, posse і т. д.

ВЖИВАННЯ КОН'ЮНКТИВА У НЕЗАЛЕЖНИХ РЕЧЕННЯХ

У незалежних реченнях coniunctivus може виражати:

1. Спонування, заклик до дії (coniunctivus hortativus), вживається лише в 1-й особі множини: Amemus patriam, pareamus legibus! (Любімо батьківщину, будемо коритися законам!).

Gaudeamus igitur. (Нумо веселитися).

2. Наказ, ввічливе прохання, категоричне побажання (coniunctivus imperativus), вживається у 2-й та 3-й особах однини та множини:

Audiat et altera pars! (Хай буде вислухана і друга сторона).

Dicas! (Сказав би ти — скажи!).

Dicatis! (Сказали б ви — скажіть!).

Imperfectum і plusquamperfectum coniunctivi означають дію, яку слід би було виконати (чи не виконати) в минулому:

Ea tunc curaret. (Тобі не слід було цього робити).

Pridem mihi iuivisses. (Тобі треба було раніше допомогти мені).

3. Заборону (coniunctivus prohibitivus), вживається в 2-й і 3-й особах однини і множини, має форми Praesens, Imperfectum і Plusquamperfectum coniunctivi:

Ne venias! (Не приходь!)

Ne dicas! (Не говори!)

Ne dixeris!

Ne faceres hoc! (Тобі не слід було цього робити!)

4. Побажання (coniunctivus optativus) вживається в 3-й особі однини і множини, має форми Praesens, Imperfectum і Plusquamperfectum coniunctivi.

Слід пам'ятати, що Praesens coniunctivi виражає бажання, яке стосується майбутнього; Imperfectum coniunctivi — бажання, що стосується теперішнього (нездійсненне); Plusquamperfectum coniunctivi — бажання, що стосується минулого (нездійсненне):

Vivat Academia! — Хай живе Академія!

Utinam veniret! — О, якби він прийшов (зараз).

Ne tunc hoc fecissem! — О, якби я тоді (в минулому) не зробив цього!

5. Сумнів, вагання (coniunctivus dubitativus) вживається найчастіше у 2-й особі однини, має форми Praesens і Imperfectum coniunctivi:

Quid dicam? (Що мені говорити?)

Quid facerem? (Що мені було робити?)

6. Поступку (coniunctivus concessivus) вживається в 3-й особі, має форми Praesens coniunctivi і Perfectum coniunctivi.

Sit hoc verum! (Припустимо, що це так!)

7. Можливість (coniunctivus potentialis), вживається у 2-й і 3-й особах, має форми Praesens, Perfectum і Imperfectum coniunctivi.

Aliquis dicat (dixerit). (Може, дехто каже.)

Quis putaret? (Хто б міг подумати?)

Прочитайте і перекладіть:

1. Actum ne agas! 2. Amemus patriam, pareamus legibus! 3. Amorem canat aetas prima. 4. Ante victoriam ne canas triumphum! 5. Audiatur et altera pars! 6. Bene veritat (quod agis). 7. Cedant arma togae, concedat laurea laudi (Cic.). 8. Dictis facta respondeant! 9. Emas non opus est, sed quod necesse est. 10. Feci, quod potui, faciant meliora potentes. 11. Fiat lux! 12. Gaudeamus igitur, iuvenes dum sumus. 13. Indocti discant et ament meminisse periti. 14. Ita sim felix! 15. Ne noceas, dum vis prodesse, memento. 16. Ne simus severi censores aliorum. 17. Nihil tum absurde dici potest, quod non dicatur ab aliquo philosophorum. 18. Non refert quis, sed quid dicat. 19. Omnia vincit amor et nos cedamus amori (Verg.). 20. Palmam, qui meruit, ferat. 21. Prius quam incipias, consulto opus est. 22. Promittas, facito! 23. Quicquid agis, prudenter agas et respice finem. 24. Quod bonum felix faustum fortunatumque sit. 25. Quod dubitas, non feceris. 26. Si cupias pacem, linguam compesce loquacem. 27. Si sapis, sis apus. 28. Sit venia verbo! 29. Somni, cibi, potus, venus omnia moderata sim. 30. Vivat nostra civitas, vivat, crescat, floreat!

СЛОВА ДО ТЕКСТУ

absurdus, a, um	бсзглуздий, абсурд-ний	* iuvenis, e	молодий, юний
apis, is (f)	бджола	laurea, ae (f)	лавровий вінок
* audio, 4	слухати	loquax, acis	балакучий
cano, cecini, cantum, 3	оспівувати, славити, співати	* lux, lucis (f)	світло
* cedo, cessi, cessum, 3	підкоряється, поступається	maturus, a, um	дозрілий, передчасний
sensor, oris (m)	суддя, цензор	* meminī, meminisse	пам'ятати
* cibus, i (m)	їжа	memor, oris	пам'ятаючий, вдячний
* civitas, atis (f)	державна	mereo, ui, itum, 2	бути гідним, заслуговувати
compesco, compescui, —, 3	стримувати, гальмувати	moderatus, a, um	помірний, стриманий
concedo, cessi, cessum, 3	підкоряється, поступається	necesse	необхідно
consultum, i (n)	рішення, план	opus est	треба
* cupio, i, vi, itum, 3	дуже бажати, жадати	* palma, ae (f)	нагорода
* dubito, 1	сумніватися	* patior, passus sum, 3	терпіти
* emo, emi, emptum, 3	купувати, придбавати	peritus, a, um	досвідчений
* factum, i (n)	діло, справа	postea	потім, пізніше
faustua, a, um	щасливий, сприятливий	* potens, ntis	сильний
* fio, factus sum, fieri	робитися	potus, us, (m)	питво
floreo, ui, —, 2	цвісти	* prior, prius	передній, ближній
fortunatus, a, um	щасливий, успішний	prudens, ntis	розсудливий
igitur	отже	quid	що
indoctus, a, um	невчений	refero, retuli, relatum,	повертати, надавати,
		ferre	бути важливим
		respicio, spexi, spectum, 3	дивитися назад, оглядатися
		sapio, sapi, 3	бути розумним, мати смак

ВПРАВИ

- Зробіть морфологічний аналіз дієслів і перекладіть їх рідною мовою: agas, amemus, pareamus, gaudeamus, sit, cedant, respondeant, faciant, noceas, vivamus, dicatur, ferat.
- Провідмініайте в Praesens і Imperfectum coniunctivi activi et passivi дієслова: agere (діяти), amare (любити), respondere (відповідати), facere (робити).

3. Речення *Amemus patriam, pœamus legibus* поставте в однині,
 4. Визначте, від яких латинських слів утворились українські слова: легальний, амур, триумф, армія, опус.
 5. Запам'ятайте, що префікс *ргæ-* означає положення попереду, попередню дію: *ргæsidere* (сидіти попереду, головувати), *ргæрагаге* (готувати, заздалегідь заготовляти).
 6. Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької або іспанської) мов слова, що утворилися за допомогою латинського префікса *ргæ-*. Доповніть ними ряд:
 укр.: президент ...
 англ.: president ...
 нім.: President ...
 фр.: président ...
 ісп.: presidente ...

25. LECTIO VICESĪMA QUINTA

Минулий час доконаного виду умовного способу активного стану (*Perfectum coniunctivi activi*)

Perfectum coniunctivi activi утворюється від перфектної основи додаванням суфікса *-erĭ-* та особових закінчень активного стану.

Зразок відмінювання дієслів *dāre, habere, dicere, capere, audire*

S.

1. <i>dedĕrim</i>	<i>habuĕrim</i>	<i>dixĕrim</i>	<i>cepĕrim</i>	<i>audivĕrim</i>
2. <i>dedĕris</i>	<i>habuĕris</i>	<i>dixĕris</i>	<i>cepĕris</i>	<i>audivĕris</i>
3. <i>dedĕrit</i>	<i>habuĕrit</i>	<i>dixĕrit</i>	<i>cepĕrit</i>	<i>audivĕrit</i>

Pl.

1. <i>dederĭmus</i>	<i>habuerĭmus</i>	<i>dixerĭmus</i>	<i>ceperĭmus</i>	<i>audiverĭmus</i>
2. <i>dederĭtis</i>	<i>habuerĭtis</i>	<i>dixerĭtis</i>	<i>ceperĭtis</i>	<i>audiverĭtis</i>
3. <i>dedĕrint</i>	<i>habuĕrint</i>	<i>dixĕrint</i>	<i>cepĕrint</i>	<i>audivĕrint</i>

Perfectum coniunctivi activi дієслова *sum, fui, esse*

S.

Pl.

1. <i>fuĕrim</i>	<i>fuerĭmus</i>
2. <i>fuĕris</i>	<i>fuerĭtis</i>
3. <i>fuĕrit</i>	<i>fuĕrint</i>

Давноминулий час доконаного виду умовного способу активного стану (*Plusquamperfectum coniunctivi activi*)

Plusquamperfectum coniunctivi activi утворюється від перфектної основи додаванням суфікса *-isse-* та особових закінчень активного стану.

*Зразок відмінювання дієслів dāre, habere,
dicere, capere, audire*

S.

1. dedissem	habuissem	dixissem	cepissem	audivissem
2. dedisses	habuisses	dixisses	cepisses	audivisses
3. dedisset	habuisset	dixisset	cepisset	audivisset

Pl.

1. dedissemus	habuissemus	dixissemus	cepissemus	audivissemus
2. dedissetis	habuissetis	dixissetis	cepissetis	audivissetis
3. dedissent	habuissent	dixissent	cepissent	audivissent

Plusquamperfectum coniunctivi activi дієслова esse

S.

Pl.

1. fuissem	fuissemus
2. fuisses	fuissetis
3. fuisset	fuisissent

Так само відмінюються дієслова, складені з esse.

ТЕКСТ

Прочитайте і перекладіть:

1. Ab aliō expectes, altēri quod fecēris. 2. Albis dentībus deridere (aliquem).
3. Amici mores novēris, non odēris. 4. Amoris vulnus sanat idem, qui facit. 5. A nullō diligītur, qui nemīnem diligīt. 6. Bene facit, qui ex aliorum errorībus sibi exemplum sumit. 7. Cave, quid dicas, quanto et cui. 8. Emas non quod opus est, sed quod necesse est. 9. Facīle aliis ignoscet, qui sua vitia novērit. 10. Hectorem quis nosset, felix si Troia fuisset. 11. Ille dolet vere, qui sine teste dolet. 12. Impērat aut servit collecta pecunia cuique. 13. Indigne vivit, per quem non vivit alter. 14. Iniquum est quemque ex veste aestimare. 14. Is fecit, cui prodest. 15. Libenter homīnes id, quod volunt, credunt. 16. Male vincit is, quem poenitet victoria. 17. Multos timere debet, quem multi timent. 18. Ne causam damnes, partes nī audivēris ambas! 19. Nemīni fīdit, qui in malitia vivit. 20. Nihil est in intellectū, quod non antea fuērit in sensū. 21. Nimum boni est, cui nihil est mali. 27. Nisi hominībus utīle est, quod facīnus, stulta et gloria. 28. Notum est quanta fuērit eloquentia Demosthēnis. 29. Nulla, quae multos amicos recipit, angusta est domus. 30. Offendīmur, si quis sermonem nostrum imitatur. 31. Qui bene amat, bene castigat. 32. Qui ventum semīnat, turbīnem metet. 33. Quod licet Iovi, non licet bovi. 34. Quod non licet, acrius urit.

СЛОВА ДО ТЕКСТУ

acer, acris, acre	гострий	aufero, abstuli, ablatum, auferre	піднімати, нищити
aestimo, 1	оцінювати	avis, is (i)	птах
albus, a, um	білий	* castigo, 1	карати, виправляти
ambo, ambae, ambo	обидва, обоє	* caveo, cavi, cautum, 2	остерігатися, боятися
angustus, a, um	тісний	colligo, collegi, collectum, 3	збирати
antea	раніше	cor, cordis (n)	серце
assuesco, assuevi, assuetum, 3	звикати		

damno, 1	засуджувати, вирішувати, оголошувати	malitia, ae (f)	злоба
deflecto, flexi, flectum, 3	уникати	modo	лише
Demosthēnes, is (m)	Демосфен	necesse	необхідно
dens, dentis (m)	зуб	nidus, i (m)	гніздо
derīdo, risi, risum, 3	сміятись, кепкувати	nimum	чимало
* dilīgo, lexi, lectum, 3	любити, цінувати	norit-novērit	див. posco
* doleo, ui, itum, 2	сумувати	nosset-novisset	див. posco
eloquens, ntis	красномовний	notum est	відомо
eloquentia, ae (f)	красномовність	offendo, offendi, offensus, 3	ображатися
* error, oris (m)	помилка, брехня	omnino	взагалі
* exemplum, i (n)	приклад	opus est	треба
exerceo, cui, itum, 2	тренувати	poeniteo, poenitui, —, 2	розкаюватися
expecto, 1	чекати	quando	коли
facinus, oris (n)	злочин	quantus, a, um	який
fido, fisis sum, 3	вірити, довіряти	recipio, recepi, recepsum, 3	приймати
foedo, 1	знеславлювати, ганьбити	relinquo, liqui, licium, 3	залишати
gladius, ii (m)	меч	senesco, senui, —, 3	старіти, хиріти
ignosco, novi, ignotum, 3	вибачати	sensus, us (m)	відчуття
imito, 1	наслідувати	sermo, onis (m)	розмова, мова
indignus, a, um	негідний, ганебний	servio, 4	служити, прислужувати
iniquus, a, um	несправедливий	sumo, sumpsi, sumpsum, 3	схоплювати, збирати, приймати
intellectus, us (m)	розум	turbo, īnis (f)	буря, смута
iuvenesco, iuveniui, —, 3	підростати	uro, ussi, ustum, 3	палити, спалювати
levis, e	легкий		
libens, ntis	охочий		

ВПРАВИ

1. Перегляньте дієслова, подані у лексичному мінімумі. Запам'ятайте їх основні форми.

2. Зробіть морфологічний аналіз дієслів і перекладіть їх рідною мовою:

fecēris, diligītur, dicas, nosset, fuisset, offendimur.

3. Провідмініайте в Perfectum і Plusquamperfectum coniunctivi activi дієслова aestimo (1), debeo (2), deflecto (1).

4. Виділіть суфікси кон'юнктива у дієслівних формах:

moneamus, dicamus, amemus, castigemus, loquebantur, fecēris, novēris, fuisset, novisset, dixissent, potuissent.

5. Перекладіть українською мовою Utinam venisset! Utinam dixisset!

6. Дієслово pono, posui, positum, ponere означає «класти», «ставити». Визначте, за допомогою яких афіксів утворились слова: positivus, appositio, praepositio. Які ще слова української мови є похідними від цього дієслова?

7. Запам'ятайте, що префікс post- означає «після», «пізніше»:

postscribere (приписувати, дописувати); posteritas, atis (f) (майбутнє, нащадки); postponere (ставити нижче, відкладати).

8. Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької чи іспанської) мов слова, що утворилися за допомогою латинського префікса post-. Доповніть ними ряд:

укр.: постпозиція...

англ.: postpone...

нім.: postdatieren...

фр.: posterité...

ісп.: posteridad...

26. LECTIO VICESIMA SEXTA

PERFECTUM ET PLUSQUAMPERFECTUM CONIUNCTIVI PASSIVI

Пасивні форми перфектних часів умовного способу утворюються описовим шляхом за допомогою діеприкетника минулого часу пасивної форми (Participium perfectum passivi) і дієслова *esse* у відповідній формі.

Perfectum coniunctivi passivi утворюється за допомогою Participium perfecti passivi і дієслова *esse* в Praesens coniunctivi.

Зразок відмінювання дієслів dare, movere, legere

S.

1. datus, a, um sim	motus, a, um sim	lectus, a, um sim
2. datus, a, um sis	motus, a, um sis	lectus, a, um sis
3. datus, a, um sit	motus, a, um sit	lectus, a, um sit

Pl.

1. dati, ae, a simus	moti, ae, a simus	lecti, ae, a simus
2. dati, ae, a sitis	moti, ae, a sitis	lecti, ae, a sitis
3. dati, ae, a sint	moti, ae, a sint	lecti, ae, a sint

Plusquamperfectum coniunctivi passivi утворюється за допомогою вищезгаданого Participium perfecti passivi і дієслова *esse* в Imperfectum coniunctivi.

Зразок відмінювання дієслів dare, movere, legere

S.

1. datus, a, um essem	motus, a, um essem	lectus, a, um essem
2. datus, a, um esses	motus, a, um esses	lectus, a, um esses
3. datus, a, um esset	motus, a, um esset	lectus, a, um esset

Pl.

1. dati, ae, a essemus	moti, ae, a essemus	lecti, ae, a essemus
2. dati, ae, a essetis	moti, ae, a essetis	lecti, ae, a essetis
3. dati, ae, a essent	moti, ae, a essent	lecti, ae, a essent

Coniunctivus (підсумкова таблиця)

Час	Основа	Суфікс	Особове закінчення	
			S.	Pl.
A c t i v u m				
Praesens Imperfectum	презентна	-a-, -e- -re-	-m, -s, -t	-mus, -tis, -nt
Perfectum Plusquamperfectum	перфектна	-eri- -isse-		

Час	Основа	Суфікс	Особове закінчення	
			S.	Pl.
Passivum				
Praesens Imperfectum	презентна	-a-, -e- -re-	-r, -ris, -tur	-mur, -mini, -ntur
Perfectum Plusquamperfectum	part. perf. pas. + esse в Praesens coniunctivi part. perf. pas. + esse в Imperfectum coniunctivi			

ТЕКСТ

Прочитайте і перекладіть:

1. Absit dicto (verbo) invidia. 2. Amare simul et sapere ipsi Iovi non datur. 3. Cura et valeas! 4. Difficile est virtutes revereri, qui semper secunda fortuna usus. 5. Dignum laude virum Musa vetat mori. 6. Dura tamen molli saxa cavantur aqua. 7. Fama semper vivat! 8. Fas est ab hoste doceri. 9. Fatetur facinus is, qui iudicium fugit. 10. Fortunam citius reperias, quam retineas. 11. Iniuriam nec patitur fortis, nec facit. 12. In silvam non ligna feras insanus. 13. Inter vepres rosae nascuntur. 14. Miserrum est tacere cogi, quod cupias loqui. 15. Naturam expellas furca, tamen usque recurret. 16. Ne maior quam facultas sit benignitas. 17. Non interest, quid morbum faciat, sed quid tollat. 18. Nullum est iam dictum, quod non sit dictum prius. 19. Nunquam potest non esse virtuti locus. 20. Pereat tristitia, pereant dolores! 21. Pereant, qui ante nos nostra dixerunt. 22. Prosit! 23. Prudenter agas! 24. Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor. 25. Saepe stylum vertas! 26. Sic volo, sic iubeo; sit pro ratione voluntas. 27. Tempora labuntur tacitisque senescimus annis. 28. Tempori parcel! 29. Tempus minuit luctus maestraque corda iuvat. 30. Tu si hic sis, aliter sentias. 31. Ut homines sunt, ita morem geras. 32. Valeant curae! 33. Ventrem nimis replere nocet. 34. Verba cutem non laniant. 35. Vertatur!

СЛОВА ДО ТЕКСТУ

aliter	інакше	* durus, a, um	твердий
beneficium, ii (n)	добродійство, прихильність	exaudio, i	вислуховувати
benignitas, atis (f)	щедрість	facinus, oris (n)	злочин
cavo, i	довбати	* facultas, atis (f)	здібність, можливість
* citus, a, um	швидкий	fas est	дозволено, можна
cogo, coegi, coactum, 3	примушувати, заставляти	fateor, fassus sum, 2	визнавати, вважати
consul, is (m)	консул	fugo, fugi, fugitum, 3	втікати, уникати
cor, cordis (n)	серце	furca, ae (f)	вила
cutis, is (f)	шкіра	gero, gessi, gestum, 3	нести, вести
* dictum, i (n)	вислів, слово	gerere moram	поводитися
delictum, is (f)	помилка, провина	* iam	вже
dignus, a, um	гідний	insanus, a, um	нерозумний, безглуздий, дурний
duco, duxi, ductum, 3	вести, проводити	intersum, fui, —, esse	бути важливим, мати значення

<i>invidia, ae (f)</i>	ваздрість, ненависть	<i>refēro, tūli, latum (f)</i>	повертати, бути важ-
* <i>iubeo, iussi, iustum, 2</i>	наказувати	<i>repleo, replevi, reple-</i>	ливим
* <i>iudico, 1</i>	судити, виносити рі-	<i>tum, 2</i>	наповнювати, обтяжу-
	шення	<i>retineo, tinui, tentum,</i>	вати
* <i>iudicium, ii (n)</i>	суд	<i>revereor, reveritus</i>	утримувати, зберігати
* <i>iustitia, ae (f)</i>	справедливість	<i>sum, 2</i>	поважати, шанувати
<i>iuvo, 1</i>	допомагати, підтриму-		
	вати	* <i>rosa, ae (f)</i>	троянда
<i>lanio, 1</i>	розривати, ранити	<i>cal, is (m)</i>	сіль
* <i>laus, laudis (f)</i>	хвала, похвала	<i>salvus, a, um</i>	здоровий
<i>labor, lapsus sum, 3</i>	тексти, плисти	<i>sapio, sapii, —, 3</i>	бути розумним
* <i>liber, bēra, bērum</i>	вільний	<i>secundus, a, um</i>	другий, щасливий
<i>lignum, i (n)</i>	дрова	<i>senesco, ui, —, 3</i>	старіти
<i>linea, ae (n)</i>	рядок, лінія, риска	<i>sentio, sensi, sensum, 4</i>	відчувати, почувати
<i>luctus, us (m)</i>	смуток	<i>silva, ae (f)</i>	ліс
<i>maestus, a, um</i>	сумний, засмучений	* <i>simplex, icis</i>	простий
* <i>miser, ēra, ērum</i>	нещасний, підлий	<i>simul</i>	разом, одночасно
<i>mollis, e</i>	м'який	* <i>stylus, i (m)</i>	стиль
* <i>morbus, i (m)</i>	хвороба	<i>supersum, fui, esse</i>	залишатися в живих
* <i>Musa, ae (f)</i>	муза	<i>tacitus, a, um</i>	мовчазний
<i>nimis</i>	надто, надміру	* <i>tamen</i>	однак, але
* <i>patior, passus sum, 3</i>	страждати, терпіти	<i>tollo, sustuli, subla-</i>	усувати
<i>pereo, ii, itum, ire</i>	гинути	<i>tum, 3</i>	
<i>plenus, a, um</i>	повний	<i>tristitia, ae (f)</i>	сум
<i>prudens, ntis</i>	розсудливий	<i>venter, tris (m)</i>	живіт
<i>pudor, oris (m)</i>	сором	<i>vepres, is (m)</i>	колючка, тернина
* <i>ratio, onis (f)</i>	розум	* <i>veto, vetui, vetitum, 1</i>	забороняти, не дозво-
<i>recurro, curri, cur-</i>	повертатися	<i>vis, — (i)</i>	ляти
<i>sum, 3</i>		<i>voluntas, atis (f)</i>	сила
			бажання, воля

ВПРАВИ

1. Утворіть Perfectum і Plusquamperfectum coniunctivi passivi від дієслів *dāre (1)*, *dicēre (2)*, *facēre (3)*, *minuēre (3)*.
2. Визначте граматичну форму дієслів: *expulsus esset, usus sit, vivatis, possimus, expletum sit, creati essent, prosit, dicta sit*.
3. Визначте час, стан, особу і число поданих дієслів, дайте їх початкову форму: *poneretur, posuissem, positi sunt, ponamur, posuerint, poneremus, posuistis, positus esset; darent, dati, det, data sit, dedisset, daretur, dederimus, dedissent*.
4. Розкрийте дужки, використайте потрібну форму дієслова *esse*:
  1. *Legiones ductae* (були приведені, були давно приведені).
  2. *Rex servata* (був збережений, буде збережений).
  3. *Libri lecti* (були прочитані, будуть прочитані).
4. *Lex accepta* (був прийнятий, буде прийнятий).
5. Запам'ятайте, що префікс *sub-* означає «розміщений внизу, під чим-н. або біля чого-н.»:
subiicere (підставляти, підкладати); *suffigere* (прибивати); *subsidium* (допомога, підтримка).
6. Доберіть з рідної, англійської (німецької, французької чи іспанської) мов слова, що утворилися за допомогою латинського префікса *sub-*. Доповніть ними ряд:
 укр.: суб'єкт...
 англ.: subject...
 нім.: Subject...
 фр.: subjectivité...
 ісп.: subjetivo...

27. LECTIO VICESIMA SEPTIMA

УЗГОДЖЕННЯ ЧАСІВ (CONSECUTIO TEMPORUM)

Вживання в підрядних реченнях часів кон'юнктива визначається двома моментами: 1) часом присудка головного речення; 2) співвідношенням в часі дії підрядного і головного речень (одночасність, передування або наступність дії).

У синтаксичному відношенні часи головного речення поділяються на головні (Praesens, Futurum I, Futurum II, Imperativus) та історичні (Imperfectum, Perfectum, Plusquamperfectum).

Правило залежності, або послідовності, часів виглядає так:

1) Якщо присудок головного речення стоїть в Praesens, Futurum I, Futurum II, Imperativus, то при одночасності дії в підрядному реченні вживається Praesens coniunctivi, при передуванні — Perfectum coniunctivi, а при наступній дії — форма на **-urus sim**.

2) Якщо присудок головного речення стоїть в Imperfectum, Perfectum або Plusquamperfectum, то при одночасності дії в підрядному реченні вживається Imperfectum coniunctivi, при передуванні дії — Plusquamperfectum coniunctivi, а при наступній дії — форма на **-urus essem**.

Вживання часів кон'юнктива у підрядних реченнях можна показати на такій таблиці:

Таблиця узгодження часів

Речення			
головне	підрядне		
	дія одночасна	дія попередня	дія наступна
Indicativus Головні Praesens Futurum I Futurum II Imperativus Історичні Imperfectum Perfectum Plusquamperfectum	Praesens Imperfectum	Coniunctivus Perfectum Plusquamperfectum	-urus, -a, -um, -sim -urus, -a, -um, -essem

В українській мові, незалежно від часової форми дієслова-присудка головного речення, одночасна дія виражається теперішнім, а попередня дія — минулим часом.

Наприклад:

Fide, sed cui fidas, vide. (Довіряй, але дивись, кому довіряєш).

Multi nesciunt, quam vim scientia habeat. (Багато хто не знаю, яку силу має знання).

В сучасних західноєвропейських мовах також існує правило узгодження часів. Так, у французькій мові зберігається послідовність часів (Concordance des temps) для індикатива і для кон'юнктива. Якщо в головному реченні вживається теперішній час (Présent), то в підрядному при одночасній дії вживається (Présent du subjonctif), при попередній дії (Passé composé, Passé simple), при наступній — Future.

Якщо в головному реченні вживається *Imparfait*, *Passé composé*, *Passé simple*, то в підрядному реченні при одночасній дії вживається *Imparfait*, при попередній дії — *Plusqueparfait*, *Passé antérieure*, при наступній дії — *Future dans le passé*.

В англійській мові також існує правило *Sequence of Tenses* для індикатива. Так, одночасність дії головного і підрядного речень вимагає вживання *Present* після теперішнього і майбутнього часів у головному реченні, *Past Indefinite* або *Past Continuous* після минулого часу. Якщо в головному реченні дія відбувається в минулому, то попередність дії в підрядному реченні передається через *Past perfect*, наступність дії — через форми *Future in the Past*.

У німецькій мові узгодження часів витримується при позначенні попередньої дії. При вживанні кон'юнктива (у непрямій мові) одночасність передається через *Präsens* або *Präteritum*, передування — через *Perfekt* або *Plusquamperfekt* незалежно від часу головного речення.

В іспанській мові кон'юнктив вживається у підрядних реченнях мети, з'ясувальних (додаткових), часових, причинових, допустових тощо. Час кон'юнктива в підрядному реченні вживається за правилом узгодження часів.

НЕПРЯМЕ ПИТАННЯ

Непряме питання — це один з типів підрядних з'ясувальних або підметових речень, які вводяться питальними займенниками (*quis, quid* — хто, що?; *qui, quae, quod* — який, яка, яке?; *qualis* — який? (за якістю); *quantus* — який? (за кількістю); питальними прислівниками (*ubi* — де?; *quo* — куди? *unde* — звідки? *quando* — коли? *cur* — чому? *quot* — скільки?; питальними частками (*ne* — чи? *num, nonne* — неже? *utrum ... an* — чи ... чи? *an ... non* — чи не?).

У непрямих питаннях вживається кон'юнктив згідно з правилом *Consecutio temporum*. Наприклад:

Quaero quid agas. — Я питаю, що ти робиш.

Quaeram quid egēris. — Я спитаю, що ти робив.

Quaesivēro quid acturus sis. — Я спитаю раніше, що ти зробиш.

Querebam quid ageres. — Я питав, що ти робиш.

Quaesivī quid egisses. — Я спитав, що ти робив.

Quaesivēram quid acturus esses. — Я спитав раніше, що ти зробиш.

Discipūlus narrat quid legat. — Учень розповідає, що він читає.

Discipūlus narrabit quid legērit. — Учень розповість, що він читав.

Discipūlus narravērit quid lecturus sit. — Учень розповість, що він читатиме.

Discipūlus narrabat quid legeret. — Учень розповідав, що він читає.

Discipūlus narravit quid legisset. — Учень розповів, що він прочитав.

Discipūlus narravērat quid lecturus esset. — Учень розповів, що він раніше прочитає.

ПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ З QUIN

Така сама послідовність часів зберігається у підрядних з'ясувальних реченнях після висловів: *non dubīto* (не сумніваюсь); *quis dubītat* (хто сумнівається); *nemo dubītat* (ніхто не сумнівається); *dubium non est* (немає сумніву). Підрядні речення після цих висловів вводяться сполучником *quin*:

Non dubito quin¹amicus meus laboret (laboraverit, laboraturus sit).— Я не сумніваюся, що мій друг працює (працював, буде працювати).

Non dubitabam quin amicus meus laboraret (laboravisset, laboraturus esset).— Я не сумніваюся, що мій друг працює (працював, буде працювати).

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. Lacedaemonii non interrogabant, quot essent hostes, sed ubi essent. 2. Xerxes non dubitabat, quin copiis suis Graecos superaturus esset. 3. Epictetus, interrogatus, quis esset dives, respondit: «Cui id satis est, quot habet». 4. Unus ex Lacedaemoniis interrogatus, cur urbem non munirent: «Sparta,— inquit,— non moenibus, sed nostris corporibus munita est». 5. Cogita, quid ex omnibus rebus pretiosissimum et tibi carissimum sit. 6. Notum est quid fuerit eloquentia Demosthenis. 7. Nemo sciebat, num nuntius exploratorum verus fuisset. 8. Ignotum est, quid cras futurum sit. 9. Dubium est, utri urbi maiores divitiae fuerint, Romae an Carthagini? 10. Matres familias Germanorum declarabant, utrum proelium committere utile esset necne. 11. Denique cognoscet, cur potentior pars militum nos vitet. 12. Iam cognovi cur clara facta non sint facillima. 13. Ceteri quidem nesciebant quam acris esset mens Caesaris. 14. Dicam quam dulcis sit libertas vobis. 15. Rogabant denique cur umquam fugissent. 16. Nunc scio quid sit amor. 17. Multi dubitabant quid optimum esset. 18. Dulce est videre quibus malis ipse careas. 19. Isti autem rogant tantum quid habeas, non cur et unde.

QUOT OMNIBUS HOMINIBUS COMMUNE SIT

Quaeritis ex me, quid omnibus hominibus commune sit. Quae opinio virorum sapientium fuerit, vobis narram. Epictetus interroganti cuidam, quid omnibus hominibus commune esset, respondit: «Mors, nam nullum discrimen hominum facit et nulli parcat». Thales autem, interrogatus de eadem re: «Spes», inquit, «hanc enim etiam illi habent, qui nihil aliud habent».

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

* acer, acris, acre	гострий	moenia, ium (Pl., n)	мури
* cogito, i	думати, мислити	notum est	відомо
comitto, misi, missum, 3	починати	num	чи
* communis, e (f)	спільний	nuntius, ii (m)	звістка, повідомлення
* copiae, arum (Pl., f)	військо	* opinio, onis (f)	думка
declaro, i	оголошувати	potens, ntis	сильний
* denique	нарешті, взагалі	pretiosus, a, um	дорогоцінний
discrimen, inis (n)	різниця	* proelium, ii (n)	битва
dives, itis	багатий	* quidam	ж
dubium, ii (n)	сумнів	* quidem	також
* dubito, i	сумніватися	* quot	скільки
eloquentia, ae (f)	красномовність	* rogo, i	просити, питати
Epictetus, i (m)	Епіктет	Sparta, ae (f)	Спарта
explorator, oris (m)	розвідник	supero, i	перемагати
familia, ae (f)	родина, сім'я	umquam = unquam	колись
fugio, fugi, fugitum, 3	бігти	uter, utra, utrum	котрий з двох
* ignotus, a, um	невідомий	utrum ... necne	чи ..., чи не
* libertas, atis (f)	воля	veto, ui, itum, i	забороняти
		Xerxes, is (m)	Ксеркс

1. Перегляньте дієслова, подані у лексичному мінімумі. Запам'ятайте їх основні форми, поставте в 3-й особі однини Praesens (Imperfectum et Plusquamperfectum coniunctivi activi).

2. Зробіть морфологічний аналіз дієслівних форм:
interrogabant, essent, superaturus esset, interrogatus, munirent, munita est, fuërit, futurum sit, cognovi, fidissent, sit, careas, quaeritis.

Дайте їх початкову форму.

3. У наступних реченнях поставте дієслово головного речення в історичному часі і в залежності від цього змініть форму дієслова в непрямому питанні:

Dic mihi, quis venërit.

Nescio ubi pecunia posita sit.

28. LECTIO DUODETRICESIMA

ПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ МЕТИ З UT (NE) FINALE

Підрядні речення мети відповідають на питання навіщо? з якою метою? і вводяться сполучником *ut* (щоб), *ne* (щоб не).

Присудок у підрядних реченнях цього типу ставиться в Coniunctivus. Час підрядного речення залежить від часу присудка головного речення. Якщо присудок головного речення стоїть в одному з головних часів (Praesens, Futurum I, Futurum II, Imperativus), то присудок підрядного ставиться в Praesens coniunctivi. Якщо присудок головного речення стоїть в одному з історичних часів (Imperfectum, Perfectum, Plusquamperfectum), то присудок підрядного ставиться в Imperfectum coniunctivi.

Do, ut des.— Я даю, щоб ти дав.

Dedi, ut dares.— Я дав, щоб ти дав.

Edimus, ut vivamus, non vivimus, ut edamus.— Ми їмо, щоб жити, а не живемо, щоб їсти.

Edebamus, ut viveremus; non vivebamus, ut ederemus.— Ми їли, щоб жити, а не жили для того, щоб їсти.

Manebo in domo vestra, ne hoc videam.— Я залишусь у вашому домі, щоб цього не бачити.

Mansi in domo vestra, ne hoc vidërem.— Я залишився у вашому домі, щоб не бачити цього.

З'ЯСУВАЛЬНІ ПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ З UT (NE) OBIECTIVUM

З'ясувальні підрядні речення відповідають на питання що? про що? чого? і вводяться сполучником *ut* (що, щоб) і *ne* (щоб не). Правило вживання часів у таких реченнях таке ж саме, як і в підрядних з (ne) finale.

З'ясувальні підрядні речення вживаються після дієслів із значенням прагнути, бажати, просити, вимагати, досягати, боятись, уникати — *verba studii et voluntatis* *rogo* (просити), *postulo* (вимагати), *suro* (підкуватись), *moneo* (нагадувати), *impero* (наказувати) тощо.

Cura, ut valeas.— Підкуйся, щоб бути здоровим (про своє здоров'я).

Curavi, ut valeres.— Я попідкувався, щоб ти був здоровий (про твоє здоров'я).

Rogo, ne discedas.— Я прошу, щоб ти не пішов.

Rogavi, ne discederes.— Я просив, щоб ти не пішов.

ПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ НАСЛІДКОВІ З UT (UT NON) CONSECUTIVUM

Підрядні речення наслідкові вводяться сполучником *ut* (що, так що), якщо вони стверджувальні, і сполучником *ut non* (що не, так що не), якщо вони заперечні.

Присудок у реченнях, введених *ut consecutivum*, завжди стоїть в *Coniunctivus*.

У головному реченні звичайно вживаються слова: *talis* (такий за якістю), *tantus* (такий за кількістю), *sic* (так), *ita* (так, таким чином), *tam* (так, настільки), *adeo* (до того ж). Наприклад:

Tanta vis est probitatis, ut eam in hoste diligamus.— Такою є сила чесноти, що ми її цінуємо навіть у ворога.

ПІДРЯДНІ ПОЯСНЮВАЛЬНІ РЕЧЕННЯ З UT EXPLICATIVUM

Підрядні пояснювальні речення вводяться сполучником *ut* (що, щоб). Вони вживаються після безособових дієслів *accidit, evenit* (трапляється); *est, fit* (буває) та ін., а також після висловів *consuetudo est, mos est* (є звичай), *lex est* (є закон) і т. д. У підрядних реченнях з *ut explicativum* додержують тих самих правил узгодження часів, що і при *ut finale*. Наприклад:

Persaepe accidit, ut utilitas cum honestate certet.— Дуже часто трапляється, що вигода змагається з чесністю.

Persaepe accidebat, ut utilitas cum honestate certaret.— Дуже часто траплялося, що вигода змагалася із чесністю.

Якщо означенням до безособових дієслів виступають прислівники *bene* (добре), *male* (погано) та ін., то підрядне речення вводиться сполучником *quod* (що), а присудок підрядного речення з *quod explicativum* ставиться в *Indicativus*. Наприклад:

Bene mihi evenit, quid venisti.— Дуже добре (для мене вийшло), що ти прийшов-

ПІДРЯДНІ ВІДНОСНІ РЕЧЕННЯ

Підрядні відносні або означальні речення вводяться відносними займенниками *qui, quisquis* або прислівниками *ubi, quo, unde*. Присудок відносного підрядного речення може вживатись в *Indicativus* або в *Coniunctivus*.

Якщо відносне підрядне речення виражає дію, що на думку мовця відповідає дійсності, вживається *Indicativus*. Наприклад:

Discipuli, qui legunt, qui audiunt, qui scribunt, sunt nostri amici. Учні, які читають, слухають, пишуть,— наші друзі.

Якщо речення називає дію, що мислиться мовцем, як така, що не відповідає дійсності, тобто називає нереальну дію, то в підрядному реченні вживається *Coniunctivus*.

Причому, в складнопідрядних реченнях з підрядним умови *Coniunctivus* вживається в обох частинах речення, в інших підрядних реченнях (причини, наслідку, мети та ін.) маємо *Coniunctivus* тільки в підрядному реченні. Наприклад:

Non is sum, qui pericula terret.— Я не з тих, що бояться небезпеки.

Nullus dolor est, quem tempus non molliat.— Нема такого болю, якого б не послабив час.

ПОРІВНЯЛЬНІ ПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ

Порівняльні підрядні речення вводяться сполучниками *ut* (як), *sicut* (так як), *velut* (неначе), *quasi* (немовби), *quem admodum* (так, як), *tamquam* (неначе), *ac si, ut si, velut si, tamquam si, quasi* (немовби, неначе б, так, як); співвідносними займен-

никами, прикметниками, прислівниками: qui — idem, qualis — talis, quantus — tantus, quot — tot, quam — tam, quotiens — totiens, ut — ita.

Ut sementem feceris, ita metes.— Як посієш, так і пожнеш.

Tantum scimus, quantum memoria tenemus.— Знаємо стільки, скільки пам'ятаємо.

У порівняльних реченнях, як правило, вживається Indicativus. У порівняльних реченнях, які виражають недійсний факт, припустимий, присудок ставиться в Coniunctivus за правилом Consecutio temporum.

Sed quis ego his testibus utor, quasi res dubita sit. (Cic.) — Та навіщо я користуюся цими свідками, ніби справа сумнівна.

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. Hannibal venenum sumpsit ne vivus in potestatem Romanorum veniret. 2. Impedit ira animum, ne possit cernere verum. 3. Tanta est potentia veritatis, ut se ipsam sua claritate defendat. 4. Facio, ut facias. 5. Videant consules, ne quid respublica detrimenti capiat! 6. Leges breves esse debent, quo facilius ab imperitis teneantur. 7. Unum habemus os, duas autem aures, ut plus audiamus, minus dicamus. 8. Multi alios laudant, ut ipsi ab iis laudantur. 9. Legum ministri sunt magistratus, legum interpretes iudices, legum denique idcirco, omnes servi sumus, ut liberi esse possimus. 11. Sapiens quidam ad amicum scripsit: «Ante senectutem curavi, ut bene viverem, nunc curo, ut bene vita decedam». 12. Sit tibi terra levis mollisque tegaris harena, ne tua non possint eruere ossa canes (Ovid.). 13. Medici nobis suadebant, ut cotidie nonnullas horas ambularem. 14. Athenienses aliaeque civitates Graeciae saepe legatos miserunt, ut oraculum Apollinis Delphici consulerent. 15. Athenienses et Lacedaemonii foedus fecerunt, ut inter se contra Persas, qui in Graeciam irruperant, adiuvarent.

DE MALIGNA CRUDELITATE DAREI

Dareus, rex Persarum, qui exercitum in Europam traicere constituerat, ut Scythis bellum inferret, a Persa nobili, cui quattuor filii erant, rogatus est, ut unus ex illis domi relinqueretur. Cui rex: «Quoniam,— unquit, a me petivisti, ut unum ex filiis tibi relinqueram, omnes domi relinquam». Quae ubi dixit, crudeliter imperavit, ut quattuor illius filii occiderentur.

DE ALEXANDRO ET ANAXIMENE

Alexander Magnus urbem Lampsacum expugnare constituit. Copias iam ad urbem adducenti Anaximenes praceptor obvius fuit. Rex, cum metuere, ne ille se a consilio suo averteret: «Nunquam,— inquit,— quod rogaveris, a me impetrabis». Tum philosophus: «Rogo te,— inquit,— ut Lampsacum diruas». Ita urbs servata est.

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

adduco, duxi, ductum, 3	приводити	auris, is (f)	вухо
adiuvo, 1	допомагати	averto, verti, versum, 3	повертати
* ambulo, 1	прогулюватись	cerno, crevi, cretum, 3	розрізняти
Anaximenes, is (m)	Анаксимен	claritas, atis (f)	ясність
Apollo, inis (m)	Аполлон	* consul, is (m)	дорадник, консул
		consulo, sului, sultum, 3	просити поради

cotidie	щоденно	magistratus, us (m)	влада
crudelitas, atis (f)	жорстокість	malignus, a, um	злобний, злий
crudeliter	жорстоко	metuo, ui, utum, 3	боятися
Dareus, i (m)	Дарій	* minister, tri (m)	слуга
decedo, cessi, cessum, 3	відступати, відходити	* nobilis, e	відомий, родовитий
* defendo, ndi, nsum, 3	захищати	ponullus, a, um	деякий
Delphicus, a, um	дельфійський	obvius, a, um	зустрічний
detrimentum, i (n)	збиток	occido, cidi, cisum, 3	вбивати
diruo, ui, utum, 3	руйнувати	oraculum, i (n)	оракул
eruo, ui, utum, 3	викопувати, відкривати	os, ossis (n)	кістка
* exercitus, us (m)	військо	* philosophus, i (m)	філософ
expugno, 1	завойовувати	potestas, atis (f)	влада
foedus, i (m)	договір	* publicus, a, um	народний
harena, ae = arena, ae (f)	пісок	praceptor, oris (m)	наставник, вчитель
idcirco	тому, тієї причини	quattuor	чотири
impedio, 4	заплутувати, вирішувати	quoniam	тому що
impeditus, a, um	недосвідчений	relinquo, liqui, lic-tum, 3	залишатися
impetro, 1	випросити, добитися	respublica, rei publicae (f)	республіка, держава
infero, tuli, latum, ferre	внести	senectus, utis (f)	старість
interpres, etis (m)	посередник	suadeo, suasi, suasum, 2	пропонувати, радити
irumpo, rupi, ruptum, 3	вриватись, вторгатись	sumo, sumpsi, sumptum, 3	приймати, збирати, схоплювати
* iudex, icis (m)	суддя	tego, texi, tectum, 3	покривати
Lampsacus, i (m)	Лампсак	traicio, ieci, iectum, 3	переправляти, перевозити
* legatus, i (m)	посол	venenum, i (n)	отрута
levis, e	легкий	vivus, a, um	живий
* liber, bera, berum	вільний	verum, i (n)	правда, справедливість

ВІПРАВИ

1. Перегляньте дієслова, подані у лексичному мінімумі. Запам'ятайте їх основні форми.

2. Утворіть Praesens та Imperfectum coniunctivi activi від дієслів:

sumo, sumpsi, sumptum, ere (збирати); cerno, crevi, cretum, ere (розрізняти).

3. Визначте форми поданих дієслів:

veniret, possit, defendat, videant, teneantur, audiamus, dicamus, vivērem, ambularem, relinqueretur, occiderentur.

4. Узгодьте час підрядного речення з часом головного речення, поставте замість крапок відповідні форми:

1. Rogo ut ad me ... (venire). 2. Amicus meus me rogavit ut ad me ... (venire).

3. Legati misi sunt, ut pacem ... (petere).

5. Дайте відповіді на запитання (одним словом і цілим реченням):

1. Quis est Dareus? 2. Quo Dareus constituērat exercitum traicere? 3. Quid pater familias eum rogavit? 4. Quid rex ei respondit? 5. Quid rex imperavit facere?

6. Скажіть, від яких латинських слів походять українські слова:

реанімація, консерви, консерватор, консерваторія, інфантильний.

7. Провідмініайте словосполучення haec auris, illa urbs,

29. LECTIO UNDETRICESIMA

ПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ ЧАСУ

Підрядні речення часу вводяться сполучником *cum* (коли) і в залежності від смислового відтінку набувають у латинській мові різного синтаксичного оформлення з *cum temporale* чи з *cum historicum*. Різниця між цими двома синтаксичними варіантами підрядного речення часу полягає в тому, що при *cum temporale* ставиться *Indicativus*, а при *cum historicum* чи *cum narrativum* (від *narrare* — розповідати) — *Coniunctivus*.

Часова форма з *cum temporale* вживається для встановлення співвідношення в часі між дією головного і підрядного речень. В головному реченні сполучникові *cum* можуть відповідати прислівники: *tum* (тоді), *nunc* (зараз); іменники з займенниками: *eō die* (в цей день), *eō tempore* (в цей час). У підрядному реченні з *cum temporale* вживаються часи *Indicativi*:

Cum Caesar in Galliam venit, ibi duae factiones erant.— Коли Цезар прибув до Галлії, там було дві партії.

Cum Germani in silvis vagabantur, Romae artes et litterae florebant.— Коли германці ще по лісах блукали, у Римі вже квітли наука й література.

Часова форма з *cum historicum* зустрічається в оповідях, що стосуються минулого часу, часто має відтінок каузальності (причинності), свідчить про внутрішній зв'язок між дією головного і підрядного речень. Причому, дія підрядного речення є необхідною умовою, без якої не відбулась би дія головного речення. Присудок у підрядному реченні з *cum historicum* вживається в *Coniunctivus* за правилом *Consecutio temporum*.

Оскільки складнопідрядні речення часу з *cum historicum* співвідносяться з минулим, дієслово-присудок головного речення завжди стоїть в одному з минулих часів, а в підрядному з *cum historicum* вживається *Imperfectum coniunctivi* для вираження одночасної дії і *Plusquamperfectum coniunctivi* — для вираження попередньої дії:

Cum Alexander regnaret, Darius victus est.— Дарій був переможений під час правління Олександра.

Graeci, cum Troiam expugnassent, omnes fere incolas necaverunt.— Коли греки захопили Трою, вони знищили майже всіх мешканців.

ПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ ПРИЧИНИ З СПОЛУЧНИКОМ CUM CAUSALE

Сполучник *cum*, що вводить підрядні речення причини, перекладається на українську мову *бо; тому що; через те, що*. Присудок підрядного речення з *cum causale* ставиться в *Coniunctivus* за правилом *Consecutio temporum*. Наприклад:

Cum sis mortalis, quae sunt mortalia, cura.— Тому що ти людина, турбуйся про людей.

Cum vita sine amicis doloris et timoris plena sit, ratio ipsa monet amicitias comparare.— Тому що життя без друзів сповнене суму й страху, розум сам радить шукати дружби.

ПІДРЯДНІ ДОПУСТОВІ РЕЧЕННЯ З CUM CONCESSIVUM

Сполучник *cum* вводить підрядні допустові речення і відповідає українському сполучникові *хоча*. Присудок підрядного речення ставиться в *coniunctivus* за *Consecutio temporum*:

Litterae, cum sint paucae, tamen innumerabilia verba efficiunt.—Літери, хоча й нечисленні, однак утворюють багаточисленні слова.

Socrātes, cum facile posset educi e custodiā, noluit.—Хоча Сократа можна було легко вивести із в'язниці, він не пішов на це.

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. Cum hoc fecisset, ad te fugit. 2. Cum hoc sciret, potuit coniuuare. 3. Cum hoc sciret, tamen nihil fecit. 4. Cum boni essent, felices erant. 5. Cicero, cum Athenis esset, oratores clarissimos et philosophos audiebat frequenter. 6. Cum Tarquinius Superbus, ultimus rex Romanorum, Roma expulsus esset, duo consules creati sunt. 7. Caesar cum cognovisset montem a hostibus teneri, cum legionibus suis e castris eo profectus est. 8. Lacaena quaedam, cum filium in proelium misisset et interfectum esse audivisset: «Itaque,— inquit,— genueram, ut esset, qui pro patriā mori non dubitaret». 9. Iam antiquissimis temporibus multi, cum res postulabat, vitae mortem praetulerunt. 10. Plato varios Socrātis sermones immortalitati scriptis suis tradidit cum Socrātes ipse litteram nullam reliquisset. 11. Cum haec ita sint, tamen vobiscum pacem confirmabo, si obsides a vobis mihi dabuntur. 12. Phocion fuit perpetuo pauper, cum divitissimus esse posset. 13. Potestne haec lux esse tibi iucunda, cum scias hoc omnes consilia tua cognovisse (Cic.). 14. Cum res publica immortalis esse debeat, doleo iam in vitā unius mortalis consistere. (Cic.). 15. Cum illum hominem esse cognovisset, eum comprehendit (Cic.).

DE SOCRATIS DISCIPULO

Aliquando Socrāti a discipulis multa dona oblata sunt. Tum Aeschines adulescens tristi vultū: «Mihi,— inquit,— cum pauperrimus sim, nihil digni est, quod dare tibi possim. Itaque dono tibi, quod unum habeo, me possum. Quod munus parvum esse scio, tamen rogo, ut benevole accipias». Cui Socrātes: «Tua modestia,— inquit, digna est, ut laudetur. Sed, cum animam tuam mihi des, noli putare tuum munus esse parvum. Libenter accipio, quod mihi donas, et curabo, ut te meliorem tibi reddam, quam accepi».

DE DIOGENE PHILOSOPHO

Diogenes philosophus, qui aliquando accensam lucernam manu tenens in forō ambulabat, a civibus interrogatus, cur lucernam accendisset, cum meridies esset: «Hominem,— inquit,— quaero».

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

adulescens, ntis	молодий	comprehendo, prehendi,	сприймати, розуміти,
accendo, cendi, censeo, sum, 3	запалювати	prehensum, 3	викладати
Aeschines, is (m)	Есхін (філософ)	creo, 1	створювати
benevole	доброзичливо, прихильно	* dignus, a, um	гідний
confirmo, 1	утверджувати	Diogenes, is (m)	Діоген
coniuvo, iuvi, iutum, 1	допомагати, підтримувати	discipulus, i (m)	учень
consisto, stiti, —, 3	складатися, містити	* dives, itis	багатий
		dono, 1	давати, дарувати
		forum, i (n)	форум, площа
		frequenter	часто

fugio, fugi, fugiturus, 3	бігти	tum, offere	пропонувати
fugo, 1	втікати	orator, oris (m)	промовць, оратор
geno, genui, genitum, 3		pauper, ēris	бідний
gigno, genui, genitum, 3	народжувати	Phocion, onis (m)	Фокіон
immortalitas, atis (f)	безсмертя	perpetuus, a, um	вічний
interficio, feci, fecitum, 3	вбивати	postulo, 1	вимагати
* iucundus, a, um	приємний	proficiscor, factus sum, 3	відправлятись
Lacaena, ae	спартанка	praefero, tūli, latum, ferre	віддавати перевагу
legio, onis (f)	легіон	* relinquo, liqui, licitum, 3	залишати
libenter	охоче	* sermo, onis (m)	розмова, бесіда
lucerna, ae (f)	світильник	tristis, e	сумний
meridies, ei (m)	полудень	ultimus, a, um	найвіддаленіший, найдавніший
modestia, ae (f)	скромність	vultus, us (m)	обличчя, погляд
* mortalis, e	смертний		
obses, idis (m, f)	заложник		
offero, obtuli, oblatum, 3	представляти, являти,		

ВПРАВИ

1. Перегляньте дієслова I дієвідміни, подані у лексичному мінімумі. Запам'ятайте їх основні форми.

2. Напишіть повні форми Infinitivus дієслів II та III дієвідмін. Визначте морфологічні форми:

fecisset, fugit, potuit, sciret, essent, audiebat, expulsus esset, creati sunt, cognovisset, profectus est, genueram, praetulerunt, reliquisset, confirmabo, dabuntur, posset, cognovisse, oblata sunt, possim, possum, laudetur, ambulabat, interrogatus, accedisset.

3. Провідмініайте в Imperfectum, Perfectum і Plusquamperfectum coniunctivi дієслово praefero, tūli, latum, ferre — віддавати перевагу.

4. Утворіть від дієслова relinquo (3) — залишати Praesens і Imperfectum coniunctivi (3-тю особу однини та множини).

5. Дайте відповіді на запитання (одним словом і цілим реченням):

1. Quid discipuli Socrati donaverunt? 2. Quid dixit adulescens Aeschines? 3. Habeatne Aeschines divitias magnas? 4. Quid Aeschines Socrati dabat? 5. Quid Socrates respondit? 6. Socrates accipitne donum Aeschinis? 7. Ubi Diogenes cum lucerna accensa ambulabat?

30. LECTIO TRICESIMA

УМОВНІ ПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ

Цей тип складнопідрядних речень характеризується тим, що підрядне речення містить передумову, із якої, як наслідок, витікає дія головного речення.

Підрядні умовні речення вводяться сполучниками: si (якщо, якщо б, коли б), nisi, si non, si minus, sin (якщо не, якщо б не, коли б не).

У латинській мові існують три типи умовних речень: реальний (modus realis), потенціальний, або можливий (modus potentialis), нереальний (modus irrealis).

1. **Modus realis** — це такий тип умовних речень, в яких умова та наслідок з неї наводяться як фактично дані в минулому, теперішньому або майбутньому часі.

У головному та підрядному реченнях вживаються часи Indicativi. Наприклад:

Si id facit, prudens est.— Якщо він це робить, він розумний.

Si id fecit, prudens fuit.— Якщо він це зробив, він був розумним.

Si id faciet, prudens fuerit.— Якщо він це зробить, він буде розумним.

2. **Modus potentialis** — це такий тип умовних речень, в яких умова та наслідок з неї подаються у формі припущення, побажання. Дія головного речення залежить від того, наскільки здійсниться умова, що її виражає підрядне речення. І в головному, і в підрядному реченнях вживається Praesens coniunctivi, коли умова співвідноситься з моментом мовлення, і Perfectum coniunctivi, коли це співвідношення відбувається з минулим. Наприклад:

Si id faciat, prudens sit.— Якби він це робив, він би був розумним.

Si id fecerit, prudens fuerit.— Якби він це зробив, він би був розумним.

3. **Modus irrealis** — це такий тип умовних речень, який виражає дію, що не відповідає дійсності: ні умова, ні наслідок не можуть здійснитися. У головному і підрядному реченнях вживається Imperfectum coniunctivi, коли дія не може здійснитися зараз, та Plusquamperfectum coniunctivi, якщо дія співвідноситься з минулим. Наприклад:

Si id faceret, prudens esset.— Якби він зробив це (зараз), він би був розумним.

Si id fecisset, prudens fuisset.— Якби він це зробив (у минулому), він був би розумним.

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. Noli tacere, si dicere debes. 2. Ne taceas, si dicere debes. 3. Pecunia est ancilla, si scis uti; si nescis, domina. 4. Si necessarium erit pro patriā nostrā pugnare, nullum hostem timebimus et omnia pericula et labores constanter tolerabimus: salus enim rei publicae nostrae sumus lex est. 5. Nisi Graeci dolum adhibuissent, Troiam non expugnāvissent. 6. Si tacuisses, philosophus mansisses. 7. Litterae, cum sint paucae, tamen innumerabilia verba efficiunt. 8. Si exercitus auxilium et opem ferat, naves conservare possimus. 9. Si divitiae nos ab amore et honore prohibent, divitesne sumus? 10. Pauper quidem non erit par ceteris nisi scientiam habebit. 11. Si quis rogabit quid discas, dic te artem difficilem discere. 12. Si vis pacem, para bellum. 13. Arma sunt parvi pretii nisi consilium est in patriā (Cic.). 14. Si essem mihi conscius ullius culpaе, aequo animo hoc malum ferrem (Phaedrus). 15. Laudat fortunam et mores antiquae plebis; sed si quis ad illa subito te agat, illum modum vitae recuses (Hor.). 16. Minus saepe erres, si scias quid nescias (Syrus).

DE ALEXANDRO MAGNO ET DIOGENE

Alexander Magnus, cum aliquando Corinthi esset ad Diogenem venit eumque interrogavit: «Quid optas, Diogenes? Faciam, quidquid volueris». Tum ille: «Opto,— inquit,— ne solem mihi intercipias». Quo subito, Alexander exclamavisse dicitur: «Nisi Alexander essem, Diogenes esse vellem».

Cénabís bene, mí Fabúlle, apúd me
Paúcis, sí tibi dí faveant diébus
Sí tecum áttulerís bonam átque mágnam
Cénam, nón sine cándidá puélla
Ét vino ét sale et ómnibús cachínnis
Háec si, inquám áttulerís, venúste nóster,
Cénabís bene: nám tuí Catúlli
Plénus sácculus ést aráneárum.

V. Catullus

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

adhibeo, ui, ūtum, 2	вастосовувати	nisi	якщо не, хіба не, якби не
affĕro, attŭli, allatum, afferre	приносити	nolo, nolui, —, nolle	не хотіти
* ancilla, ae (f)	служниця	ops, opis (f)	влада, сила
aranea, ae (f)	павук	* opto, 1	бажати
cachinni, orum (Pl., m)	сміх	* paucis, a, um	незначний, нечисленний
candidus, a, um	блискучий, білий	* pauper, ĕris	бідний
cena, ae (f)	обід	* plebs, plebis (f)	простий народ
ceno, 1	обідати	Phaedrus, i (m)	Федр
consciŭs, a, um	знаючий	* plenus, a, um	повний
* conservo, 1	зберігати	plenus aranearum	повний павуків
constanter	стійко	pretium, ii (n)	вартість
Corinthus, i (m)	Корінф	prohibeo, ui, ūtum, 2	забороняти
dolus, i (m)	підступ, зрада	* puella, ae (f)	дівчина
domina, ae (f)	господарка	quisquis, quaequae,	хто б не, що б не
efficio, feci, fectum, 3	зробити, виготовити	quidquid	
exclamo, 1	виголукати	quo	куди, а тому
exrupto, 1	здобувати, завойовувати	recuso, 1	відмовлятися
Fabullus, i (m)	Фабул	* saccŭlus, i (m)	гаманець
faveo, favi, fautum, 2	сприяти	* sal, salis (m)	сіль; sales (pl) дотепи
honor, oris (m)	честь, почесть	salus, utis (f)	добробут
innumerabilis, e	багаточисленний	* sol, is (m)	сонце
intercipio, cepi, certum, 3	перехоплювати, заступати	Syrus, i (m)	Сір
* modus, i (m)	міра, спосіб	subito, 1	несподівано
nam	бо	* tolĕro, 1	переносити
navis, is (n)	корабель	ullus, a, um	якийсь
necessarius, a, um	необхідний	venustus, a, um	блискучий

ВПРАВИ

1. Перегляньте дієслова, подані у лексичному мінімумі. Запам'ятайте їх основні форми.
2. Провідмініайте дієслово afferre (приносити) в усіх часах кон'юнктива.
3. Визначте дієслівні форми.
taceas, erit, tolerabĭmus, adhibuissent, tacuisses, esset, valuĕris, exclamavisse, attuleris, possĭmus.
4. Визначте у текстах типи умовних речень. Поясніть вживання часів кон'юнктива.

31. LECTIO TRICESĪMA PRIMA

ВІДДІЄСЛІВНИЙ ІМЕННИК (GERUNDIUM)

Gerundium — це віддієслівний іменник, який замінює непрямі відмінки інфінітива, взятого в розумінні іменника.

Герундій утворюється додаванням до презентної основи для дієслів I, II дієвідмін суфікса **-nd-**, для дієслів III, IV дієвідмін суфікса **-end-** і закінчення родового відмінка **-i**. Наприклад: *ornare* — *ornandi*; *movere* — *movendi*; *legere* — *legendi*; *audire* — *audiendi*.

Герундій має чотири відмінки і відмінюється за II відміною іменників середнього роду. Називним відмінком для герундія служить неозначена форма дієслова. Множини герундій не має.

Відмінювання герундія

N. legēre	читати
G. legendi	читання
D. legendo	читанню
Acc. ad legendum	для читання
Abl. legendō	читанням

Приклади:

Legēre utīle est.	Читати корисно.
Ars legendi.	Уміння читати.
Additus legendo	Схильний до читання.
Paratus est ad legendum.	Він готовий до читання.
Delectamur legendō.	Ми втішаємось читанням.

Герундій зберігає властивості дієслова: керує тим відмінком, що й дієслово, від якого він утворений. Часто означенням при герундії виступає прислівник. Наприклад: *Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo.*

На українську мову герундій перекладається:

неозначеною формою дієслова: *Ars legendi libros.* — Уміння читати книги. *Studium persuadendi liberos.* — Старання умовити дітей;

віддієслівним іменником: *Ars amandi* — мистецтво кохання; *Natus est ad legendum.* — Він народжений для діяння;

дієприслівником: *Docendo discimus.* — Навчаючи, вчимося.

ВІДДІЄСЛІВНИЙ ПРИКМЕТНИК (GERUNDIVUM)

Gerundivum утворюється від презентної основи додаванням суфікса *-nd-* для дієслів I — II дієвідмін і *-end-* для дієслів III — IV дієвідмін та родових закінчень *-us* (m), *-a* (f), *-um* (n).

Герундив перекладається на українську мову віддієслівним прикметником в пасивній формі із значенням необхідності:

laudandus, a, um	той, кого слід похвалити
legendus, a, um	той, якого слід прочитати
habendus, a, um	той, кого треба мати
audiendus, a, um	той, якого слід слухати

Герундив може вживатися як означення і як іменна частина складеного присудка. Відмінюється герундив, як і прикметники, за I та II відмінами.

Якщо при герундиві, який є іменною частиною присудка, немає прямого додатку, то герундив ставиться у формі середнього роду однини:

Mihi legendum est. Мені треба читати.

Omniū laborandum est. Всім треба працювати.

Якщо при герундиві є прями́й додаток, тоді конструкція герундива з допоміжним дієсловом *esse* утворює описову дієвідміну пасивного стану (*coniugatio periphrastica passiva*), яка виражає необхідність і перекладається за допомогою слів *треба*, *слід*, *необхідно*:

Liber mihi legendus est. Мені треба прочитати книгу.

De gustibus non est disputandum. Про смаки не слід сперечатись.

Герундив у функції означення може не мати значення повинності і перекладається на українську мову віддієслівним іменником або неозначеною формою дієслова. Герундив узгоджується з іменником у роді, числі й відмінку:

Studium libri legendi. Прагнення читати книгу.

Studium librorum legendorum. Прагнення читати книги.

Заміна герундія герундивом

Якщо герундій має при собі прямий додаток у знахідному відмінку, його можна замінити герундивом. Наприклад:

Venit ad legendum libros.

Venit ad libros legendos.

Discimus legendō libros.

Discimus legendos libros.

Я прийшов для читання книжок.

Ми навчаємося читати книжки.

При заміні герундія герундивом прямий додаток ставиться у відмінку герундія, а герундій замінюється герундивом, який узгоджується в роді, числі та відмінку з колишнім прямим додатком.

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. Ad cogitandum et agendum homo natus est. 2. Ad delectandum. 3. Adhibenda est in iocandō moderatio. 4. Ad memorandum. 5. Adulescentis in labore et patientiā exercenda est. 6. Ad verbum audiendum. 7. Aiunt multum legendum esse, non multa. 8. Argumenta non numeranda, sed ponderanda sunt. 9. Audendō virtus crescit, tardandō timor. 10. Audendum est: fortes adiūvat ipsa Venus. 11. Bonum est fugienda aspicerē in alienō malō. 12. Breve tempus aetatis satis longum est ad bene honesteque vivendum. 13. Cavendi nulla est dimittenda occasio. 14. Cuilibet in arte suā credendum est. 15. De gustibus et coloribus non est disputandum. 16. Deliberandō saepe perit occasio. 17. Deliberandum est diu, quod statuendum est semel. 18. Docendō discimus. 19. Dolendi est modus, timendi non item. 20. Dubitandō ad veritatem pervenimus. 21. Equi donati dentes non sunt inspiciendi. 22. Errandō discimus. 23. Etiam post malam segētem serendum est. 24. Factum tacendō crimen facias acrius. 25. Fit fabricando faber. 26. Gūtta cavāt lapidēm non ví, sed saepe cadendō: sic homo fit sapiens non ví, sed saepe legendō (Hor.). 27. It fama pēr urbēs virésque acquirīt eūndo (Verg.). 28. Maledictum interpretandō facias acrius. 29. Modus vivendi. 30. Natura cupiditatem ingenuit homīni veri videndi. 31. Negandi causa avaro, nunquam deficit. 32. Nihil agendo male agere discimus. 33. Nimius altercandō veritas amittitur. 34. Non qua itur, sed qua eundum est. 35. Nulla aetas ad descendum sera. 36. Omnis loquendi elegantia augetur legendis oratoribus et poētis. 37. Pacta servanda sunt. 38. Pax quaerenda est. 39. Qui habet aures audiendi, audiat! 40. Quod erat demonstrandum. 41. Scilicet ut fulvum spectatur in igne aurum: tempore sic durō est inspicienda fides. 42. Scribendō scribere, discendō dicere discis. 43. Serum est cavendi tempus in mediis malis. 44. Silendō nemo peccat. 45. Tentanda omnia. 46. Tute hoc intristi; tibi omne est exedendum. 47. Ulcēra animi sananda magis, quam corpōris. 48. Verbis ut nummis utendum est. 49. Vetērem iniuriam ferendo, invitamus novam. 50. Curemus ne poena maior sit quam culpa; prohibenda autem maxime est ira in puniendō (Cic.).

DE ARCHIMEDIS MORTE

Marcellus, Romanorum consul, ad Syracusas, urbem Siciliae nobilissimam, oppugnandas missus est. Diuturna fuit obsidio, nec urbem, nisi post tres annos, cepit Marcellus. Archimedes, qui eā tempestate Syracusis fuit, multis machinis urbis defendendae causa inventis opēra Romanorum disturbabat. Captis Syracusis Marcellus prudentiā hominis delectatus capiti illius parci iussit. Archimedes, dum in pulvere quasdam formas describit attentius, patriam suam captam esse non senserat, et milīti, qui praedandi

causa in domum irrupērat strictoque gladiō: «Quisnam es?» — interroganti propter nimiam cupiditatem illud investigandi, quod requirebat, nihil respondit nisi hoc: «Noli turbare circūlos meos». Itaque a milite obtruncatus est.

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

acquirō, sivi, situm, 3	додаватись, рости, збільшуватись	elegantia, ae (f)	витонченість, відточеність
adhibeo, ui, itum, 2	дотримуватись	eo, ii, itum, ire	йти
* adūvo, 1	допомагати, сприяти	exēdo, edi, esum, 3	з'їдати
adulescentia, ae (f)	молодість, юність	* exerceo, cui, citum, 2	тренувати
aiunt	кажуть	faber, bri (m)	майстер, ремісник
altercor, atus sum, 1	сперечатися	* fabrico, 1	виготовляти, робити, створювати
* amitto, misi, missum, 3	відпускати, втрачати, губитися	fugio, fugi, fugiturus, 3	бігти, зникати
Archimedes, is (m)	Архімед	fulvus, a, um	жовтий
argumentum, i (n)	доказ	gladius, ii (m)	меч
aspicio, spexi, pectum, 3	дивитись, виглядати	* gutta, ae (f)	краплина
attente	уважно	gustus, us (m)	смак
* audeo, ausus sum, 2	наважуватись	ingigno, genui, itum, 3	наділяти, обдаровувати при народженні
* auris, is (f)	вухо	inspicio, spexi, ctum, 3	дивитися, заглядати, оглядати
aurum, i (n)	золото	interpretor, atus sum, 1	тлумачити, пояснювати
augeo, auxi, auctum, 2	збільшувати, сприяти, збагачувати	intrico, 1	заплутувати, переплутувати
avarus, a, um	жадібний	intristi = intravisti	
* cado, cecidi, casum, 3	падати, слабнути, закінчуватись	intro, 1	входити
caput, itis (n)	голова	investigo, 1	відшукувати, розшукувати, досліджувати
caveo, cavi, cautum, 2	бути обережним, захищати, піклуватись	* invito, 1	запрошувати, пропонувати
cavo, 1	довбати	ioco, 1	жартувати
circūlus, i (m)	коло	irrumpe, rupi, ruptum, 3	вриватися, захоплювати
color, oris (m)	колір	itāque	таким чином, тому
cresco, crevi, cretum, 3	рости	item	так само
crimen, inis (n)	злочин, провина	* lapis, idis (m)	камінь
cupiditas, atis (f)	прагнення	machina, ae (f)	машина
* deficio, feci, fectum, 3	втрачати, недоставати	magis	більше
* delecto, 1	веселити, розважати, вдовольняти	maledictum, i (n)	лайка, лайливе слово
* delibero, 1	зважувати, обмірковувати	Marcellus, i (m)	Марцел
demonstro, 1	показувати, доводити	medius, a, um	середній
* dens, dentis (m)	зуб	memoro, 1	нагадувати, пам'ятати
describo, psi, ptum, 3	описувати	moderatio, onis (f)	міра, обмеження
despero, 1	впадати у відчай, втрачати надію	nemus, i (m)	і не
* dimitto, misi, missum, 3	відмовлятися, кидати, втрачати	nimius, a, um	дуже великий, незвичайний
* disco, didici, —, 3	вчитися	nobilis, e	знатний
* dispūto, 1	сперечатися, хвалитися	pummus, i (m)	гроші
disturbo, 1	розганяти, руйнувати	obsidio, onis (f)	облога
diuturnus, a, um	довгий	occasio, onis (f)	випадок, нагода
doleo, ui, —, 2	хворіти, страждати, сумувати	obtrunco, 1	обрізувати, рубати, вбивати
* dono, 1	дарувати	oppugno, 1	нападати, штурмувати
* durus, a, um	суворий, твердий	* orator, oris (m)	промовець, оратор
edoceo, cui, ctum, 2	вивчати, навчати	pactum, i (n)	договір
		* patientia, ae (f)	терпіння

* <i>pecco</i> , 1	грішити, поступати не- вірно	<i>seges</i> , <i>ītis</i> (f)	так само
<i>pervenio</i> , <i>veni</i> , <i>ven-</i> <i>tum</i> , 4	приходити, досягати	* <i>sentio</i> , <i>sensi</i> , <i>sensum</i> , 4	посів, врожай
<i>pondēro</i> , 1	зважувати	<i>sero</i> , <i>sevi</i> , <i>scitum</i> , 3	відчувати
<i>post</i> (з Acc.)	після	<i>serus</i> , a, um	сіяти
<i>prohibeo</i> , <i>ui</i> , <i>ītum</i> , 2	утримувати, не допус- кати	<i>Sicilia</i> , ae (f)	пізній
<i>praedo</i> , 1	грабувати, збагачува- тись	* <i>specto</i> , 1	Сіцилія
* <i>propter</i>	через	* <i>statuo</i> , <i>ui</i> , <i>utum</i> , 3	дивитись, враховува- ти, оцінювати, бути
<i>prudentia</i> , ae (f)	знання, наука, роз- судливість	<i>strictus</i> , a, um	зверненим
<i>pulvis</i> , <i>ĕris</i> n)	пил, глина	<i>stringo</i> , <i>strixi</i> , <i>stric-</i> <i>tum</i> , 3	вирішувати
* <i>punio</i> , 4	карати	<i>Syracusae</i> , arum (Pl., f)	вузький
<i>quidam</i> , <i>quaedam</i> , <i>quoddam</i>	деякий	<i>tardo</i> , 1	натягувати, зривати, торкатися
<i>quilibet</i> , <i>quaelibet</i> , <i>quodlibet</i>	який завгодно	<i>tempestas</i> , atis (f)	Сіракузи
<i>quisnam</i> , <i>quidnam</i>	хто ж, що ж	<i>tento</i> , 1	зволікати, бути по- вільним
<i>requiro</i> , <i>sivi</i> , <i>situm</i> , 3	відшукувати, намага- тися взнати	<i>timor</i> , oris (m)	час, період, буря
<i>scilicet</i>	зрозуміло, звичайно,	<i>turbo</i> , 1	спробувати, випробо- вувати
		<i>tute</i> = <i>tu</i>	страх
		<i>ulcus</i> , <i>ĕris</i> (n)	хвилювати
			ти
			болячка

ВПРАВИ

1. Проаналізуйте граматичні форми герундія. Визначте, від яких дієслів вони утворились:

ad cogitandum, *ad agendum*, *ad delectandum*, *ad audiendum*, *fabricandō*, *errandō*, *audiendō*, *tacendō*, *tardandō*, *dubitandō*, *eundō*, *cavendi*, *dolendi*, *timendi*, *vivendi*, *videndi*.

2. Провідмініяйте *orrignandus*, a, um.

3. Утворіть герундив від дієслів:

sileo (2), *tento* (1), *sano* (1), *utor* (3), *prohibeo* (2), *punio* (4).

4. Визначте в тексті *De Archimedis morte* форми герундія і герундива.

5. У першому реченні тексту *De Archimedis morte* замініть герундив на герундій.

6. У наступних реченнях замініть підрядні речення мети конструкціями з герундієм або з герундивом:

1. *Caesar multas naves paravit, ut in Britanniam proficisceretur.* 2. *Caesar legatum suum misit, ut loca cognosceret.*

32. LECTIO TRICESIMA ALTERA

НЕПРАВИЛЬНІ ДІЄСЛОВА

Дієслово *fero*, *tuli*, *latum*, *ferre* (нести)

При відмінюванні цього дієслова виступають дві основи: презентна *fer-* і перфектна *-tul-*. Основа супіна — *lat-*.

Indicativus

Praesens

Activum	Passivum	Activum	Passivum
S.		Pl.	
1. fero	feror	ferīmus	ferīmur
2. fers	ferris	fertis	ferimīni
3. fert	fertur	ferunt	feruntur

Imperfectum

1. ferebam	ferebar	ferebamus	ferebamur
2. ferebas	ferebaris	ferebatis	ferebamīni
3. ferebat	ferebatur	ferebant	ferebantur

Futurum I

1. feram	ferar	feremus	feremur
2. feres	fereris	feretis	feremīni
3. feret	feretur	ferent	ferentur

Perfectum, Plusquamperfectum i Futurum II утворюються правильно від осно-
ви **-tul-**.

Coniunctivus

Praesens coniunctivi Imperfectum coniunctivi

S.

1. feram	ferrem
2. feras i т. д.	ferres i т. д.

Perfectum i Plusquamperfectum coniunctivi утворюються правильно від осно-
ви **-tul-**.

Imperativus praesentis sing.: fer; pl.: ferte

Participium praesentis: ferens

Participium futuri: laturus, a, um

Infinitivus praesentis: ferre

» *perfecti*: tulisse

» *futuri*: laturus, a, um esse

На зразок **fero** відмінюються складені з ним дієслова:

aufēro, abstūli, ablatum, auferre	відносити
affēro, attūli, allatum, afferre	приносити
defēro, detūli, delatum, deferre	відносити
difēro, distūli, dillatum, differre	відкладати, відрізнитись
effēro, extūli, elatum, eferre	виносити
infēro, intūli, illatum, inferre	вносити
offēro, obtūli, oblatum, offerre	нести назустріч, пропонувати
praefēro, praetūli, praelatum, praeferre	давати перевагу
profēro, protūli, prolatum, proferre	виносити вперед
refēro, retūli, relatum, referre	відносити назад
transfēro, transtūli, translatum, transferre	переносити

Дієслово eo, ii, itum, ire (йти)

При відмінюванні цього дієслова чергуються дві основи: **e** та **i**. В формах, утворених від перфектної основи, два **i** зливаються в одне перед **-s** (*isti, istis, isse, issem*) і т. д.

Indicativus

S.

<i>Praesens</i>	<i>Imperfectum</i>	<i>Futurum I</i>	<i>Perfectum</i>	<i>Plusquamperfectum</i>	<i>Futurum II</i>
1. eo	ibam	ibo	ii	iëram	iëro
2. is	ibas	ibis	isti	iëras	iëris
3. it	ibat	ibit	iit	iërat	iërit

Pl.

1. imus	ibamus	ibîmus	iîmus	ieramus	ierîmus
2. itis	ibatis	ibîtis	istis	ieratis	ierîtis
3. eunt	ibant	ibunt	ierunt	iërant	iërint

Imperativus sing.: i; *pl.:* ite

Coniunctivus

<i>Praesens</i>	<i>Imperfectum</i>	<i>Perfectum</i>	<i>Plusquamperfectum</i>
-----------------	--------------------	------------------	--------------------------

S.

1. eam	irem	iërim	issem
2. eas	ires	iëris	isses
3. eat	iret	iërit	isset

Pl.

1. eamus	iremus	ierîmus	issemus
2. eatis	iretis	ierîtis	issetis
3. eant	irent	iërint	issent

Infinitivus praesentis: ire
 » *perfecti:* isse
 » *futuri:* iturus, a, um esse

У пасивному стані від цього дієслова зрідка вживаються лише форми 3-ї особи однини в розумінні безособових виразів:

Indicativus

<i>Praesens:</i> itur	<i>Perfectum:</i> itum est
<i>Imperfectum:</i> ibatur	<i>Plusquamperfectum:</i> itum erat
<i>Futurum:</i> ibîtur	<i>Futurum II:</i> itum erit

Coniunctivus

<i>Praesens:</i> eatur	<i>Perfectum:</i> itum sit
<i>Imperfectum:</i> iretur	<i>Plusquamperfectum:</i> itum esset

Дієслова, складені з eo

abeo, abii, abītum, abire	іти геть
adeo, adii, adītum, adire	приходити
circumeo, circumii, circumītum, circumire	обходити
coeo, coii, coītum, coire	сходитися разом
exeo, exii, exītum, exire	виходити
ineo, inii, inītum, inire	входити
pereo, perii, perītum, perire	гинути
prodeo, prodii, prodītum, prodire	виступати
redeo, redii, redītum, redire	повертатись
praetereo, praeterii, praeterītum, praeterire	проходити повз
transeo, transii, transītum, transire	переходити

Дієслова:

volo, volui, velle	хотіти
nolo, nolui, nolle	не хотіти
malo, malui, malle	воліти

Неправильності відмінювання цих дієслів помічаються в теперішньому часі та в інфінітиві: **nolo** походить з **non volo**; **malo** — з **magis volo**.

Indicativus

Praesens

	S.				Pl.	
1. volo	nolo	malo	volumus	nolūmus	malūmus	
2. vis	non vis	mavis	vultis	non vultis	mavultis	
3. vult	non vult	mavult	volunt	nolunt	malunt	

Imperfectum

1. volebam	nolebam	malebam
2. volebas	nolebas	malebas
3. volebat	nolebat	malebat і т. д.

Perfectum, Plusquamperfectum і Futurum II утворюються правильно від перфектної основи **volu-**, **nolu-**, **malu-**:

Perfectum: volui, nolui, malui...

Plusquamperfectum: volūram, noluēram, maluēram...

Futurum II: voluēris, noluēris, maluēris...

Coniunctivus

Praesens

	S.				Pl.	
1. velim	nolim	malim	velīmus	nolīmus	malīmus	
2. velis	nolis	malis	velītis	nolītis	malītis	
3. velit	nolit	malit	velint	nolint	malint	

Imperfectum

S.

1. vollem	nollem	malle
2. volles	nolles	malles
і т. д.		

Infinitivus praesentis: velle, nolle, malle
» *perfecti*: voluisse, maluisse, noluisse

Дієслово fio, factus sum, fiēri (робитися, траплятися)

I n d i c a t i v u s

Praesens   *Imperfectum*   *Futurum I*

S.

1. fio	fiēbam	fiam
2. fis	fiēbas	fies
3. fit	fiēbat	fiet

Pl.

1. fimus	fiēbamus	fiemus
2. fitis	fiēbatis	fietis
3. fiunt	fiēbant	fient

Perfectum, *Plusquamperfectum* і *Futurum II* утворюються правильно від форми *factus* + дієслово *esse* в *Praesens*, *Imperfectum* і *Futurum I*.

Дієслово edo, edi, esum, edēre (esse) — їсти

Praesens   *Imperfectum*   *Futurum I*

S.

1. edo	edebam	edam
2. es (edis)	edebas	edes
3. est (edit)	edebat	edet

Pl.

1. edīmus	edebamus	edemus
2. edītis	edebatis	edetis
3. edunt	edebant	edent

НЕДОСТАТНІ ДІЄСЛОВА

Недостатніми називаються дієслова, від яких вживаються лише деякі форми. Найуживаніше з них: **inquam** (я говорю).

Praesens indicativi

S.

Pl.

1. inquam	—
2. inquis	—
3. inquit	inquiunt

Perfectum indicativi: inquit

Futurum I indicativi: inquies, inquiet

aio (я кажу, я стверджую)

Praesens indicativi: aio, ais, ait, —, —, aiunt

Perfectum indicativi: ait

Imperfectum indicativi: aiebam і т. д.

Дієслова, що мають лише форми системи перфекта:

<i>Perfectum indicativi activi</i>	<i>Supinum</i>	<i>Infinitivus</i>
coepi (я почав)	coeptum	coepisse
odi (я ненавиджу)	—	odisse
memini (я пам'ятаю)	—	meminisse

Від дієслова **memini** утворюються також форми *Imperativus futuri: memento, mementote* (пам'ятай, пам'ятайте).

БЕЗОСОБОВІ ДІЄСЛОВА

Безособові дієслова вживаються тільки в 3-й особі однини та в інфінітиві. Вони поділяються на групи:

1. Безособові дієслова, які є відокремленими формами 3-ї особи однини звичайних дієслів, що мають й інші особові форми. Безособові форми таких дієслів найчастіше означають явища природи: *fulget, fulsit* < *fulgēre* (блискає блискавка); *tonat, tonuit* < *tonare* (гримить грим).

2. Дієслова, які завжди вживаються безособово: *decet, decuit* < *decere* (слід); *libet, libuit* < *libere* (бажано, хочеться); *licet, licuit* < *licere* (дозволено); *oportet, oportuit* < *oportere* (слід).

3. Дієслова, які мають в безособовій формі інше значення, ніж в особовій. Наприклад: *constat, constitit* (відомо) < *constare* (стояти, складатися); *accidit, accidit* (трапляється) < *accidēre* (падати); *praestat, praestitit* (краще) < *praestare* (стояти попереду).

ТЕКСТИ

Прочитайте і перекладіть:

1. *Volens — nolens.* 2. *Nolo ego meti, malo amari.* 3. *Vivimus non ut volumus, sed ut possimus.* 4. *Multa eveniunt homini, quae vult, quae non vult.* 5. *Dic mihi, utrum malis nunquam nasci, an nasci moriturus.* 6. *Aliena vitia reprehendi quisque mavult, quam sua.* 7. *Si vis felix esse, esto!* 8. *Si vis amari, ama!* 9. *Stultum facit fortuna, quem vult perdere.* 10. *Sic transit gloria mundi!* 11. *Factum abiit, monumenta manent.* 12. *Omnia mutantur, nihil interit.* 13. *Pereat tristitia, pereant dolores!* 14. *Bellum volumus, sed omnes impetus hostium propulsabimus.* 15. *I, bone, quo virtus tua te vocat.* 16. *Abeunt omnes domum.* 17. *Quae volumus, id libenter credimus.* 18. *Fiat lux!* 19. *Anni eunt, more modoque fluentis aquae (Ovid.).* 20. *Iram populi ferre non potero, si in exilium ieris (Cic.).* 21. *Quod sors feret, fer animo aequo.* 22. *Nescimus, quid alter dies ferat.* 23. *Homo fortis res adversas constanti animo fert et in rebus adversis alteram sortem sperat.* 24. *Virtus tibi non auferetur, nisi a te ipso.* 25. *Qualis artifex pereo!* 26. *Abite ab oculis.*

Aesopus aliquando Athenis ibat, multa secum cogitans. Subito viator quidam ei obviam iens: «Quot horas,— inquit,— usque ad urbem ibo?» Aesopus nihil respondit. Postquam ille iratus aliquantum prodiit, Aesopus, qui euntem observaverat, magna voce: «Duas horas ibis, amice.» Tum ille: «Cur,— inquit,— non statim respondisti.» Et Aesopus: «Nunc tantum video te celeriter ire posse».

СЛОВА ДО ТЕКСТІВ

abeo, ii, itum, ire	відходити, зникати	meto, messui, messum, 3	косити, зривати
* aequus, a, um	рівний	obviam	назустріч
Aesopus, i (m)	Езоп	* observo, 1	спостерігати, поважати
* artifex, icis (m)	актор	* perdo, didi, ditum, 3	губити
aufēro, abstūli, ablatum, auferre	вносити, викрадати	* propulso, 1	відкидати, відбивати
* consto, stiti, staturus, 1	стояти твердо, погоджуватись	prodeo, ii, itum, ire	виходити, виступати, виявлятись
* constans, ntis	постійний, незламний	reprehendo, prehendi, prehensum, 3	затримувати, утримувати, засуджувати
exilium, ii (n)	вигнання, заслання	* sors, sortis (f)	доля, жереб, частина
evenio, veni, ventum, 4	виходити, з'являтись	subito	раптово, несподівано
fluo, xi (xum), 3	текти, йти	statim	негайно
* intereo, ii, itum, ire	гинути	* transeo, ii, itum, ire	проходити
impetus, us (m)	натиск, наступ	* tristitia, ae (f)	сум
libenter	охоче	uter, utra, utrum	який з двох
* lux, lucis (f)	світло	* viator, oris (m)	подорожній
* malo, malui, —, male	дуже хотіти		

ВПРАВИ

- Проаналізуйте дієслівні форми і утворіть форму інфінітива: volens, nolens, nolo, malo, possumus, vult, malis, mavult, vis, transit, abiit, intērit, pereat, nolumus, i, abeunt, eunt, potēro, iēris, feret, fer, ferat, fert, pereo.
- Провідмініяйте дієслова malo, pereo, posse в Imperfectum і Futurum I indicativi activi.
- Провідмініяйте дієслово eo, ii, itum, ire в Perfectum, Plusquamperfectum і Futurum II indicativi activi.
- Утворіть Participium praesentis activi від дієслів volo, nolo, eo, fero. Провідмініяйте їх.
- Дайте відповіді на питання (одним словом і цілим реченням):
1. Quis est Aesopus? 2. Unde Aesopus ibat? 3. Quis ei obviam ibat? 4. Quid viator quaesivit? 5. Aesopus responditne ad quaestionem? 6. Cur Aesopus statim non respondit?
- У реченні Nunc tantum video te celeriter ire posse знайдіть зворот Accusativus cum infinitivo.
- Визначте, від яких латинських слів утворюються українські похідні слова: трансляція, транспорт, транзит, волонтаризм, ремісія, конференція, традиція, ініціатива.

ДОДАТОК ДО ОСНОВНОГО КУРСУ

СЛОВОТВІР

У латинській мові існують два засоби словотвору: словоскладення, при якому з двох (або більше) основ утворюються нові слова; афіксація, при якій нові слова утворюються за допомогою словотворчих морфем (префіксів і суфіксів).

СЛОВОСКЛАДАННЯ

Словоскладанням називається такий спосіб словотвору, при якому нові слова утворюються за допомогою поєднання двох (або більше) слів в одне слово.

Утворення іменників

- а) з іменника і дієслівної основи: *agricōla* — землероб (*ager, agri m* — поле, *colō, 3* — обробляти); *signifer* — прапороносець (*signum, i n* — прапор, *fero* — нести);
- б) з двох іменників: *agricultura* — землеробство (*ager, agri m* — поле, *cultura, ae f* — обробка);
- в) з прикметника та іменника: *magnānīmus* — великодушний (*magnus, a, um* — великий, *anīmus, i m* — дух);
- г) з числівника та іменника: *decemvir* — децемвір, колегія із десяти чоловік (*decem* — десять, *vir, i m* — муж);
- д) з прийменника та іменника: *cognomen* — прізвище (*con* — з, *nomēn, īnis n* — ім'я).

Утворення дієслів

- а) з іменника та дієслова: *animadverto, 3* — звертати увагу (*anīmus, i m* — дух, *adverto, 3* — звертати);
- б) з прислівника та дієслова: *benedico, 3* — хвалити, добре говорити (*bene* — добре, *dico, 3* — говорити).

Цей спосіб словотвору мало поширений у латинській мові.

АФІКСАЦІЯ

Афіксацією називається такий спосіб словотвору, при якому нові слова утворюються за допомогою афіксів (суфіксів та префіксів).

Префіксація

Прийменники та префікси у латинській мові походять від прислівників, які вживались як з дієсловами, так і з іменниками для уточнення. Значення латинських префіксів у більшості співпадає із значенням відповідних прийменників.

Найбільш уживані префікси та їх значення:

a-, abs- — віддалення: *abstrāho, 3* — відволікати (*abs + trāho*). Пор.: *укр.* абстракція; *англ.* abstract; *нім.* Abstraktion; *фр.* abstraction; *ісп.* abstraccion;

ad- — наближення, приєднання: *adapto, 1* — пристосовувати (*ad + apto*), *accumūlo, 1* — накоплювати (*ad + cumulo*). Пор.: *укр.* акумуляція; *англ.* adapt, accumulate; *нім.* adaptieren; *фр.* adapter, accumuler; *ісп.* acumular;

con- (co-) — сукупність дії: *compono*, 3 — складати (con + pono); *constituo*, 3 — встановлювати (con + statuo). Пор.: *укр.* конституція; *англ.* constitution; *фр.* constituer, constitution;

de- — відділення: *depono*, 3 — відкладати (de + pono); *deformo*, 1 — спотворити (de + formo). Пор.: *укр.* деформація; *фр.* déposer, deformer;

dis-, di- — розділення: *dispono*, 3 — розташовувати (dis + pono). Пор.: *укр.* диспозиція; *англ.* disposition; *фр.* disposition;

e- (ex) — рух назовні: *expono*, 3 — викладати (ex + pono); *exporto*, 1 — вивозити (ex + porto). Пор.: *укр.* експорт; *англ.* export; *нім.* Export; *фр.* exporter;

in- — рух всередину або на предмет: *importo*, 1 — ввозити (in + porto). Пор.: *укр.* імпорт; *англ.* import; *нім.* Import; *фр.* importer;

inter- — положення між: *intervallum* — проміжок (inter + vallum), *intellĕgo*, 3 — розуміти (inter + lego). Пор.: *укр.* інтелект; *нім.* Intellekt; *фр.* intervalle, intellect, intellectuel;

ob- — рух назустріч, протидія: *obstruo*, 3 — нагромаджувати, зводити (ob + struo), *oppono*, 3 — протиставляти (ob + pono). Пор.: *укр.* обструкція, опозиція; *англ.* oppose; *нім.* opponieren; *фр.* obstruer, opposer;

per- — рух через щось, доведення до кінця: *perficio*, 3 — здійснювати, закінчувати (per + facio), *permaneo*, 2 — продовжувати (per + maneo). Пор.: *укр.* перманентний; *англ.* permanent; *фр.* permanent;

prae- — положення попереду: *praepono*, 3 — ставити попереду (prae + pono), *praedico*, 3 — оголошувати, пророкувати (prae + dico). Пор.: *англ.* predict; *фр.* prédire;

pro- — рух вперед: *prodūco*, 3 — виводити (pro + dūco). Пор.: *укр.* продукція; *англ.* product; *нім.* Produktion, *фр.* production;

re- — рух назад, повторюваність дії: *redūco*, 3 — відводити назад (re + dūco), *reparō*, 1 — поновлювати (re + paro). Пор.: *укр.* репарація; *фр.* réparer;

se- — відділення: *separō*, 1 — відділяти (se + paro). Пор.: *укр.* сепаратизм; *англ.* separate; *нім.* Se aratismus; *фр.* séparer;

sub-, sus-, su- — знаходження під чимось: *subduco*, 3 — відводити, забирати (sub + dūco), *suppono*, 3 — підставляти (sub + pono);

trans- — рух через: *transporto*, 1 — перевозити (trans + porto). Пор.: *укр.* транспорт; *англ.* transport; *нім.* Transport; *фр.* transporter.

При утворенні нових слів кінцеві приголосні префіксів часто асимілюються повністю або частково. Наприклад, повністю асимілюється в префіксах кінцевий приголосний d перед початковими приголосними s, f, g, n, r основи. Асимілюються також приголосні b та g, а кінцевий префікса p перед b, r переходить в m або повністю асимілюється перед приголосними l, g, m.

Латинські префікси широко використовуються новими мовами для утворення нових слів з латинсько-грецькими коренями: *детонатор*, *продукт*, *реконструкція*, *ревізія*, *акліматизація*, *транспорт*, *демилітаризація*, *дефект*, *репродукція*, *колектив*, *апаратура*, *конференція* та ін.

Фонетичні зміни, що відбуваються у латинських словах при префіксації, як правило, зберігаються при запозиченні цих слів новими мовами. В українській мові подвоєння приголосних в запозичених словах у більшості випадків не зберігається.

Суфіксація

У латинській мові за допомогою суфіксів утворюються:

іменники, які походять від дієслівних основ, основ іменників та прикметників;

прикметники, які походять від основ іменників та від дієслівних основ.

У словотворі дієслів суфікси використовуються зрідка.

СУФІКСИ ІМЕННИКІВ

I відміна

1. Від основи інфекта дієслова + *antia*, *entia* утворюються іменники жіночого роду I відміни, що означають якість або стан: *scientia*, ae (f) — наука, знання; *ignorantia*, ae (f) — незнання. Пор.: *англ.* science, ignorance; *нім.* Ignoranz; *фр.* science, ignorance.

2. Від основи супіна дієслова + *tura*, *sura* утворюються іменники жіночого роду I відміни, що означають дію або результат дії: *scriptura*, ae (f) — твір; *sensura*, ae (f) — критика. Пор.: *англ.* scripture, censure; *нім.* Signatur, Zensur; *фр.* écriture, censure.

3. Від основи іменника + *ina* утворюються іменники жіночого роду, що означають мистецтво або заняття: *medicina*, *ae* (f) — медицина. Пор.: *укр.* медицина; *англ.* medicine; *нім.* Medizin; *фр.* médecine.

4. Від основи іменника + *ista* утворюються іменники чоловічого роду I відміни, що означають діючу особу: *citharista*, *ae* (m) — той, що грає на кіфарі, кіфарист. Пор.: *укр.* соці ліст; *англ.* social; *нім.* Socialist; *фр.* socialiste.

5. Від основи прикметника + *ia* утворюються іменники I відміни жіночого роду, що означають якість: *perfidia*, *ae* (f) — вирокометство. Пор.: *англ.* perfidy; *фр.* perfidie.

6. Від основи іменника + *ōla, ūla* утворюються іменники, що означають зменшеність: *particūla*, *ae* (f) — частинка. Пор.: *англ.* particle; *нім.* Partikel; *фр.* particule.

II відміна

1. Від основи інфекта дієслова + *ium* утворюються іменники середнього роду II відміни, що означають дію: *studium*, *ii* (n) — прагнення. Пор.: *англ.* study; *нім.* Studium; *фр.* étude.

2. Від основи інфекта дієслова + *mentum* утворюються іменники середнього роду II відміни, що означають результат дії: *ornamentum*, *i* (n) — прикрашення. Пор.: *укр.* орнамент; *англ.* ornament; *нім.* Ornament; *фр.* ornement.

3. Від основи супіна + *torium, sorium* утворюються іменники середнього роду II відміни, що означають місце дії: *auditorium*, *ii* (n) — аудиторія, зал для судових засідань. Пор.: *укр.* аудиторія; *англ.* auditorium; *фр.* auditorium.

4. Від основи іменника + *arius* утворюються іменники чоловічого роду II відміни, що означають професію: *bibliothecarius*, *ii* (m) — бібліотекар. Пор.: *укр.* бібліотекар, секретар; *англ.* secretary; *нім.* Sekretar; *фр.* bibliothécaire.

5. Від основи іменника + *arium* утворюються іменники середнього роду II відміни, що означають сховище: *granarium*, *ii* (n) — комора. Пор.: *англ.* granary; *фр.* grenier.

6. Від основи іменника + *ulus, culus (um), ellum, ullus (um)* утворюються іменники чоловічого та середнього родів II відміни, які означають зменшеність: *hortūlus*, *i* (m) — садок; *articūlus*, *u* (m) — член; *castellum*, *i* (n) — укріплення. Пор.: *укр.* артикль; *англ.* article, castle; *нім.* Kastel; *фр.* article, château.

III відміна

1. Від основи інфекта дієслова + *io* утворюються іменники жіночого роду III відміни, що означають результат дії: *legio, onis* (f) — легіон. Пор.: *укр.* легіон; *англ.* legion; *нім.* Legion; *фр.* légion.

2. Від основи супіна + *tio, sio* утворюються іменники жіночого роду III відміни, що означають дію: *actio, onis* (f) — дія; *diffusio, onis* (f) — розповсюдження. Пор.: *укр.* акція; *англ.* action, diffusion; *нім.* Aktion, Diffusion; *фр.* action, diffusion.

3. Від основи супіна + *tor, sor* утворюються іменники чоловічого роду III відміни, що означають діючу особу: *doctor, oris* (m) — вчитель; *sensor, oris* (m) — критик, цензор. Пор.: *укр.* доктор, цензор; *англ.* doctor, sensor; *нім.* Doktor, Zensor; *фр.* docteur, senseur.

4. Від основи інфекта дієслова + *men* утворюються іменники середнього роду III відміни, що означають результат дії: *volumen, inis* (n) — сувій, том. Пор.: *англ.* volume, *фр.* volume.

5. Від основи інфекта дієслова + *or* утворюються іменники чоловічого роду III відміни, що означають стан: *dolor, oris* (m) — скорбота. Пор.: *англ.* dolour; *фр.* douleur.

6. Від основи прикметника + *tas* утворюються іменники жіночого роду, що означають якість або стан: *qualitas, atis* (f) — якість. Пор.: *англ.* quality; *нім.* Qualität; *фр.* qualité.

7. Від основи іменника + *tus* утворюються іменники жіночого роду III відміни, які означають якість або стан: *virtus, utis* (f) — мужність. Пор.: *англ.* vertu; *фр.* vertu.

8. Від основи прикметника + *tudo* утворюються іменники жіночого роду III відміни, що означають якість або властивість: *amplitudo, inis* (f) — величина. Пор.: *укр.* амплітуда; *англ.* amplitude; *нім.* Amplitude; *фр.* amplitude.

9. Від основи прикметника + *tas* утворюються іменники жіночого роду III відміни, що означають якість: *universitas, atis* (f) — цілісність, сукупність. Пор.: *укр.* університет; *англ.* university; *нім.* Universität; *фр.* université.

IV та V відміни іменників

1. Від основи супіна дієслова + *tus, us* утворюються іменники IV відміни, що означають дію: *cantus, us* (m) — спів; *casus, us* (m) — падіння, випадок, відмінок. Пор.: *укр.* казус; *англ.* chant, case; *нім.* Kasus; *фр.* chant, cas.

2. Від основи іменника + *atus* утворюються іменники IV відміни, що означають діючу особу: *magistratus, us (m)* — представник влади. Пор.: *англ. magistrate; нім. Magistrat; фр. magistrat.*

3. Від основи прикметника + *ties* утворюються іменники V відміни жіночого роду, що означають якість: *durities, ei (f)* — жорстокість.

Суфікси прикметників I — II відмін

1. Від основи інфекта дієслова + *bundus, a, um* утворюються прикметники чоловічого, жіночого та середнього родів: *vagabundus, a, um* — той, що бродить. Пор.: *англ. vagabond; нім. Vagabund; фр. vagabond.*

2. Від основи перфекта дієслова + *cundus, a, um* утворюються прикметники чоловічого, жіночого та середнього родів, що означають якість: *fecundus, a, um* — родючий. Пор.: *англ. fecund; фр. fécond.*

3. Від основи інфекта + *idus, a, um* утворюються прикметники чоловічого, жіночого та середнього родів, що означають якість: *validus, a, um* — здоровий. Пор.: *укр. інвалід; англ. valid; нім. Invalid; фр. valide.*

4. Від основи інфекта + *ulus, a, um* утворюються прикметники чоловічого, жіночого та середнього родів, що означають схильність: *credulus, a, um* — довірливий. Пор.: *фр. crédule.*

5. Від основи іменника + *eus, a, um* утворюються прикметники чоловічого, жіночого та середнього родів, що означають речовину: *aureus, a, um* — золотий.

6. Від основи іменника + *osus, a, um* утворюються прикметники чоловічого, жіночого та середнього родів із значенням достатку: *generosus, a, um* — благородний. Пор.: *англ. generous; нім. generos; фр. genereux.*

7. Від основи іменника + *lentus, a, um* утворюються прикметники чоловічого, жіночого та середнього родів із значенням достатку: *opulentus, a, um* — багатий, рясний. Пор.: *англ. opulentus; нім. opulent; фр. opulent.*

8. Від основи іменника + *tus, a, um* утворюються прикметники чоловічого, жіночого та середнього родів, що означають володіння ознакою: *barbatus, a, um* — бородатий.

9. Від основи іменника + *ius, a, um, agius, a, um* утворюються прикметники чоловічого, жіночого та середнього родів, що означають ознаку або належність: *regius, a, um* — царський; *agrus, a, um* — земельний. Пор.: *укр. аграрний; нім. agrar; фр. agraire.*

10. Від основи іменника + *icus, a, um* утворюються прикметники чоловічого, жіночого та середнього родів із значенням якості або належності: *metallicus, a, um* — металічний. Пор.: *укр. металічний; англ. metallic; фр. métallique.*

11. Від основи іменника + *anus, a, um; inus, a, um* утворюються прикметники чоловічого, жіночого та середнього родів із значенням якості або належності: *Romanus, a, um* — римський; *Latinus, a, um* — латинський. Пор.: *укр. римський, латинський; англ. Roman, latin; нім. Roman, Latein; фр. romain, latin.*

12. Від основи іменника + *tivus, a, um; sivus, a, um* утворюються прикметники чоловічого, жіночого та середнього родів, що означають ознаку: *activus, a, um* — активний, діяльний, дійсний; *passivus, a, um* — сприйнятливий, пасивний. Пор.: *укр. актив, пасив; англ. active, passive; нім. aktiv, passiv; фр. actif, passif.*

Суфікси прикметників III відміни

1. Від основи інфекта дієслова + *ax (acis)* утворюються прикметники одного закінчення: *loquax* — балакучий.

2. Від основи інфекта + *ilis, bilis* утворюються прикметники двох закінчень із значенням якості або стану: *fragilis, e* — ламкий; *mobilis, e* — рухливий. Пор.: *англ. fragile, mobile; фр. fragile, mobile.*

3. Від основи іменника + *ilis* утворюються прикметники двох закінчень: *hostilis, e* — ворожий. Пор.: *англ. hostile; фр. hostile.*

4. Від основи прикметника + *elis, alis* утворюються прикметники дво- закінчень, що означають якість або належність: *crudelis, e* — жорстокий; *finalis, e* — кінцевий. Пор.: *укр. фінальний; англ. cruel, final; нім. Finalsatz; фр. cruel, final.*

5. Від основи іменника + *aris* утворюються прикметники двох закінчень із значенням якості або належності: *popularis, e* — народний; *singularis, e* — одиничний. Пор.: *укр. популярний; англ. popular, singular; нім. populär, singulär; фр. populaire, singulier.*

ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ ДІЄСЛІВНИХ ФОРМ

Дієвідміна	Praesens	Infinitivus	Perfectum	Supinum
I	laudo	laudare	laudavi	laudatum
II	moneo	monere	monui	monitum
III	dico	dicere	dixi	dictum
IIIa	capio	capere	cepi	ceptum
IV	audio	audire	audivi	auditum

INDICATIVUS

I   II   III   IIIa   IV

A c t i v u m

Praesens

S.

1. laudo	moneo	dico	capio	audio
2. laudas	mones	dicis	capis	audis
3. laudat	monet	dicit	capit	audit

Pl.

1. laudamus	monemus	dicimus	capimus	audimus
2. laudatis	monetis	dicitis	capitis	auditis
3. laudant	monent	dicunt	capiunt	audiunt

Imperfectum

S.

1. laudabam	monebam	dicebam	capiebam	audiebam
2. laudabas	monebas	dicebas	capiebas	audiebas
3. laudabat	monebat	dicebat	capiebat	audiebat

Pl.

1. laudabamus	monebamus	dicebamus	capiebamus	audiebamus
2. laudabatis	monebatis	dicebatis	capiebatis	audiebatis
3. laudabant	monebant	dicebant	capiebant	audiebant

Futurum I

S.

1. laudabo	monebo	dicam	capiam	audiam
2. laudabis	monebis	dices	capies	audies
3. laudabit	monebit	dicet	capiet	audiet

Pl.

1. laudabimus	monebimus	dicemus	capiemus	audiemus
2. laudabitis	monebitis	dicetis	capietis	audietis
3. laudabunt	monebunt	dicent	capient	audient

Perfectum

S.

1. laudavi	monui	dixi	cepi	audivi
2. laudavisti	monuisti	dixisti	cepisti	audivisti
3. laudavit	monuit	dixit	cepit	audivit

Pl.

1. laudavimus	monuimus	diximus	cepimus	audivimus
2. laudavistis	monuistis	dixistis	cepistis	audivistis
3. laudaverunt	monuerunt	dixerunt	ceperunt	audiverunt

Plusquamperfectum

S.

1. laudavěram	monuěram	dixěram	cepěram	audivěram
2. laudavěras	monuěras	dixěras	cepěras	audivěras
3. laudavěrat	monuěrat	dixěrat	cepěrat	audivěrat

Pl.

1. laudaveramus	monueramus	dixeramus	ceperamus	audiveramus
2. laudaveratis	monueratis	dixeratis	ceperatis	audiveratis
3. laudavěrant	monuěrant	dixěrant	cepěrant	audivěrant

Futurum II

S.

1. laudavěro	monuěro	dixěro	cepěro	audivěro
2. laudavěris	monuěris	dixěris	cepěris	audivěris
3. laudavěrit	monuěrit	dixěrit	cepěrit	audivěrit

Pl.

1. laudaverimus	monuerimus	dixerimus	ceperimus	audiverimus
2. laudaveritis	monueritis	dixeritis	ceperitis	audiveritis
3. laudavěrint	monuěrint	dixěrint	cepěrint	audivěrint

CONIUNCTIVUS

Praesens

S.

1. laudem	moneam	dicam	capiam	audiam
2. laudes	moneas	dicas	capias	audias
3. laudet	moneat	dicat	capiat	audiat

Pl.

1. laudemus	moneamus	dicamus	capiamus	audiamus
2. laudetis	moneatis	dicatis	capiatis	audiatis
3. laudent	moneant	dicant	capiant	audiant

Imperfectum

S.

1. laudarem	monerem	dicěrem	capěrem	audirem
2. laudares	moneres	dicěres	capěres	audires
3. laudaret	moneret	dicěret	capěret	audiret

Pl.

1. laudaremus	moneremus	dicěremus	caperemus	audiremus
2. laudaretis	moneretis	dicěretis	caperetis	audiretis
3. laudarent	monerent	dicěrent	capěrent	audirent

Perfectum

S.

1. laudavērim	monuērim	dixērim	cepērim	audivērim
2. laudavēris	monuēris	dixēris	cepēris	audivēris
3. laudavērit	monuērit	dixērit	cepērit	audivērit

Pl.

1. laudaverīmus	monuerīmus	dixerīmus	ceperīmus	audiverīmus
2. laudaverītis	monuerītis	dixerītis	ceperītis	audiverītis
3. laudavērīnt	monuerīnt	dixerīnt	ceperīnt	audiverīnt

Plusquamperfectum

S.

1. laudavissem	monuissem	dixissem	cepissem	audivissem
2. laudavisses	monuisses	dixisses	cepisses	audivisses
3. laudavisset	monuisset	dixisset	cepisset	audivisset

Pl.

1. laudavissemus	monuissemus	dixissemus	cepissemus	audivissemus
2. laudavissetis	monuissetis	dixissetis	cepissetis	audivissetis
3. laudavissent	monuissent	dixissent	cepissent	audivissent

IMPERATIVUS

Praesens

S.

2. lauda!	monē!	dice! *	cape!	audi!
-----------	-------	---------	-------	-------

Pl.

2. laudate!	monete!	dicite!	capite!	audite!
-------------	---------	---------	---------	---------

Futurum

S.

2. laudato!	moneto!	dicito!	capito!	audito!
3. laudato!	moneto!	dicito!	capito!	audito!

Pl.

2. laudatote!	monetote!	dicite!	capite!	audite!
3. laudantō!	monentō!	dicuntō!	capiantō!	audiuntō!

INDICATIVUS

Passivum

Praesens

S.

1. laudor	moneor	dicor	capior	audior
2. laudaris	moneris	dicēris	capēris	audiris
3. laudatur	monetur	dicītur	capītur	auditur

Pl.

1. laudamur	monemur	dicīmur	capīmur	audimur
2. laudamīni	monemīni	dicimīni	capimīni	audimīni
3. laudantur	monentur	dicuntur	capiuntur	audiuntur

* 2-а особа однини Imperativus praesentis від дієслів III дієвідміни найчастіше закінчується на -e: scribe, mitte, crede.

Imperfectum

S.

1. laudabar	monebar	dicebar	capiebar	audiebar
2. laudabaris	monebaris	dicebaris	capiebaris	audiebaris
3. laudabatur	monebatur	dicebatur	capiebatur	audiebatur

Pl.

1. laudabamur	monebamur	dicebamur	capiebamur	audiebamur
2. laudabamini	monebamini	dicebamini	capiebamini	audiebamini
3. laudabantur	monebantur	dicebantur	capiebantur	audiebantur

Futurum I

S.

1. laudabor	monebor	dicar	capiar	audiar
2. laudaberis	moneberis	diceris	capieris	audieris
3. laudabitur	monebitur	dicetur	capietur	audietur

Pl.

1. laudabimur	monebimur	dicemur	capiemur	audiemur
2. laudabimini	monebimini	dicemini	capiemini	audiemini
3. laudabuntur	monebuntur	dicentur	capientur	audientur

Perfectum

S.

1. laudatus, a, um sum	monitus, a, um sum	dictus, a, um sum	auditus, a, um sum
2. laudatus, a, um es	monitus, a, um es	dictus, a, um es	auditus, a, um es
3. laudatus, a, um est	monitus, a, um est	dictus, a, um est	auditus, a, um est

Pl.

1. laudati, ae, a sumus	moniti, ae, a sumus	dicti, ae, a sumus	auditi, ae, a sumus
2. laudati, ae, a estis	moniti, ae, a estis	dicti, ae, a estis	auditi, ae, a estis
3. laudati, ae, a sunt	moniti, ae, a sunt	dicti, ae, a sunt	auditi, ae, a sunt

Plusquamperfectum

S.

1. laudatus, a, um eram	monitus, a, um eram	dictus, a, um eram	auditus, a, um eram
2. laudatus, a, um eras	monitus, a, um eras	dictus, a, um eras	auditus, a, um eras
3. laudatus, a, um erat	monitus, a, um erat	dictus, a, um erat	auditus, a, um erat

Pl.

1. laudati, ae, a eramus	moniti, a, um eramus	dicti, ae, a eramus	auditi, ae, a eramus
2. laudati, ae, a eratis	moniti, a, um eratis	dicti, ae, a eratis	auditi, ae, a eratis
3. laudati, ae, a erant	moniti, a, um erant	dicti, ae, a erant	auditi, ae, a erant

Futurum II

S.

1. laudatus, a, um ero	monitus, a, um ero	dictus, a, um ero	auditus, a, um ero
2. laudatus, a, um eris	monitus, a, um eris	dictus, a, um eris	auditus, a, um eris
3. laudatus, a, um erit	monitus, a, um erit	dictus, a, um erit	auditus, a, um erit

Pl.

1. laudati, ae, a erimus	moniti, ae, a erimus	dicti, ae, a erimus	auditi, ae, a erimus
2. laudati, ae, a eritis	moniti, ae, a eritis	dicti, ae, a eritis	auditi, ae, a eritis
3. laudati, ae, a erunt	moniti, ae, a erunt	dicti, ae, a erunt	auditi, ae, a erunt

CONIUNCTIVUS

Passivum

Praesens

S.

1. lauder	monear	dicar	capiar	audiar
2. lauderis	monearis	dicaris	capiaris	audiaris
3. laudetur	moneatur	dicatur	capiatur	audiatur

Pl.

1. laudemur	moneamur	dicamur	capiamur	audiamur
2. laudemini	moneamini	dicamini	capiamini	audiamini
3. laudentur	moneantur	dicantur	capiantur	audiantur

Imperfectum

S.

1. laudarer	monerer	dicerer	caperer	audirer
2. laudareris	monereris	dicereris	capereris	audireris
3. laudaretur	moneretur	diceretur	caperetur	audiretur

Pl.

1. laudaremur	moneremur	diceremur	caperemur	audiremur
2. laudaremini	moneremini	diceremini	caperemini	audiremini
3. laudarentur	monerentur	dicerentur	caperentur	audirentur

Perfectum

S.

1. laudatus, a, um sim	monitus, a, um sim	dictus, a, um sim	auditus, a, um sim
2. laudatus, a, um sis	monitus, a, um sis	dictus, a, um sis	auditus, a, um sis
3. laudatus, a, um sit	monitus, a, um sit	dictus, a, um sit	auditus, a, um sit

Pl.

1. laudati, ae, a simus	moniti, ae, a simus	dicti, ae, a simus	auditi, ae, a simus
2. laudati, ae, a sitis	moniti, ae, a sitis	dicti, ae, a sitis	auditi, ae, a sitis
3. laudati, ae, a sint	moniti, ae, a sint	dicti, ae, a sint	auditi, ae, a sint

Plusquamperfectum

S.

1. laudatus, a, um essem	monitus, a, um essem	dictus, a, um essem	auditus, a, um essem
2. laudatus, a, um esses	monitus, a, um esses	dictus, a, um esses	auditus, a, um esses
3. laudatus, a, um esset	monitus, a, um esset	dictus, a, um esset	auditus, a, um esset

Pl.

1. laudati, ae, a essemus	moniti, ae, a essemus	dicti, ae, a essemus	auditi, ae, a essemus
2. laudati, ae, a essetis	moniti, ae, a essetis	dicti, ae, a essetis	auditi, ae, a essetis
3. laudati, ae, a essent	moniti, ae, a essent	dicti, ae, a essent	auditi, ae, a essent

PARTICIPIA

Participium praesentis activi

laudans	monens	dicens	capiens	audiens
---------	--------	--------	---------	---------

Participium perfecti passivi

laudatus, a, um	monitus, a, um	dictus, a, um	captus, a, um	auditus, a, um
-----------------	----------------	---------------	---------------	----------------

Participium futuri activi

laudaturus, a, um	moniturus, a, um	dicturus, a, um	capturus, a, um	auditurus, a, um
-------------------	------------------	-----------------	-----------------	------------------

Participium futuri passivi

laudandus, a, um	monendus, a, um	dicendus, a, um	capiendus, a, um	audiendus, a, um
------------------	-----------------	-----------------	------------------	------------------

INFINITIVI

A c t i v u m

Præsentis

laudare   monere   dicere   capere   audire

Perfecti

laudavisse   monuisse   dixisse   cepisse   audivisse

Futuri

laudaturus, a,   moniturus, a,   dicturus, a,   capturus, a,   auditurus, a,
um esse   um esse   um esse   um esse   um esse

P a s s i v u m

Præsentis

laudari   moneri   dici   capi   audiri

Perfecti

laudatus, a, um esse   monitus, a, um esse   dictus, a, um esse   captus, a, um esse   auditus, a, um esse

Futuri

laudatum iri   monitum iri   dictum iri   captum iri   auditum iri

SUM, FUI — ESSE

I n d i c a t i v u s

Præsens

Imperfectum

Futurum I

S.

1. sum	eram	ero
2. es	eras	eris
3. est	erat	erit

Pl.

1. sumus	eramus	erimus
2. estis	eratis	eritis
3. sunt	erant	erunt

Perfectum

Plusquamperfectum

Futurum II

S.

1. fui	fuëram	fuëro
2. fuisti	fuëras	fuëris
3. fuit	fuërat	fuërit

Pl.

1. fuimus	fuëramus	fuërimus
2. fuistis	fuërat	fuëritis
3. fuerunt	fuërant	fuërint

C o n j u n c t i v u s

Præsens

Imperfectum

Perfectum

Plusquamperfectum

S.

1. sim	essem	fuërim	fuissem
2. sis	esses	fuëris	fuissetis
3. sit	esset	fuërit	fuisset

Pl.

1. simus	essemus	fuërimus	fuissemus
2. sitis	essetis	fuëritis	fuissetis
3. sint	essent	fuërint	fuisset

НАЙВАЖЛИВІШІ ПРАВИЛА ЛАТИНСЬКОГО ВІРШУВАННЯ

Принцип латинського віршування полягає в чергуванні довгих і коротких складів. Короткий склад позначають знаком $\cup$, а довгий знаком $—$.

Найменшою одиницею міри при метричному аналізі латинського вірша приймають одну мору (мога) — час, потрібний для вимовляння одного короткого складу.

Довгий склад містить дві мори, а тому дорівнює двом коротким.

Одиницею ритму у латинському вірші є стопа. Вона складається з двох частин: з наголошеного складу (арза) та ненаголошеного (теза).

ВІРШОВІ СТОПИ

$— \cup \cup$ дактиль — *сóгpоgа*

$\cup \cup —$ анапест — *аdеráпt*

$\cup —$ ямб — *реgúпt*

$— \cup$ хорей — *vílа*

$\cup \cup \cup$ трибрахій — (замінює ямб або хорей)

$— —$ спондей — (замінює дактиль або анапест)

Елізія — злиття двох голосних. Вона буває, коли одне слово закінчується на голосну або *h, um*, а наступне починається на голосну або *h*. Наприклад:

Lítоgа; múlt (um) ille ét terrís iactátus et álto.

Горя він досить зазнав, суходолами й морем блукавши.

$\cup \cup \cup | \cup \cup \cup | \cup || \cup \cup | \cup \cup \cup | \cup \cup \cup | \cup$

Цезура — ритмічна пауза усередині віршового рядка, ділить його на дві частини. Позначається двома вертикальними лініями:

Ágгa vígíпque саpó, Troíаé qui pгímus ab óris.

Збройного славлю звитяжця, що перший з надмор'їв троянських.

$\cup \cup \cup | \cup \cup \cup | \cup || \cup \cup \cup | \cup \cup \cup | \cup \cup \cup | \cup$

ОСНОВНІ РОЗМІРИ

Триметр ямбічний складається з шести ямбічних стоп, які групуються в три подвійні, наприклад:

Famé соácta vúlрés ált(a) in vínea.

Якось в саду голодний лис, стрибаючи.

$\cup — \cup — | \cup || — \cup — | \cup — \cup | \cup$

Гекзаметр дактилічний — вірш, складений з шести стоп дактилічних. Цезура найчастіше падає на третю стопу:

Íte meís maníbús gestáti saéре libélli.

В путь вирушайте, книжки, що часто гортав я і пестив.

$\cup \cup \cup | \cup \cup \cup | \cup || — | \cup — | \cup \cup \cup | \cup —$

Пентаметр дактилічний — це гекзаметр дактилічний, у якому бракує тези в третій стопі і в шостій. Цезура ділить цей вірш на дві рівні частини — по дві з половиною стопи:

Íte meís splendór, lúxque decúsque meúm!

В путь, моє сяйво, ідіть, втіхо й окрасо моя!

$\cup \cup \cup | \cup — | \cup || \cup \cup \cup | \cup \cup \cup | \cup$

Дистих елегійний — двовірш, у якому перший рядок — гекзаметр, а другий — пентаметр.

Íte meís maníbús gestáti saépe líbelli;

Íte meís splendór, lúxque decúsque meím.

В путь вирушайте, книжки, що часто гортав я і пестив;

В путь, мое сяйво, ідіть! Втїхо й окрасо моя!

— ∪ ∪ | — ∪ ∪ | — || — | — | — ∪ ∪ | —
— ∪ ∪ | — — | — | — ∪ ∪ | — ∪ ∪ | —

Прочитайте вірші згідно розміру. Розбийте рядки на віршові стопи:

PHAEDRUS

Vulpes ad personam tragicam

Personam tragīcam forte vulpes viderat.

«O quanta species» inquit «cerebrum non habet!»

Hoc illis dictum est, quibus honorem et gloriam

Fortuna tribuit, sensum communem abstulit.

TH. PROCOPOVICZ

De pontifica in Galilaeum sententia

Car naturae agīlem vexes papa impie mystam?

Quid tale hic meruit, dice tyranne, senex?

Papa furis? n'iste tuos inquiris in orbes,

Nec ruit in sacros insidiosus agros.

Styx ubi defunctos expurgat torrīda manes,

Aut ubi sunt artis dique deaeque tuae.

Haec tellus vera et tua falsa, ne extitit unquam:

Ista deus finxit sidēra, vestra dolus.

Ast, ast, officium nostrum iubet usque cavere,

Consona ne plebem nomīna decipiant.

...Barbāra balbuties coeli lex infima mundi

Te Galilaeanes exagitare faces?

Se lyncaee aciē damnare nefaria, mentis?

Nempe magis, quam lynx, putīda talpa videt.

ХРЕСТОМАТІЯ

CICERO MARCUS TULLIUS

Цицерон (106—43 до н. е.) — давньоримський політичний діяч, оратор і письменник. Нижче подаємо уривки з двох відомих його промов: «Промова проти Катіліни» та «На захист поета Архія». Катіліна (Catilina Lucius Sergius) (108—62 до н. е.) — римський політичний діяч, супротивник Цицерона. Організовував змови з метою захоплення влади. У цій промові Цицерон характеризує Катіліну як морально деградовану людину. Разом з тим звинувачує сенат у бездіяльності перед загрозою ваколоту.

Архій (Archias Aulus Licinius) (народ. бл. 120 р. до н. е.) — давньогрецький поет з Антіохії Сирійської. Від 102 р. жив у Римі. У 62 р. до н. е. притягнувся до суду за незаконне присвоєння римського громадянства, але був виправданий не в останню чергу завдяки блискучим ораторським здібностям Цицерона.

ORATIO PRIMA CONTRA CATILINAM

I.1. Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? quam diu etiam furor iste tuus nos eludet? quem ad finem sese effrenata iactabit audacia? Nihilne te nocturnum praesidium Palatii, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt? Patere tua consilia non sentis? constrictam iam horum omnium scientia teneri coniurationem tuam non vides? Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris.

2. O tempora! O mores! Senatus haec intellegit, consul videt; hic tamen vivit. Vivit? Immo vero etiam in senatum venit, fit publici consilii particeps, notat et designat oculis ad caedem unumquemque nostrum: nos autem, fortes viri, satis facere rei publicae videmur, si istius furorem ac tela vitemus. Ad mortem te, Catilina, duci iussu consulis iam pridem oportebat, in te conferri pestem, quam tu in nos iam diu machinaris.

PRO ARCHIA POETA

24. Quam multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur! atque is tamen, cum in Sigeo ad Achillis tumulum adstitisset: «O fortunate — inquit — adulescens, qui tuae virtutis Homerum praeconem inveneris!» Et vere, Nam nisi Ilias illa exstitisset, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset. Quid? noster hic Magnus, qui cum virtute fortunam adaequavit, nonne Theophanem Mytilenaeum, scriptorem rerum suarum, in contione militum civitate donavit, et nostri illi fortes viri, sed rustici ac milites, dulcedine quadam gloriae commoti, quasi particeps eiusdem laudis magno illud clamore approbaverunt?

25. Itaque credo, si civis Romanus Archias legibus non esset, ut ab aliquo imperatore civitate donaretur, perficere non potuit. Sulla cum Hispanos et Gallos donaret, credo, hunc petentem repudiasset; quem nos in contione vidimus, cum ei libellum malus poeta de populo subiecisset, quod epigramma in eum fecisset tantummodo alternis versibus longiusculis, statim ex iis rebus, quas tunc vendebat, iubere ei praemium tribui, sed ea condicione, ne quid postea scriberet. Qui sedulitatem mali poetae duxerit

aliquo tamen praemio dignam, huius ingenium et virtutem in scribendo et copiam non expetisset?..

31. Quare conservate, iudices, hominem pudore eo, quem amicorum videtis comprobati cum dignitate, tum etiam vetustate, ingenio autem tanto, quantum id convenit existimari, quod summorum hominum ingeniis expetitur esse videatis, causa vero eius modi, quae beneficio legis, auctoritate municipii, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quae cum ita sint, petimus a vobis, iudices, si qua non modo humana, verum etiam divina in tantis ingeniis commendatio debet esse, ut eum, qui vos, qui vestros imperatores, qui populi Romani res gestas semper ornavit, qui etiam his recentibus nostris vestrisque domesticis periculis aeternum se testimonium laudis daturum esse profiteretur estque ex eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti itaque dicti, sic in vestram accipiatis fidem, ut humanitate vestra levatus potius quam acerbitate violatus esse videatur.

32. Quae de causa pro mea consuetudine breviter simpliciterque dixi, iudices, ea confido probata esse omnibus quae a forensi aliena iudicialique consuetudine et de hominis ingenio et communiter de ipsius studio locutus sum, ea, iudices, a vobis spero esse in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certo scio.

CAESAR GAIUS IULIUS

Цезар (100—44 до н. е.) — державний і політичний діяч Давнього Риму, полководець і письменник. Подані нижче уривки з книги Цезаря «Нотатки про війну з галлами» являють собою описи завоєваних Римом провінцій Галлії та Британії. Автор яскраво змалював природу краю, побут і звичаї тамтешніх мешканців.

COMMENTARII DE BELLO GALLICO

(LIB. VI, CAP. XI) DESCRIPTIO GALLIAE

XI. Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam qui ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. Horum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt minimeque ad eos mercatores saepe commeant atque ea, quae ad effeminandos animos pertinent, important proximi que sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt. Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute praecedunt, quod fere cotidianis proeliis cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos prohibent aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt. Eorum una pars, quam Gallos obtinere dictum est, initium capit a flumine Rhodano, continetur Garumna flumine, Oceano, finibus Belgarum, attingit etiam ab Sequanis et Helvetiis flumen Rhenum, vergit ad septentriones. Belgae ab extremis Galliae finibus oriuntur, pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni, spectant in septentrionem et orientem solem. Aquitania a Garumna flumine ad Pyrenaeos montes et eam partem Oceani, quae est ad Hispaniam, pertinent, spectat inter occasum solis et septentriones.

(IBIDEM V, CAP. XII—XIV) DESCRIPTIO BRITANNIAE

XII. Britanniae pars interior ab iis incolitur, quos natos in insula ipsi memoria proditum dicunt, maritima pars ab iis, qui praedae ac belli inferendi causa ex Belgio transierunt (qui omnes fere iis nominibus civitatum appellantur, quibus orti ex civita-

tibus eo pervenerunt) et bello illato ibi permanserunt atque agros colere coeperunt. Hominum est infinita multitudo creberrimaque aedificia fere Gallicis consimilia, pecorum magnus numerus. Utuntur aut nummo aeneo aut taleis ferreis ad certum pondus examinatis pro nummo. Nascitur ibi plumbum album in mediterraneis regionibus, in maritimis ferrum, sed eius exigua est copia, aere utuntur importato. Materia cuiusque generis ut in Callia est, praeter fagum atque abietem. Leporem et gallinam et anserem gustare fas non putant, haec tamen alunt animi voluptatisque causa. Loca sunt temperatiora quam in Callia remissioribus frigoribus.

XIII. Insula natura triquetra, cuius unum latus est contra Calliam. Huius lateris alter angulus, qui est ad Cantium, quo fere omnes ex Callia naves appellantur, ad orientem solem, inferior ad meridiem spectat. Hoc pertinet circiter milia passuum quingenta. Alterum vergit ad Hispaniam atque occidentem solem; qua ex parte est Hibernia, dimidio minor, ut aestimatur, quam Britannia, sed pari spatio transmissus atque ex Callia est in Britanniam. In hoc medio cursu est insula, quae appellatur Mona; complures praeterea minores subiectae insulae existimantur, de quibus insulis nonnulli scripserunt dies continuos XXX sub bruma esse noctem. Nos nihil de eo percontationibus reperiebamus, nisi certis ex aqua mensuris breviores esse quam in continenti noctes videbamus. Huius est longitudo lateris, ut fere illorum opinio, septingentorum milium. Tertium est contra septentriones, cui parti nulla est obiecta terra, sed eius angulus lateris maxime ad Germaniam spectat. Hoc milia passuum octingenta in longitudinem esse existimatur. Ita omnis insula est in circuitu vicies centum milium passuum.

XIV. Ex his omnibus longe sunt humanissimi, qui Cantium incolunt, quae regio est maritima omnis, neque multum a Gallica differunt consuetudine. Inferiores plerique frumenta non serunt, sed lacte et carne vivunt pellibusque sunt vestiti. Omnes vero se Britanni vitro inficiunt quod caeruleum efficit colorem, atque hoc horridiore sunt in pugna aspectu; capilloque sunt promisso atque omni parte corporis rasa praeter caput et labrum superius. Uxores habent deni duodeni que inter se communes et maxime fratres cum fratribus parentesque cum liberis; sed si qui sunt ex his nati, eorum habentur liberi, quo primum virgo quaeque deducta est.

NEPOS CORNELIUS

Непот (бл. 100—25 до н. е.) — римський історик, автор «Життєпису видатних полководців». Нижче подано уривок з біографії видатного полководця державного діяча Карфагену Ганнібала (Hannibal Barca) (247 або 246 р.— 183 до н. е.).

VITAE EXCELLENTIUM IMPERATORUM (XXIII, CAP. 1—2)

HANNIBAL

1. Hannibal, Hamilcaris filius, Karthaginiensis. Si verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute superaret, non est infitiandum Hannibalem tanto praestitisse ceteros imperatores prudentia, quanto populus Romanus antecedit fortitudine cunctas nationes. Nam quotienscumque cum eo congressus est in Italia, semper discessit superior. Quod nisi domi civium suorum invidia debilitatus esset, Romanos videtur superare potuisse. Sed multorum obtrectatio devicit unius virtutem. Hic autem velut hereditate relictum odium paternum erga Romanos sic conservavit, ut prius animam quam id deposuerit, qui quidem, cum patria pulsus esset et alienarum opum indigeret, numquam destiterit animo bellare cum Romanis.

2. Nam ut ommittam Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis, omnium iis temporibus potentissimus rex Antiochus fuit. Hunc tanta cupiditate incendit bel-landi, ut usque a Rubro mari arma conatus sit inferre Italiae. Ad quem cum legati venissent Romani, qui de eius voluntate explorarent darentque operam consiliis clandestinis, ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tamquam ab ipsis corruptum alia atque antea sentire, neque id frustra fecissent idque Hannibal comperisset seque ab interioribus consiliis segregari vidisset, tempore dato adiit ad regem, eique cum multa de fide sua et odio in Romanos commemorasset, hoc adiunxit: «pater meus — inquit — Hamilcar puerulo me, utpote non amplius VIII annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens Karthagine Iovi optimo maximo hostias immolavit. Quae divina res dum conficiebatur, quaesivit a me, vellemne secum in castra proficisci. Id cum libenter accepissem atque ab eo petere coepissem, ne dubitaret ducere, tum ille: «faciam — inquit — si mihi fidem quam postulo dederis». Simul me ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat, eamque ceteris remotis tenentem iurare iussit numquam me in amicitia cum Romanis fore. Id ego iusiurandum patri datum usque ad hanc aetatem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eadem mente sim futurus. Quare si quid amice de Romanis cogitabis, non imprudenter feceris, si me celaris; cum quidem bellum parabis, te ipsum frustraberis, si non me in eo principem posueris».

LIVIVS TITUS

Лівій (59 до н. е.— 17 н. е.) — давньоримський історик. Автор «Римської історії від заснування міста», уривок з якої наводимо.

AB URBE CONDITA (V, 48)

48. Sed ante omnia obsidionis bellique mala fames utrimque exercitum urgebat, Gallos pestilentia etiam, cum loco iacente inter tumulos castra habentes, tum ab incendiis torrido et vaporis pleno cineremque, non pulverem modo ferente, cum quid venti motum esset. Quorum intolerantissima gens umorique ac frigori adsueta, cum aestu et angore vexati vulgatis velut in pecua morbis morerentur, iam pigritia singulos sepeliendi promisce acervatos cumulos hominum urebant; bustorumque inde Gallicorum nomine insignem locum facere

Indutiae deinde cum Romanis factae et colloquia permissu imperatorum habita; in quibus cum identidem Galli famem obicerent eaque necessitate ad deditionem vocarent, dicitur avertendae eius opinionis causa multis locis panis de Capitolio iastatus esse in hostium stationes. Sed iam neque dessimulari neque ferri ultra fames poterat.

Itaque dum dictator dilectum per se Ardeae habet, magistrum equitum L. Valerium a Veis adducere exercitum iubet, parat instruitque, quibus haud impar adoriatur hostes, interim Capitolinus exercitus stationibus vigiliis fessus, superatis tamen humanis omnibus malis, cum famem unam natura vinci non sineret, diem de die prospectans, ecquod auxilium ab dictatore appareret, postremo spe quoque, iam non solum cibo, deficiente, et cum stationes procederent, prope obruentibus infirmum corpus armis, vel dedi vel redimi se, quacumque pactione possent, iussit, iactantibus non obscure Gallis, haud magna mercede se adduci posse, ut obsidionem relinquunt.

Tum senatus habitus tribunisque militum negotium datum, ut paciscerentur. Inde inter Q. Sulpicium tribunum militum et Brennum regulum Gallorum colloquio transacta res est, et mille pondo auri pretium populi gentibus mox imperaturi factum. Rei foedissimae per se adiecta indignitas est: pondera ab Gallis allata iniqua, et tribuno recusante additus ab insolente Gallo ponderi gladius auditaque intoleranda Romanis vox: «Vae victis!»

APULEJUS

Апулей (бл. 125 — бл. 180) — давньоримський письменник, автор книги «Метаморфози», де реалістичні й сатиричні картини життя персонажів поєднані з фантастикою та містикою. Наведено уривок з оповіді про Психею і Купідона.

METAMORPHOSES (LIB. IV, CAP. XXVIII)

FABULA DE PSYCHE ET CUPIDINE

XXVIII. Erant in quadam civitate rex et regina. Hi tres numero filias forma conspicuas habuere. Sed maiores quidem natu quamvis gratissima specie, idonea tamen celebrari posse laudibus humanis credebantur, at vero puellae iunioris tam praecipua tum praeclara pulchritudo nec exprimi ac ne sufficienter quidem laudari sermonis humani penuria poterat. Multi denique civium et advenae copiosi, quos eximii spectaculi rumor studiosa celebritate congregabat, inaccessae formositatis admiratione stupidi et admoventes oribus suis dexteram, primore digito in erectum pollicem residente, ut ipsam prorsus deam Venerem religiosis adorationibus venerabantur. Iamque proximas civitates et attiguas regiones fama pervaserat, deam, quam caeruleum profundum pelagi peperit et ros spumantium fluctuum educavit, iam numinis sui passim tributa venia in mediis conversari populi coetibus, vel certe rursus novo coelestium stellarum germine non maria sed terras Venerem aliam virginali flore praeditam pullulasse.

XXIX. Sic in immensum procedit in dies opinio: sic insulas iam proximas et terrae plusculum provinciasque plurimas fama porrecta pervagatur. Iam multi mortalium longis itineribus atque altissimis maris meatibus ad seculi specimen gloriosum congluebant. Paphon nemo, Cnidon nemo ac ne ipsa quidem Cythera ad conspectum deae Veneris navigabant. Sacra deae praetereuntur, templa deformantur, pulvinaria perteruntur, caerimoniae negliguntur; incoronata simulacra et arae viduae frigido cinere foedatae. Puellae supplicatur et in humanis vultibus deae tantae numina placantur, et in matutino progressu virginis victimis et epulis Veneris absentis nomen propitiatur. Iamque per plateas commeantem populi frequenter floribus sertis et solutis adprecantur. Haec honorum coelestium ad puellae mortalis cultum immodica translatio verae Veneris vehementer incendit animos, et impatiens indignationis capite quassanti fremens altius sic secum disserit.

PETRONIUS GAJUS ARBITER

Петроній (? — 66) — давньоримський сатирик, певно, з оточення імператора Нерона. Автор роману «Сатирикон», з якого дійшла до нас незначна частина. В наведеному уривку під назвою «Бенкет Трімальхіона» реалістично зображено картину звичаїв і життя тогочасного римського суспільства.

SATIRICON (CAP. XXXI—XXXII)

CENA TRIMALCHIONIS

XXXI. Tandem ergo discubuimus pueris Alexandrinis aquam in manus nivatam infudentibus aliisque insequentibus ad pedes ac paronychia cum ingenti subtilitate tollentibus. Ac ne in hoc quidem tam molesto tacebant officio, sed obiter cantabant, ego experiri volui, an tota familia cantaret, itaque pationem poposci. Paratissimus puer non minus me acido cantico excepit, et quisquis aliquid rogatus erat ut daret pantomimi chorum, non patris familiae triclinium crederes. Allata est tamen gustatio valde lauta; nam iam omnes discubuerant praeter ipsum Trimalchionem, cui locus

novo more primus servabatur. Ceterum in promulsidari asellus erat Corinthius cum bisaccio positus, qui habebat olivas in altera parte albas, in altera nigras. Tegebant asellum duae lances, in quarum marginibus nomen Trimalchionis inscriptum erat at argenti pondus. Ponticuli etiam feruminati sustinebant glires melle ac papavere sparsos. Fuerunt et tomacula super craticulam argenteam ferventia posita, et infra craticulam Syriaca pruna cum granis Punici mali.

XXXII. In his eramus lautitiis, cum ipse Trimalchio ad symphoniam allatus est positusque inter cervicalia minutissima expressit imprudentibus risum. Pallio enim cocineo adrasum excluserat caput circaque oneratas veste cervices laticlaviam immererat mappam fimbriis hinc atque illinc pendentibus. Habebat etiam in minimo digito sinistrae manus anulum grandem subauratum, extremo vero articulo digiti sequentis minorem, ut mihi videbatur, totum aureum, sed plane ferreis veluti stellis feruminatum. Et ne has tantum ostenderet divitias, dextrum nudavit lacertum armilla aurea cultum et eboreo circulo lamina splendente conexo.

LUCRETIUS TITUS CARUS

Лукрецій (бл. 96—55 до н. е.) — давньоримський філософ і поет. У відомій праці «Про природу речей» виявив себе матеріалістом. Доводив, що всі речі складаються з атомів. Відстоював думку про безмежність Всесвіту. Богів, на думку вченого, люди вигадали, тому що не могли пояснити багатьох явищ природи. Нижче подаємо два уривки з названої поеми: «Вступ» і «Походження богів». Повністю поему переклав Андрій Содомора (К., «Дніпро», 1988).

DE RERUM NATURA

(LIB. IV, 1—240)

Avia Pieridum peragro loca nullius ante
Trita solo. Iuvat integros accedere fontes
Atque haurire, iuvatque novos decerpere flores
Insignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora musae;
Primum quod magnis doceo de rebus et artis
Religionum animum nodis exsolvere pergo,
Deinde quod obscura de re tam lucida pango
Carmina, musaeo contingens cuncta lepore.
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur:
Nam veluti pueris absinthia taetra medentes
Cum dare conantur, prius oras, pocula circum,
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum aetas improvida lidificetur
Labrorum tenuis, interea perpotet amarum
Absinthii laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius tali pacto recreata valescat,
Sic ego nunc, quoniam haec ratio plerumque videtur
Tristior esse quibus non est tractata, retroque
Vulgus abhorret ab hac, volui tibi suaviloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram
Et quasi musaeo dulci contingere melle;
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum percipis omnem
Naturam rerum ac persentis utilitatem.

DE ORIGINE RELIGIONIS

Praeterea caeli rationes ordine certo
Et varia annorum cernebant tempora verti,
Nec poterant quibus id fieret cognoscere causis.
Ergo perfugium sibi habebant omnia divis
Tradere et illorum nutu facere omnia flecti.
In caeloque deum sedes et templa locarunt,
Per caelum volvi quia sol et luna videtur,
Alma dies et nox, et noctis signa severae,
Noctivagaeque faces caeli, flammaeque volantes,
Nubila ros imbres nix venti fulmina, grando
Et rapidi fremitus et murmura magna minarum.
O genus infelix humanum, talia divis
Cum tribuit facta atque iras adiunxit acerbas!
Quantos tum gemitus ipsi sibi, quantaque nobis
Volnera, quas lacrimas peperere minoribus nostris!
Nec pietas ullast velatum saepe videri
Vertier ad lapidem atque omnis accedere ad aras,
Nec procumbere humi prostratum et pandere palmas,
Ante deum delubra, nec aras sanguine multo
Spargere quadrupedum, nec votis nectere vota,
Sed mage pacata posse omnia mente tueri.
Nam cum suspicimus magni caelestia mundi
Templa super stellisque micantibus aethera fixum,
Et venit in mentem solis lunaeque viarum,
Tunc aliis oppressa malis in pectore cura
Illa quoque expergefatum caput erigere infit,
Ne quae forte deum nobis immensa potestas
Sit, vario motu quae candida sidera verset:
Temptat enim dubiam mentem rationis egestas,
Ecquaenam fuerit mundi genitilis origo,
Et simul ecquae sit finis, quoad moenia mundi
Solliciti motus hunc possint ferre laborem,
An divinitus aeterna donata salute
Perpetuo possint aevi labentia tractu
Immensi validas aevi contemnere viris.
Praeterea cui non animus formidine divum
Contrahitur, cui non correpunt membra pavore,
Fulminis horribili cum plaga torrida tellus
Contremit et magnum percurrunt murmura caelum?
Non populi gentesque tremunt, regesque superbi
Corripiunt divum percussi membra timore,
Nequid ob admissum foede dictumve superbe
Poenarum grave sit solvendi tempus adultum?
Summa etiam cum vis violenti per mare venti
Induperatorem classi super aequora verrit
Cum validis pariter legionibus atque elephantis,

Non divom pacem votis adit ac prece quaesit
Ventorum pavidus paces animasque secundas,
Nequiquam, quoniam violento turbine saepe
Correptus nilo fertur minus ad vada leti?
Usque adeo res humanas vis abdita quaedam
Opterit et pulchros fascis saevasque secures
Proculcare ac ludibrio sibi habere videtur.
Denique sub pedibus tellus cum tota vacillat
Concussaеque cadunt urbes dubiaеque minantur.
Quid mirum, si se temnunt mortalia saecla
Atque potestatis magnas mirasque relinquunt
In rebus viris divum, quae cuncta gubernent?

CATULLUS GAIUS VALERIUS

Катулл (бл. 84 — бл. 54 до н. е.) — давньоримський поет-лірик. Домінуюча тема його поезії — кохання.

AD LESBIAM (V)

Vivamus, mea Lesbia, atque amemus,
Rumoresque senum severiorum
Omnes unius aestimemus assis.
Soles occidere et redire possunt:
Nobis, cum semel occidit brevis lux,
Nox est perpetua una dormienda.
Da mi basia mille, deinde centum,
Dein mille altera, dein secunda centum,
Deinde usque altera mille, deinde centum.
Dein, cum milia multa fecerimus,
Conturbabimus illa, ne sciamus,
Aut ne quis malus invidere possit,
Cum tantum sciet esse basiorum.

POETA DE SE SUO (VIII)

Miser Catulle, desinas ineptire,
Et quod vides perisse, perditum ducas.
Fulsere quondam candidi tibi soles,
Cum ventitabas quo puella ducebat
Amata nobis quantum amabitur nulla.
Ibi illa multa tum iocosa fiebant,
Quae tu volebas nec puella nolebat.
Fulsere vere candidi tibi soles.
Nunc iam illa non vult; tu quoque, impotens, noli
Nec quae fugit sectare, nec miser vive,
Sed obstinata mente perfer, obdura.
Vale, puella! Iam Catullus obdurat,
Nec te requireret nec rogabit invitam:

At tu dolebis, cum rogaberis nulla.
Scelestā, vae tē! quae tibi manet vital
Quis nunc te adibit? cui videberis bella?
Quem nunc amabis? cuius esse diceris?
Quem basiabis? cui labella mordebis?
At tu, Catulle, destinatus obdura.

AD CICERONEM (XXXXIX)

Disertissime Romuli nepotum,
Quot sunt quotque fuere, Marce Tulli,
Quotque post aliis erunt in annis,
Gratias tibi maximas Catullus
Agit, pessimus omnium poeta,
Tanto pessimus omnium poeta,
Quanto tu optimus omnium patronus.

DE LESBIA (LXX)

Nulli se dicit mulier mea nubere malle
Quam mihi, non si se Iuppiter ipse petat.
Dicit: sed mulier cupido quod dicit amanti,
In vento et rapida scribere oportet aqua.

DE QUINTIA (LXXXVI)

Quintia formosast multis, mihi candida, longa,
Rectast haec ego sic singula confiteor,
Totum illud formosa nego: nam nulla venustas,
Nulla in tam magnost corpore mica salis.
Lesbia formosast, quae cum pulcherrima totast,
Tum omnibus una omnes surripuit Veneres.

DE LESBIA (LVIII)

Caeli, Lesbia nostra, Lesbia illa,
Illa Lesbia, quam Catullus unam
Plus quam se atque suos amavit omnes,
Nunc in quadriviis et angiportis
Glubit magnanimos Remi nepotes.

VERGILIUS PUBLIUS MARO

Вергілій (70 до н. е. — 19 н. е.) — римський поет. Основний його твір — епічна поема «Енеїда», в якій описуються мандри йни сина троянського царя Пріама — Енея, міфічного засновника Римської держави. Була «перелицьована» Іваном Котляревським. Повний переклад на українську мову здійснив Йосип Білик. (К., «Дніпро», 1972). Нижче подано вступ і один з епізодів троянської війни. Вергілій також є автором «Буколік» (Bucolica) і «Георгік» (Georgica).

PRAEFATIO

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
 Italiam fato profugus Laviniaque venit
 Litora; multum ille et terris iactatus et alto
 Vi superum, saevae memorem Iunonis ob iram,
 Multa quoque et bello passus, dum conderet urbem
 Inferretque deos Latio, genus unde Latinum
 Albanique patres atque altae moenia Romae.
 Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
 Quidve dolens regina deum tot volvere casus
 Insignem pietate virum, tot adire labores
 Impulerit. Tanta ne animis caelestibus irae?

(IBIDEM LIB. II, V. 40—250)

LAOCOON

40. Primus ibi ante omnis magna comitante caterva
 Laocoon ardens summa decurrit ab arce,
 Et procul «O miseri, quae tanta insania, cives?
 Creditis avectos hostis? aut ulla putatis
 Dona carere dolis Danaum? sic notus Ulixes?
 Aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi,
 Aut haec in nostros fabricata est machina muros,
 Inspectura domos venturaque desuper urbi,
 Aut aliquis later error; equo ne credite, Teucri.
 Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes».
 Sic fatus validis ingentem viribus hastam
 In latus inque feri curvam compagibus alvum
 Contorsit. Stetit illa tremens, uteroque recusso
 Insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.
 Et, si fata deum, si mens non laeva fuisset,
 Impuierat ferro Argolicas faedare latebras,
 Troiaque nunc staret, Priamique arx alta maneret.
199. Hic aliud maius miseris multoque tremendum
 Obicitur magis atque improvida pectora turbat.
 Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
 Sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
 Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
 (Horresco referens) immensis orbibus angues
 Incumbunt pelago pariterque ad litora tendunt;
 Pectora quorum inter fluctus arrecta iubaeque
 Sanguineae superant undas; pars cetera pontum
 Pone legit sinuatque immensa volumine terga.
 Fit sonitus spumante salo; iamque arva tenebant
 Ardentisque oculos suffecti sanguine et igni
 Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.

Diffugimus visu exsanguis. Illi agmine certo
 Laocoonta petunt; et primum parva duorum
 Corpora natorum serpens amplexus uterque
 Implicat et miseros morsu depascitur artus;
 Post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
 Corripiunt spirisque ligant ingentibus; et iam
 Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
 Terga dati superant capite et cervicibus altis.
 Ille simul manibus tendit divellere nodos
 Perfusus sanie vittas atroque veneno,
 Clamores simul horrendos ad sidera tollit:
 Qualis mugitus, fugit cum saucius aram
 Taurus et incertam excussit cervice securim.
 Ad gemini lapsu delubra ad summa dracones
 Effugiunt saevaeque petunt Tritonidis arcem,
 Sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur.
 Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
 Insinuat pavor, et scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
 Laeserit et tergo sceleratam intorserit hastam.
 Ducendum ad sedes simulacrum orandaque divae
 Numina conclamant.
 Dividimus muros et moenia pandimus urbis.
 Accingunt omnes operi pedibus rotarum
 Subiciunt lapsus, et stuppea vincula collo
 Intendunt: scandit fatalis machina muros
 Feta armis. Pueri circum innuptaeque puellae
 Sacra canunt funemque manu contingere gaudent:
 Illa subit mediaeque minans inlabitur urbi.
 O patria, o divum domus Ilium et incluta bello
 Moenia Dardanidum! Quater ipso in limine portae
 Substitit atque utero sonitum quater arma dedere;
 Instamus tamen immemores caecique furore
 Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
 Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
 Ora dei iussu non umquam credita Teucris.
 Nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
 Ille dies, festa velamus fronde per urbem.

PROPERTIUS SEXTUS AURELIUS

Проперцій (бл. 50 — бл. 15 до н. е.) — римський поет. Основна тема творів — нещасливе кохання. Тут подаємо його «Пам'ятник» — власне, заповіт, який перегукується з Горацієвим та Овідієвим. Ці твори наслідувалися в новітні часи багатьма європейськими поетами, в тому числі українськими та російськими.

ELEGIAE (III, 2)

MONUMENTUM

Orphea delenisse feras et concita dicunt
Flumina Threicia sustinuisse lyra:
Saxa Cithaeronis Thebas agitata per artem
Sponte sua in muri membra coisse ferunt:
Quin etiam, Polypheme, fera Galatea sub Aetna
Ad tua rorantes carmina flexit equos:
Miremur, nobis et Baccho et Apolline dextro,
Turba puellarum si mea verba colit?
Quod non Taenariis domus est mihi fulta columnis,
Nec camera auratas inter eburna trabes,
Nec mea Phaeacas aequant pomaria silvas,
Non operosa rigat Marcius antra liquor;
At Musae comites et carmina cara legenti,
Et defessa choris Calliopea meis.
Fortunata, meo siqua es celebrata libello!
Carmina erunt formae tot monumenta tuae.
Nam neque pyramidum sumptus ad sidera ducti,
Nec Iovis Elei caelum imitata domus,
Nec Mausolei dives fortuna sepulcri
Mortis ab extrema condicione vacant.
Aut illis flamma aut imber subducet honores,
Annorum aut ictu pondera victa ruent.
At non ingenio quaesitum nomen ab aevo
Excidet: ingenio stat sine morte decus.

HORATIUS QUINTUS FLACCUS

Гораций (65 до н. е.— 8 н. е.) — давньоримський поет, автор сатир, од, послань. Тут подано кілька послань до коханок, а також «До Мельпомени», що є фактично його заповітом. Твори Горация переклав Андрій Содомора (К., Дніпро, 1982).

AD PYRRHAM (I, V)

Quis multa gracilis te puer in rosa
Perfusus liquidis urget odoribus
Grato, Pyrrha, sub antro?
Cui flavam religas comam,

Simplex munditiis? heu quotiens fidem
Mutatosque deos flebit et aspera
Nigris aequora ventis
Emirabitur insolens,

Qui nunc te fruitur credulus aurea,
Qui semper vacuum, semper amabilem
Sperat, nescius aurae
Fallacis! miseri, quibus

Intemptata nites. Me tabula sacer
Votiva paries indicat uvida
Suspendiose potenti
Vestimenta maris deo.

AD LEUCONOEN (I, XI)

Tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi
Finem di dederint, Leuconoe, nec Babylonios
Temptaris numeros. Ut melius, quidquid erit, pati,
Seu pluris hiemes seu tribuit Iuppiter ultimam,

Quae nunc oppositis debilitat pumicibus mare
Tyrrhenum: sapias, vina liques, et spatio brevi
Spem longam reseces. Dum loquimur, fugerit invida
Aetas: carpe diem, quam minimum credula postero.

AD CHLOEN (I, 23)

Vitas inuleo me similis, Chloe,
Quaerenti pavidam montibus aviis
Matrem non sine vano
Aurarum et siluae metu.

Nam seu mobilibus veris inhorruit
Adventus foliis seu virides rubum
Dimovere lacertae,
Et corde et genibus tremit.

Atqui non ego te tigris ut aspera
Gaetulusve leo frangere persequori
Tandem desine matrem
Tempestiva sequi viro.

AD MELPOMENEM (III, 30)

Exegi monumentum aere perennius
Regalique situ pyramidum altius,
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere aut innumerabilis
Annorum series et fuga temporum.

Non omnis moriar, multaue pars mei
Vitabit Libitinam: usque ego postera
Crescam laude recens, dum Capitolium
Scandet cum tacita virgine pontifex.

Dicar, qua violens obstrepit Aufidus
Et qua pauper aquae Daunus agrestium
Regnavit populorum, ex humili potens,

Princeps Aeolium carmen ad Italos
Deduxisse modos, Sume superbiam
Quaesitam meritis et mihi Delphica
Lauro cinge volens, Melpomene, comam.

OVIDIUS PUBLIUS NASO

Овідій (43 до н. е.— бл. 18 н. е.) — давньоримський поет, автор міфологічного епосу «Метаморфози», «Любовних елегій» тощо. Подаємо «Пам'ятник», який змістом дуже нагадує Горацієвий, а також уривок з «Метаморфоз», де мова йде про міфічного скульптора Пігмаліона, який закохався у вирізьблену ним із слонової кістки статую дівчини-красуні Галатеї. На щире (його) прохання боги оживили скульптуру, і Пігмаліон одружився з нею. Вміщуємо також вступ до «Любовних елегій», де автор візнається, що писати любовні вірші його змусив Купідон. «Метаморфози» Овідія переклав Андрій Содомора (К., Дніпро, 1985).

METAMORPHOSES

(XV, 871—879)
MONUMENTUM

Iamque opus exegi, quod nec Iovis ira, nec ignis,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.
Cum volet illa dies, quae nil nisi corporis huius
Ius habet, incerti spatium mihi finiat aevi;
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar, nomenque erit indelebile nostrum;
Quaque patet domitis Romana potentia terris,
Ore legar populi; perque omnia saecula, fama,
Si quid habent veri vatum praesagia, vivam.

(X, 243—297)
PYGMALION

Quas * quia Pygmalion aevum per crimen agentes
Viderat, offensus vitiis, quae plurima menti
Femineae natura dedit, sine coniuge caelebs
Vivebat, thalamique diu consorte carebat.
Interea niveum mira feliciter arte
Sculpsit ebur, formamque dedit, qua femina nasci
Nulla potest: operisque sui concepit amorem.
Virginis est verae facies, quam vivere credas,
Et, si non obstat feverentia, velle moveri:
Ars adeo latet arte sua. Miratur, et haurit
Pectore Pygmalion simulati corporis ignes.
Saepe manus operi temptantes admovet, an sit
Corpus, an illud ebur: nec adhuc ebur, esse fatetur.
Oscula dat, reddique putat; loquiturque, tenetque,
Et credit, tactis digitos insidere membris;
Et metuit, pressos veniat ne livor in artus.

* = Propoetides

Et modo blanditias adhibet, modo grata puellis
 Munera fert illi, conchas teretesque lapillos,
 Et parvas volucres et flores mille colorum,
 Liliaque pictasque pilas et ab arbore lapsas
 Heliadum lacrimas ornat quoque vestibus artus;
 Dat digitis gemmas, dat longa monilia collo;
 Aure leves baccae, redimicula pectore pendet.
 Cuncta decent: nec nuda minus formosa videtur.
 Collocat hanc stratis concha Sidonide tinctis,
 Appellatque tori sociam, adclinataque colla
 Mollibus in plumis, tamquam sensura, reponit.
 Festa dies Veneris tota celeberrima Cypro
 Venerat, et pandis inductae cornibus aurum
 Conciderant ictae nivea cervice iuvencae,
 Turaque funabant: cum munere functus ad aras
 Constitit et timide «si di dare cuncta potestis,
 Sit coniunx, opto non ausus, eburnea virgo»,
 Dicere, Pygmalion similis mea dixit eburnae.»
 Sensit, ut ipsa suis aderat Venus aurea festis:
 [Vota quid illa velint: et, amici numinis omen,]
 Flamma ter accensa est apicemque per aëra duxit.
 Ut rediit, simulacra suae petit ille puellae,
 Incumbensque toro dedit oscula. Visa tepere est:
 [Admouet os iterum, manibus quoque pectora tentat;
 Temptatum mollescit ebur, positoque rigore
 Subsedit digitis, ceditque, ut Hymettia sole
 Cera remollescit, tractataque pollice multas
 Flectitur in facies, ipsoque fit utilis usu.
 Dum stupet, et dubie gaudet, fallique veretur,
 Rursus amans, rursusque manu sua vota retractat.]
 Corpus erat: saliunt temptatae pollice venae.
 Tum vero Paphius plenissima concipit heros
 Verba, quibus Veneri grates agit, oraque tandem
 Ore suo non falsa premit: dataque oscula virgo
 Sensit, et erubuit, timidumque ad lumina lumen
 Attollens pariter cum caelo vidit amantem.
 Coniugio, quod fecit, adest dea iamque coactis
 Cornibus in plenum noviens lunaribus orbem
 Illa Paphon genuit, de qua tenet insula nomen.

AMORES (LIB. I, EL. I)

Arma gravi numero, violentaque bella, parabam
 Edere, materia conveniente modis.
 Par erat inferior versus: risisse Cupido
 Dicitur, atque unum surripuisse pedem.
 Quis tibi, saeve puer, dedit hoc in carmina iuris?
 Pieridum vates, non tua turba, sumus.
 Quid? si praeripiat flavae Venus arma Minervae,

Ventilet accensas flava Minerva faces?
 Quis probet in silvis Cererem regnare iugosis?
 Lege pharetratae Virginis arva coli?
 Crinibus insignem quis acuta cuspide Phoebum
 Instruat, Aōniam Marte movente lyram?
 Sunt tibi magna, puer, nimiumque potentia regna;
 Cur opus affectas, ambitiose, novum?
 An, quod ubique, tuum? tua sunt Heliconia Tempe?
 Vix etiam Phoebos iam lyra tuta sua est?
 Cum bene surrexit versu nova pagina primo;
 Attenuat nervos protinus ille meos.
 Nec mihi materia est numeris levioribus apta,
 Aut puer, aut longas comta puella comas.
 Questus eram; pharetra cum protinus ille soluta
 Legit in exitium spicula facta meum:
 Lunavitque genu sinuosum fortiter arcum:
 Quodque canas, vates, accipe, dixit, opus.
 Me miserum! certas habuit puer ille sagittas.
 Uror; et in vacuo pectore regnat Amor.
 Sex mihi surgat opus numeris; in quinque residat.
 Ferrea cum vestris bella valete modis.
 Cingere littorea flaventia tempora myrto,
 Musa, per undenos emodulanda pedes.

JUVENALIS DECIMUS JUNIUS

Ювенал (бл. 60 — бл. 127) — давньоримський поет-сатирик, який виступав проти морального занепаду римського суспільства, засуджував соціальну нерівність, розробляв етично-філософську тематику. В поданій нижче сатири поет показує деградацію звичаїв римських громадян.

SATIRA III

21. Hic tunc Umbricius: Quando artibus, inquit, honestis
 Nullus in urbe locus, nulla emolumenta laborum,
 Res hodie minor est, here quam fuit, atque eadem cras
 Deteret exiguis aliquid: proponimus illuc
 Ire, fatigatas ubi Daedalus exiit alas,
 Dum nova canities, dum prima et recta senectus,
 Dum superest Lachesi quod torqueat, et pedibus me
 Porto meis nullo dextram subeunte bacillo.
 Cedamus patria. vivant Artorius istic
 Et Catulus, maneant qui nigrum in candida vertunt,
 Quis facile est aedem conducere flumina, portus,
 Siccandam eluviem, portandum ad busta cadaver,
 Et praebere caput domina venale sub hasta.
 Quondam hi cornicines et municipalis harenae
 Perpetui comites notaeque per oppida buccae
 Munera nunc edunt, et verso pollice vulgus
 Quem iubet occidunt populariter, inde reversi
 Conducunt foricas, et cur non omnia? cum sint,

Quales ex humili magna ad fastigia rerum
Extollit, quotiens voluit Fortuna iocari.
Quid Romae faciam? mentiri nescio, librum,
Si malus est, nequeo laudare et poscere, motus
Astrorum ignoro, funus promittere patris
Nec volo nec possum, ranarum viscera numquam
Inspexi, ferre ad nuptam, quae mittit adulter,
Quae mandat, norunt alii, me nemo ministro
Fur erit, atque ideo nulli comes exeo, tamquam
Mancus et extinctae corpus non utile dextrae.

MARTIALIS MARCUS VALERIUS

Марціал (бл. 40 — бл. 104) — давньоримський поет. Писав епіграми на представників панівних верств римського суспільства і навіть на саме місто Рим, яке, на його думку, гине в розкошах і розбещеності. Подаються зразки епіграм.

EPIGRAMMATA

DE GELLIA (I, 34)

Amissum non flet, quum sola est Gellia, patrem;
Si quis adest, iussae prosiliunt lacrymae.
Non dolet hic, quisquis laudari, Gellia, quaerit;
Ille dolet vere, qui sine teste dolet.

DE ANDRAGORA (VI, 53)

Lotus nobiscum est, hilaris coenavit; et idem
Inventus mane est mortuus Andragoras.
Tam subitae mortis causam, Faustine, requiris?
In somnis medicum viderat Hermocratem.

DE SCORPO (X, 53)

Ille ego sum Scorpis, clamosi gloria Circi,
Plausus, Roma, tui deliciaeque breves;
Invida quem Lachesis raptum trieteride nona
Dum numerat palmas, credidit esse senem.

AD MUSAM (VIII, 3)

Quinque satis fuerant; nam sex, septemve libelli,
Est nimium: quid adhuc ludere, Musa, iuvat?
Sit pudor, et finis: iam plus nihil addere nobis
Fama potest; teritur noster ubique liber.
Et quum rupta situ Messalae saxa iacebunt,
Altaque quum Licini marmora pulvis erunt;
Me tamen ora legent, et secum plurimus hospes
Ad patrias sedes carmina nostra feret.

Finieram, quum sic respondit nona sororum,
Cui coma, et unguento sordida vestis erant:
Tunc potes dulces, ingrata, relinquere nugas?
Dic mihi, quid melius desidiosus ages?
An iuvat ad tragicos soccum transferre cothurnos?
Aspera vel paribus bella tonare modis?
Praelegat ut tumidus rauca te voce magister,
Oderit et grandis virgo bonusque puer?
Scribant ista graves nimium, nimiumque severi,
Quos media miseros nocte lucerna videt.
At tu Romano lepidos sale tinge libellos;
Agnoscat mores vita legatque suos.
Angusta cantare licet videaris avena,
Dum tua multorum vincat avena tubas.

AD ROMAM (X, 74)

Iam parce lasso, Roma, gratulatori,
Lasso clienti: quamdiu salutator
Anteambulones et togatulos inter
Centum merebor plumbeos die toto?
Quum Scorpis una quindecim graves hora
Ferventis auri victor auferat saccos:
Non ego meorum praemium libellorum
— Quid enim merentur? — Apulos velim campos.
Non Hybla, non me spicifer capit Nilus;
Nec quae paludes delicata Pomptinas
Ex arce clivi spectat uva Setini.
Quid concupiscam quaeris ergo? dormire.

DE SABIDIO (I, 33)

Non amo te, Sabidi, nec possum dicere quare:
Hoc tantum possum dicere, non amo te.

PHAEDRUS

Федр (бл. 15 до н. е. — бл. 70 н. е.) — давньоримський байкар. Багато його байок подібні за сюжетом до байок Езопа, але містять сатиричні натяки на римську дійсність. Оригінальна спадщина Федра відома на Україні здавна. Їх читали, зокрема, у стінах Києво-Могилянської академії викладачі і студенти. Сюжети байок Федра, як і Езопа, використовували всі європейські байкарі, зокрема, й українські та російські. Повний переклад байок Федра здійснив Володимир Литвинів (К., Дніпро, 1986).

LUPUS ET AGNUS (I, 1)

Ad rivum eundem lupus et agnus venerant,
Siti compulsi. Superior stabat lupus,
Longeque inferior agnus. Tunc fauce improba
Latro incitatus iurgii causam intulit
«Cur» inquit «turbulentam fecisti mihi

Aquam bibenti?» Laniger contra timens:
«Qui possum, quaeso, facere, quod quereris, lupe?
A te decurrit ad meos haustus liquor».
Repulsus ille veritatis viribus
«Ante hos sex menses male» ait «dixisti mihi».
Respondit agnus: «Equidem natus non eram»;
«Pater hercle tuus» ille inquit «male dixit mihi»;
Atque ita correptum lacerat iniusta nece.
Haec propter illos scripta est homines fabula
Qui fictis causis innocentes opprimunt.

CANIS PER FLUVIUM CARNEM FERENS (I, 4)

Amittit merito proprium qui alienum adpetit.
Canis, per flumen cum ferret, natans
Lympharum in speculo vidit simulacrum suum,
Aliamque praedam ab altero ferri putans
Eripere voluit: verum decepta aviditas
Et quem tenebat ore dimisit cibum,
Nec quem petebat adeo potuit tangere.

DE VULPE ET UVA (IV, 3)

Fame coacta vulpes alta in vinea
Uvam adpetebat, summis saliens viribus
Quam tangere ut non potuit, discedens ait:
«Nondum matura es; nolo acerbam sumere».
Qui, facere quae non possunt, verbis elevant,
Adscribere hoc debebunt exemplum sibi.

EX SUTORE MEDICUS (I. 14)

Malus cum sutor inopia deperditus
Medicinam ignoto facere coepisset loco
Et venditaret falso antidotum nomine,
Verbosis acquisivit sibi famam strophis.
Hic cum iaceret morbo confectus gravi
Regis minister medicumque illum arcesseret
Rex urbis, eius experiendi gratia,
Scyphum poposcit: fusa dein simulans aqua
Illius se miscere antidoto toxicum,
Combibere iussit ipsum, posito praemio.
Timore mortis ille tum confessus est,
Non artis ulla medicum se prudentia,
Verum stupore vulgi, factum nobilem.
Rex advocata contione haec addidit:
«Quantae putatis esse vos dementiae,
Qui capita vestra non dubitatis credere,
Cui calceandos nemo commisit pedes?»
Hoc pertinere vere ad illos dixerim,
Quorum stultitia quaestus impudentiae est.

MONS PARTURIENS (IV, 24)

Mons parturibat, gemitus immanes ciens;
Eratque in terris maxima exspectatio.
At ille murem peperit. Hoc scriptum est tibi,
Qui, magna cum minaris, extricas nihil.

SERVUS FUGITIVUS ET LEO

(NOVAE, 9)

Absidue quod iocemur fictis fabulis, tribuentes vocem nunc ferae, nunc arbori, rugosae frontis improbat severitas, oditque verum, quod cum risu dicitur, sed diligenter rerum causas inspice: natura in omni nosces affectus pares, odium atque amorem et cum tristitia gaudium. Quodsi natura voce, ut homines, cetera donasset, dictis cerne res prudentibus feras certare cum sapientum pectore. Quae ne dixisse videar imprudentius, eventum mirum, et quod vix credent posteris, aetatis huius memoriae mandabimus.

Assiduis domini servus vexatus minis aufugit in deserta. Dum lustrat loca, si forte victus aliquid praebere sibi, absentis ad leonis pervenit specum. Ibi dum moratur, ipsest ingressus ferus, horrendus visu et vastos rugitus ciens. Contremuit servus, subito monstro exterritus, et quaerit latebras; verum ut conspexit leo, accedit supplex, leniter caudam atterens, pedemque ostendit, lugubres gemitus ciens. Receptis animis servus; et iam maximam spinam leonis cernit in vestigio. Evellit et fomentis, quae casus dabat, curavit vulneratum. Recreatus ferus cum servo eadem vixit per triennium spelunca et victum praebuit socio novo, opimiora semper praedae suggerens. Tandem homo, ferinae vitae motus taedio, ad cultiora rettulit sese loca, brevique captus atque in urbem abductus est ad dominum, qui curavit dandum ad bestias. Spectaculum in circo praebebatur maximum, insigne bestiarum et numero et viribus, quas omnes unus multum vincebat leo, immanis specie et vultu feritatem indicans. Qui servo immixtus subito continuit pedem, stetitque velut admirans; tum placido gradu accessit et permulsit lingua leniter iam semivivum. Qui simul posuit metus, leonem agnovit, opera sanatum sua, etiam quem Romam traxerat captivitas. Advertit animos miras res spectantium; fit populi clamor, ipse misericordia Caesar permotus hominem ad se duci iubet casusque quaerit. Quos ut edoctus fuit, poenam remisit cunctis applaudentibus, simul et leonem muneri servo dedit. Qui gratulantis inter plausus agminis totam per urbem populo monstravit ferum. Quot vicit homines animo memori haec belual

CARMINA VAGANTIUM

Ваганти — середньовічні мандрівні поети, співаки, студенти. Всупереч офіційній аскетичній моралі ваганти оспівували земні радощі, вихраляли життя, молодість, кохання, науку.

LAUDES VERIS

1. Ecce gratum et optatum
ver reducit gaudia,
purpuratum floret pratum
sol serenat omnia.
Iam iam cedant tristitia
Aestas redit, iam recedit
hiemis saevitia.

2. Iam liquescit et decrescit
 grando, nix et cetera,
 bruma fugit et iam sugit
 ver aestatis ubera.
 Illi mens est misera
 qui nec vivit nec lascivit
 sub aestatis dextera.
3. Gloriantur et laetantur
 in melle dulcedinis
 qui conantur ut utantur
 praemio Cupidinis.
 Simus iussu Cypridis
 gloriantes et laetantes
 pares esse Paridis!

AD AMOREM

1. Amor, communis omnibus
 dulcis initio,
 amarus repugnantibus!
 Hoc in me sentio
 qui multa mala suffero
 palam et clanculo,
 ut requiescam dulciter
 amicae corculo. Oy oy oy.
2. Amor, amor amantibus
 quam admirabilis!
 Quam tu es hostis omnibus
 intolerabilis:
 quem tuo vales igneo
 ferire spiculo,
 subiacebit ilico
 gravi periculo. Oy oy oy.
3. Si tete modo cernere
 possem corporeum,
 altare tibi facere
 vellem marmoreum,
 et multa superponere
 rerum libamina:
 non ergo debes spernere
 mea precamina. Oy oy oy.

INVITATIO

1. Veni, veni, venias,
 ne me mori facias,
 sed benigne serias
 laudes has excipias.

2. Pulchra tibi facies
oculorum acies,
capillorum series:
o quam clara species!
3. Rosa rubicundior,
lilio candidior,
omnibus formosior,
semper in te glorior!

EPISTULA AD AMICAM

1. O mi dilectissima,
vultu serenissima,
mente lege sedula
quod mea refert littera.
2. Quae est haec puellula,
dixi, tam praecandida,
in cuius nitet facie
candor cum rubedine?
3. Vultu tuo indicas,
quanta sit nobilitas,
quae in tuo pectore
lac miscet cum sanguine.
4. Quae est haec puellula
dulcis et suavissima:
eius amore caleo,
quod vivere vix valeo.
5. Circa mea pectora
multa sunt suspiria
de tua pulchritudine,
quae me laedunt misere.
6. Tui lucent oculi
sicut solis radii,
sicut splendor fulguris,
qui lucem donat tenebris.
7. Vellet deus, vellent dii,
quod mente proposui,
ut eius virginea
degustassem oscula.

PASTORELLA

1. Exiit diluculo
rustica puella
cum grege, cum baculo,
cum lana novella.
2. Sunt in grege parvulo
ovis et asella,
vitula cum vitulo,
caper et capella.

3. Conspexit in cespite
scholarem sedere:
«quid tu facis, domine?
veni mecum ludere!»

SPONSI ELECTIO

1. Filia, si voles tu,
vellem te locare:
et carnalem socium,
et carnalem socium
vellem tibi dare.
2. Filia, vis militem
bene equitantem? —
«Nolo, mater cara,
nolo, mater cara,
quia non sum sana.
3. Milites in bello,
nunquam sunt in domo:
et eorum fladii,
et eorum gladii
semper sunt acuti».
4. Filia, vis monachum
bene cucullatum?
«Nolo, mater cara,
nolo, mater cara,
quia non sum sana.
5. Monachi post primam
currunt ad coquinam:
panes eis dantur
caseum furantur».
6. Filia, vis rusticum
nigrum et turpissimum?
«Nolo, mater cara,
nolo, mater cara,
quia non sum sana.
7. Rustici quadrati
semper sunt irati,
et eorum corda,
et eorum corda
nunquam laetabunda».
8. Filia, vis clericum
beneficiatum?
«Nolo, mater cara,
nolo, mater cara,
quia non sum sana.
9. Clericorum pueri
semper sunt superbi,
et eorum matres,

- et eorum matres
dicunt meretrices».
10. Filia, vis scholarem
bene litteratum?
«Volo, mater cara,
volo, mater cara,
quia iam sum sana».

GAUDEAMUS

Гаудеамус — популярна і нині середньовічна студентська життєстверджуюча пісня латинською мовою. Створена студентами Гейдельберзького університету в кінці XIV ст. Наявнішого вигляду надав їй 1781 року мандрівний поет К. В. Кіндерлебен.

1. Gaudeamus igitur,
Iuvenes dum sumus!
Post iucundam iuventutem,
Post molestam senectutem
Nos habebit humus.
2. Ubi sunt, qui ante nos
In mundo fuere?
Transeas ad superos,
Transeas ad inferos,
Hos si vis videre!
3. Vita nostra brevis est,
Brevi finietur;
Venit mors velociter,
Rapit nos atrociter,
Nemini parcetur!
4. Vivat academia!
Vivant professores!
Vivat membrum quodlibet!
Vivant membra quaelibet!
Semper sint in flore!
5. Vivant omnes virgines,
Graciles, formosael
Vivant et mulieres,
Tenerae amabiles,
Bonae, laboriosael
6. Vivat et res publica,
Et qui illam regunt!
Vivat nostra civitas,
Maecenatum caritas,
Quae nos hic protegunt!
7. Pereat tristitia,
Pereant dolores!
Pereat diabolus
Quivis antiburschius
Atque irrisores!

ERASMUS ROTERODAMUS DESIDERIUS

Еразм Роттердамський (1469—1536) — нідерландський вчений-гуманіст, письменник і теолог, видатний представник епохи Відродження. У своїх працях засуджував розбещеність і святетництво духівництва, неуцтво вчених-схоластів. Найбільш гострим його сатиричним твором є «Похвала глупоті», уривки з якої подаємо. На українську мову переклав її Володимир Литвинов (К., Дніпро, 1981).

Desiderii Erasmi Roterodami Morias Encomion, sive Declamatio in Laudem Stultitiae, quae ob sermonis elegantiam, argumenti amaenitatem et exemplarium inopiam, cursus in lucem publicam prodire voluit aequae ac debuit.

PRAEFATIO

*Erasmus Roterodamus
Thomae Moro suo S.D.*

Superibus diebus cum me ex Italia in Angliam reciperem, ne totum hoc tempus, quo equo fuit insidendum, amisois et illiteratis fabulis tereretur, malui mecum aliquoties vel de communibus studiis nostris aliquid agitare, vel amicorum (quos hic ut doctissimos, ita suavissimos reliqueram) recordatione frui. Inter hos tu, mi More, vel in primis occurrebas. Cuius equidem absentis absens memoria, non aliter frui solebam, quam praesentis praesens consuetudine consueveram: qua, dispeream, si quid unquam in vita contigit mellitius. Ergo quoniam omnino aliquid agendum duxi, et id tempus ad seriam commentationem parum videbatur accommodatum, visum est Moriae encomium ludere. Quae Pallas istuc tibi misit in mentem, inquires? Primum admonuit me Mori cognomen tibi gentile, quod tam ad Moriae vocabulum accedit, quam es ipse a re alienus. Es autem vel omnium suffragiis alienissimus. Deinde suspicabar, hunc ingenii nostri lusum, tibi praecipue probatum iri, propter ea quod soleas huius generis iocis, hoc est, nec indoctis, ni fallor, nec usque quaque insulsis, impendio delectari: et omnino in communi mortalium vita, Democritum quendam agere. Quamquam tu quidem, ut pro singulari quadam ingenii tui perspicacitate, longe lateque a vulgo dissentire soles, ita pro incredibili morum suavitate facilitateque, cum omnibus omnium horarum hominem agere et potes, et gaudes. Hanc igitur declamatiunculam non solum lubens accipies, ceu mnemosinon tui sodalis, verum etiam tuendam suscipies, utpote tibi dicatam, iamque tuam non meam. ...

Proinde si videbitur, fingant isti me latrunculis interim, animi causa luisse, aut si malint, equitasse in arundine longa. Nam quae tandem est iniquitas, cum omni vitae instituto suos lusus concedamus, studiis nullum omnino lusum permittere, maxime si nugae seria ducant, atque ita tractentur ludicra, ex his aliquanto plus frugis referat lector, non omnino naris obesae, quam ex quorundam tetricis ac splendidis argumentis? Veluti cum alius diu consarcinata oratione rhetoricem, aut philosophiam laudat, alius principis alicuius laudes describit, alius ad bellum adversus Turcas movendum adhortatur, alius futura praedicit, alius novas de lana caprina comminiscitur, quaestiunculas. Ut enim nihil nugacius, quam seria nugatorie tractare, ita nihil festivius, quam ita tractare nugas, ut nihil minus, quam nugatus fuisse videaris... As enim qui vitas hominum ita taxat, ut neminem omnino perstringat nominatim, quaeso, utrum is mordere videtur, an docere potius, ac monere? Alioqui quot obsecro nominibus ipse me taxo? Praeterea qui nullum hominum genus praetermittit, is nulli homini vitiis omnibus iratus videtur. Ergo si quis extiterit, qui sese laesum clamabit, is aut conscientiam

prodet suam, aut certe metum... Nos praeterquam quod a nominibus in totum abstinemus, ita praeterea stylum temperavimus, ut cordatus lector facile sit intellecturus. Nos voluptatem magis, quam morsum quaesisse. Neque enim ad Iuvenalis exemplum, occultam illam scelerum sentinam usquam movimus, et ridenda magis quam faeda recensere studuimus. Tum si quis est, quem nec ista placare possunt, is saltem illud meminerit, pulchrum esse a stultitia vituperari: quam cum loquentem fecerimus, decoro personae serviendum fuit. Sed quid ego haec tibi, patrono tam singulari, ut causas etiam non optimas, optime tamen tueri possis? Vale dissertissime More et Moriam tuam suaviter defende. Ex rure.

V. Idus Iunias

MORIAS ENCOMION, ID EST STULTITIAE LAUS
ERASMI ROTERODAMI DECLAMATIO

STULTITIA LOQUITUR

(*Stultorum risus*)

Ut cunque de me vulgo mortales loquuntur, neque enim sum nescia, quam male audiat stultitia etiam apud stultissimos, tamen hanc esse, hanc inquam esse unam, quae meo numine deos atque homines exhilaro, vel illud abunde magnum est argumentum, quod, simul atque in hunc coetum frequentissimum dictura prodii, sic repente omnium vultus nova quadam atque insolita hilaritate enituerunt, sic subito frontem exporrexistis, sic laeto quodam et amabilii applausistis risu, ut mihi profecto, quotquot undique praesentes intueor, pariter deorum Homericorum nectare, non sine Nephenthe temulenti esse videamini, cum ante hac tristes ac solliciti sederitis, perinde quasi nuper e Trophonii specu reversi. Caeterum quemadmodum fieri consuevit, ut cum sol primum formosum illud et aureum os terris ostenderit, aut ubi post asperam hyemem, novum ver blandis aspirarit Favoniis, protinus nova rebus omnibus facies, novus color ac plane iuventa quaedam redeat, ita vobis me conspecta, mox alius accessit vultus. Itaque quod magni alioqui rhetores, vix longa diuque meditata oratione possunt efficere, nempe ut molestas animi curas discutiant, id ego solo statim aspectu praestiti.

JAVORSCIUS STEPHANUS

Яворський Стефан (1658—1722) — український і російський письменник, філософ, церковно-політичний діяч. Закінчив Києво-Могилянську академію, де після 1689 року викладав поетику, риторіку, філософію і теологію. Був пізніше протектором Московської Слов'яно-греко-латинської академії. Від 1700 року — митрополит рязанський. Не зважаючи на чернечий сан, продовжував займатись науковою і літературною діяльністю. Мав велику на той час бібліотеку. Незадовго до смерті написав латинського вірша під назвою «Слізне прощання з книгами», якого наводимо у скороченому вигляді.

LUCTUOSUM LIBRIS VALE

Ite meis manibus gestati saepe libelli,
Ite meus splendor, luxque decusque meum.
Pergite felices, alias iam pascite mentes
Ast nectar vestrum fundite nunc aliis.
Чей mihi, quod meus a vobis avulsus ocellus.
Non poterit mentem plus saturare meam;

Vos mihi dulcedo, vol mel, vos nectar eratis
 Vobiscum libri vivere dulce fuit,
 Vos mihi Divitiae, vos gloria magna fuistis
 Vos paradisus, amor deliciaeque meae
 Vos illustrastis, vos nomina magna dedistis
 Per vos magnatum conciliatus amor.
 At nunc fata negant vobiscum proh dolor ingens!
 Ducere iucundos et sine nube dies
 Iam mihi in aeternam claudentur lumina noctem
 Non iam vos manibus sollicitabo meis
 Aeternus liber ante oculos proponitur alter
 Quem mihi venturus, [sum] vult aperire deus.

Vos autem mea scripta tomique librique valete
 Parta labore meo bibliotheca vale
 Terricolaeque omnes fratresque hominesque valete
 Tu quoque cara parens hospita terra vale
 Suspice maternis, pectore complexibus artus
 Namque animam caelo reddimus, opa tibi.

PROCOPOVICZ THEOPHANES

Прокопович Феофан (1681—1736) — український вчений, письменник, церковний і громадський діяч. Був професором, а пізніше — ректором Києво-Могилянської академії. 1716 року за викликом російського царя Петра I виїхав до Петербурга і фактично став на чолі російської православної церкви. Найзначніші його наукові праці: «Поетика», «Риторика», ряд філософських трактатів. Прокопович є автором віршованої трагедокомедії «Володимир» та інших поетичних творів. У наведеному вступі до «Поетики» автор обґрунтовує намір написати власний підручник тим, що у Києво-Могилянській академії існує чудова традиція, згідно якої викладач повинен читати курс лекцій не за чужим, а за своїм підручником, щоб таким чином довести свою професійну здатність. У наведеному вірші «Похвала Дніпру» Прокопович чи не перший у вітчизняній літературі оспівує красу і велич Дніпра та його значення у боротьбі українського народу проти чужоземних нападників.

Подаємо також листа Прокоповича до німецького теолога і педагога А. Г. Франке (1663—1727), написаний з нагоди посилання до Німеччини кількох юнаків для навчання. Філософські твори Прокоповича в 3-х томах видруковані у перекладі на українську протягом 1979—1981 рр. (К., Наукова думка).

DE ARTE POETICA

libri III

ad usum et institutionem studiosae
 iuventutis roxolanae dictati

Kiioviae in orthodoxa academia Mohyleana anno Domini 1705

PRAEFATIO

Multi antiqui nec pauci recentiores cum Graeci tum Latini probatissimi quique auctores fuere, qui editis luculentissimis commentariis institutiones poeticas pertractarunt eo studio et diligentia, ut nec desiderari quidquam, nec addi posse videatur. Tantosque iam ars haec, una omnium longe pulcherrima atque iucundissima habuit praeceptores, quantos eius dignitas postulabat. Unde non immerito mirabitur forte aliquis, nos etiam de paupere vena conari nonnihil adicere, ubi tantae ingeniorum

opes affatim congestae sunt. Hoc enim idem fere est, atque soli lucem addere, aut mari guttam digito adspargere. Haec me et talia cum maxime ab incepto absterrent, subiere tamen nonnulla, quae cogitatum hunc qualemcumque laborem non modo non redarguerent ut inanem, verum et adhortarentur tanquam necessarium. Inter quae non postremum est, quod aetate hac nostra per omnia fere gymnasia mos obtinuerit, ut utriusque humanitatis professores non ab aliis evulgatam, sed quasi de sua penu depromptam doctrinam discipulis suis exponant: duplicem nisi fallor ob causam, partim ut certantibus in eadem arena et quodammodo aemulis ingeniis crescat in diem accessio artis, partim ut antiqua etiam inventa, dum extimam mutant faciem, et a nomine styloque auctorum speciem novitatis accipiunt, maiore vi et illicio ad se pertrahant suis studiosos. Utcunque se res habet, certe oportuit me etiam sequi consuetudinem, nec in tanto magistrorum agmine asymbolum inveniri. Accedit, quod tametsi plerique de Arte poetica perfectas, et quibus nihil deesse potest, scripserint commentationes; tamen quod illae aut ob subtilitatem arduae, aut ob exactam lucentemque tractandi rationem copiosae et longae sint, nec imbeciliore ingeniorum captu attingi possunt, et maiores videntur esse, quam ut annuo studio pertractentur. Hanc ob rem operae pretium fore duco, si obstrusioribus et minus obviis praetermissis, faciliora, quaeque minus implicata sed magis necessaria, in unum congeram, aequae non grandi volumine comprehensa sed veluti in arctum collecta nodum, quanta potero brevitate perstringam, commodi magis et utilitatis discentium studiosum quam famae propriae ex multis chartis farciendae: in quod Horatius salubri admodum monet consilio Lib. de Arte poetica v. 335. «Quidquid praecipies, esto brevis, ut cito dicta Percipiant animi dociles, teneantque fideles. Omne supervacuum pleno de pectore manat...»

Quae ut bene et ex voto meo succedant, in primo facultatis huius limine, sapientissimo illo philosophi monito probe vos instructos volo, quod ad omnes fere disciplinas commune quoddam adminiculum est, nimirum: ut discentium singulare officium esse sciatis, credere docenti. Ita fiet, ut et ego, quae possidere videor, edisseram libentius, et vos nisi ipsorummet vestro profectui velitis esse invidi, studium hoc alacrius percurratis.

LAUDATIO BORYSTHENIS

Salve, magne Pater, magnarum dives aquarum,
Ut cunctos opibus vincis, sic laudibus annes
Exsuperare potes. Quae tam spatiosa fluenti
Est moles? Utra teli disiuncta volantis
Litora sunt iactum. Fusa est speciemque referre
Aequoris et Ponti fieri Thetis aemula gaudet.
Aut quaenam ista furit rapidi violentia fluctus
Annosis quercus radicibus abstrahit altis;
Quin etiam excelsi vehemens ingentia montis
Membra rapit patiturque nihil durare, quod obstat,
Cursibus horisonis; tractumque exosus eundem
Saepe locum mutat, spretasque relinquit arenas.
Praetereo puris nitidus quod fulgeat undis,
Quod potus faciat sitienti dulce palato
Libamen, crudosque cibos fervore subactus
Molliat exiguo, fundo quod flavus in imo
Clareat et fallax mentitum venditet aurum.

Quis satis istarum mirari possit amoenos
 Riparum tractus, ut lucet utrinque decora
 Naturae facies! Roseum Titanis ad ortum
 Pinguia prata virent, pecorique alimenta ministrant;
 Occasum versus montana cacumina surgunt,
 Innumeras ubi nutrit apes densissima silva.
 Et bene maiores dixere Borysthenis amnem
 Iam mellis plenos, iam lactis volvere fluctus.
 Quid memorem laetis tot rura, tot oppida ripis,
 Tot positas urbes quae tot tibi tantaque vitae
 Munera et ingentum fluviorum maxime partem
 Acceptam referunt? Et, quae suprema tuarum
 Sunt laudum monumenta, tibi tot commoda debet
 Urbs hac ipsa, decus patriae, materque potentis
 Imperii. Illius tu moenia perluis ampla
 Exhilarasque plagam, solis quae spectat ad ortum.
 Quid quod comportas tantas ad litora merces,
 Lignorum lapidumque struem calcemque tenacem
 Materiam templis et magnis aedibus aptam.
 Adde, quod instructas numero milite naves
 Expedias, ipsique minas gelidumque timorem
 Incutias Ponto: patriam sed fortior omni
 Muro defendas et dirum finibus hostem
 Excludas aditumque tui formidine claudas.

EPISTOLA AD A.-H. FRANKE

Viri admodum reverendi fratres carissimi!

...Est enim, mihi credite, Russia optimorum virorum feracissima, sed illa tamen, veluti pretiva, metalla, hactenus sepulta iacuerunt: diu defuit, qui ea erueret, coqueret et poliret.

Petropoli 1720 quarto Idus Martii

Postscriptum. Quo maior sit laboribus vestris et seges et messis, en vobis aliquid et ex parte nostra. Mittimus tres studiosos, Basilium, Ioannem minorem et Ioannem natu maiorem. Basilium ingenii non pessimi est, tinctus rudimentis rhetoricis, qualia quidem apud nostros esse possunt. Hunc commendamus, ut eiusdem facultatis succo meliore imbuatur. Historiae insuper, eiusque luminibus astronomiae, chronologiae et geographiae studeat et linguas latinam, graecam, hebraicam atque geometriam cum arithmeticae fundamentis sensim percipiat. Puer Ioannes ingenio etiam scientillare videtur nec parva minari. Hic forte opterit et latinam linguam simul discere, vestramque teutonicam ex colloquiis paulatim imbibere. Anne possit etiam, paucis geometricis praelibatis geographiae rudimentis assuefieri. Vos iudicaveritis melius. Ingeniam alterius Ioannis non ita exploratum habemus. Quare, si cerebrum eius ex dexteriore luto factum appareat, forte saltem organicae musicae adsuffiet.

Sed precor veniam, quod haec scribam, et quasi vobis rationem instituendi praescribam: vos viri optimi, optime eorum ingenia expendetis, et ut sua unicuique propinetis... Habemus enim eos pro filiis, et quibus nos destituimur, illi ut affatim possideant, optamus citra invidiam, quinimo non aliter, ac si nobismet ipsis expetimus... Seque ipsos per haec studia non tam proprio, quam publico bono consecratos esse perpetuo cogitare doceantur, et severa coerceantur disciplina.

SCOVORODA GEORGIUS

Сковорода Григорій (1722—1794) — видатний український філософ і поет. Закінчив Києво-Могилянську академію. Не приймав соціальну нерівність тогочасного суспільства. Виступав на боці бідного, знедоленого люду. Це знайшло вияв не тільки у філософських трактатах, а й у поезії (як україномовній, так і латинській), зокрема, у наведеному вірші «Похвала бідності». Писав також байки, епіграми на різні теми. Автор збірки поезій «Сад божественних пісней». Всі твори Сковороди видруковані і доступні широкому загалу.

LAUS PAUPERTATI

O res pauperies utilis et sacra!
O germana viris mater amabilis.
O portus miseris optime naufragis!
Portus tute quieteque!

Felix, qui penetrat mentis acumine,
Quae praestare soles commoda, quae bona
Huic, quicumque homo te simpliciter colit.
Nec pro tempore te colit.

Felix, qui potuit pangere foedera
Tecum, quique tuam venerit in fidem,
Quem dignata fuit mensae epulis suae
Misit subque humilem casam.

Longe morbus abest sedibus, a tuis,
Et fumos ut apis, sic fugit abs eis:
Hydrops et podagrae, calculus et bilis,
Febres ac epilepsiae.

Non est ingluvies atque bibacitas,
Morborum unde scatet plebs sine nomine.
Non his luxus adest, mors Themidos piae
Curarumque miser pater.

.....

EPIGRAMMA

Ter tribus ut musis olim Venus obvia facta est
Cum Cupidone suo, talibus alloquitur:
Me colite, o musae, cunctorum prima deorum
Sum: mea sceptra omnes diique hominesque colunt.
Sic Venus. At musae: verum in nos iuris habes nil.
Musae Helicóna sacrum, non tua regna colunt.

ЗРАЗКИ ПЕРЕКЛАДІВ

ОВІДІЙ Н.

ПАМ'ЯТНИК

(Див. оригінал с. 162)

От і завершив я працю, яку ні вогонь, ні залізо,
Ані Юпітер гнівливий, ні старість всесила не знищить.
Надто мене не турбує той день, коли німічним стану
І перерве плин життя клопітливого смертна година.
Краща бо частка мене понад зорі високі полине
І у прийдешніх віках не забудуть ім'я моє люди.
Всюди, де тільки сягає могутність всевладного Риму,
Будуть читати мене племена і народи, і в славі
Житиму вічно,— якщо тільки вірити можна пророцтвам.

(Переклав Володимир Литвинов)

МАРЦІАЛ М. В.

ЕПІГРАМИ

ПРО ГЕЛЛІЮ

(Див. оригінал с. 165)

Геллія на самоті не оплакує батька ніколи;
Прийде хто-небудь чужий — так і зайдеться плачем.
Гелліє, той не смуткує, хто слави на тім заживає,
Тужить правдиво, чий сум свідків для себе не жде.

ПРО АНДРАГОРА

(Див. оригінал с. 165)

Викупавсь з нами веселий і з нами в гурті повечеряв.
Ліг, а на ранок його мертвого в ліжку знайшли.
Що ж йому смерть заподіяло наглу? — запитуєш, друже.
Певне, приснився вночі лікар йому Гермократ.

(Переклади Миколи Зерова)

ФЕОФАН ПРОКОПОВИЧ

ПОХВАЛА ДНІПРОВІ

(Див. оригінал с. 176—177)

Славен будь, отче великий, завжди повноводий, глибокий.
Ти багатіший за інші річки усі разом, а може
І найславніший. Пружна течія береги роз'єднала
Так, що й стріла неспроможна здолати всю відстань між ними.

З морем самим позмагатися любиш, розлившись, неначе
Німфа Фетида, що прагне до батька подібною стати.
Часто лютує швидка течія, і тоді у нестямі
Навіть столітні дуби вириває разом із корінням;
З шалом круті береги підриває і валить у воду;
Грізно шумить, як зустріне якусь на шляху перепону.
Угомониться тоді лиш, як зборе; і часто міняти
Річище любить, пісок полишивши усюди недбало.
Годі й казати про те, що він хвилями блиска, мов сріблом;
Зрошує спраглі вуста подорожніх, нектар мов солодкий;
Їжу тверду і сиру вельми швидко пом'якшує — навіть
На незначному вогні; ясножовтий пісок промениться
Так у глибокому руслі, що золотом щирим здається,
Всюди розсипаним. Хто б навітшатися досить спромігся
Любими серцю просторами тих берегів неозорих,
В сонячнім сяйві що мріють! Ген—ген аж до сходу Титана —
Сонця ясного, на луках розлогих худоба пасеться;
Глянеш на захід — здіймаються гори усюди, порослі
Лісом густим, що бджолині рої незліченні годує.
Добре про річку Дніпро-Борисфен наші предки сказали,
Що молоком він і медом наповнений, а не водою.
Годі й казати про те, скільки сіл, скільки міст і містечок
По берегах благодійних твоїх розрослося повсюди!
Більше, ніж інші річки усі разом, дарунків природи
Ти перевозиш. О славо і гордосте наша одвіку!
Місто — держави могутньої мати й окраса вітчизни,—
Має, тобі завдяки всяких зручностей дуже багато!
Стіни широкі його омиваєш своєю водою
І звеселяєш околицю, що простяглась до схід сонця.
Ще ж до своїх берегів звідусіль ти збираєш товари:
Стоси каміння й колод із яких можна зводити храми;
А, окрім того, вапно, для великих будов необхідне.
Ще нагадаймо також, що в човни вояків посадивши,
Понтові-Чорному морю погрози ти кидав нерідко
Й страх наганяв там. Але батьківщину свою найчастіше
Краще за мури усякі борониш, і ворога злого,
Шлях заступивши, примушуєш геть одійти до кордонів.

(Переклав Володимир Литвинюк)

ГАУДЕАМУС

(Див. оригінал с. 172)

Доки в жилах кров буя
Веселімось, друзі!
Сплине молодість як пісня,
Прийде старість ненависна,—
Помремо у тузі!

Де поділися старі
Наші побратими?
Треба їх в раю питати,
Чи до пекла завітати,
Щоб зустрітись з ними!
Гей, короткий плин життя,
Пам'ятаймо всюди,
Швидко прийде смерть з косою,
Забере усіх з собою,
Ми ж бо смертні люди!
Віват академія,
Слава професорам.
Слава лекторам-доцентам,
Бакалаврам і студентам
Над моря і гори!
Хай дівчата всі живуть
Ніжні та красиві!
Хай живуть і молодиці
Чорноброві, білолиці,
Добрі, не лінивi!
Хай живе республіка
І хто нею править!
Слава матері-вітчизні
І добродіям всім, звісно,
За їх щедрість слава!
Смутку досить, киньте сум,
Розігніте спини!
Хай усі ті поконають,
Що студентам не сприяють,
Тим чи іншим чином.

(Переклав Володимир Литвинов)

ЛАТИНСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК

(з англійськими, німецькими, французькими та іспанськими паралелями)

В ідеалі словникова стаття виглядає так: на першому місці стоїть латинське слово у певній формі, далі йде його переклад на українську, а потім — паралелі з відповідних мов, які позначаються першою літерою їх назви (*y* — українська, *a* — англійська, *n* — німецька, *ф* — французька, *i* — іспанська). Серед паралелей у «гнізді» можуть зустрічатися різні частини мови, часом відмінні від латинської першооснови.

Добиралися паралелі до того чи іншого латинського слова переважно зі словників загального вжитку невеликих за обсягом, приблизно до 40 тисяч слів кожний. Тому фахівці певних галузей, користуючись спеціальними (або ж просто більшими за обсягом загальними) словниками легко можуть продовжити ряди паралелей. Разом з тим, слід мати на увазі, що є латинські слова, паралелі до яких в тій чи іншій новітній мові відсутні.

A

a = *ab*

ab (з Abl.) від

abditus, *a*, *um* таємний, прихований, віддалений
abduco, *dux*, *ductum*, 3 виводити, відводити; *y* абдукція, *a* *abduct*, *i* *abducción*

abe = див. *abeo*

abeas див. *abeo*

abeo, *ii*, *itum*, *ire* відходити, минати, приходити, виходити (осн. презенс: *abi-* (*abe-*); *y* абітурієнт, *n* *Abiturient*

abest див. *absum*

abhorreo, *ui*, —, 2 не любити, мати відразу до чогось, не узгоджуватися; *a* *abhor*, *ф* *abhorger*

abies, *ētis* (f) ялина; *i* *abeto*

ablativus, *a*, *um* відкладний (= орудний або місцевий відмінок); *a* *ablative*, *n* *Ablativ*, *ф* *ablation*, *i* *ablativo*

aboleo, *levi*, *litum*, 2 нищити, знищувати; *a* *abolition*, *ф* *abolir*, *i* *abolición*

abs = *ab*

absens, *ntis* відсутній, віддалений, усамітнений; *a* *absent*, *ф* *absence*, *i* *absentismo*

absinthium, — (n) полин; *ф* *absinthe*, *i* *absintio*

absit див. *absum*

absolutus, *a*, *um* незалежний; *y* абсолютний, *a* *absolute*, *ф* *absolu*, *i* *absoluto*

absolvo, *vi*, *utum*, 3 звільняти, завершувати; *a* *absolve*, *n* *absolvieren*, *ф* *absolution*, *i* *absolver*

absque без

absterreo, *ru*, *ritum* 2 відлякувати, стримувати

abstineo, *ui*, *entum*, 2 стримувати, щадити; *a* *abstinence*, *n* *Abstinenz*, *ф* *abstener*, *i* *abstinencia*

abstrahō, *xi*, *ctum*, 3 відтягувати, відводити; *y* абстрактний, *a* *abstract*, *ф* *abstraire*, *i* *abstraer*

abstul- див. *aufēro*

absum, *afui*, *abesse* бути відсутнім, на відстані

absunt див. *absum*

absurdus, *a*, *um* неприємний, невідповідний, безглуздий; *y* абсурд, *a* *absurd*, *ф* *absurde*, *i* *absurdo*

abundo, 1 бути багатим, жити в розкоші, розкошувати; *a* *abundance*, *i* *abundar*

abunde в достатку, вдосталь, наднадмірно; *i* *abundancia*

abutor, *usus sum*, 3 розтрачувати, розтринькувати, зловживати; *a* *abuse*, *ф* *abus*, *i* *abusa*

ac як, та, а також, і до того ж, хоч і

academia, *ae* (f) академія, вищий навчальний заклад; *y* академічний, *a* *academy*, *n* *Akademie*, *ф* *académie*, *i* *academia*

accedo, *cessi*, *cessum*, 3 наближатися, досягати, звертатися до когось, бути схожим на когось, проникати; *accedit* додається; *a* *access*, *ф* *accéder*, *i* *acceso*

accendo, *cendi*, *censum*, 3 запалювати, засвічувати

accens- див. *accendo*

accip- див. *accipio*

accept- див. *accipio*

access- див. *accedo*

accessio, *onis* (f) прирощення, прибуття, додання, додача; *a* *accession*, *ф* *accession*, *i* *accessoria*

accingo, *cinx*, *cinctum*, 3 споряджати, приступати, одягати

accipio, *cep*, *septum* 3 одержувати, приймати всередину, перетерпіти, зносити; *a* *accept*, *ф* *accepter*, *i* *acceptar*

acclino, 1 прихилити, притуляти

accommōdo, 1 присвячувати, пристосовувати, відповідати (чому), бути відповідним, бути при-

датим; *y* акомодация, *a* accommodate, *φ* accommodate, *i* acomodar
acommodat = див. **acommodo**
accurro, curri, cursum, 3 прилітати
accuso, 1 звинувачувати; *a* accusation, *n* Akkusativ, *φ* accuser, *i* acusar
accusat- див. **accuso**
accusativus, a, um знахідний (відмінок); *a* accusative, *n* Akkusativ, *φ* accusatif, *i* acusativo
acer, acris, acre гострий, запеклий; *a* acrid, *φ* acéré, *i* acre
acerbitas, atis (f) суворість; *φ* acerbité, *i* acerbo
acerbus, a, um гіркий, терпкий, жорсткий, дріб'язковий, незрілий; *a* acerbity, *φ* acerbé, *i* acerbidad
acervo, 1 збирати до купи, нагромаджувати; *i* acervo
Achilles, is (m) Ахілл, один з головних героїв поеми Гомера «Іліада»
Achivus, a, um ахейський, грецький
acidus, a, um неприємний, противний, насмішкуватий; *a* acid, *φ* acide, *i* ácido
acies, ei (f) бій, битва; гострота, погляд, зір, зіркість; *φ* ácier
acquiro, quisivi, quisitum, 3 прибавлятися, рости, збільшуватися, додаватися; *a* acquire, *φ* acquis
acquisiv- див. **acquiro**
acr- див. **acer**
act- див. **ago**
actio, onis (f) дія
activus, a, um активний; *y* актив; *a* active, *n* aktiv, *φ* actif, *i* activo
acuo, ui, utum 3 загострювати, гострити; *a* acute, *n* akut, *φ* acuité
acumen, minis (n) кінчик, лезо; дотепний; *a* acumen
acumin- див. **acumen**
acus, us (f) голка, шпилька
acutus, a, um гострий; *a* acute, *n* akut, *φ* acuité
ad (з Acc.) до, у, перед, біля
adaequo, 1 порівнювати, прирівнювати, поєднувати, досягати; *y* адекватний; *a* adéquate, *φ* adéquat, *i* adecuado
adc = acc-
addo, didi, ditum, 3 додавати; *a* add, *n* Addition, *φ* addition
addit- див. **addo**
adduco, duxi, ductum, 3 доводити, схиляти, приводити; *a* adduce, *i* aducir
adduct- див. **adduco**
adeo до того, так; **usque adeo** до того
adept- див. **adipiscor**
adest = ad + est
adhibeo, bui, bitum, 2 вживати, прикладувати, дотримуватися
adhinnio, 4 іржати
adhortor, atus, um, 1 побуджувати, закликати
adhuc досі, донині, все ще
adiect- див. **adiicio**
adiectivum, i (n) прикметник; *a* adjective, *n* Adjektiv, *φ* adjectif, *i* adjetivo

adiicio, ieci, iectum, 3 припускати, приєднувати, наближати, додавати; *a* adjective, *n* Adjektiv, *φ* adjectif, *i* adjetivo
adipiscor, adeptus sum, adipisci досягати, дожити; *a* adept, *φ* adepté, *i* adepto
adeo, ii, itum, ire приходить, з'являється, зазнавати
aditus, us (m) доступ
adiungo, iunxi, iunctum, 3 додавати; *a* adjunct, *φ* adjonction, *i* adjuntar
adiunx- див. **adiungo**
adiuvo, i допомагати, сприяти; *y* ад'ютант, *a* adjutant, *φ* adjoindre, *i* adjutor
adminiculum, i (n) допомога, опора, підпора
admirabilis, e гідний подиву дивний, рідкісний; *a* admirable, *φ* admirable, *i* admirable
admiror, atus sum, 1 дивуватися; *a* admire, *φ* admirer, *i* admirar
admiration, onis (f) дивування, здивування; *a* admiration, *φ* admiration, *i* admiración
admiss- див. **admitto**
admitto, missi, missum, 3 допускати, давати волю, чинити; *a* admit, *φ* admission, *i* admitir
admōdum цілком, дуже, вельми, звичайно
admoneo, nui, nitum, 2 нагадувати, застерігати, спонукати, побуджувати; *a* admonish, *φ* admonester, *i* admonición
admonit- див. **admoneo**
admoveo, vi, tum, 2 наближати, підводити, притягувати
Adonis, nidis (m) Адоніс — коханець богині Афродіти. За вироком Зевса третину року по смерті мусив залишатися у підземному царстві, а решту часу на землі. Міф символізує вмирання природи взимку і воскресення навесні
adoratio, onis (f) вшанування, обожнення, рабське поклоніння; *a* adoration, *φ* adoration, *i* adoración
adorior, ortus, sum 4 нападати, несподівано з'являтися
adp = app-
adqu- див. **acqu**
adrado, rasi, rasum, 3 підрізати, підстригати, очищати
adras- див. **adrado**
adscribo, rispi, riptum, 3 дописати, записувати; *i* adscribir
adsidue постійно, невпинно
adsisto, astiti, —, 3 зупинятися, стояти, стояти біля
adspergo = aspergo
adstit- див. **adsisto**
adsuefio, factus sum, fieri привчатися до чогось
adsum, affui, adesse бути присутнім, знаходити
adsunt див. **adsum**
adolescens, ntis (m) юнак; *a* adolescent, *φ* adolescence, *i* adolescente
adolescencia, ae (f) юність; *a* adolescence, *φ* adolescent, *i* adolescencia
adolescētulus, i (m) хлопець
adulter, eri (m) любовник, прелюбодій; *a* adulterer, *φ* adultère, *i* adultero

adultus, a, um дорослий, великий, зрілий, могутний, дозрілий; *a adult, φ adulte, i adulto*
advena, ae (m, f) чужинець, іноземець; *i advenedizo*
advenio, veni, ventum, 4 прибувати
adventus, us (m) прихід, прибуття; *y* адвентист; *a advent, φ advenir, i advenedizo*
adversarius, ii (m) супротивник, суперник; *a adversary, φ adverse, i adversario*
adversus навпаки, проти, напроти; *φ adverse*
adversus, a, um протилежний, несприятливий; *res adversae* нещастя; *a adverse, φ adverse, i adversativo*
adverto, ti, rsum, 3 повертати, звертати на себе; *a advertise, φ adversaire, i advertir*
advoco, 1 запрошувати, закликати, скликати; *y* адвокат, *a advocate, φ advocat, i abogado*
advolo, 1 прилітати
aedes, is (f) будинок, будівля; *φ edifices, i edificaci6n*
aedificium, ii (n) будинок, будівля; *a edifices, φ edifices, i edificaci6n*
aeger, gra, grum хворий
Aegeus, ei (m) Егей — міфічний афінський цар
aegre ледве, з трудом
aegrotus, a, um хворий
Aemilius, ii (m) Емілій
aemulus, a, um той, що змагається, сперечається; *a emulation, φ 6mule, i emulaci6n*
Aeneas, ae (m) Еней — головний герой поеми Вергілія — «Енеїди»
Aeneis, idos (f) «Енеїда» — назва поеми Вергілія
aeneus, a, um мідний, бронзовий
Aeolius, a, um еолійський («еолійці» — назва одного з трьох головних грецьких племен)
aequalitas, atis (f) рівність; *a equality, φ 6gal, i equilibrio*
aequo, 1 вирівнювати, робити рівним; *y* екватор; *a equator, n 6quator, φ 6quatorial, i 6quation*
aeque рівно, однаково, так само
aequor, 6ris (n) рівна поверхня, рівнина, поле, море, поверхня моря; *i equidad*
aequus, a, um рівний, спокійний, справедливий; *y* екватор, *a equal, φ 6quit6, i equidad*
aer, aeris (m) повітря; *aera* Acc. Sing.; *y* аеродром, *a air, φ aerien, i aer6e*
aera, ae (f) ера
aer- див. *aes*
aerumna, ae (f) тяжкий труд, біда, лихо
aes, aeris (n) мідь, бронза; *φ aigain*
Aeschylus, i (m) Есхіл (525—456 р. до н. е.) видатний давньогрецький трагік
Aesch6nes, is (m) Есхін, філософ, учень Сократа
Aesculapius, ii Ескулап, бог лікування
Aesopius, a, um езопівський
Aesopus, i (m) Езоп (VI ст. до н. е.) — давньогрецький байкар
aestas, atis (f) тепла пора року; *φ 6t6, i estio*
aestimo, 1 оцінювати, гадати, вважати; *a estimate, φ estimer, i estima*
aestus, us (m) спека, жара, літо; *φ estival, i estio*
aetas, atis (f) життя, вік

aeternitas, atis (f) вічність; *a eternity, φ 6ternel, i eterno*
aeternum, i (n) вічність
aeternus, a, um вічний; *φ 6ternel i eterno*
aether, 6ris (m) Acc. Sing. aethera ефір, повітря, небо; боги, небожителі; *y* ефір, *a ether, φ 6ther, i 6ter*
Aetna, ae (f) Етна — назва вулкана і міста на о-ві Сіцилія
aevum, i (n) вічність, життя, вік, час; *n evig*
affatim достатньо, вдосталь
affecto, 1 прагнути, жадати, домагатися, досягати, оволодівати; *φ affection, i afectar*
affectus, us (m) фізичний стан, пристрасть, прихильність, настрої, душевний стан; *a affection, φ affection, i afectaci6n*
affero, attuli, allatum, afferre приносити, додавати
affigo, fixi, fixum, 3 прибивати, прикріплювати; *y* афікс, *a affix, φ affixe, i afijo*
affirmo, 1 стверджувати
agens, ntis виразний, живий, дійовий; *y* агент; *a agent, n Agentur, φ agent, i agente*
ager, agris (m) поле; *y* агроном; *a agriculture, n Agrikultur, φ agraire, i agricola*
Agesil6us, i (m) Агесілай (401—361 pp. до н. е.) — спартанський цар і полководець
agilis, e діяльний; *a agile, φ agile, i 6gil*
Agis, idis (m) Агіг ім'я спартанського царя
agito, 1 рухати, направляти, обговорювати, бути десь, перебувати, святкувати; *y* агітувати; *a agitate, n Agitation, φ agiter, i agitar*
agmen, m6ni: (n) рух, хід, стрій, похід, натовп
agmin- див. *agmen*
agnosco, novi, nitum, 3 пізнавати, визнавати
agnov- див. *agnosco*
agnus, i (n) ягня; *φ agneau*
ago, egi, actum 3 робити, діяти, давати, передавати, вдавати, жити; *y* акт, *a act, n Akt, φ agir, i agente*
agr- див. *ager*
agrarius, ii (m) аграрій; *y* аграрний, *a agrarian, φ agraire, i agrario*
agrestis, e сільський, грубий, неотесаний, дикий, жорстокий; *φ agreste, i agreste*
agricola, ae (f) селянин
agricultura, ae (f) рільництво
ait каже, говорить
aiunt кажуть, твердять
ala, ae (f) крило; *i ala*
alacer, cris, cre бадьорий, жвавий, радісний, веселий; *a alacritu*
alacr- див. *alacer*
Albanus, a, um альбанський (від назви міста «Альба» у Лаціумі)
albus, a, um білий; *y* альбом; *a albumen, n Album, φ albumine, i alba*
alea, ac (f) жереб; *φ al6a*
alevant = allevant
Alexander, dri (m) Александр; тут мова про А. Македонського (356—323 pp. до н. е.)
Alexandrinus, a, um Александрійський (від назви міста «Александрія» в Єгипті)

- alibi** десь в іншому місці, деінде; *y* алібі, *a* alibi, *ф* alibi
- alienus, a, um** чужий; *a* alien, *ф* aliénation, *і* alienable
- alimentum, i (n)** їжа, харч, плата за виховання; *y* аліменти, *a* aliment, *ф* aliment, *і* alimentaci6n
- alioqui** між іншим, все ж, крім того, до того ж, інакше
- aliquando** колись, одного разу
- aliquanto** чимало, немало, значно
- aliqui, qua, quid** якийсь, який-небудь
- aliquis, qua, quid** хто-небудь, що-небудь, хтось інший
- aliquot** декілька, небагато
- aliquoties** кілька разів, не раз
- aliter** інакше, по-іншому, іншим чином
- alius, a, um** інший (з багатьох), чужий; *alius... alius* один... другий
- allat-** див. *affero*
- allavo, i** полегшувати, втішати, пом'якшувати; *a* alleviate
- alligo, i** прив'язувати
- alligat-** див. *alligo*
- alloquor, locutus sum, i** звертатися до когось, говорити комусь, закликати когось, втішати; *ф* allocution
- almus, a, um** благодійний, годуючий, годувальний; *i* almasc6n
- alpus, i (n)** вільха; корабель
- alo, alui, alitum, i** вирощувати, виховувати, тримати, годувати
- altare, ris (n)** вівтар, жертovníк; *y* вівтар, *a* altar, *i* altar
- alter, a, um** один з двох, інший, другий; *y* альтернатива, *a* alter, *ф* alternative, *і* alternativa
- altercor, atus sum, i** сперечатися; *ф* altercation, *і* altercaci6n
- alternus, a, um** перемінний, змінний, попере́мний; *y* альтернатива, *a* alter, *ф* alterner, *і* alternar
- altum, i (n)** морська глибина, відкрите море; *ф* alto, *i* alto
- altus, a, um** високий, глибокий, великий, величезний, таємний, давній; *y* альт, *a* altitude, *n* alt, *ф* altitude, *і* alto
- alvus, i (f)** черево, живіт; *ф* alvéole, *і* alvino
- amabilis, e** милий, люб'язний, любий; *ф* amabilité, *i* amable
- amaenitas, atis (f)** краса; *ф* aménité, *i* amenidad
- amarus, a, um** гіркий; *ф* ameg, *i* amargo
- ambitiosus, a, um** честолюбивий, марнославний, чванливий; *y* амбіція, *a* ambitious, *ф* ambitieux, *і* ambicioso
- ambo, bae, bo** обидва, обое; *i* ambos
- ambulo, i** прогулюватись
- ame-** див. *amo*
- amens, ntis** нерозумний, божевільний; *і* amenguamiento
- amica, ae (f)** подруга; *ф* ami, *і* amiga
- amicitia, ae (f)** дружба; *a* amity, *ф* amitié, *і* amigo
- amicus, i (m)** друг, товариш; *a* amicable, *ф* ami, *і* amigo
- amis-** див. *amitto*
- amisois** неприємно (давньогрецьке слово)
- amiss-** див. *amitto*
- amitto, misi, missum, i** відпускати, втрачати, губитися; *a* amiss
- amnis, is (m)** річка, що впадає в море, потік
- amo = ama + o**
- amo, i** кохати; *y* аматор, *a* amateur, *n* Amateur, *ф* aimeg, *і* amar
- amoenus, a, um** чудовий, приємний, заповнюючий; *a* amenity, *ф* aménité, *і* ameno
- amor, oris (m)** кохання, прихильність; *y* амур, *a* amour, *ф* amour, *і* amor
- amplector, plexus sum, i** обвивати, охоплювати, обіймати; *ф* ample
- amplus, a, um** великий; *a* ample, *ф* ample, *і* amplio
- amplex-** див. *amplector*
- an** чи, або
- anathema, ae (f)** анафема, прокляття, відлучення (від церкви); *і* anatema
- Anaxagoras, ae (m)** Анаксагор (бл. 500 р. до н. е.), давньогрецький філософ
- Anaximenes, is (m)** Анаксімен давньогрецький філософ (бл. 500 р. до н. е.)
- ancilla, ae (f)** служниця
- Andragoras, ae (m)** Андрагор (чоловіче ім'я)
- angiportum, i (n)** перевулок, тісна вулиця
- Anglia, ae (f)** Англія
- angor, oris (m)** задуха
- anguis, is (m, f)** гадюка, змія; *ф* anguille, *і* anguila
- angulus, i (m)** кут; *a* angle, *ф* angle, *і* ángulo
- angustus, a, um** вузький, тісний, слабкий, злиденний, нікчемний; *і* angustia
- anima, ae (f)** подув вітру, душа, вітер; *anīmae secundae* попутний вітер; *y* анімїзм, *a* animare, *ф* animation, *і* ánima
- animadverto, ti, sum, i** зважати, помічати, спостерігати, спізнавати; ганити, поприкати
- animal, alis (n)** тварина; *a* animal, *ф* animal
- animus, i (m)** душа, дух, мужність, відвага, серце, воля, думка, пам'ять, настрої; *ф* âme, *і* ánimo
- anne = an**
- annosus, a, um** багаторічний, старий, давній; *ф* année
- annus, i (m)** рік; *y* аннали; *a* annual, *n* anno, *ф* année, *і* año
- annuus, a, um** річний, щорічний; *ф* annal, *і* anual
- anser, eris (m)** гусак
- ante** попереду, перед, раніше
- ante** (з Acc.) перед, попереду, раніше
- antea** раніше
- anteambulor, onis (m)** слуга, що йде попереду і розчищає шлях хазяїнові
- anteburschius, a, um** той, хто проти студентів; *y* бурсак
- antecedo, cessi, cessum, i** переважати, відрізнятись, мати перевагу; *ф* antécédent, *і* anteceder
- antidotum, i (n)** протиотрута; *a* antidote, *і* antidoto

- Antiöchus**, i (m) Антиох, ім'я одного з багатьох сирійських царів династії Селевкідів
- antiquarius**, ii (m) антиквар; у антикварний, а antiquarian, н antiquarisch, ф antique, i anticuario
- antiquus**, a, um старий, давній; у античний, а antique, н antik. ф antique, i anticuado
- Antonius**, ii (m) Антоній (чоловіче ім'я)
- antrum**, i (n) печера, грот; ф antre, i antro
- anulus**, i (m) перстень; ф anneau, i anulo
- Aonius**, a, um аонійський (Аонія — місцевість у давній Греції)
- Apelles**, is (m) Апеллес, давньогрецький художник
- aperio**, gui, gitum, 4 відкривати, відчиняти; i apertura
- aperius**, a, um відкритий, очевидний; а aperture, i apertura
- apex**, p̄icis (m) вершина, вінок, шапка жреця; а apex, i ápice
- Aphrodite**, ae (f) Афродіта — богиня кохання та вроди в давньогрецькій міфології
- apic-** див. apex
- apis**, is (f) бджола; а apiary, ф apiculteur, i apicultor
- Apollo**, l̄inis (m) Аполлон — бог сонця, поезії, медицини, віщування у давньогрецькій міфології
- apparo**, parui, paritum, 3 являється, з'являється, виявляти, бути очевидним; а ararent, ф arparition, i ararición
- appellat-** див. appello
- appello**, 1 називати, оголошувати; у апеляція, а appeal, н appellieren, ф appelle., i apelar
- appello**, p̄uli, pulsum, 3 прибувати, причалювати
- appeto**, petivi, petitum, 3 прагнути, домагатися, хапати; у апетит, а appetite, ф appetit, i appetec
- appingo**, pinxi, pictum, 3 примальовувати, додавати до малюнка
- appraudo**, plausi, plausum, 3 аплодувати, плескати в долоні; у аплодувати, а applause, н applaudieren, ф applaudir, i applaudii
- applaus-** див. apraudo
- apporto**, 1 приносити
- apprecor**, catus sum, 1 молити, умоляти
- approbo**, 1 схвалювати, визнавати, підтверджувати, погоджуватися; а approbation, н Approbation, ф approbation, i approbat
- appropinquo**, 1 наближатися
- Appuleius**, ii (m) Апулей (бл. 125 — бл. 180 р.) відомий давньоримський письменник
- Appulus**, a, um апулійський («Апулія» — одна з областей Італії)
- Aprilis**, is (m) квітень; а april, ф avril
- artus**, a, um здатний, зв'язаний, придатний; а art, ф arte, i arto
- apud** (з Acc.) біля, у
- aqua**, ae (f) вода; у акварель, а aquatic, ф aqueux, i agua
- aquarium**, ii (n) водойма; у акваріум, а aquarium, ф aquarium, i aguada
- aquila**, ae (f) орел; а aquiline, ф aquilin, i águila
- Aquilo**, onis (m) північний вітер, північ; 7 aquilón
- Aquitanus**, i (m) аквітанець, мешканець Аквітанії
- Aquitania**, ae (f) Аквітанія (область у Галлії)
- ara**, ae (f) вівтар, пам'ятник, жертovníк, могила; i ara
- aranea**, ae (f) павук
- arator**, oris (m) орач, рільник, селянин; ф aratoire, i arar
- arbitr**, tri (m) суддя, арбітр; у арбітраж, а arbiter, н Arbitrage, ф arbitre, i arbitro
- arbitrium**, ii (n) рішення, воля
- arbitror**, tratus sum, 1 думати, гадати, вважати; у арбітр, а arbitrary, н Arbitrage, ф arbitral, i arbitrar
- arbor**, ðris (f) дерево; а arbour, ф arbre, i árbol
- arg-** див. arg
- Arcadia**, ae (f) Аркадія, область у Давній Греції
- arcesso**, sivi, situm, 3 закликати, запрошувати, вимагати
- Archias**, ae (m) Архій (народ. бл. 120 р.) — давньогрецький поет
- Archimedes**, is (m) Архімед, видатний математик і фізик стародавнього світу (287—212 рр. до н. е.)
- arctus**, a, um = artus, a, um
- arcus**, us (m) лук; у арка, а arch, ф arc, i arco
- Ardea**, ae (f) Ардея — назва міста в Лациумі
- ardens**, ntis гарячий, блискаючий, палаючий; а ardent, ф ardent, i ardiente
- ardo**, arsi, arsum, 3 горіти, палати, запалювати, ф ardent, i arder
- arduus**, a, um недосяжний, важкий, непереборний; а arduous, ф ardu, i arduo
- arena**, ae (f) пісок, арена в амфітеатрі, бій гладіаторів, бійка, поприще, професія, місце; у арена, а arena, ф arène, i arena
- aresco**, arui —, 3 сохнути, висихати
- argenteus**, a, um срібний; ф argent, i argentino
- argentum**, i (n) срібло; ф argent, i argento
- Argolicus**, a, um арголійський («Арголіда» — область у Давній Греції)
- argumentum**, i (n) доказ, переконання; у — аргумент, а argument, ф argument, i argumento
- Ariadna**, ae (f) Аріадна, дочка Критського царя Міноса
- Aristides**, is (m) Арістід (ім'я власне)
- Aristophanes**, is (m) Арістофан (бл. 452—388 рр. до н. е.), видатний давньогрецький комедіограф
- Aristoteles**, is (m) Арістотель (384—322 рр. до н. е.), славетний давньогрецький філософ, учень Платона
- arithmetica**, ae (f) арифметика; а arithmetic, н Arithmetik, ф arithmétique, i aritmética
- arma**, orum (n, pl.) зброя, бій; у армія, а arm, н Armee, ф arme, i arma
- amentum**, i (n) худоба (велика)
- armilla**, ae (f) зап'ястя, браслет; а armure
- aro**, 1 орати; а arable, ф aratoire, i arar
- arrectus**, a, um крутий, стрімкий
- ars**, artis (f) мистецтво, ремесло, заняття, наука,

засіб, досвідченість; *y* артист, *a* art, *n* Art, *φ* art, *i* arte
art- див. *ars*
articūlus, *i* (m) фаланга, суглоб, палець; *n* Artikel, *φ* article, *i* articular
artifex, *fīcis* (m) майстер, художник; *a* artifice, *φ* artifice, *i* artifice
Artorius, *ii* (m) Арторій (чоловіче ім'я)
artus, *a*, *um* вузький, тісний
artus, *us* (m) суглоб, шкіра, тіло; *i* arteio
arundo, *inis* (f) очерет, вудлище, хворостина
arvum, *i* (n) рілля, поле, пасовисько; море, берег; *i* arvejar
arg, **arcis** (f) вершина, горб, фортеця, акрополь; *i* arca
as, **assis** (m) ас, дрібна монета
asella, *ae* (f) ослиця
asellus, *i* (m) осел
Asia, *ae* (f) Азія: 1) материк; 2) римська провінція, нинішня Мала Азія
asinus, *i* (m) осел; *a* asinine, *φ* âne, *i* asno
aspectus, *us* (m) вигляд, поява; *y* аспект, *a* aspect, *i* aspecto
asper, *era*, *erum* нерівний, шорохуватий, суворий, лютий; *a* asperity, *φ* aspérité, *i* áspero
aspergo, *persi*, *persum*, 3 плямити, ганьбити; додавати, підливати, доливати; *a* asperse, *φ* asperger, *i* aspersión
aspérum, *i* (n) трудність, вибоїна, шерехуватість, кострубатість, нерівність, терни; *a* asperity, *φ* aspérité, *i* áspero
aspicio, *sprexi*, *spectum*, 3 дивитися, бачити; *y* аспект, *a* aspect, *φ* aspect, *i* aspecto
aspiro, 1 дуги, віяти; *y* аспірація, *a* aspirate, *φ* aspiration, *i* aspirar
ass- див. *as*
assiduus, *a*, *um* постійний, невпинний; *a* assiduity, *φ* assidu, *i* asiduo
assimilo, 1 уподібнювати, робити схожим; *y* асиміляція, *a* assimilate, *φ* assimiler, *i* asimilar
assuefio, *factus sum*, *fiēri* привчатися
assuesco, *suevi*, *suetum*, 3 звикати до чогось
assuet- див. *assuesco*
assum = *adsum*
assus, *a*, *um* смажений; *i* asada
ast = *at*
astronomia, *ae* (f) астрономія; *φ* astronomie, *i* astronomia
astrum, *i* (n) зірка; *y* астрономія; *a* astronaut, *φ* astral, *i* astro
asymbōlus, *a*, *um* людина, що приходить на бенкет без внеску, не несе витрат по бенкету
at але, проте
atāvus, *i* (m) прапрадід, прабатько; *y* атавізм, *i* atavismo
ater, *atra*, *atrum* темний, чорний, зловісний, злісний; *i* atroz
Athenae, *arum* (f, pl.) Афіни, місто в Греції
Atheniensis, *e* афінський
Atheniensis, *is* (m) афінець
Atlas, *antis* (m) Атлант, титан, носій небесного зводу у давньогрецькій міфології, *i* atlas

atque також і, до того ж, що й
atqui але, однак, навпаки, звичайно, *a*
atr- див. *ater*
atrociter жорстоко, немилосердно; *a* atrocitы, *φ* atroce, *i* atroz
attente уважно, напружено
attento, 1 схилити, намовляти, нападати
attentus, *a*, *um* уважний, старанний
attenuo, 1 ослаблювати, зменшувати, применшувати; *a* attenuate, *φ* atténuer, *i* atenuar
attēro, *trivi*, *tritum*, 3 терти, виляти, крутити (хвостом)
Attica, *ae* (f) Аттика, область Еллади з головним містом Афіни
attiguus, *a*, *um* сусідній, суміжний
attingo, *tīgi*, *tactum*, 3 досягати, торкатися, за-своювати, осягати, збагнути; *a* attain, *i* atin-
gir
Attius, *ii* (m) Атій (ім'я власне)
attollo, —, —, 3 піднімати, підводити
auctor, *oris* (m) автор, творець, письменник; *a* auctor, *n* Autor, *φ* auteur, *i* autor
auctoritas, *atis* (f) повага, авторитет; *a* authority, *n* Autorität, *φ* autorité, *i* autoridad
audacia, *ae* (f) зухвалість; *a* audacity, *φ* audace, *i* audacia
audax, *acis* відважний, сміливий; *φ* audacieux, *i* audaz
audens, *ntis* сміливий, відважний, неоязкий; *φ* audace, *i* audaz
audeo, *ausus sum* 2 відважуватись, наважуватись, бути сміливим, відважним; *φ*. audace, *i* audaz
audio, 4 слухати, чути щось, чувати; *audire male* мати недобру славу; *y* аудієнція, *a* audience, *φ* audition, *i* auditivo
audit- див. *audio*
auditorium, *ii* (n) аудиторія; *y* аудиторія, *a* auditorium, *φ* auditoire, *i* auditorio
auditus, *us* (m) чутка, слухання, слух, балачка; *a* audit, *φ* audience, *i* audiencia
aufēro, *abstūli*, *ablatum*, *aufferre* відносити, віднімати, нищити, не давати; *φ* ablation, *i* ablativo
Aufidus, *i* (m) Ауфід, річка в Італії
aufugio, *fugī*, —, 3 утікати, уникати
augeo, *auxi*, *auctum*, 2 збільшувати, сприяти, збагачувати; *a* augment, *φ* augmenter, *i* auge
Augustus, *i* (m) серпень; Август Октавіан, римський імператор (63 до н. е.— 14 н. е.); *y* августійший, *a* August, *φ* août
aura, *ae* (f) подув вітру, вітерець, вітер, повітря, небо; *i* aura
auratus, *a*, *um* позолочений, золотий; *φ* aurifère, *i* aura
aureus, *a*, *um* золотий, золотавий; *a* auriferous, *φ* auróolé, *i* áureo
auris, *is* (f) вухо, слухач; *a* aurial, *φ* oreille, *i* auricula
Aurora, *ae* (f) Аврора, богиня світанку; *y* Аврора, *a* Auropa, *φ* aurore, *i* auroga
aurum, *i* (n) золото; *φ* or, *i* áureo

ausculto, 1 вислуховувати; *a auscultation, f ausculter, i auscultación*
 aus- див. audeo
 aut або
 autem але, напроти
 autumnus, i (m) осінь; *a autumn, f automne, i autumnal*
 auxilium, ii (n) допомога; *a auxiliary, f auxiliaire, i auxilio*
 avaritia, ae (f) жадібність, жадоба; *a avarice, f avare, i avaricia*
 avarus, a, um жадібний, скупий; *f avare, i avaro*
 avest- див. aveho
 avēho, vexi, vectum, 3 від'їздити
 avello, vellī, vulsum, 3 позбавляти, відривати, розлучати
 avena, ae (f) овес; дудка пастуха, сопілка; *i avena*
 aveo, —, —, 2 бути здоровим, прощавати
 avertō, verti, versum, 3 відвертати, відганяти, проганяти, відхилити; *a avert, f aversion, i aversión*
 aviditas, atī (f) жадібність; *a avidity, f avide, i avidez*
 avidus, a, um зажерливий; *a avid, f avide, i ávido*
 avis, is (f) птах; *y авіація, a aviation, f oiseau, i avicultor*
 avium, ii (n) глушина, віддалене місце
 avius, a, um віддалений, усамітнений
 avōlo, 1 відлітати
 avuls- див. avello

В

Babyloniū, a, um вавілонський (Вавілон — місто у Дворіччі), *pumēri Babyloniī* астрономічні пророцтва
 bacca, ae (f) ягода, плід, перлина, бісер; *f baie, i bacifero*
 Bacchus, i (m) Вакх, бог виноградарства, виноробства і вина; *y вакханалії, i bacanal*
 bacūlum, i (n) палка, лозина; *y бацила, a bacillus, f bacille, i báculo*
 balbutio, 4 картавити, заїкатись, говорити неясно, нерозбірливо, белькотіти; *f balbutier, i balbucear*
 barba, ae (f) борода; *a barber, n Barbier, f barbe, i barba*
 barbārus, a, um варварський; *y варвар, a barbaric, n Barbareī, f barbare, i bárbaro*
 basio, 1 цілувати
 Basilius, ii (m) Василь (чоловіче ім'я)
 basium, ii (n) поцілунок
 beatitudo, īnis (f) щастя, блаженство; *f béatitude, i beatitud*
 beatus, a, um блаженний, щасливий, багатий; *a beauty, f beat, i beato*
 Belgae, arum (f., m) белги, мешканці Галлії і давньої Бельгії
 bello, 1 воювати; *a bellicose, f belliqueux, i bélico*
 bellum, i (n) війна; *f belliqueux, i bélico*
 bellus, a, um красивий, вродливий; *f belle, i bello*
 belua, ae (f) звірюка, тварина; *a bellow*

bene добре, хорошо, чесно, вчасно, доречно; *f bien, i bien*
 beneficiatū, a, um добродійливий, добродійний; *a benefactor, f bēnéfice, i beneficiador*
 beneficium, ii (n) добродійство, прихильність; *a benefaction, f bēnéfice, i beneficio*
 benevōle прихильно, люб'язно
 benevolentia, ae (f) прихильність
 benigne дружньо, доброзичливо, милостиво, щедро; *a benign, f benigne, i benigno*
 benignitas, atis (f) щедрість; *f bēnignité, i benigno*
 bestia, ae (f) звір, тварина; *y бестія, a beast, n Bestie, f bestial, i bestia*
 Bias, antis (m) Біант, один з 7 мудреців
 bibacitas, atis (f) пияцтво; *f biberon*
 bibo, bibi, —, 3 пити; *a bib, f biberon, i biberon*
 bibliotheca, ae (f) бібліотека; *n Bibliothek, f bibliotheque, i biblioteca*
 biceps, cipitis двоголовий; *y біцепс, a biceps, f bicéphale, i biceps*
 biduum, i (n) два дні
 biduus, a, um дводенний
 bilis, is (f) жовч; *a bile, f bile, i bilioso*
 bini, ae, a по два; *f binaire*
 binominis, e двоіменний; *y біном, a binomial, f binaire, i binomio*
 bipes, ēdis двоногий; *a biped, f bipède, i bipedo*
 bis двічі; *y біс (на «біс»), a bis, f bis, i bis*
 bisaccium, ii (n) торба, перекидна (в'ючна) торба; *y бесаги*
 blanditia, ae (f) улесливність, ласка, привабливість; *a blandish, i blandicia*
 blandus, a, um ласкавий, приемний, привабливий; *a bland, i blando*
 bonum, i (n) добро, благо, щастя; *f bon, i bondad*
 bonus, a, um добрий, хороший, приемний; *a bonny, f bon, i bondadoso*
 Borysthēnes, is (f) Борисфен, давньогрецька назва Дніпра
 bos, bovis (m, n) віл, корова, бугай; *f bovin, i bovino*
 bov- див. bos
 Brennus, i (m) Бренн, гальський полководець
 brevis, e короткий; *brevis* невдовзі; *y абрєвіатура, a brief, f brèvevent, i breve*
 Britannia, ae (f) Британія; *i britano*
 Britannus, i (m) британець; *i británico*
 bruma, ae (f) зима; *f brumal, i bruma*
 Brutus Брут, засновник республіканського ладу і перший консул Риму
 bucca, ae (f) щока; рот, крикун, брєхака; дармоїд; *f bouche, i buche*
 Buridanus, i (m) Буридан (бл. 1300—1358 pp.), французький філософ
 bustum, i (n) могила

С

sachinnus, i (m) сміх (голосний), регіт
 sacumen, minis (n) віршовка
 sacumin- див. sacumen
 cadaver, ēris (n) мертве тіло, труп, падло, мрець; *n Kadaver, f cadavre, i cadaver*

cado, cecidi, casum, 3 падати, гинути; у казус, *a case, f cas, i cadente*
caductus, a, um полеглий, приречений, тлінний
caecus, a, um сліпий, засліплений; *f cecité*
caedo, cecidi, caesum, 3 бити, колоти, сікти
caedes, is (f) вбивство
caelebs, libis неodrужений, холостий, одинокий;
у celibat, a calibacy, i celibato
caelestis, e небесний, божий, божественний, чудовний; *a cestial, f céleste, i celeste*
caelum, i (n) небо; *f ciel, i celeste*
caen- див. *cep-*
caenum, i (n) болото, бруд, нечистоти
caeruleus, a, um синій, блакитний, темний; *? ce-rúleo*
caerulus, a, um = caeruleus, ea, eum
Caesar, áris (m) Цезар Г. Ю. (100—44 pp. до н. е.), римський політик, полководець, оратор, історик і письменник; *n Kaiser, i cesarea*
caeter- = ceter-
calamitas, atis (f) нещастя
calamus, i (m) перо; *у каламар, n Kalamität, i calamo*
calcar, aris (n) шпора; заохочення, стимул
cale- див. *calx*
calceo, i взуватися, взувати; *i calceta*
calcūlus, i (m) камінь; *a calculation, n Kalk, f calcaire, i cálculo*
Calendae, agum (f) календи, перший день місяця у римлян; *у календар, a calendar, n Kalender, f calendes i calendario*
caleo, calui, calitum, 2 горіти, палати, бути розпаленим; *у калорія, f calogie, i calentar*
calidus, a, um теплий, гарячий, палкий
Calliopea, ae (f) Калліопа, одна з дев'яти муз; мати Орфея
calx, calcis (f) вапняк, вапно; *n Kalk, f calcaire, i calcio*
Camena, ae (f) Камена (те саме, що й грецька «муза»)
camēra, ae (f) склепіння, сволок; *у комора, a camera, n Kamergamrn, f camēra, i camero*
campus, i (m) чисте поле, рівнина; *a camp, n Kampf, f cam i camrapa*
cancer, cri (m) рак, краб; *у канцерогенний, a cancer, f cancer, i cáncer*
candidus, a, um білосніжний, блискучий, осяйний, чистий, ясний; *у кандидат, a candle, f candidat, i candil*
candor, oris (m) сліпуча білизна, блиск, сяйво, чистота, ширість; *у канделябри, a candour, f candide, i candor*
cano, cecini, cantum, 3 співати, опіувати, славити; *у кантата, f cantique, i cantar*
caninus, a, um собачий; *a canine, f canin, i canino*
canis, is (m, f) собака; *у канікули; a canine, i canino*
canities, ei (f) сивина; *i cano*
canto, i співати, підспівувати; *у кантата, f cantate, i cantar*
Cantium, ii (n) Кантії, область у Британії (нині Кент)

cantus, us (m) спів; *у кант, f cantique, i cantar*
capella, ae (f) кова
caper, pri (m) цап; *a caper*
capio, seri, captum, 3 брати, взяти; одержувати, зазнавати (шкоди), ловити; їсти; розуміти, осягати розумом; *вабити; a captivate, f captiver, i captar*
capillus, i (m) волосина, волосся; *у капіляр, a capillary, f capillaire, i capilar*
capitolinus, a, um капітолійський (див. Капітолій); *i capital*
Capitolium, ii (n) Капітолій, вершина головного з семи римських пагорбів — Капітолійсько-го; *a capitol, n Kapitell, i capital*
carpinus, a, um козячий; *i carpio*
capt- див. *capio*
capto, i хапати, ловити; *a capture, f captation, i captar*
captivitas, atis (f) полон; *a captivity, f captif, i captura*
capt- див. *capio*
captus, us (m) здатність розуміти, тямучість, розумові здібності;
caput, ritis (n) голова; глава, розділ; *у капітальний, a chapter, n Kapitel, f chapitre, i capital*
carcer, éris (m) в'язниця
cardinalis, e основний; кількісний; *у кардинал, a cardinal, i cardinal*
careo, carui, caritum, 2 бути позбавленим, не мати чогось, обходитись
caritas, atis (f) ласка, шанування, прихильність, любові, любов, приязнь; *a charity, f charité, i caritativo*
carmen, inis (n) пісня; *i carmen*
carmin- див. *carmen*
carp- див. *caro*
carnalis, e тілесний; *a carnal, f charnel, i carnal*
caro, carnis (f) м'ясо, тіло; *a carnage, f charpu, i carnal*
carpo, psi, ptum, 3 рвати, зривати, ловити
carpt- див. *carpo*
Carthaginiensis, is (m) карфагенянин
Carthago, ginis (f) Карфаген, назва міста на північному узбережжі Африки, зруйнованого римлянами 146 р. до н. е.
caru- див. *caro*
carus, a, um любий, приємний, ласкавий, дорогий; *a charity, f cher, i caro*
casa, ae (f) дім, будинок, хата; *у казарма, a case, f case, i casa*
caseus, i (m) сир; *у казеїн, a cheese, n Käse, i caseo*
Cassandra, ae (f) Касандра, відома провісниця, віщуванням якої не вірили троянці
castigo, i карати, виправляти; *a castigate, i castigat*
castra, rum (Pl., n) табір; укріплення, фортеця; *у костел, a castle, f château, i castellano*
castus, a, um морально чистий, незаплямований, благочестивий, цнотливий, вірний; *f chaste, i casto*

- casus, us** (m) випадок, потрясіння, нещастя; *y* казус, *a* case, *n* Kasus, *ф* cas, *i* caso
- catena, ae** (f) кайдани, пута
- caterva, ae** (f) натовп; *i* caterva
- Catilina, ae** (m) Катіліна (бл. 108—62 рр. до н. е.) — змовник, організатор змови (з метою захвату влади в Римі), викритої консулом Цицероном в 63 р. до н. е., який прагнув силою захопити владу в Римі
- Cato, onis** (m) Катон (Старший) (234—149 рр. до н. е.), державний діяч і цензор, непримиренний ворог Карфагену
- Catūlus, i** (m) Катул (чоловіче ім'я)
- catūlus, i** (m) кошеня; *ф* chat
- Catullus, i** (m) Катул Г. В. (87 — бл. 54 рр. до н. е.) — відомий ліричний поет Давнього Риму
- Caucāsus, i** (m) Кавказ
- cauda, ae** (f) хвіст
- caulis (colis, coles), is** (m) капуста
- causa, ae** (f) 1) причина, наслідок, вирок, зміст, смисл, справа; 2) внаслідок, для, заради, з-за; *y* каузальний; *a* cause, *ф* cause, *i* causa
- caute** обережно
- cautus, a, um** обережний; *a* cautious, *ф* caution, *i* cauteloso
- cavo, i** добати; *a* save, *ф* saver, *i* savor
- saveo, cavi, cautum, 2** піклуватись, остерігатись, запобігати, бути обережним; *a* caution, *n* caution, *ф* caution, *i* cautivo
- caverna, ae** (f) нутрощі, печера; *a* cavern, *ф* cavern, *i* caverna
- cavillatio, onis** (f) кепкування, жартування; софізм, умовивід; *i* cavilación
- cavus, a, um** пустий, порожній; *a* cave, *ф* cave, *i* cavidad
- cecid-** див. cado
- cedo, cessi, cessum, 3** поступатись, підкорятись; спливати, йти геть, віддалятись; *a* cede, *ф* céder, *i* ceder
- celo, i** таїти, приховувати, давати притулок; *i* celar
- celaris = celaveris**
- celebro, i** прославляти, вихвалити; *a* celebrate, *ф* célébrer, *i* celebrar
- celebrat-** див. celebrare
- celebritas, atis** (f) урочистість, знаменитість; *a* celebrity, *ф* célébrité, *i* celebridad
- celeritas, atis** (f) швидкість
- celeriter** швидко
- Celtae, agum** (pl., m) кельти, назва племені, що мешкало переважно в Галлії та Британії
- cena, ae** (f) обід, бенкет; *ф* cène, *i* cèna
- ceno, i** обідати; *i* cenar
- senseo, censui, censum, 2** вважати; оцінювати, визначати; *y* цензура, *a* censure, *ф* censeur
- ensor, oris** (m) цензор, суворий критик; *y* цензор, *a* censorship, *n* Zensor, *ф* censure, *i* censor
- censura, ae** (f) суворі критика, посада цензора
- centum** сто; *y* центнер, *a* cent, *n* Zentner, *ф* cent, *i* centena
- centuria, ae** (f) сотня; *y* центурія, *a* century, *ф* cent, *i* centuria
- ser-** див. capio
- cera, ae** (f) воск, воскова фігура; *y* cera, *ф* cire, *i* cera
- cerebrum, i** (n) мозок, розум; *y* церебральний, *a* cerebral, *ф* cérébral, *i* cerebro
- Ceres, ēris** (f) Церера, сестра Юпітера; богиня полів, злаків у давньоримській міфології
- cerimonia, ae** (f) святковість, вшанування, благоговіння, священний обряд; *y* церемонія, *a* ceremony, *ф* cérémonie, *i* cerimonia
- cerno, crevi, cretum, 3** пізнавати, бачити
- certo, i** змагатись, боротись
- certatio, onis** (f) змагання, суперечка
- certuice = cervice**
- certus, a, um** певний, справжній; *y* сертифікат, *a* certificate, *ф* certain, *i* certeza
- cervic-** див. cervix
- cervical, alis** (n) подушка, узголів'я; *ф* cerveau, *i* cervical
- cervix, icis** (f) потилиця, шия; *ф* cerveau, *i* cerviz
- cespes, itis** (m) хата, хижка
- cesso, i** припиняти, гаяти, зникати, переставати; *a* cessation, *ф* cesser, *i* cesar
- cetērum** зрештою, проте, але
- cetērus, a, um** інший, решта;
- ceu** подібно до того як, як немов би, немов би як
- charta, ae** (f) папір; *y* карта, *a* chart, *n* Karte, *ф* charte, *i* carta
- Charybdis, is** (f) Харібда, небезпечний для мореходів вир у Сіцилійській протоці напроти Сцілли
- Chloe, es** (f) Хлоя (жіноче грецьке ім'я); **Chloen** давньогрецька форма Acc. Sing.
- chorus, i** (m) хор; *y* хоровий, *a* chorus, *n* Chor, *ф* choral, *i* coral
- chronologia, ae** (f) хронологія; *y* хронологічний, *a* chronology, *ф* chronologie
- cibus, i** (m) їжа, харч
- ciatrix, icis** (f) рубець від рани; *a* cicatrice, *ф* cicatrice, *i* cicatriz
- cicer, ēris** (n) горох
- Cicero, onis** (m) Цицерон Марк Туллій (106—43 рр. до н. е.) — відомий римський оратор, юрист, письменник і політик; *a* cicerone, *n* Cicerone, *i* cicerone
- cieo, civi, citum, 2** збуджувати, породжувати
- ciner-** див. cinis
- cingo, cinxī, cinctum, 3** увінчувати, прикрашати
- cinis, ēris** (m) попел, прах; *a* cinder, *ф* cinéraire, *i* cineración
- circa** навколо, біля; *n* zirka
- circiter** приблизно
- circuitus, us** (m) коло; *a* circuit, *ф* circuit, *i* circuito
- circūlus, i** (m) коло, кільце; *a* circle, *n* Zirkel, *ф* circuit, *i* circulo
- circum** навколо
- circumfēro, tūli, latum, ferre** носити навколо, звертати в усі боки; *a* circumference, *i* circumfērencia

- circumscribo, psi, ptum, 3** описувати коло, обмежувати; *a* circumscribe, *i* circumscribit
- circumsto, stēti, — 1** оточувати, облягати
- circumtendo, tendi, entum, 3** обтягувати навколо
- circumtent-** див. *circumtendo*
- circumvenio, veni, ventum 4** оточувати, обступати, обходити, нападати
- circus, i (m)** коло, цирк, ристалище; *n* Zirkel, *φ* circuit, *i* circuito
- citatus, a, um** згаданий, цитований; *a* cite, *n* Zitat, *φ* citation, *i* citación
- cithāra, ae (f)** кіфара; *i* citara
- Cithaeron, onis (m)** Кіферон, гірське пасмо у Давній Греції
- cito** швидко, ловко, вдало
- citra** без, крім, за винятком
- citus, a, um** швидкий
- civilis, e** ввічливий, поштивий; *y* цивільний, *a* civil, *n* zivil, *φ* civil, *i* civil
- civis, is (m, f)** громадянин; *n* zivil, *φ* civique, *i* civismo
- civitas, atis (f)** держава, право громадянства, громада, плем'я; *n* zivil, *φ* civil, *i* civil
- civitat-** див. *civitas*
- clamo, i** кричати; *y* реклама, *a* claimant, *φ* clamor, *i* clamor
- clamor, oris (m)** вигук, крик, галас; *a* clamour, *φ* clameur, *i* clamor
- clamosus, a, um** галасливий, крикливий, гамірний; *a* clamorous, *φ* clamor, *i* clamor
- clancūlo** таємно, зпідтишка, потайки
- clandestinus, a, um** таємний, прихований; *a* clandestine, *φ* clandestin, *i* clandestino
- clareo, —, —, 2** бути світлим, блищати, видаватись, відізнати; *n* klar, *φ* clarifier, *i* clarear
- claritas, atis (f)** ясність, блиск, слава; *a* clarity, *n* Klar, *φ* clarté, *i* clareza
- clarus, a, um** славний, ясний; *n* klar, *φ* clair, *i* claro
- classis, is (f)** флот, військо; клас, відділ; *y* класичний, *a* class, *n* Klasse, *φ* classe, *i* clase
- claudio, clausi, clausum, 3** закривати, замикати; *a* close, *n* Klausur, *i* clausurar
- claudico, i** шкутильгати; *φ* claudication, *i* claudicar
- claudio, clausi, clausum, 3** запирати, замикати, оточувати
- claudus, a, um** кривий, кульгавий; *φ* claudication, *i* claudicar
- claus-** див. *claudio*
- clavus, i (m)** цвях; пурпурова смуга на туніці
- clementia, ae (f)** розсудливість, вибачливість, м'якість, лагідність; *a* clement, *φ* clément, *i* clemencia
- clericus, i (m)** клірик, священнослужитель; *y* клерикальний, *a* cleric, *φ* clérical, *i* clérido
- cliens, entis (m)** клієнт, васал, підданий; *y* клієнт, *a* client, *φ* client, *i* cliente
- clipeus, i (m)** круглий мідний щит у римських солдатів; сонячне коло; рельєфний медальйон
- clivus, i (m)** горб, пагорб, схил
- Cnidus (us), i (f)** Кнід — місто на узбережжі Малої Азії з храмом Венери
- coact-** див. *cogo*
- coagulum, i (n)** зміцнення, пута, кайдани; *y* коагуляція, *a* coagulate, *φ* coagulation, *i* coágulo
- coccineus, a, um** червоний, яскраво-червоний; *φ* coccinelle
- coel- = cael**
- coena = cena**
- coepi, coeptum, coepisse** починати
- coerceo, cui, ci(um), 2** стримувати, обмежувати, не давати волі, гамувати, вгамовувати; *a* coerce, *φ* coercitif, *i* coerciön
- coeo, i, itum, ire** сходитися, збиратися, з'єднуюватися
- coetus, us (m)** збори, зібрання, сходка
- cogo, coegi, coactum, 3** примушувати, заставляти, вимагати, мучити, змушувати, з'єднуватися; *i* cogor
- cogito, i** мислити, міркувати, думати, розмірковувати, задумувати; *a* cogitate, *i* cogitabundo
- cogitat-** див. *cogito*
- cogitatio, onis (f)** мислення, думка, план; *i* cogitabundo
- cognitio, onis (f)** пізнання, вивчення, уява, поняття, наслідок, потяг; *a* cognition
- cognomen, inis (n)** фамільне ім'я, прізвисько, ім'я; *i* cognemento
- cognosco, novi, nitum, 3** пізнавати; *y* інкогніто, *a* cognitive, *i* cognoscitivo
- cognov-** див. *cognosco*
- cohors, tis (f)** когорта, військова одиниця, десята частина легіона; *φ* cohorte, *i* cohorte
- colo, colui, cultum, 3** піклуватися, оточувати увагою, обробляти, прикрашати, обживати, шанувати; *a* cultivate, *n* kulturell, *φ* culte, *i* cultivar
- collabasco, —, —, 3** захитатися
- collect-** див. *colligo*
- collectio, onis (f)** збірка; *y* колекція, *a* collection, *n* Kollektion, *φ* collection, *i* collección
- collegium, ii (n)** товариство; *y* колегія, *a* college, *n* Kollegium, *φ* collègial, *i* colegio
- colligo, legi, lectum, 3** збирати, одержувати; *y* колекція, *a* collect, *n* Kollektion, *φ* collection, *i* coligar
- colloco, i** класти, розміщувати; *i* cologar
- colloquium, ii (n)** розмова, співбесіда, переговори; *y* колоквіум, *a* colloquial, *φ* colloque, *i* coloquio
- collum, i (n)** шия; *φ* collier
- color, oris (m)** колір; *y* колоритний, *a* colour, *φ* couleur, *i* color
- columba, a (f)** голубка, горлиця, голуб; *φ* colombe, *i* columbino
- coma, ae (f)** волосся
- combibo, bibi, bitum, 3** випивати
- comedo, medi, mesum, 3** з'їдати; *φ* comestible, *i* comer
- comes, mitis (m, f)** супутник, товариш, співучасник, супровідник; *a* committee, *n* Komitee, *φ* comité, *i* comité

comit- див. **comes**
comito, 1 супроводжувати; *φ* **comité**
comitor, **atus sum**, 1 супроводжувати, проводжати
comiteo, 1 ходити туди й сюди, приходити й відходити, роз'їжджати
commemōro, 1 нагадувати; *a* **commemorate**, *φ* **commémoratif**
commemorasset = **commemoravisset**
commendo, 1 рекомендувати, доручати, вручати, передавати; *a* **commend**, *i* **comendatorio**
commendatio, **onis** (f) схвалення, рекомендація, заступництво; *a* **commend**, *i* **comendatorio**
commentarius, **ii** (m) нотатки, мемуари, нариси, щоденник, коментар; *y* коментатор, *a* **commentary**, *φ* **commentaire**, *i* **comendatorio**
commentatio, **onis** (f) обдумування, розміркування, міркування, роздуми; *a* **comment**, *φ* **commenter**, *i* **comentato**
comminiscor, **mentus sum**, 3 вигадувати, творити, створювати, винаходити; *y* коментар, *a* **comment**, *φ* **commenter**, *i* **comentar**
commis- див. **committo**
committo, **missi**, **missum**, 3 доручати, надавати, довіряти; *y* комісія, *a* **commission**, *n* **Kommission**, *φ* **commission**, *i* **comisióh**
commōdum, **i** (n) користь, зручність, вигода, благо, перевага, привілей; *y* коMOD, *a* **commodity**, *n* **Kommode**, *φ* **commode**, *i* **cómodo**
commot- див. **commoveo**
commoveo, **movi**, **motum**, 2 зворушувати, збуджувати; *a* **commotion**, *φ* **commotióh**
communis, **e** загальний, спільний, звичайний; *y* комунізм, *a* **community**, *n* **Kommun**, *φ* **commun**, *i* **común**
comoedia, **ae** (f) комедія; *y* комедія, *a* **comedy**, *φ* **comédie**, *i* **comedia**
compages, **is** (f) з'єднання, зв'язок, скріплення; *φ* **compact**, *i* **comraginar**
comparō, 1 здобувати, добувати, порівнювати; *a* **compare**, *n* **Komparativ**, *i* **comparar**
comparatio, **onis** (f) порівняння; *a* **comparison**, *n* **Komparation**, *φ* **comparaison**, *i* **comparativo**
comparativus, **a**, **um** вищий (ступінь); *y* компаративний, *a* **comparative**, *n* **Komparativ**, *φ* **comparatif**, *i* **comparativo**
compello, **pūli**, **pulsum**, 3 гнати, примушувати, заставляти, схилити, змушувати; *a* **compel**, *φ* **compulsif**, *i* **compeleg**
comperio, **pēri**, **pertum**, 4 довідуватися, дізнаватися;
compesco, **rescui**, —, 3 стримувати, гамувати
complector, **plexus sum**, 3 охоплювати, обіймати; *y* комплекс, *a* **complex**, *n* **Komplett**, *φ* **complexe**, *i* **completar**
compleo, 2 завершувати, закінчувати; *a* **complete**, *n* **Komplett**, *φ* **complet**, *i* **completar**
complet- див. **compleo**
complex- див. **complector**
complexus, **us** (m) обійми; *y* комплекс, *a* **complex**, *φ* **complexe**, *i* **complexióh**
complures, **a** численні, деякі
comproo, **posui**, **positum**, 3 припиняти, закінчу-

вати, ховати, складати, створювати; *y* композиція, *a* **compose**, *n* **Kompositum**, *φ* **composer**, *i* **componer**
comporto, 1 зносити, зводити, збирати з усіх боків; *φ* **comporter**, *i* **comportar**
compositus, **a**, **um** складений; *y* композиція, *a* **composite**, *n* **Kompositum**, *φ* **composition**, *i* **composición**
comprehendo, **hendi**, **hensum**, 3 викладати; розуміти; *a* **comprehend**, *φ* **compréhensible**
comprehendo див. **comprehendo**
comprobo, 1 ручатися, підтверджувати, свідчити; *i* **comprobar**
comptus, **a**, **um** вишуканий, вродливий, красивий
compuls- див. **compello**
conor, **conatus sum**, 1 пробувати, намагатися, прагнути; *i* **conato**
conat- див. **conor**
concedo, **cessi**, **cessum**, 3 поступатись, кидати, залишати, підкорятись, надавати, вибачати, дозволяти, відмовлятись; *a* **concede**, *n* **Konzeption**, *φ* **concession**, *i* **conceder**
conser- див. **conspicio**
concha, **ae** (f) раковина, перлина, мушля; *a* **conch**, *i* **concha**
concido, **cidi**, —, 3 падати, гинути, рушиться
conscio, —, **citum**, 2 хвилювати, збуджувати; *i* **conscitar**
concilio, 1 привертати
conciliatus, **a**, **um** любий, милий, приемний, відданий; *a* **conciliate**, *φ* **conciliant**, *i* **conciliar**
conspicio, **seri**, **sertum**, 3 відчувати, мати яексь почуття, прагнути, домагатися, висловлювати; *a* **concept**, *n* **Konzept**, *φ* **concept**, *i* **concepto**
conscit- див. **conscio**
conclamo, 1 дуже голосно кричати, вигукувати, скликати
concordia, **ae** (f) згода; *y* конкордат, *a* **concord**, *φ* **concorde**, *i* **concordia**
concupisco, **pivi**, **pitum**, 3 пристрасно бажати, домагатись чогось; *a* **concupiscence**, *i* **concupiscencia**
concurro, **curri**, **cursum**, 3 збігатися зі всіх боків, сходитись, прагнути; *a* **concur**, *n* **konkurrieren**, *φ* **concoure**, *i* **concurrir**
concursum, **us** (m) зібрання; *y* конкурс, *a* **concur**, *n* **Konkurs**, *φ* **concoure**, *i* **concurso**
concuss- див. **concuto**
concutio, **cussi**, **cussum**, 3 розкачувати, трясти, потрясати, розхитувати, хвилювати, поразжати; *a* **concuSSION**, *φ* **concuSSION**, *i* **concuSióh**
condimentum, **i** (n) насолода, полегшення; *a* **condiment**, *φ* **condiment**, *i* **condimento**
condit- див. **condo**
conditio, **onis** (f) умова, стан, властивість; *y* кондиція, *a* **condition**, *n* **Konditionalis**, *φ* **condition**, *i* **condición**
condo, **didi**, **dítum**, 3 будувати, збивати, зводити, засновувати; *φ* **condition**
conduco, **duxi**, **ductum**, 3 зводити, збирати, наїматися; *y* кондуктор, *φ* **conduire**, *i* **conducir**

conex- = **connex-** див. **connecto**
confect- див. **conficío**
confēro, tūli, latum, ferre збиратися, повертатися;
y конференція, *a* conference, *n* konferieren,
φ conférence, *i* conferencia
confess- див. **confiteor**
confessio, onis (f) визнання, згода; *y* конфесіо-
 нальний, *a* confess, *n* Konfession, *φ* confes-
 sion, *i* confesión
confessus, a, um всіма визнаний, незаперечний;
y конфесіональний, *a* confess, *n* Konfession,
φ confesseur, *i* confeso
conficío, feci, fectum, 3 робити, виконувати, зну-
 рювати, виснажувати; *n* Konfektion, *φ* confec-
 tion
confido, confisus sum, 3 вірити, бути певним, спо-
 діватись; *y* конфіденційно, *a* confide,
φ confident, *i* confidencia
confirmo, 1 зміцнювати; *y* конфірмація, *a* confirm,
φ confirmatí, *i* confirmar
confiteor, confessus sum, 2 зізнаватися, не прихо-
 вувати; *y* конфесіональний, *a* confess, *n* kon-
 fessionel, *φ* confession, *i* confesión
confluo, fluxi, —, 3 зливатися, стікатися, збира-
 тись; *a* confluence, *φ* confluent, *i* confluir
congēro, gessi, gestum, 3 збирати, накопичувати;
a congest, *φ* congestif, *i* congestionar
congest- див. **congēro**
congregior, gressus sum, 3 сходиться, вступати до
 бою; *y* конгрес, *a* congress, *φ* congrès, *i* con-
 greso
congrēgo, 1 збирати людей, зганяти; *y* конгрега-
 ція, *a* congregate, *φ* congrégation, *i* congregar
congress- див. **congregior**
coniug- див. **coniunx**
coniugium, i (n) одруження, подружжя, зляган-
 ня, шлюбний зв'язок; *n* Konjunktion, *φ* con-
 jugal, *i* conjugación
coniunctivus, i (m) умовний спосіб; *a* conjunctive,
n Konjunktiv, *φ* conjonctive, *i* conjuntivo
coniunx, coniūgis (m, f) дружина, подружжя; мо-
 лода, коханка; *a* conjugal, *i* conjugado
coniuratus, i (m) змовник
coniūro, 1 присягатися, вчиняти змову
coll- = coll
connecto, nexui, nexum, 3 зв'язувати, сплітати,
 з'єднувати; *a* connect, *φ* connexe, *i* conexiōn
consarcīno, 1 вигадувати, змивати, сплітати
consarcinat- див. **consarcīno**
conscientia, ae (f) обізнаність, угода, переконан-
 ня, сумління; *a* consience, *φ* conscience,
i consiente
consciūs, a, um обізнаний
consecro, 1 призначати; *a* consecrate, *φ* consécra-
 tion
consecrat- див. **consecro, 1**
consensus, us (m) згода, спільна думка, одно-
 стайність; *a* consent, *φ* consentement, *i*
 consejo
consentio, sensi, sensum, 4 погоджуватися; *a* con-
 sent, *φ* consentir, *i* consentir
consēro, sevi, sītum, 3 сіяти, засівати

conservo, 1 зберігати, рятувати; *y* консерви,
a conserve, *φ* conserver, *i* conservar
consido, sedi, sessum, 3 сидати, вмошуватися
consilium, ii (n) порада, рада, згода, план, намір,
 розум; *φ* conseil, *i* consilario
consimilis, e дуже схожий на щось, такий самий
consisto, stīti, stītum, 3 ставати, виявлятися, існу-
 вати
consolatio, onis (f) утіха, забуття; *a* consolation,
φ consolation, *i* consolación
consonus, a, um відповідний, співзвучний; *a* con-
 sonance, *n* Konsonant, *φ* consonne, *i* consonar
consors, sortis (m, f) партнер, партнерша; *y* кон-
 сорціум, *a* consort, *φ* consorts, *i* consorcio
conspēct- див. **conspicio**
conspēctus, us (m) споглядання, огляд
conspēx- див. **conspicio**
conspicio, spexi, spectum, 3 побачити, помітити;
i conspicio
conspiciūs, a, um помітний, чудовий, визначний;
a conspicuous, *i* conspicio
constans, nis твердий, стійкий; фр. constant
constanter стійко, твердо, непорушно
constantia, ae (f) постійність, сталість; *a* constan-
 cy, *n* Konstanz, *φ* constance, *i* constancia
constat відомо
constituo, stitui, stitut um, 3 постановляти, буду-
 вати, вирішувати; *a* constitute, *n* Konstitu-
 tion, *φ* constituer, *i* constituer
consto, stīti, statum, 1 стояти твердо, лишатися
 незмінним
constrict- див. **constringo**
constringo, strinxi, strictum, 3 стягувати, задуму-
 вати; *a* constrict, *φ* constriction, *i* constrictor
consuesco, suevi, suetum, 3 звикати; *consuevit*
 звично; *i* consuetudinario
consuetudo, ĩnis (f) звичка, звичай; *i* consuetudi-
 nario
consuev- див. **consuesco**
consul, is (m) консул; *y* консульський, *a* consul,
n Konsulat, *φ* consul, *i* consul
consūlo, sului, sultum, 3 розмірковувати, мірку-
 вати, радитись, розсуджувати; *a* consult,
n Konsulat, *i* consultar
consulto з наміром, навмисне; *i* consulta
consultor, oris (m) порадник, дорадник; *y* кон-
 сультант, *a* consultant, *φ* consultant, *i* con-
 sultor
consultum, i (n) рішення, план, намір; *a* consult,
φ consultant, *i* consulta
consumo, sumpsi, sumptum, 3 використовувати,
 тратити; *a* consume, *φ* consumer, *i* consumir
contēgo, texi, tectum, 3 закривати, покривати,
 ховати, зберігати
contemno, tempsi, temptum, 3 нехтувати, знева-
 жати, витримувати; *a* contaminate, *φ* conta-
 mination, *i* contaminar
contempt- див. **contemno**
contempus, a, um жалюгідний, нікчемний
contemptus, us (m) зневага; *a* contempt, *φ* contemp-
 teur

contendo, tendi, tentum, 3 прагнути, старатися, домагатися, боротися, змагатися
content див. **contendo**
contentus, a, um задоволений; *a content, f content, i contento*
contex- див. **contēgo**
contig- див. **contingo**
continens, ntis (f) континент, материк, тверда земля; *y континентальний, a continent, n Kontinent, f continent, i continente*
continent- див. **contīens**
continenter постійно; *i continente*
contineo, tīnuī, tentum, 2 тримати, мати в собі, замикати, затримувати, стримувати; *a conti-
 pue, f contēnu, i continencia*
contingo, tīgi, tactum, 3 I. торкатися, стосуватися, хапати, вдаватися, щастити; II. змочувати, скроплювати; *y контакт, a contact, f contact, i contacto*
continu- див. **contineo**
continuus, a, um безперервний, постійний; *a con-
 tinual, f continuel, i continuo*
contio, onis (f) збори, промова; *f conter*
contorqueo, torsi, tortum, 2 кидати з розмаху
contors- див. **contorqueo**
contra (з Acc.) проти, супроти, наперекір; *a con-
 trary, n Kontra, f contraire, i contra*
contract- див. **contraho**
contradictio, onis (f) протиріччя, заперечення; *a
 contradiction, f contradiction, i contradicción*
contrāho, traxi, tractum, 3 скріплювати, стягува-
 ти, здійснювати, зміцнювати, придавлювати;
*y контракт, a contraction, n kontraktlich, f
 contracter, i contraer*
contrarium, ii (n) протилежність, контраст; *a con-
 trary, f contraire*
contrarius, a, um протилежний
contraversus, a, um те, що лежить напроти, звер-
 нене в протилежний бік; *a controversy, f cont-
 gerverse, i controvertir*
contrēmo, tremui, —, 3 тремтіти, тріпотіти
controversia, e (f) суперечка
conturbo, i змішувати; *i conturbar*
convenienter відповідно, згідно; *i conveniente*
convenio, veni, ventum, 4 пасувати, личити; *f con-
 venir, i convenir*
conversor, versatus sum, i перебувати, жити; *a
 conversation, n Konversation, f converser, i
 conversar*
convitium, ii (n) лайка
convivo, vixi, victum, 3 жити разом; *f convive,
 i convivir*
convix- див. **convivo**
convōco, i скликати, збирати; *a convocation,
 f convoquer, i convocación*
coria, ae (f) багатство, велика кількість, багатство
 поетичних засобів; *a corious, f corieuh, i co-
 ria*
coriosus, a, um рясний, багатий, щедрий, багато-
 слівний, детальний, просторий; *a corious,
 f corieuh, i corioso*
coqua, ae (f) кухарка; *f coq, i cocina*

coquo, coxi, coctum, 3 варити, пекти, плавити,
 готувати; *y кок, a cooker, f coq, i cocer*
coquina = coqua
coquus, i (m) повар; *y кок, a cook, f coq, i cocinero*
cor, cordis (n) серце; *cordi est* приемне; *a cordial,
 f cordial, i cordial*
coram у присутності когось, перед кимось
corcūlum, i (n) серденько
cord- див. **cor**
cordatus, a, um благородний, розумний, роз-
 судливий; *i cordato*
Corinthius, a, um корінфський
Corinthus i (f) Корінф — місто в Греції
corium, ii (n) шкуринка, скоринка, шкіра, кора
Cornelius, ii (m) Корнелій (чоловіче ім'я)
cornicen, inis (m) трубач, флейтист, горніст;
f corner, i cornet in
cornicin- див. **cornicien**
cornu, us (n) ріг, ратиця; *a corner, f corne, i cor-
 namenta*
corona, ae (f) вінок; *y корона, a coronal, f coron-
 ne, i corona*
corono, i увінчувати; *y коронарний, a coronation,
 f coronner, i coronar*
corrog- див. **corpus**
corporeus, a, um тілесний, речовий, плотський;
*a corporeal, n körperlich, f corporel, i corpo-
 ral*
corpus, ōris (n) тіло; *y корпус, a corporal, n Kōr-
 per, f corps, i corporalidad*
corpuscūlum, i (n) тільце; *y корпускула, a cor-
 puscle, f corpuscule, i corpúsculo*
correctio, onis (f) виправлення; *a correct, n Kor-
 rektur, f correction, i corrección*
correro, gepsi, reptum, 3 зіщулюватися, здригатися
corrēpt- див. **corrigo, correro**
corrigo, gexi, rectum, 3 виправляти; *y коректор,
 a correct, n korrigieren, f correction, i cor-
 rectivo*
corrīpio, ripui, reptum, 3 схоплювати, звинувачу-
 вати, охоплювати, нарікати, хапати
corrumpo, rupi, ruptum, 3 шкодити, псувати, зваб-
 лювати; *y корупція, a corrupt, n Korruption,
 f corrumpere, i corrumpere*
corrūpt- див. **corrumpo**
corrūptio, onis (f) псування, обман, підкуп; *y ко-
 рупція, a corrupt, n Korruption, f corruption,
 i corrupción*
corvus, i (m) ворона; *i corvato*
cothurnus, i (m) котурн, мисливський чобіт; тра-
 гедія, трагічний високий склад
cotidianus, a, um щоденний; *i cotidiano*
cotidie щодня
crapūla, ae (f) сп'яніння, хміль; *f crapule, i crā-
 pula*
cras завтра
Crates, is (m) Кратес (ім'я власне)
craticūla, ae (f) решето для смаження, рашпер,
 ростверк
creo, i творити, створювати, вибирати, породжу-
 вати; *y креатура, a create, n Kreatur, f créa-
 ture, i crear*

creat- див. *creo*
creatura, ae (f) створене, творіння; у креатура; а *creature*, н *Kreatur*, ф *créature*, і *creador*
creber, bra, brum частий, багатий, рясний
credo, didi, dītum, З доручати, позичати, вірити, вважати, бути переконаним; у кредит, а *cred*, н *kreditieren*, ф *crédit*, і *crédite*
credītus, a, um той, якому вірять; у кредит, а *credit*, н *Kreditiv*, ф *crédit*, і *crédito*
credo очевидно, певно; і *credo*
credūlus, a, um легковірний, довірливий; а *credulous*, ф *crédule*, і *crédulo*
cremo, I спалювати; у кремація, а *cremate*, н *Kremation*, ф *crémation*, і *crematorio*
creo, I творити, створювати
creresco, crevi, cretum, З рости, виростати, зростати; а *creescent*,
Creta, ae (f) Крит, назва острова
cribrum, i (n) сито, решето; ф *crible*, і *criba*
crimen, īnis (n) злочин, провина; у кримінальний, а *crime*, ф *crime*, і *crimen*
crinis, is (m) волосина; ф *crin*, і *crin*
Croesus, i (m) Крез, цар Лідії (бл. 560—546 рр. до н. е.), переможений Кіром; його незліченні багатства стали приказкою
crudelis, e безжалісний, жорстокий; а *cruel*, ф *cruel*, і *cruel*
crudelitas, atis (f) жорстокість
crudeliter жорстоко, безжально
crudus, a, um сирий, неварений, неспечений, грубий; ф *crudité*, і *crudo*
crumena, ae (f) гроші
cucullatus, a, um одягнений у каптур (чепець, клобук)
cuilibet див. *cuilibet*
culpa, ae (f) помилка; а *culpable*, ф *culpabilité*, і *culpa*
culpo, I звинувачувати, ляяти
cult- див. *colo*
cultura, ae (f) вирощування, догляд, виховання, розвиток
cultus, a, um освічений, обгороджений, обжитий; у культурний, а *cultural*, н *kulturell*, ф *culte*, і *culto*
cultus, us (m) виховання, турбота, одяг, вшанування; *cultus atque humanitas* матеріальна і духовна культура; а *cultivation*, н *kulturell*, ф *culture*, і *cultivo*
cum (з Abl.) з, коли, тому що, бо
cum = *quum*
-cum = *cum*; при перекладі ставиться перед словом, після якого стоїть
cumulus, i (m) купа, куча, верх; у кумулятивний, а *cumulative*, ф *cumul*, і *cumulo*
cunctus, a, um весь
cuniculus, i (m) кролик
cunq̄ue як би то не було
cupiditas, atis (f) прагнення, жадоба; а *cupidity*, ф *cupidité*, і *cupido*
cupido, īnis (f) жага, пристрасть, жадібність, честолюбивість, а *cupidity*, ф *cupide*, і *cupido*
Cupido, īnis (m) Купідон — бог кохання в давньо-

грецькій міфології; а *Cupid*, і *cupido*
cupīdus, a, um пристрасний
cupio, ivi, itum, З дуже бажати, жадати; а *cupidity*, ф *cupidité* і *cupido*
currum, i (n) = *currum*
cur чому
cura, ae (f) турбота; і *cura*
curo, I піклуватися, турбуватися, лікувати; у куратор, а *cure*, н *Kur*, ф *cure*, і *curar*
cure- див. *curo*
curgo, *cuscurgi*, *cursum*, З бігти, поспішати, текти, пливати, потрапляти; у курсувати, а *current*, н *Kurs*, ф *cursif*, і *curso*
curricūlum, i (n) біг, плин, шлях; а *curriculum*, н *Curriculum*
cursus, us (m) біг, плин, течія, напрямок, курс, рух; у курс, а *cursoy*, н *Kurs*, ф *cursif*, і *curso*
curvus, a, um кривий, зігнутий; у курвиметр, а *curve*, н *Kurve*, ф *cougbe*, і *curvo*
cuspid- див. *cuspis*
cuspis, īdis (f) гострий кінець, вістря, спис
custodia, ae (f) сторожа, охорона
custodio, 4 стерегти, переховувати
custos, odis (m) сторож; а *custody*, і *custodio*
cutis, is (f) шкіра; і *cutis*
Cypris, īdis (f) Кіприда — епітет Венери
cyprum, i (n) мідь
Cypsus, i (f) Кіпр — острів у східній частині Середземного моря, давнє місце культу Афродіти-Венери
Cyrus, i (m) Кір — перський цар, засновник Перської монархії (559—529 рр. до н. е.)
Cythēra, orum (Pl., n) Кіфера, острів і місто біля узбережжя Греції, відомий культом Афродіти-Венери

D

d. = *dicit*
d- див. *do*
Daedālus, i (m) Дедал, легендарний будівничий лабіринту на о-ві Крит; ф *dédale*, і *dédalo*
damno, I засуджувати, критикувати, гудити, оголошувати, вирішувати; а *damn*, ф *damper*, і *damnificat*
damnum, i (n) збиток, утрата; і *damnificat*
Damōcles, is (m) Дамокл — придворний Сиракузького тирана Діонісія (IV ст. до н. е.)
Danaīdes, um (Pl., f) Данаїди — 50 дочок царя Даная; вийшли заміж за 50 синів Єгипта (брати Даная); за вчинений злочин (вбивство своїх чоловіків) всі вони (за винятком Гіпермestри) мусили вічно наповнювати в підземному царстві бездонну діжку
Danaum = *Danaorum*
Danaus, i (m) данаець, грек
Dardanīdes, ae (m) дарданід, нащадок троянського царя Дардана, троянець; тут: Еней
Dareus, ei (m) Дарій, перський цар (521—485 рр. до н. е.)
dat- див. *do*

- dativus, a, um** давальний відмінок; *a dative, n Dativ, f datif, i dativo*
- Daunus, i (m)** Давн — міфічний цар Апулії (в Італії)
- de** (з Abl.) про, з, під
- de-** див. **do**
- dea, ae (f)** богиня
- debeo, fui, bitum, 2** бути повинним, зобов'язаним; *y* дебіт, *a* debit, *f* débiteur, *i* deber
- debilito, 1** ослаблювати, калічити, позбавляти твердості; *y* дебіл, *a* debilitate, *f* débilitat, *i* debilitat
- debilitat-** див. **debilito**
- decedo, cessi, cessum, 3** відходити
- decem** десять; *y* декада, *a* decade, *i* década
- December, bris (m)** грудень; *y* декабрист, *a* December, *n* Dezember, *f* décembre
- deserit-** див. **decipio**
- deceo, cui, —, 2** бути до вподоби; необхідно; *a* descent, *f* décent, *i* decente
- deserpo, psi, ptum, 3** зривати
- decies** деять разів; *i* decimo
- decimus, a, um** десятий; *f* décimal, *i* décimo
- decipio, seri, septum, 3** обманювати; *a* deception, *f* déception, *i* deserción
- declamatio, onis (f)** промова, доповідь; *y* декламація, *a* declamation, *f* déclamation, *i* declamación
- declamatuncūla, ae (f)** невеличка промова, вправляння; *f* déclamation, *i* declamación
- declaro, 1** заявляти, оголошувати
- decorum, i (n)** пристойність, гідність, краса, прикраса, оздоба, окраса; *y* декорація, *a* decorate, *f* décor, *i* decogo
- decorus, a, um** красивий, блискучий, пристойний; *y* декорація, *a* decorate, *f* décor, *i* decogación
- decreasco, crevi, cretum, 3** зменшуватися, зникати; *y* декрет, *a* decrease, *f* dégréter, *i* decrescer
- decurgo, curgi, cursum, 3** текти, протікати, пропливати, плисти, поспішати, проходити; *f* decours, *i* decurso
- decus, ōris (n)** прикраса, окраса; *y* декорація, *a* decorate, *f* décor, *i* decogación
- ded-** див. **dare**
- dedo, didi, ditum, 3** здавати; *dedere se* здаватися *f* dédit
- dedisco, didici, —, 3** розлучатися, забувати
- deditio, onis (f)** здача, капітуляція; *f* dédit
- deduco, duxi, ductum, 3** вести, приводити; *a* deduce, *f* déduction, *i* deducir
- deduct-** див. **deduco**
- dedux-** див. **deduco**
- deerant** див. **desum**
- defectio, onis (f)** зникнення, зменшення
- defendo, fendi, fensum, 3** захищати, обороняти; *y* дефензива, *a* defend, *n* Defensive, *f* défense, *i* defender
- defessus, a, um** втомлений, знурений, слабкий
- deficio, feci, fectum, 3** втрачати, занепадати, бракувати; *y* дефект, *a* defect, *n* Defekt, *f* défectif, *i* defecto
- deflecto, flexi, flexum, 3** уникати; *a* deflect
- deformo, 1** спотворювати, паплюжити, ганьбити, неславити; *y* деформація, *a* deform, *f* déformer, *i* deforinar
- defu-** див. **desum**
- defunctus, a, um** померлий, мертвий; *a* defunct, *f* défunt, *i* defunció
- degenero, 1** вироджуватися, псуватися; *y* дегенерат, *a* degenerate, *n* degenerieren, *f* dégénéger, *i* degenerar
- dego, degi, —, 3** проводити, продовжувати
- degusto, 1** спробувати, скуштувати, спізнати, познайомитись; *y* дегустація, *f* déguster, *i* degustar
- dein = deinde**
- deinde** потім, згодом
- delecto, 1** тішити, веселити, розважати, задовольняти; *f* délecter, *i* delectación
- delectus, us (m)** набір нових солдатів (рекрутів); *delectum habere* набирати рекрутів; *f* délectable
- deleo, levi, letum, 2** нищити, знищувати, руйнувати; *a* delete, *f* délétère
- delibero, 1** зважувати, обмірковувати, міркувати; *a* deliberate, *f* délibération, *i* deliberar
- delicatus, a, um** приемний, привабливий, красивий, розкішний; *y* делікатний, *a* delicate, *f* délicat, *i* delicato
- deliciae, arum (Pl., f)** забава, задоволення, веселість, радість; любимець; *y* делікатний, *a* delicacy, *f* délice, *i* delicia
- delictum, i (m)** провина, помилка; *n* Delikt, *f* délictueux, *i* delictivo
- Delphicus, a, um** дельфійський (Дельфи — місто в Греції)
- delphinus, i (m)** дельфін; *i* delfin
- delubrum, i (n)** храм, святилище
- dementia, ae (f)** безтямство, божевілля, нерозважність, безтям; *a* demented, *n* Dementi, *f* démen, *i* demencia
- demeto, messui, messum, 3** скошувати, зжинати
- demino, ui, utum, 2** зменшувати, віднімати; *a* demean
- demitto, misi, missum, 3** спускати, занурювати, валити
- Democritus, i (m)** Демокрит (460—370 pp. до н. е.) — давньогрецький філософ-матеріаліст
- demonstro, 1** доводити, викладати, показувати; *y* демонструвати, *a* demonstrate, *n* Demonstration, *f* démonstratif, *i* demostrar
- Demosthenes, is (m)** Демосфен (381—322 pp. до н. е.) — славетний давньогрецький оратор, непримиренний ворог Македонії
- deni, ae, a** по десять
- denique** нарешті, взагалі, тільки лиш
- dens, ntis (m)** зуб; *y* дентальний, *a* dent, *f* dent, *i* dentadura
- densus, a, um** густий; *a* dense, *f* dense, *i* denso
- depascor, pastus sum, 3** пожирати, нищити
- deperdo, didi, ditum, 3** вкрай губити, руйнувати, втрачати, бути позбавленим; *f* déperdition
- deperdit-** див. **deperdo**

depono, posui positum, 3 кидатися, відмовлятися;
a deposit, φ déposer, i deposición
deposu- див. **depono**
deprehendo, hendi, hensum, 3 хапати
deprimo, pressi, pressum, 3 пригнічувати, придав-
 лувати; *a depress, n Depression, φ dépression,*
i deprimir
depromo, prompsi, promptum, 3 виймати, дістава-
 ти, брати звідкись, черпати, позичати
deprompt- див. **depromo**
derideo, risi, risum, 2 сміятися, кепкувати; *a*
deride, φ dérider
derisor, oris (m) посміховисько; *a derision, φ dé-*
rision
des див. **do**
descendo, ndi, nsum, 3 входити, зануритись
describo, ripsi, riptum, 3 описувати, розписувати,
 розподіляти, списувати, знімати копію, вста-
 новлювати; *a describe, φ descriptif, i describir*
descriptio, onis (f) опис; *a description, φ descripti-*
on, i descriptiōn
desertum, i (n) пустеля; *y* десерт, *a desert, φ dé-*
sert, i desértico
desidēro, 1 вимагати, бажати, віднімати, додава-
 ти; *a desiderative*
Desiderius, ii (m) Дезидерій (чоловіче ім'я); див.
 Роттердамський
desidia, ae (f) бездіяльність; *i desidia*
desidiosus, a, um незайнятий, ледачий; *i desioso*
designo, 1 відмічати, призначати, показувати;
a design, φ désignation, i designar
desino, sivi, situm, 3 припиняти щось робити, за-
 лишати
despero, 1 впадати у відчай, втрачати надію; *a*
despair
despicio, spexi, spectum, 3 нехтувати, дивитися з
 презирством; *a despicable, i despectivo*
destino, 1 стверджувати, зміцнювати; *a destine,*
φ destinée, i destinat
destinat- див. **destino**
destituo, stitui, stitutum, 3 зміцнювати, кидати,
 залишати без допомоги, обманювати; *a desti-*
tute, φ destituer, i destituir
desum, fui, —, esse бракувати, недоставати
desunt див. **desum**
desuper зверху
detēro, trivi, tritum, 3 ослабляти, зменшувати,
 применшувати, стирати, відтирати; *a deter,*
φ détériorer, i detritus
detineo, tinui, tentum, 2 полонити, приваблювати;
a detention, φ detention, i detener
detrimentum, i (n) збиток, шкода
deum = deorum
deus, i (m) бог; *y* деїзм, *φ dieu, i deidad*
devic- див. **devinco**
devinco, vici, victum, 3 долати, перемагати цілком
devoro, 1 пожирати
dexter, tra, trum правий, щасливий, вправний,
 сприятливий; *a dexterity, φ dextérité*
dextera = dextra
dextra, ae (f) права рука, правиця, *a dexterous,*
φ dextérité

di = dei
diabōlus, i (m) диявол, біс; *y* диявольський, *a*
diabolic, φ diabolique, i diablo
diaeta, ae (f) дієта; житло
Diana, ae (f) Діана, дочка Юпітера, сестра
 Апполлона; богиня мисливства в давньорим-
 ській міфології
dic = dice
dico, 1 присвячувати
dicat- див. **dico**
dico, dixi, dictum, 3 говорити, казати, мовити,
 називати; *y* диктувати; *a dictator, n diktie-*
ren, φ dicer, i dictar
dict- див. **dico**
dicto, 1 говорити, диктувати; *y* диктант, *a dictate,*
n Diktat, φ dictateur, i dictar
dictat- див. **dicto**
dictator, oris (m) диктатор, вища посада в Римі
 при надзвичайних обставинах; *y* диктатор,
a dictator, n Diktatur, φ dictateur, i dictator
dictum, i (n) вираз, слово
dictus, us (m) мовлення; *n* diktieren, *φ dictée,*
i dictado
didic- див. **disco**
dies, ei (m, f) день; *in diem* щодня; *i dia*
diffēro, stuli, latum, ferre різнитися, відрізнятись;
y диференціація, *a different, n Differenz,*
φ différence, i diferenciar
difficilis, e тяжкий, важкий; *a difficult, φ dif-*
ficile, i difícil
diffido, —, fisum, 3 не довіряти, не вірити, ви-
 являти сумнів; *a diffident, i difidación*
diffugio, fugi, fugitum, 3 розбігатись, розсіюва-
 тись; *y* дифузія, *a difuse, φ diffus*
digitus, i (m) палець; *a digit, φ digital, i digital*
dignor, dignatus, sum, 1 удостоювати, вважати
 гідним; *a dignity, φ digne, i dignatorio*
dignat- див. **dignor**
dignitas, atis (f) гідність, велич, повага; *a dignity,*
φ dignité, i dignidad
dignosco, novi, notum, 3 розпізнавати, розрізня-
 ти, відрізнати; *i digno*
dignus, a, um гідний; *a dignity, φ digne, i digno*
dii = dei
dilabor, lapsus, sum, 3 руйнуватись, проходити,
 текти, гинути; *a dilapidation, φ dilapidation*
dilect- = delect-
dilectus, a, um люб'язний, любий, дорогий; *i di-*
lecto
diligenter старанно, добросовісно; *a diligence, φ*
diligence, i diligencia
diligentia, ae (f) старанність, ретельність, усердя;
a diligent, φ diligent, i diligencia
diligo, lexi, lectum, 3 любити, надавати перевагу,
 цінувати, поважати, подобатись, вибирати;
a diligent, φ diligence, i diligenciar
deluculum, i (n) світанок; *i dilucido*
dimico, 1 воювати
dimidium, ii (n) половина; *a dimidiare, i dimidiar*
dimis- див. **dimitto**
dimitto, misi, missum, 3 кидати, відмовлятися,

- випускати з рук, втрачати; *n* Dimission, *i* dimision
- dimot-** див. *dimoveo*
- dimoveo, movi, motum**, 2 розсуватися, рухатися
- Diogēnes, is (m)** Диоген (404—323 pp. до н. е.) — давньогрецький філософ
- dirigo, rexi, rectum**, 3 спрямовуватися, направлятися; кидати, пускати; *y* директор, *a* direct, *n* dirigieren, *φ* diriger, *i* dirigir
- diruo, rui, rutum**, 3 руйнувати
- dirus, a, um** страшний, зловісний, грізний, жорстокий, лютий
- dls = deis**
- discedo, cessi, cessum**, 3 відходити, відступати, ухилятися
- discepto**, 1 міркувати, сперечатись
- disco, didici, —**, 3 вчитися, вивчати, пізнавати, навчатися, повчати; *φ* discernere
- discerno, crevi, cretum**, 3 відрізнати; *y* дискретний, *a* discern, *n* diskret, *φ* discernere, *i* discernir
- discess-** див. *discedo*
- disciplina, ae (f)** навчання, освіта, виховання
- discipulus, i (m)** учень: *a* disciple, *φ* disciple, *i* discipulo
- Discordia, ae (f)** Дискордія, богиня розбрату
- discordo**, 1 бути не згодним, не ладити, суперечити; *a* discord, *φ* discorde, *i* discordar
- discordia, ae (f)** розбрат, сварка, незгода; *a* discord, *φ* discorde, *i* discordia
- discrimen, inis (n)** різниця; *y* дискримінація, *a* discrimination, *i* discriminar
- discrimino**, 1 відокремлювати, розділяти; *y* дискримінація, *a* discriminate, *φ* discriminer, *i* discriminar
- discubu-** див. *discumbo*
- discumbo, cubui, cubitum**, 3 розміщуватися, лягати, возлягати
- discutio, cussi, cussum**, 3 звільняти, позбуватись; *y* дискусія, *a* discuss, *n* diskutieren, *φ* discuter, *i* discutir
- desertus, a, um** красномовний; *φ* disert, *i* diserto
- disiunct-** див. *disiungo*
- disiungo, xii, nctum**, 3 роз'єднувати, відділяти; *a* disjoint, *φ* disjonctii
- dispereo, ii, —**, ire гинути, пропадати
- dispono, posui, positum**, 3 влаштовувати, розміщувати; *a* dispose, *n* disponieren, *φ* disposition, *i* disponer
- disputo**, 1 сперечатися, хвалитися; *a* disputable, *n* disputieren, *φ* dispute, *i* disputar
- dissentio, nsi, nsum**, 4 не погоджуватися, заперечувати, протирічити, жити в незгоді; *a* dissent, *φ* dissentiment, *i* disetimiento
- dissero, rui, ritum**, 3 говорити, розповідати; *y* дисертація, *a* dissertation, *φ* disserer, *i* dissertar
- dissideo, serdi, sessum**, 2 не ладити, ворогувати; *y* дисидент, *a* dissidence, *φ* dissension, *i* dissidir
- dissimulo**, 1 робити неподібним, несхожим; приховувати, замовчувати, залишати без уваги
- a* dissimilar, *φ* dissimuler, *i* disimular
- dissipatus, a, um** незв'язаний, безладний; *a* dissipate, *φ* dissipation, *i* dissipado
- dissolvo, solvi, solutum**, 3 руйнувати, нищити, розв'язувати; *a* dissolve, *φ* dissolvant, *i* dissolver
- disturbo**, 1 руйнувати, нищити
- diu** довго
- diurnus, a, um** денний; *φ* diurne, *i* diurno
- diurnus, a, um** довготривалий
- divello, velli, vulsum**, 3 розривати, відривати
- dives, vītis** багатий
- divido, visi, visum**, 3 розділяти, руйнувати; *y* дивізія, *a* divide, *n* dividieren, *φ* divider, *i* dividir
- divinitus** з волі богів, за натхненням верховних, божественно; *a* divinity, *φ* divin, *i* divo
- divinus, a, um** божественний, небесний; *a* divine, *φ* divin, *i* divino
- divis-** див. *divido*
- divit-** див. *dives*
- divitiae, arum (Pl., f)** багатство
- divon = divum**
- divum = deorum**
- divus, a, um** божественний, блаженний; *a* divine, *φ* divin, *i* divo
- divus, i (m)** бог, божок; *a* divinity, *φ* divin, *i* divo
- dix-** див. *dico*
- do, dedi, datum**, 1 давати, дарувати, передавати, віддавати, видавати; *y* дата, *a* date, *n* Datum, *φ* date, *i* dar
- do (= da + o)**
- doceo, cui, ctum**, 2 вчити, навчати; *y* доктор, *a* doctrine, *n* Doktor, *φ* docte, *i* docto
- docilis, e** здібний, тямкий; *a* docile, *φ* docile, *i* docil
- doctor, oris (m)** вчитель; *y* доктор, *a* doctor, *n* Doktor, *φ* docteur, *i* docto
- doctrina, ae (f)** наука, знання; *y* доктрина, *a* doctrine, *φ* doctrine, *i* doctrina
- doctus, a, um** вчений; *y* доктор, *a* doctor, *n* Doktor, *φ* docteur, *i* docto
- docui** див. *doceo*
- doleo, 'ui, litum**, 2 боліти, сумувати, побиватись, плакати; *a* dole, *φ* dolent, *i* doler
- dolor, oris (m)** біль, страждання, смуток; *a* dolorous, *φ* douleur, *i* dolor
- dolus, i (m)** хитрощі, хитрість, обман, лукавство, підступ; *a* dole
- domo**, 1 підкоряти, вгамовувати; *y* домінувати, *a* domain, *n* Domäne, *φ* domaine, *i* domar
- domesticus, a, um** домашній, сімейний, вітчизняний; *a* domestic, *φ* domestique, *i* doméstico
- domi** вдома
- domicilium, ii (n)** житло
- domina, ae (f)** господиня, пані
- dominus, a, um** панський, хазяйський, господній, божий; *y* домінувати, *a* dominate, *φ* domaine, *i* dominador
- dominus, i (m)** хазяїн, пан, бог, господь; *y* домінувати, *a* dominate, *φ* domaine, *i* dominico
- domito**, 1 гамувати, приручати, приборкувати
- domit-** див. *domo* 1

domo з дому
domo, ui, itum, 1 гамувати, приборкувати
domus, us (f) хата, будинок, домівка, оселя; *a* domestic, *n* Dom, *φ* domicile, *i* domicilio
dono, 1 дарувати, обдаровувати; *a* donate, *φ* doner, *i* donar
donasset = donavisset
donav- див. **dono**
donec доки
donum, *i* (n) подарунок; *a* donation, *φ* don, *i* don
dormio, 4 спати, бути безтурботним; *a* dormant, *φ* dormir, *i* dormir
dormito, 1 засинати, гаснути
dos, dotis (f) придане, дарунок; талант, багатство
druīdes, um (Pl., m) друїди, назва кельтських жерців у Галлії та Британії
dua- див. **duo**
dubito, 1 сумніватися; *a* doubt, *φ* douter, *i* dubitativo
dubium, *ii* (n) сумнів, небезпека, невідоме; *a* doubt, *φ* doute, *i* dubitativo
dubius, *a, um* сумнівний, ненадійний, небезпечний, непевний; *a* doubt, *φ* doute, *i* dubitativo
duc- див. **duo**
ducentesimus, a, um двохсотий
ducenti, ae, a двісті; *i* ducentésimo
duco, duxi, ductum, 3 вести, переводити, приводити; вважати, витрачати; *a* duct, *φ* duc, *i* ductor
duct- див. **duco**
dulcedo, inis (f) бажання, прагнення, жадоба; *i* dulce
dulcis, *e* солодкий, приемний; *a* dulcet, *φ* dulcifier, *i* dulce
dum доки, бо, аби
Dumnorix, igis (m) Думноріг, знатна особа, воєвода Цезаря
duo, duae, duo два; *y* дуєт, *a* duel, *φ* duel, *i* duo
duobus див. **duo**
duodēsim дванадцять; *i* duodecimal
duodecimus, a, um дванадцять; *i* duodesimal
duodetrīginta двадцять вісім
duodeviginti вісімнадцять
duplex, icis подвійний; *y* дублікат, *a* duplex, *φ* duplicité, *i* duplicado
duplic- див. **duplex**
duro, i тривати, продовжуватись, бути твердим, міцним; *a* durable, *φ* durée, *i* durar
durus, a, um суворий, тяжкий; *y* дюраль, *φ* dur, *i* duro
dux, ducis (m) вождь, провідник; *a* duchy, *φ* duc, *i* ducado
dux- див. **duco**

Е

e = ex

ea по тій дорозі, там; тому

ea- див. **eo** 1

eadem там само

eam див. **is, ea, id**

eandem див. **idem, eadem, idem**

eboreus, a, um зроблений зі слонової кістки; *i* eburneo
ebrius, a, um п'яний; *i* ebrío
ebur, ōris (n) слонова кість, виріб зі слонової кістки; *i* eburneo
eburneus, a, um зі слонової кістки; білий, як слонова кість; *i* eburneo
eburnus, a, um зі слонової кістки; білий, як слонова кість; *i* eburneo
esse ось
esqui, quae, quod який? кий же? будь-який
esquod див. **esqui**
edax acis їдкий, уїдлиний; той, що нищить, знищує
edo didi, ditum, 3 народжувати, робити, походити, видати, оголошувати, повідомляти; оспівувати, викладати; *a* edit, *φ* éditer, *i* editar
edo, edi, esum, 3 їсти; *a* edacity
edid- див. **edo**
editus, i (m) нащадок; походження; *a* edit, *i* editar
edocoe, cui, ctum, 2 вивчати, навчати
edoct- див. **edocoe**
edūco, i виховувати, вирощувати, створювати, виробляти; *a* educate, *φ* éduquer, *i* educar
educō, duxi, ductum, 3 виводити, виходити
effectus, us (m) наслідок; *y* ефективний, *a* effect, *n* Effekt, *φ* effectif, *i* efecto
effemīno, i зніжувати, робити слабким, робити схожим на жінку; *y* фемінізація, *a* effeminate, *φ* efféminer
efficax, acis надійний, певний; *φ* efficace, *i* eficaz
efficio, feci, fectum, 3 робити, створювати, виробляти; *y* ефект, *a* effective, *n* effectiv, *φ* effet, *i* efecto
efflo, i видихати, спускати (дух)
effrenatus, a, um невгамовний, невпинний; *φ* effréné
effugio, fugi, fugitum, 3 втікати, услизати; *i* efugio
egeo, egui, —, 2 потребувати, прагнути, бажати, робити, намагатися
egestas, atis (f) потреба, нужда, злидні, бідність, нестача, убогість
ego я; *y* еґоїст, *a* egoism, *φ* égoïsme, *i* egoista
egredior, gressus sum, 3 виходити, виїздити, ухилятись
eis див. **is**
eius див. **is**
eiusdem див. **idem**
electio, onis (f) вибір, відбір, вибирання; *a* election, *φ* élection, *i* elección
elegantia, ae (f) витонченість, відточеність; *y* елегантний, *a* elegance, *φ* élégant, *i* elegancia
elegia, ae (f) елегія; *y* елегійний, *a* elegy, *φ* élégie, *i* elegia
elephantus, i (m) слон; *a* elephant, *φ* éléphant
eligo, legi, lectum, 3 вибирати; *a* elect, *φ* électif, *i* elección
Eleus, a, um елідський (Еліда — грецьке місто і область, на території якої в м. Олімпі відбувалися олімпійські ігри)

eloquens, ntis красномовний, говіркий; *a eloquent, n eloquent, f éloquence, i elocuencia*
eloquentia, ae (f) красномовність; *y* елоквенція; *a eloquence, n eloquent, f éloquence, i elocuencia*
elucens, ntis блискучий, яскравий; *a elucidate, f éluclider, i elución*
eludo, lusi, lusum, 3 знущатися, глумитися; *a elude, f élucler, i eludir*
eluvies, ei (f) повінь, загин; помиї, нечистоти
emendo, 1 виправляти, покращувати, удосконалювати; *a emend, f émender, i emendar*
emo, emi, emptum, 3 купувати, придбати
emiror, emiratus sum, 1 дивуватися, дивитися з подивом
emiss- див. **emitto**
emitto, misi, missum, 3 випускати; *a emit, f émission, i emitir*
emodūlor, —, 1 оспівувати
emolumentum, i (n) успіх, вигода, користь; *a emolument, i emolumento*
emrior, emortus sum, 3 вмирати
emptor, ris (m) покупець
en ось
encomion = encomium
encomium, ii (n) похвала; *a encomium, i encomiar*
enim бо, тому що, дійсно, насправді
eniteo, ui, —, 2 сяяти, блискати; відрізнятись, вибухати
Ennius, ii (m) Енній, римський поет
ens, entis (n) річ; *i entallar*
ensis, is (m) меч
enūmero, 1 перелічувати, вираховувати; *a enumerate, f énumération i enumerar*
Еео, ii, itum, ire йти; *i ir*
Еео туди
eorum див. **is, ea, id**
eos див. **is, ea, id**
Epaminondas, ae (m) Епамінонд (418—362 рр. до н. е.) фіванський полководець
Epictetus, i (m) Епиктет, філософ — стоїк
epigramma, āis (n) епіграма; *a epigram, f épigramme, i epigrama*
epilepsia, ae (f) епілепсія, падуча хвороба; *a epilepsy, i epilepsia*
epistōla, ae (f) послання, лист *y* епістолярний, *a epistle, n Epistel, f épistolaire, i epistola*
epistūla = epistola
epūlae, arum (Pl., f) страва, бенкет, обід
epūlor, atus sum, 1 їсти, обідати
epūlum, i (n) бенкет
eques, equitis (m, f) вершник, кіннота; *a equine, f équitation, i equitaciōn*
equidem насправді
equit- див. **eques**
equitans, ntis комонник, вершник; *a equine, f équitation, i equitaciōn*
equito, 1 їздити верхи на коні; *a equitation, f équitation, i equitaciōn*
equus, i (m) кінь; *y* екіпаж, *a equine, f équipage, i equino*
Erasmus, i (m) (чоловіче ім'я); див. **Roterodamus**

erectus, a, um прямий, гордий; *a erect, i erección*
erga стосовно, до
ergo отже
erigo, gexi, rectum, 3 підніматися; *a erect, f ériger, i erección*
eripio, gipui, reptum, 3 викрадати, виривати, гинути, забирати
erro, 1 помилятися; блукати; *a err, n erraten, f errer, i errar*
erro, oris (m) помилка, брехня; звиліна; блукання; *a erro, n erraten, f erreur, i erro*
erubesco, bui, —, 3 червоніти, рум'яніти, соромитись; *i erubescencia*
erubu- див. **erubesco**
erudio, 4 вчити, навчати
eruo rui, rūtum, 3 виривати, виконувати, відшукувати, відкривати
erunt див. **sum**
es див. **sum**
esca, ae (f) їжа
esse див. **sum**
est див. **sum**
esto див. **sum**
et i
etiam навіть, також, ще
etiamsi якщо навіть
eum див. **is, ea, id**
eundem див. **idem, eadem, idem**
Euripides, is (m) Евріпід (480—405 рр. до н. е.) — знаменитий афінський поет-трагік
Euroa, ae (f) Європа, частина світу; *f europeen, i europeo*
evello, li, ulsum, 3 виривати, виймати
evenio, veni, ventum, 4 виходити
eventum, i (n) подія, випадок; *a event, n eventuel, f évènement, i evento*
eventus, us (m) доля, кінець, наслідок, гіркий досвід; *a event, n eventuel, f évènement, i evento*
evulgo, 1 розголошувати, обнародувати
evulgat- див. **evulgo**
ex (z Abl.) z, is
exact див. **exigo**
exagito, 1 підбурювати, будити, збуджувати, турбувати
examino, 1 зважувати; *y* екзамен, *a examiner, n Examen, f examiner, i examinar*
examinat- див. **examino**
exaudio, 4 добре слухати, вислуховувати
excavo, 1 видобувати; *y* екскаватор, *a excavate, f excaver, i excavar*
excellens, ntis видатний, визначний; *a excellence, n Exzellenz, f excellence, i excelencia*
excellent- див. **excellens**
excelsus, a, um високий; *a excel, i excelso*
exсер- див. **exipio**
excido, cidi, —, 3 зникати, пропадати
excipio, seri, sertum, 3 робити виняток, підхоплювати, підтримувати, пригощати, приймати; *a excete, f exception, i excerción*
excito, 1 викликати, будити, роздувати; *a excite, f exciter, i excitar*

exclamo, 1 вигукувати
exclamatio, onis (f) вигук; *y* декламація, *a* **exclamation**, *φ* **exclamation**, *i* **exclamación**
excludo, clusi, clusum, 3 виключати, не допускати, утримувати, перешкоджати, усувати, стирчати, відганяти; *a* **exclude**, *n* **exklusive**, *φ* **exclure**, *i* **exclusivo**
exclus- див. **excludo**
excogito, 1 вигадувати
excucio, 1 мучити, страждати; *a* **excuciate**
excuso, 1 вибачати виправдовувати; *a* **excuse**, *φ* **excuser**, *i* **excusar**
excuss- див. **excuto**
excutio, cussi, cussum, 3 витрушувати, струшувати, обтрушувати, кидати, скидати, потрясати
exedo, edi, esum, 3 з'їдати
exeg- див. **exigo**
exemplar, aris (n) подобизна, зразок, образ, копія; *y* екземпляр, *a* **example**, *n* **Exempel**, *φ* **exemplaire**
exemplum, i (n) приклад; *y* екземпляр, *a* **example**, *n* **Exempel**, *φ* **exemple**
exeo, ii, itum, ire виходити, виїздити, ставати, поставити, переходити; *a* **exit**, *i* **éxito**
exerceo, cui, citum, 3 тренувати, вправляти, завідувати, обробляти, вести; *a* **exerccise**, *n* **exerzieren**, *φ* **exerccer**
exercitatio, onis (f) вправа, досвід; *n* **exerzieren**, *φ* **exercice**
exercitus, us (m) військо, армія;
exeunt- див. **exeo**
exhibeo, bui, bitum, 2 спричиняти; *a* **exhibit**, *φ* **exhiber**, *i* **exhibir**
exhilaro, 1 розвеселяти, веселити; *a* **exhilarate**
exigo, egi, actum, 3 завершувати, закінчувати, викінчувати; *a* **exact**, *n* **exakt**, *φ* **exact**, *i* **exacto**
exiguum, i (n) незначна частина; *φ* **exiguité**, *i* **exiguo**
exiguus, a, um мізерний, незначний, недостатній, малий; *φ* **exigu**, *i* **exiguo**
exilium, ii (n) вигнання
eximius, a, um винятковий, чудовий; *i* **eximio**
existimo, 1 вважати, гадати, думати
exitium, ii (n) кінець, загин, погибель; *i* **éxito**
exitus, us (m) вихід, кінець; *i* **éxito**
exosus, a, um ненавидячий, ненависний
expecto = **exspecto**
expedio, 4 готувати, споряджати; *a* **expedite**, *n* **Expedition**, *φ* **expédier**, *i* **expedir**
expello, puli, pulsum, 3 виганяти, гнати, штовхати; *a* **expel**, *φ* **expulser**, *i* **expele**
expendo, di, nsum, 3 зважувати, вшати, розплачуватися, терпіти, оцінювати, обговорювати; **expendere scelus** терпіти кару за злочин; *a* **expend**, *i* **expende**
expergefacio, feci, factum, 3 розбудити
expergefacio див. **expergefacio**
experientia, ae (f) досвід; *a* **experience**, *φ* **expérence**, *i* **experimento**
experior, pertus sum, 4 випробовувати, довідуватися; *y* експерт, *a* **expert**, *φ* **expert**, *i* **experto**

expeto, tivi, titum, 3 прагнути, вимагати
expetisset = **expetivisset**
expleo, levi, letum, 2 виповнювати, задовольняти, сплачувати; *φ* **explétif**
explorator, oris дослідник
exploratus, a, um надійний, достовірний; *a* **exploration**, *φ* **exploratrice**, *i* **exploratorio**
exploro, 1 довідатися, вивідувати, розвідувати; *a* **explore**, *φ* **explorer**, *i* **explorar**
expono, posui, positum, 3 викладати, розповідати, описувати; *y* експозиція, *a* **exposition**, *φ* **exposer**, *i* **exponer**
exporrigo, rexi, rectum, 3 простягувати, розтягувати; **exporrigere frontem** розвеселятися
exporto, 1 виносити, виводити; *y* експортувати; *a* **export**, *φ* **exporter**, *i* **exportar**
exprimo, pressi, pressum, 3 висловлювати, яскраво обмальовувати, зображувати, витискувати, викликати; *a* **express**, *n* **Expreß**, *φ* **exprimer**, *i* **expresar**
expugno, 1 перемогти, подолати, взяти приступом; *i* **expurguar**
expuls- див. **expello**
expurgo, 1 очищувати, зцілювати; *a* **expurgate**, *i* **expurgar**
exsanguis, e безкровний, зблідлий, безсилий, слабкий; *φ* **exsangué**
exsolvo, lvi, lutum, 3 звільняти
expecto, 1 чекати, очікувати; *a* **expect**, *i* **expectante**
expectatio, onis (f) страх, побоювання; *i* **expectación**
extinct- див. **extinguo**
extinguo, xpi, pctum, 3 гасити, вбивати, нищити, забувати; *a* **extinguish**
extit- див. **exsto**
exsto, stiti, stitum, 1 видаватись, бути помітним, існувати бути, виступати, здаватися
exsul, lis (m) вигнанець
exsupero, 1 стояти вище, перевершувати, долати, перемагати, різнитися
exterreo, cui, ritum, 2 лякати, жахати
extimum = **extremus**
extin- див. **extin-**
extit- = **extit-** див. **exsto**
extollo, tūli, =, 3 піднімати, підвищувати, славити, прикрашати; *a* **extol**
extremus, a, um крайній, останній, найгірший, критичний; *y* екстреміст; *a* **extreme**, *n* **Extrem**, *φ* **extrême**, *i* **extremo**
extrico, 1 досягати, *a* **extricate**
exuo, ui, utum, 3 кидати, залишати, знімати, скидати, витягувати
exul = **exsul**

F

faber, bri (m) майстер, ремісник; *y* фабрика, *a* **fabric**, *n* **Fabrik**, *φ* **fabricant**, *i* **fabricación**
Fabius Maximus Фабій Максим (власне ім'я)
fabrico, 1 виготовляти, робити, створювати; *y* фабрикувати, *a* **fabricate**, *n* **fabrizieren**, *φ* **fabriquer**, *i* **fabricar**

fabūla, ae (f) байка, казка; *y* фабула, *a* fable, *n* fabeln, *φ* fable, *i* fábula
 Fabullus, i (m) Фабулл, друг Катулла
 fac = face!
 fac- див. fax
 facio, feci, factum, 3 робити, шкодити, збирати, займатись, дбати, діяти заодно з кимось, бути корисним; *y* факт, *a* factory, *n* Faktum, *φ* fa'ge, *i* factible
 facies, ei (f) обличчя, зовнішність, краса, врода, вид; *y* фасад, *a* face, *φ* face, *i* facial
 facilis, e легкий; *a* facile, *φ* facile, *i* fácil
 facilitas, tatis (f) ласкавість, вибачливість, доброта; *a* facility, *φ* facilité *i* facilidad
 facinus, ōris (n) дія. вчинок, злочин; *i* facineroso
 fact- див. facio
 factio, onis (f) партія
 factum, i (n) зроблене, факт, вчинок, поганий вчинок, зібране; *y* факт, *a* fact, *n* Factum, *φ* facture, *i* factura
 factus, us (m) роблення, виготовлення; *y* факторія, *a* factory, *n* faktisch, *φ* facture, *i* factura
 facultas, atis (f) можливість, здібність, факультет; *y* факультет, *a* faculty, *n* Fakultät, *φ* faculté, *i* facultad
 facundus, a, um красномовний, говіркий, балакучий; *i* facundo
 faec- див. faex
 faed- = foed-
 faex, faecis (f) осад, гуща; *i* fécula
 fagus, i (f) бук; *φ* fagot, *i* fagote
 fallax- див. fallax
 fallax, acis обманливий, змінний, лукавий; *a* fallacy, *n* Falle, *φ* fallacieux, *i* falacia
 fallo, fefelli, factum, 3 бути непомітним, помилятися, обманювати; *a* fall, *n* Falle, *φ* falsifier, *i* falsear
 falsus, a, um нещирий, фальшивий; *y* фальшивий, *a* false, *n* falsch, *φ* falsification, *i* falso
 fama, ae (f) чутка, слава, добре ім'я; *a* famous, *n* famos, *φ* fame, *i* fama
 fames, is (f) голод, спрага, жадоба; *a* famine, *φ* famélique, *i* famélico
 familia, ae (f) сім'я, челядь; *y* фамільярний, *a* family, *n* Familie, *φ* famille, *i* familia
 familiaris, is (m, f) друг, приятель; *a* familiar, *n* familiär, *φ* familier, *i* familiar
 Fannius, ii (m) Фанній (ім'я власне)
 fargio, fargi, fartum, 4 наповнювати; годувати; *a* farge, *φ* fargir
 fagi див. for
 farina, ae (f) борошно; *a* farina, *φ* farine, *i* farináseo
 fas est дозволено, можна
 fascis, is (m) в'язанка, пучок лозин, фаска; *y* фашист, *a* fascism, *φ* fascicule, *i* fasculo
 fastigium, ii (n) звання, гідність, верх, вершина, вищий ступінь; *i* fastigio
 fat- див. for
 fatalis, e фатальний, пагубний, згубний; *y* фатальний, *a* fatal, *n* fatal, *φ* fatal, *i* fatal
 fateor, fassus sum, 2 визнавати, не заперечувати,

вважатись
 fatigo, l втомлювати; *a* fatigue, *φ* fatigant, *i* fatigar
 fatum, i (n) доля, воля, накреслення, вирок, участь, визначення; *y* фатум, *a* fate, *φ* fatalité, *i* fatal
 fauces, ium (Pl., f) паща, горлянка; *a* faucet, *i* fauces
 Faustinus, i (m) Фаустин (чоловіче ім'я)
 faustus, a, um щасливий, сприятливий; *i* fausto
 faveo, favi, fautum, 2 бути прихильним, сприяти; *y* фаворит, *a* favour, *φ* favoriser, *i* favorable
 favonius, ii (m) західний вітер, Зефір
 fax, facis (f) смолоскип, світильник, світло
 febris, is (f) лихорадка; *a* febrile, *φ* fébrile, *i* febrifugo
 Februarius, ii (m) лютий; *a* February, *n* Februar, *φ* février, *i* febrero
 fec- див. facio
 fecundus, a, um плідний, багатий; *a* fecund, *φ* fécond, *i* fecundo
 fel, fellis (n) жовч
 fellic- див. felix
 felicitas, atis (f) щастя; *a* felicitate, *φ* félicité, *i* felicidad
 felix, ícis щасливий; *y* Фелікс, *a* felicity, *φ* félicité, *i* feliz
 fell- див. fel
 femina, ae (f) жінка; *y* фемінізм, *a* female, *n* Femininum, *φ*. femme, *i* femeníl
 femineus, e, um жіночий, зніжений, зманіжений слабкий; *a* femininity, *n* Femininum, *φ* féminin, *i* femeníl
 femininus, a, um жіночий; *a* feminine, *n* Femininum, *φ*. féminin, *i* femeníl
 fera, ae (f) звір, звірина; *a* ferocity, *φ* féroce, *i* ferino
 ferax, acis рясний, врожайний, плодовий; *i* feracidad
 ferculum, i (n) страва, їжа
 fere майже, близько
 ferinus, a, um звіриний; *a* ferocious, *φ* féroce, *i* ferino
 ferio, —, —, 4 лити, штовхати, колоти, вражати, блукати
 feritas, atis (f) дикість, лють; *a* ferocity, *φ* féroce, *i* ferino
 ferox, ocis дикий, гордий, відважний; *a* ferocity, *φ* féroce, *i* feroz
 fero, tuli, latum, ferre носити, зносити, терпіти, нести; повідомляти, говорити, линути; *y* трансляція, *a* ferry, *n* Translation, *φ* translation, *i* translación
 ferreus, a, um залізний; *a* ferrous, *φ* ferraille, *i* férreo
 ferrum, i (n) залізо; *y* феросплав, *a* ferrous, *φ* ferré, *i* férreo
 ferrumíno, l скріплювати, з'єднувати, цяцькувати; *φ* ferrer
 ferus, i (m) дикий звір, тварина; *a* ferocious, *φ* féroce, *i* ferino
 ferus, a, um дикий, жорстокий; *a* ferocity, *φ* féroce, *i* ferino

- fervens, ntis** гарячий, розжарений, червоний як жар; *a fervency, f fervent, i ferviente*
- fervor, oris (m)** жар, спека, хвилювання, гарячковість; *a fervent, f feveur, i fervor*
- fessus, a, um** втомлений, знесилений, знурений слабкий
- festino, i** спішити, поспішати; *i festinar*
- festivus, a, um** красивий, милий, приемний, до-тепний, кумедний; у фестиваль, *a festive, f festival, i festivo*
- festus, a, um** святковий, урочистий, веселий; *a festal, n festlich, f fête, i festivo*
- fetus, a, um** наповнений, повний; *n fett*
- fictus, a, um** вигаданий, видуманий; у фікція, *a fiction, n Fiktion, f fictif, i ficticio*
- fidelis, e** вірний, надійний, стійкий, міцний; *a fidelity, f fidèle, i fidelidad*
- fido, —, fisum, 3** вірити, довіряти; *a fidelity, f fidèle, i fidelidad*
- fides, ei (f)** віра, вірність, чесність, чесне слово, клятва, довір'я; *a fidelity, f fidélité, i fidelidad*
- fidus, a, um** чесний, надійний, вірний
- figo, fixi, fixum, 3** прикріплювати, прибавати; *a fix, n fixieren, f fixer*
- filia, ae (f)** дочка; у філія, *a filial, n Filiale, f fille, i filial*
- filius, ii (m)** син; у філіал, *a filial, n Filiale, f filial, i filial*
- fimbria, ae (f)** торочки; *i fimbria*
- finalis, e** кінцевий, що стосується мети; *a final, n Finalsatz, f fin, i fin*
- tingo, pxi, ctum, 3** робити, творити, створювати, переробляти, зараховувати; у фіктивний, *a fiction, n fingieren, f fiction, i ficción*
- finio, 4** закінчувати; *a finish, n Finalsatz, f finir, i finir*
- finis, is (m, f)** кінець, межа, кордон; у фініш, *a finish, n Final, f fin, i fin*
- finit-** див. finio
- finitimus, a, um** сусідній, навколишній
- finx-** див. fingo
- fio, factus sum, fieri** виникати, поставати, става-ти, наставати, робитися, відбуватися; у факт, *a fact, n faktisch, f faire, i factura*
- firmo, i** зміцнювати; у фірма, *a firm, n firm, f firme, i firmar*
- firmus, a, um** твердий, міцний, сильний, надій-ний; у фірма, *a firm, n firm, f firme, i firme*
- fixus, a, um** незмінний, непохитний; *a fixed, n fixieren, f fixe*
- fix-** див. figo
- flamma, ae (f)** полум'я; *a flame, n Flamme, f flamme, i flamear*
- flaveo, —, —, 2** мати золотистий колір, бути жов-тим, золотистим
- flavus, a, um** жовтий, золотистий, білявий
- flecto, xi, xim, 3** зворушувати, зрушувати, мі-няти, змінювати, повертатися; направляти, спрямовувати; *a flexible, n Flexion, f flexi- on, i flexión*
- fleo, flevi, fletum, 2** плакати, оплакувати
- fletus, us (m)** плач
- flex-** див. flecto
- flor-** див. flos
- floreo, rui, —, 2** квітнути, цвісти; *a florid, n flo- rieren, f fleurir, i florear*
- floresco, —, —, 3** квітнути; *a florescence, n flo- rieren, f floraison, i florescencia*
- flos, oris (m)** квітка, розквіт, цвіт, цвітіння; у флора, *a floral, n florieren, f fleur, i flor*
- fluctus, us (m)** течія, хвиля, вал; хвилювання, буря; *a fluent, f flux, i fluctuoso*
- fluo, uxi, uxiim, 3** текти, литись; *a fluency, f flux, i fluir*
- flumen, inis (n)** річка, вода; *i fluvial*
- flumin-** див. flumen
- fluvius, ii (m)** текуча вода, річка; *a fluvial, f flu- vial, i fluvial*
- foculus, i (m)** жертovníк, багаття, домівка, вог-ник; у фокус, *a focus, i foco*
- fodio, fodi, fossum, 3** копати, рити; *f fosse, i foso*
- foedo, i** знеславлювати, ганьбити, убивати, спо-творювати
- foede** гидко, ганебно, мерзенно
- foedus, a, um** гидкий, ганебний, мерзенний, огид-ний
- foedus, eris (n)** договір, союз; у федерація, *a fede- ral, n föderativ, f fédération, i federal*
- folium, ii (n)** листок; у фоліант, *a foliate, i folio*
- fomentum, i (n)** засіб, що заспокоює, полегшує; *a foment, f fomentation, i fomento*
- fons, fontis (m)** джерело, початок
- for (= fa + or), fatus sum, i** говорити, віщати, ректи, передрікати, передбачати; у фаталь-ний, *a fate, n fatal, f fatai, i fatal*
- fore = futurum esse**
- forensis, e** судовий, загальноприйнятий; *i forense*
- forica, ae (f)** громадський туалет
- foris** зовні
- forma, ae (f)** форма, стан, статура, врода; у фор-мувати, *a form, n Form, f forme, i forma*
- formica, ae (f)** мурашка
- formidin-** див. formido
- formido, inis (f)** жах, страх, пугало, страшило; *a formidable, f formidable, i formidable*
- formosast = formosa est**
- formositas, atis (f)** стрункість, краса
- formosus, a, um** вродливий, красивий
- fortasse** можливо
- forte** випадково, дуже; *i fortuito*
- fortis, e** мужній, сильний, відважний; у фортеця, *a forte, n Fort, f fort, i fortacho*
- fortitudo, inis (f)** хоробрість, сила, мужність; *a fortitude, n Fort, f fort, i fortaleza*
- fortuna, ae (f)** щастя, доля; у фортуна, *a fortune, f fortune, i fortuna*
- fortunatus, a, um** щасливий, успішний, вдалий; *a fortunate, f fortune, i fortuna*
- forum, i (n)** майдан, ринок
- fossum** див. fodio
- fovea, ae (f)** яма
- frango, fregi, fractum, 3** ламати, розбивати, роз-

ривати; *y* фракція, *a* fraction, *n* Fraction, *φ* fraction, *i* fragente
Franke А.-Н. Франке А.-Г. (1663—1727) німецький теолог і педагог
frater, tris (m) брат; *y* братрія, *a* fraternal, *φ* fraternal, *i* fraternal
fraternitas, atis (f) братство; *a* fraternity, *φ* fraternité, *i* fraternidad
frater- див. **frater**
fremo, mui, —, 3 гудіти, шуміти, кричати, бурчати; *φ* frémir
fremitus, us (m) гул, шум, рев, бурчання
frequens, ntis численний, частий, багатолюдний, звичайний, старанний; *a* frequency, *n* Frequenz, *φ* fréquent, *i* frecuencia
frequent- див. **frequens**
frequenter часто, у великій кількості; *a* frequent, *n* Frequenz, *φ* fréquent
frico, 1 терти, лизати, робити приемне, хвалити; *y* фрикативний, *a* fricative, *φ* fricatif, *i* fricar
frigidus, a, um холодний; неживий, байдужий, мізерний; *y* фригідний, *a* frigid, *φ* frigidaire, *i* frigido
frigor- див. **frigus**
frigus, oris (n) холод, мороз; *a* frigid, *φ* frigidaire, *i* frigorifico
frond- див. **frons**
frons, ndis (f) листя, зелень, вінок з листя; *φ* frondaison, *i* fronda
frons, frontis (f) лоб, чоло; *y* фронтальний, *a* front, *n* Front, *φ* front, *i* frontal
fructus, us (m) плід; *y* фрукт, *a* fruitful, *n* Frucht, *φ* fruit, *i* fructifero
fruges, um (Pl., f) плоди; *i* frugifero
fruo, fruius (fructus) sum, 3 насолоджуватися; *y* фрукт, *a* fruit, *n* fruchten, *φ* fruit, *i* fruición
frumentarius, a, um зерновий, хлібний
frumentum, i (n) хліб у зерні, пшениця
frustra помилково, даремно, бездоказово; *a* frustrate, *φ* frustrer, *i* frustrar
frustror, frustratus sum, 1 обманювати; *a* frustrate, *φ* frustrer, *i* frustrar
fu- див. **sum**
fuga, ae (f) втеча, біг, плин; *y* центрифуга, *a* fugitive, *n* Fuge, *φ* fugue, *i* fuga
fugio, fugi, fugitum, 3 утікати *a* fugitive, *φ* fuir, *i* fugativo
fugo, 1 уникати, обійтися без кого (чого); *φ* fuir, *i* fugativo
fugitivus, i (m) утікач; *a* fugitive, *φ* fugitif, *i* fugitivo
fulgo, lsi, —, 3 блискати, сяяти, усміхатися; *φ* fulgurant, *i* fulgurar
fulgur, ūris (n) блискавка, зоря; *φ* fulguration, *i* fulgor
fulguro, 1 блискати
fulmen, inis (n) блискавка; *a* fulminate, *φ* fulmination, *i* fulminación
fulmin- див. **fulmen**
fuls- див. **fulgo**
fultus, a, um той, що спирається на щось; обіпертий

fulvus, a, um жовтий, бурий, жовтогарячий
fumo, 1 димитися, чадіти; *a* fume, *φ* fume, *i* fumae
fumus, i (m) дим; *a* fume, *φ* fumée, *i* fumoso
functus див. **fungor**
fundamentum, i (n) основа, підвалина; *y* фундамент, *a* fundamental, *φ* fondement, *i* fundamento
fundo, fudi, fustum, 3 лити, виливати; додавати, наливати, наповнювати, доливати; *a* fund, *n* Fusion, *φ* fusion, *i* fundir
fundus, i (m) дно; *y* фонд, *a* fund, *n* Fund, *φ* fond, *i* fondo
fungus, i (m) гриб; *a* fungus, *i* fungosidad
fungor, functus sum, 3 виконувати щось, звертатись до чогось; *y* функціонувати; *a* function, *n* fungieren, *i* fungir
funiculus, i (m) віршовка, мотузка, шнурок; *y* фунікулер, *a* funicular, *φ* funiculaire, *i* funicular
funis, is (m) віршовка, канат; *y* фунікулер, *a* funicular, *φ* funiculaire, *i* funicular
funus, eris (n) похорон, труп, загиб, убивство; *a* funeral, *φ* funéraire, *i* funeral
fur, furis (m f) злодій; *φ* furet
furor, furatus sum, 1 красти; *φ* furet
furca, ae (f) вила; *a* fuscate
furo, —, —, 3 казиритися, божеволіти, нуртувати, шаліти; *y* фурор, *a* furious, *φ* fureur, *i* furia
furor, oris (m) шал; *y* фурор, *a* fury, *φ* fureur, *i* furior
fus- див. **fundo**
fusus, a, um розпростертий, розтягнутий, лежачий, широкий, просторий, огрядний; *y* фюзеляж, *a* fuse, *φ* fusée, *i* fuselaje
fut- див. **sum**
futurum, i (n) майбутнє; *y* футуризм, *a* future, *n* Futurum, *φ* futur, *i* futuro
futurus, a, um майбутній; *y* футуризм, *a* future, *n* Futurum, *φ* futur, *i* futuro

G

Gaetulia, ae (f) Гетулія (південна частина сучасного Марокко і Західної Сахари)
Gaetulus, a, um гетульський (африканський)
Gaia, ae (f) Гайя (ім'я власне)
Gaius, i (m) Гай (ім'я власне)
Galathea, ae (f) Галатея: 1. одна з nereїд; 2. жіноче ім'я
Galenus, i (m) Гален (129—199 рр.), відомий лікар
Galilaeanis, e Галілеїв (див. Galilaeus)
Galilaeus, i (m) Галілей (1564—1642 рр.), великий італійський фізик, механік, астроном
Gallia, ae (f) Галлія — країна, що охоплювала території нинішніх Франції та Бельгії
Gallicus, a, um галльський (див. Gallia)
gallina, ae (f) курка; *y* галантин, *i* gallina
Gallus, i (m) галл (мешканець Галлії); *φ* gallicisme
gallus, i (m) півень; *a* gallant, *i* gallo
garrulus, a, um балакучий; *a* garulous, *i* garulla
Garumna, ae (f) Гарумна — річка на території Галлії, нинішня Гарона

- gaudeo, gavistus, sum**, 2 тішитися, веселитися, радіти, бути радим; *n* Gaudium, *ф* gaudriole, *і* gayo
- gaudium**, ii (n) радість, втіха; *a* gaud, *n* Gaudium, *ф* gaudriole, *і* gayo
- gelidus**, a, um холодний, льодяний; *ф* gelé, *і* gérido
- Gellia**, ae (f) Гелія (жіноче ім'я)
- geminus**, a, um подвійний, парний, однаковий, подібний; *ф* géminé, *і* Géminis
- gemitus**, us (m) зітхання, стогін, гул, шум, тріск, скорбота, печаль; *ф* gémir, *і* gemir
- gemma**, ae (f) перлина, прикраса, коштовний камінь; *a* gem, *ф* gemme, *і* gema
- gemo**, ui, —, 3 стогнати, зітхати
- gener-** див. *genus*
- genio, genui, genitum**, 3 народжувати
- generosus**, a, um благородний, шляхетний; *a* generous, *n* generös, *ф* généreux, *і* generoso
- Genetivus**, a, um родовий (відмінок); *a* genitive, *n* Genitiv, *ф* génitif, *і* genetivo
- genitalis**, e плідний, родовий; *n* Genitalien, *ф* génital, *і* genital
- gens, gentis** (f) рід, плем'я; *a* gentility, *n* Generation, *ф* gens, *і* gente
- gent-** див. *gens*
- gentilis**, e родовий, вітчизняний; *a* gentle, *ф* gentil, *і* gentil
- genu, us** (n) коліно; *ф* genou, *і* genuflexión
- genu-** див. *gigno* (*geno*)
- genus, ěris** (n) рід, спосіб, плем'я; *y* генерація, *a* genus, *n* Genus, *ф* générique, *і* géного
- geographia**, ae (f) географія; *y* географічний, *a* geography, *n* Geographie, *ф* géographie, *і* geografia
- geometria**, ae (f) геометрія; *y* геометричний, *a* geometry, *ф* géométrie, *і* geometriá
- geometricus**, a, um геометричний; *a* geometric, *ф* géométrique, *і* geometrico
- gero, gessi, gestum**, 3 вести, нести; *morem gerere* поводити себе; *res gestae* подвиги, діяння; *a* gesture, *n* Geste, *ф* geste, *і* gesto
- Germania**, ae (f) Германія — країна, яку заселяли германські племена
- Germanus**, i (m) германець (мешканець Германії)
- germanus**, a, um рідний, єдинокровний, справжній; *ф* germain, *і* germén
- germen, ĩnis** (n) парін, плід, нащадок, потомство, рід; *a* germinate, *ф* germe, *і* germén
- germin-** див. *germen*
- gerundium**, ii (n) віддієслівний іменник; *a* gerund, *і* gerundio
- gerundivum**, i (n) віддієслівний прикметник; *ф* gerondif
- gest-** див. *gero*
- gesto**, 1 нести, носити; *n* Geste, *ф* geste, *і* gesta
- gestat-** див. *gesto*
- gigno, genui, genitum**, 3 народжувати, родити, приводити на світ; *n* Genitiv, *ф* génital, *і* genital
- gladius**, ii (m) меч; *y* гладіолус, *a* gladiator, *ф* glai-
ve, *і* gladiolo
- glir-** див. *glis*
- glis, glivis** (m) пацюк, миша
- gloria**, ae (f) слава; *a* glory, *n* Glorie, *ф* gloire, *і* gloria
- glorior, —, gloriatum sum**, 1 хвалитися, пишати-ся; *a* glory, *n* Glorie, *ф* glorifier, *і* gloriarse
- gloriosus**, a, um славний, гідний слави, хвалькуватий, чванливий; *a* glorious, *n* glorieux, *ф* glorieux, *і* glorioso
- glubo, glupsi, gluptum**, 3 обдирати, лупити, грабувати, оббирати
- gracilis**, e стрункий; *y* граціозний, *a* grace, *ф* gracile, *і* grácil
- gradus**, us (m) крок, ступінь; *y* градація, *a* grade, *n* Grad, *ф* grade, *і* grado
- Graecia**, ae (f) Греція (всі землі, де мешкали грецькі племена)
- Graecus**, a, um грецький; *a* Grecian, *n* griechisch, *ф* grec, *і* griego
- Graecus**, i (m) грек; *a* Greek, *n* Grieche, *ф* grec, *і* griego
- grandis**, e великий, величезний; *y* грандіозний, *a* grand, *ф* grand, *і* grande
- grando**, ĩnis (f) град, буря з градом
- Granicus**, i (m) Гранік, назва ріки в історичній області Мізія (Мала Азія)
- granum**, i (n) зерно, зернина; *y* гранульований, *a* granular, *ф* graine, *і* grana
- grates**, (Pl., f) подяка; *a* grateful, *n* gratis, *ф* gratis, *і* grato
- gratia**, ae (f) ласка; *gratia* (з Gen.) для, заради; *y* грація, *a* grateful, *n* Gratulation, *ф* gratis, *і* grato
- gratuitus**, a, um даремний; *a* gratuitous, *n* gratis, *ф* gratuit, *і* gratuito
- gratulor, gratulatus sum**, 1 поздоровляти, дякувати, висловлювати радість; *y* gratулювати, *a* grateful, *n* gratulieren, *ф* gratitude, *і* gratular
- gratulor, oris** (m) поздоровник, той, що вітає, хвалитель; *a* grateful, *n* Gratulation, *ф* gratitude, *і* gratulatorio
- gratus**, a, um бажаний, приемний, милий, любий; *a* gratulatory, *n* Gratulation, *ф* gratis, *і* grato
- gravis**, e тяжкий, значний, важливий; *y* гравітація, *a* grave, *n* gravitatisch, *ф* grave, *і* grave
- greg-** див. *grex*
- grex, gregis** (m) череда; *a* gregarious, *і* gregal
- guberno**, 1 правити, керувати; *ф* gouverner, *і* gubernamental
- gubernator, oris** (m) керманіч, стерновий; *ф* gouverneur, *і* gubernativo
- gusto**, 1 куштувати, пробувати; *ф* gustation, *і* gustar
- gustatio, onis** (f) закуска; *ф* gustation, *і* gusto
- gustus, us** (m) смак; *y* дегустація, *a* gusto, *ф* gustation, *і* gusto
- gutta**, ae (f) крапля
- gymnasium, ii** (n) гімназія (навчальний заклад); *a* gymnasium, *n* Gymnasium, *ф* gymnase, *і* gymnasia

Н

habeo, uī, ĭtum, 2 мати, мати в собі, засідати, тримати; *se habere* почувати себе, перебувати в якомусь стані; *ut se res habet* якщо тільки справа стоїть так; *a habit, n Habitus, φ avoir, i haber*

habĭto, 1 жити, мешкати

habu, див. **habeo**

hac див. **hic, haec, hoc**

hactenus досі

haec див. **hic, haec, hoc**

Hamĭlcar, āris (m) Гамількар (помер 228 р. до н. е.) — карфагенський полководець, батько Ганнібала (**Hamĭlcar Barca**)

hanc див. **hic, haec, hoc**

Hannĭbal, ālis (m) Ганнібал (248—183 рр. до н. е.) — відомий карфагенський полководець (старший син Гамількара Барки)

Hans, sis (m) Ганс (чоловіче ім'я)

Hansellus, i (m) маленький Ганс (чоловіче ім'я)

harena = arena

hasta, ae (f) спис

haud не, аж ніяк не

haurio, hauri, haustum, 4 черпати, брати, пронизувати

haustus, us (m) дихання, горлянка

hebĕto, 1 ослаблювати; *φ hebĕtant*

hebraĭcus, a, um єврейський; *a Hebrew, i hebraico*

Hector, ōris (m) Гектор, один з головних Троянських героїв. Його подвиги описав Гомер в «Іліаді»

heu ох! на жаль

Helĕna, ae (f) Єлена, красуня, дружина Менелая

Heliades, um (Pl., f) Геліади, дочки бога сонця Геліоса, сестри Фаєтона. По смерті брата від розпуки перетворилися на тополі, з яких текли сльози у вигляді бурштину

Helicon = Heliconia

Heliconius, a, um геліконський (Гелікон — гірське пасмо в Греції)

Hellespontus, i (m) Геллеспонт (Дарданелли)

Helvetii, orum (Pl., m) гельвети (назва племені, що мешкало на території нинішньої Швейцарії)

Herā, ae (f) Гера, богиня, дружина Зевса у давньогрецькій міфології, ототожнювалася з римською Юноною

Heraclitus, i (m) Геракліт, давньогрецький філософ (VI—V ст. до н. е.)

herba, ae (f) трава; *y* гербіциди, *a herb, φ herbe, i herbaceo*

herbarium, ii (n) колекція рослин; *y* гербарій, *a herbarium, n Herbar, φ herbacĕ, i herbario*

hercle! клянусь Гераклом! Присягаюсь на Геракла! Їй право!

Hercūles, is (m) Геркулес, або Геракл, один з найпопулярніших давньогрецьких героїв, син Зевса; *φ herculĕen*

here = heri

hered- див. **heres**

hereditas, atis (f) спадок, спадщина; *a heredity, φ hérĕditĕ, i heredad*

heres, edis (m, f) спадкоємець, власник; *a hereditary, φ hérĕditĕ, i heredad*

heri вчора, нещодавно, днями

Hermes, ae (m) Гермес — бог, син Зевса, вісник богів, покровитель торгівлі і красномовства; ототожнювався з римським Меркурієм

Hermocrātes, is (m) Гермократ (чоловіче ім'я)

heros, ois (m) напівбог, герой, богатир; *y* героїчний, *a hero, n heroismus, φ hĕros, i hĕroĕ*

heu! о!

hi див. **hic, haec, hoc**

hibernacŭlum, i (n) зимові приміщення

Hibernia, ae (f) Гібернія (нинішня Ірландія)

hic тут

hic, haec, hoc цей

hiems, hiĕmis (f) зима, холод, стужа; *φ hiĕmal, i hiemal*

Hieronĭmus, i (m) Геронім (чоловіче ім'я)

hilaris, e веселий, радісний, задоволений; *a hilarious, φ hilare, i hilarante*

hilarĭtas, atis (f) веселість, радість; *a hilarious, φ hilaritĕ, i hilaridad*

hinc звідси, звідти

hinnuleus, i (m) молодий олень, сарна, козуля

hirundo, ĩnis (f) ластівка; *φ hirondelle*

his див. **hic, haec, hoc**

Hispania, ae (f) Іспанія

Hispanus, i (m) іспанець

historia, ae (f) історія; *a history, n historish, φ historiĕ, i historia*

hoc див. **hic, haec, hoc**

hodie сьогодні, тепер, нині

Homerus, i (m) Гомер, найдавніший із відомих грецьких поетів, легендарний автор «Іліади» та «Одісеї»

homin- див. **homo**

homo, ĩnis (m) людина; *φ homme, i hombre*

honestum, i (n) чесність, добродієвість; *a honesty, φ honnĕtetĕ, i honestidad*

honestus, a, um чесний, благородний; *a honest, n honett, φ honnĕte, i honesto*

honor, oris (m) пошана, повага, почесть; *y* гонор, *a honour, n Honorar, φ honneur, i honor*

honorificus, a, um почесний; *a honorific, n honorieren, φ honorifique, i honorable*

hora, ae (f) час, пора року, година; *φ hogaire, i hora*

Horatius, ii (m) Гораций К. Ф. (65—8 рр. до н. е.) — один із видатних поетів Риму

horrendus, a, um страшний, жахливий; *a horrify, n horrend, φ horreur, i horrendo*

horro, gui, — 3 жахатися, боятися, тремтіти; *a horrog, n Horrog, φ horrifier, i horrog*

horresco, gui, — 3 починати дрижати, жахатись; *n horrend, φ horreur, i horrendo*

horribilis, e страшний, жахливий; *a horrible, n horribel, φ horrible, i horrible*

horridus, a, um страшний, дикий, жахливий; *a horrid, n horrend, φ horreur, i horrĭdo*

horrisonus, a, um грізно шумлячий; *n* horrenda, *i* horrisono
horum див. **hic, haec, hoc**
hospes, itis (m, f) чужинець, гість; *y* шпиталь, *a* hospitable, *n* Hospiz, Spital, *φ* hospitalité, *i* hospitario.
hospitus, a, um гостинний, хлібосольний; *y* шпиталь, *a* hospitality, *n* hospitieren, Spital, *φ* hospitalier
hostia, ae (f) жертвна тварина, жертва; *i* hostia
hostis, is (m, f) чужинець, іноземець, ворог; *a* hostile, *φ* hostile, *i* hostil
huic див. **hic, haec, hoc**
huius див. **hic, haec, hoc**
humanitas, atis (f) людяність, культура, вихованість, витонченість, освіченість; **cultus atque humanitas** матеріальна і духовна культура; *y* гуманітарний, *a* humanity, *n* Humanität, *φ* humanité, *i* humanitarismo
humanus, a, um людський, загальнолюдський, високоосвічений, люб'язний, людяний, дружний; *y* гуманний, *a* human, *n* human, *φ* human, *i* humano
humilis, e низький; той, що вийшов з низів, простонародний; *a* humiliate, *φ* humilité, *i* humilidad
humor, oris (m) волога, рідина; *φ* humeur, *i* humor
humus, i (f) земля, ґрунт; *y* гумус, *a* humus, *n* Humus, *φ* humus, *i* humus
hunc див. **hic, haec, hoc**
Hybla, ae (f) Гибла, назва гори в Сіцилії, яка славилася медом
hydra, ae (f) гідра, водяна гадюка
hydrops, oris (m) водянка (хвороба); *a* hydrophobia, *n* Hydrogen, *φ* hydropisie, *i* hydrato
hyem- = hiem-
Hyemettius, a, um гиметський (Гимет — назва гори)
Hippocrâtes, is (m) Гіппократ (помер бл. 370 р. до н. е.), найвідоміший лікар у давнину

I

i див. **eo**
iactio, ieci, iactum, 3 кидати
iaceo, cui, citum, 2 лежати
iacto, 1 кидати, турбувати, блукати, чванитись; *φ* jactance, *i* jactarse
iactat- див. **iacto**
iactus, us (m) кидок
iam вже
ianiam = iam
ianua, ae (f) двері, вхід; *n* Januar, *φ* janvier
ianuarius, ii (m) січень; *a* January, *n* Januar, *φ* janvier
ianus, i (m) Янус, давньоіталійський бог дверей і воріт, року, часу, тощо; зображувався з двома обличчями — молодим і старим, зверненими у протилежні боки
iavorscius, ii (m) Ст. Яворський (1658—1722 pp.) — професор Києво-Могилянської академії, лавроносний поет, пізніше церковний діяч

ioi там
ibidem там саме; *a* ibidem, *φ* ibidem
ico, ici, ictum, 3 бити, ранили, вражати
ictus, us (m) удар, поштовх, натиск, такт
id див. **is, ea, id**
idcirco для того, тому
idem, eadem, idem той самий, також, так само, при тому, до того ж; *φ* idem
identidem неодноразово, постійно
ideo тому, з тої причини
idonee належним чином, як слід
idoneus, a, um зручний, придатний
Idus, Iduum (Pl., f) Іди (15-й або 13-й день певних місяців)
iesur, oris (n) печінка
igitur отже
ignarus, a, um недосвідчений, незнаючий, дурний; *n* Ignorant, *φ* ignare, *i* ignaro
ignavia, ae (f) бездіяльність; *i* ignavia
ignavus, i (m) боягуз; *i* ignavia
igneus, a, um вогняний, полум'яний, палкий; *a* ignite, *φ* igné, *i* igneo
ignis, is (m) вогонь, полум'я, пристрасть; *a* igneus, *φ* igné, *i* igneo
ignorantia, ae (f) незнання
ignoro, 1 не знати, не мати поняття; *y* ігнорувати, *ignore, n* Ignorant, *φ* ignorer, *i* ignorar
ignosco, novi, notum, 3 вибачати
ignotus, a, um невідомий, незнайомий, незнатний, невіглас; *i* ignoto
iis див. **is, ea, id**
Ilias, âdis (f) Іліада, назва однієї з поем Гомера
ilico там, на тому місці, негайно
Ilium, ii (n) Іліон, місто на узбережжі Малої Азії
illabor, lapsus sum, 3 ковзати, зісковзувати, падати, опускатися, проникати
illat- див. **inferre**
ille, illa, illud аж той
illectus, a, um не читаний
illi див. **ille, illa, illud**
illicium, ii (n) принада, зваба
illinc звідти, з того і другого боку
illiteratus, a, um невчений, неосвічений, невіглас; *a* illiteracy, *i* iletrado
illus див. **ille**
illuc туди, до тих пір
illum див. **ille**
illustro, 1 прикрашати, возвеличувати, прославляти; *y* ілюстрація, *a* illustrate, *n* illustrieren, *φ* illustrer, *i* ilustrar
imago, inis (f) картина, зображення, відображення; *a* image, *n* imaginâr, *φ* image, *i* imager
imbecillus, a, um немічний, слабкий; *a* imbecile, *φ* imbecile, *i* imbecil
imbellis, e невоєвничий, мирний, слабкий, безсилий; *i* imbele
imber, bris (m) ливень, сильний дощ
imbibo, bibi, —, 3 всмоктувати, засвоювати, сприймати; *a* imbibe, *φ* imbiber, *i* imbibición
imbr- див. **imber**

imbuo, bui, butum, 3 насичувати; *a imbue, φ imbibere, i imbuir*
imitat- див. **imito**
imitatio, onis (f) наслідування, копія; *a imitate, n imitieren*
imito, 1 наслідувати, зображувати; *y імітація, a imitate, n imitieren, φ imiter, i imitar*
imitor, atus sum, 1 наслідувати, зображувати; *φ imitation, i imitaci6n*
immanis, е надзвичайно великий, величезний, велетенський, незвичайний, неймовірний, жакливий, дикий; *n impens, φ immense, i inpenso*
immemor oris забудькуватий, непам'ятаючий, який не звертає уваги; *a immemorial, φ immemorial, i immemorial*
immensum, i (n) незмірність, безмір, нескінченність; *a immense, n impens, φ immensité, i inpenso*
immensus, a, m величезний, нескінчений, безміри; *a immens n immensurabel, φ immense, i inpenso*
immerito незаслужено, несправедливо; *φ immerité, i inmerito*
immis- див. **immitto**
immitto, misi, missum, 3 вплітати, продівати, обмотувати, відпускати, посилати
immo ні, навпаки, та; **immo vero** мало того
immodicus, a, um непомірний, надмірний; *φ immodéré, i inmodico*
immolo, 1 приносити в жертву, вбивати; *φ immoler, i inmolar*
immortalis, е безсмертний; *a immortal, φ immortal, i inmortal*
immortalitas, atis (f) безсмертя; *a immortality, φ immortality, i inmortalidad*
impar, āris нерівний; *φ imparité, i impar*
impatiens, ntis нетерплячий; який не може стерпіти, не у змозі стерпіти; *a impatient, φ impatiense*
impedio, 4 заважати, заплутувати
impello, pūli, pulsum 3 гнати, штовхати, змушувати; *y імпульс, a impel, φ impulsion, i impeler*
impedio, 4 заповняти
impendo, ndi, nsum 3 присвячувати; *i impender*
impendio значно, далеко
imperativus, i (m) наказовий спосіб; *y імператив, a imperative, n Imperativ, φ impératif, i imperativo*
imperator, oris (m) імператор, полководець, вождь; *y імператор, a imperative, n Imperativ, φ impérative, i imperatorio*
imperfectus, a, um недоконаний, незавершений, неповноцінний, недосконалий; *a imperfect, n Imperfekt, φ imperfection, i imperfecci6n*
imperitus, a, um недосвідчений
imperium, ii (n) влада, наказ, імперія; *y імперія, a imperious, n Imperialismus, φ impérial, i imperio*
improbo, i наказувати, веліти, управляти, панувати; *y імператор, a imperial, n Imperativ,*

φ impérativ, i imperar
impetro, i одержувати
impetus, us (m) жага, пристрасть; *a impetus, φ impetuosité, i impetuoso*
impius, a, um злочинний, нечестивий; *a impious, φ impie, i impio*
implicatus, a, um заплутаний; *a implication, φ implicité, i implicaci6n*
implico, ui, itum, 1 заплутувати; *a implicate, φ impliquer, i implicar*
improbo, posui, positum, 3 обманювати; *a impose, n imponieren, φ imposer, i imposible*
importo, 1 ввозити, привозити; *y імпортувати, a import, φ importer, i importar*
importat- див. **importo**
imposu- див. **improbo**
impotens, ntis слабкий, безсилий; який не справляється з чимось; *y імпотент, a impotence, n impotent, φ impotence, i impotente*
improbo, i не визнавати, заперечувати, відмовляти в чомусь; *φ improbation, i improbar*
improbus, a, um негідний, безсоромний, нечестивий, зухвалий; *φ improbe, i improbo*
improvidus, a, um необережний, безтурботний; *a improvidence, i improviso*
impudens, ntis безсоромний, нерозсудливий, нерозумний; *a impudent, φ impudence, i impudente*
impudentia, ae (f) безсоромність, непристойність; *a impudence, φ impudent, i impudencia*
impul- див. **impello**
impuls- див. **impello**
impune безкарно; *a impunity, φ impunity, i impune*
imus = infērus
in (з Acc. або Abl.) в, на, заради, для, стосовно
inaccessus, a, um неприступний, недоступний, недосяжний; *a inaccessible, φ inaccessible, i inaccessible*
inanis, e порожній, пустий, даремний; *a inanity, φ inanity, i inane*
inaresco, rui, —, 3 висихати, сохнути
incendo, ndi, nsum, 3 запалювати; *a incendiary, φ incendier, i incendio*
incendium, ii (n) пожежа; *a incendiary, φ incendie, i incendio*
incens- див. **incendo**
inceptum, i (n) початок, починання, задум; *a inceptive*
inceptus, us (m) початок, починання; *a inception incertus, a, um* непевний, ненадійний, невірний; *a incertitude, φ incertain, i incertidumbre*
incessus, us (m) мода, манера ходити
incido, di, —, 3 потрапляти, натикатись, падати; *a incidence, φ incident, i incidir*
incipio, seri, certum, 3 починати, починати говорити; *a incipient, i incipiente*
incitatus, a, um швидкий, стрімкий; *φ incitation, i incitativo*
includo, lusi, lusum, 3 запирати, вмщувати; *a include, n inklusive, φ inclus, i incluire*
inclus- див. **includo**

inclūtus, a, um відомий, прославлений, знаменитий
incognītus, a, um незвіданий; *y* інкогніто, *a* incognizable, *n* Inkognito, *i* incognito
incōla, ae (m) мешканець
incōlo, colui, cultum, 3 жити, мешкати, населяти; *i* incola
incommōdum, i (n) шкода, незручність; *a* incomode, *φ* incommode, *i* incomodo
incoronatus, a, um некоронований, без вінка
incredibilis, e незвичайний, неймовірний; *a* incredible, *φ* incredibilité, *i* increible
incrēpo, pui, pītum, 1 кричати, ляяти
incultus, a, um грубий, неосвічений, необроблений, дикий; *φ* inculte, *i* inculto
incumbo, bui, bitum, 3 кидати, нападати; *i* incumbir
incunabūla, orum (Pl., n) пелюшка, колиска, початок, зародження; *i* incunabile
incutio, cussi, cussum, 3 кидати, вселяти, наганяти
inde звідси, потім
indelebīlis, e вічний, незабутній; *a* indelible, *φ* indelebīle, *i* indeleble
indīco, 1 показувати, вказувати; *y* індикатор, *a* indicate, *n* Index, *φ* indicateur, *i* indicar
indicativus, i (m) дійсний спосіб; *a* indicative, *n* Indikativ, *φ* indicatif, *i* indicativo
indigio, gui, —, 2 потребувати; *a* indigent, *φ* indigence
indignatio, onis (f) обурення; *a* indignation; *φ* indignar, *i* indignación
indignitas, atis (f) ганьба, приниження; *a* indignity, *φ* indignité, *i* indignidad
indignor, natus sum, 1 вважати негідним, обурюватись; *a* indignant, *φ* indignar, *i* indignat
indignus, a, um негідний, не вартий, ганебний; *a* indignity, *φ* indigne, *i* indigno
indoctus, a, um невчений, неосвічений; *i* indocto
indōles, is (f) здібність, талант
incauco, duxi, ductum, 3 вводити, привозити; *y* індуктивний, *a* induce, *φ* inductif, *i* inducir
indulgeo, dulsi, dultum, 2 потурати, поступатися; *y* індугенція, *a* indulge, *φ* indulgence, *i* indultar
induperator = imperator
indutiae, arum (Pl., f) перемир'я, затишся
ineptio, —, —, 4 говорити дурниці, городити нісенітницю; *a* inept, *φ* inepte, *i* inepto
ineptus, a, um дурний, недотепний, недоречний; *a* inept, *φ* inepte, *i* inepto
infelix, icis нещасливий, нещасний; *a* infelicity, *i* infeliz
infēro, tūli, latum, ferre починати, розпочинати, нести, приносити, кидати; *a* illative, *i* inferir
infērus, a, um нижній; який перебуває внизу; *a* inferior, *φ* inférieur, *i* inferior
inficio, feci, fēctum, 3 фарбувати, отруювати, заражувати; *y* інфекція, *a* infection, *n* Infektion, *φ* infect, *i* infectar
infimus, a, um найнижчий, останній, найнезначніший; *φ* infime, *i* infimo

infinitus, a, um безмежний, незліченний; *a* infinity, *n* Infinitiv *φ* infinité, *i* infinito
infirmus, a, um слабкий, безсилий, хворобливий; *a* infirmity, *φ* infirme
infit починає, починає говорити, говорить
infitor, tiatus sum, 1 заперечувати, не визнавати
influo, fluxi, fluxum, 3 вливатись, впадати, текти
infortunium, ii (n) нещастя, біда; *φ* infortune, *i* infortunio
infra нижче
infundo, fudi, fustum, 3 вливати, лити; *a* infuse, *n* Infusion, *φ* infuser, *i* infundir
ingenium, ii (n) здібності, талант, розум, удача, обдарування, талановита людина, геній; *a* ingenious, *n* ingénieur, *φ* ingénieur, *i* ingenio
ingens, ntis величезний, великий; *i* ingente
ingent- див. **ingens**
ingenu- див. **ingigno**
ingenuitas, atis (f) знатність, шляхетність, щирість, благородство; *a* ingenious, *n* Ingenieur, *φ* ingénuité, *i* ingenuidad
ingigno, genui, genitum, 3 наділяти, обдаровувати при народженні; *a* ingenious, *φ* ingénieux, *i* ingénito
ingluvies, ei (f) зоб, воло
ingratus, a, um невдячний, неприємний; *a* ingratitude, *φ* ingrat, *i* ingrato
ingredior, gressus sum, 3 вступати, входити, йти, ходити; *a* ingress, *n* Ingrediens, *φ* ingrédient, *i* ingresar
ingress- див. **ingredior**
inhalo, 1 дихати на когось; *a* inhale, *φ* inhalation, *i* inhalar
inhorru- див. **inhorresco**
inhorresco, gui, —, 3 задрижати, здригнутись, страшити
inhumanus, a, um жорстокий, варварський, нелюдський; *a* inhuman, *n* inhuman, *φ* inhumain, *i* inhumano
inimicitia, ae (f) ворожість, неприязнь; *a* inimical, *φ* inimitié
inimicus, a, um ворожий, неприязний; *a* inimical, *φ* inimitié
inimicus, i (m) ворог, недруг, супротивник; *a* inimical, *φ* inimitié
iniquitas, atis (f) ворожість, недобррозичливість, надмірна суворість; *a* iniquity, *φ* iniquité, *i* iniquidad
iniquus, a, um несправедливий; *a* iniquitous, *φ* inique, *i* iniquidad
initium, ii (n) початок; *y* ініціатива, *a* initial, *n* Initiative, *φ* initial
iniuria, ae (f) несправедливість; *a* injure, *φ* injure, *i* injuria
inlab- = illab-
innatus, a, um вроджений, природний; *a* innate, *φ* inné, *i* innato
innōcens, entis нешкідливий, незлостивий, незлобивий, невинний; *a* inppocent, *φ* innocent, *i* inppocivo
innumerabilis, e незліченний; *a* innumerable, *φ* innombrable, *i* innumerable

- innumērus, a, um** незліченний, без ліку; *a innumerable, φ innumbrable, i innumero*
- innuptus, a, um** безшлюбний
- inopia, ae (f)** бідність, нужда, злидні, брак, нестача; *i inopia*
- inquam** кажу, говорю
- inquiet, etis** тривожний, неспокійний; *a inquietude, φ inquiet, i inquieto*
- inquiro, sivi, situm, 3** досліджувати, шукати, விшукувати; *y інквізиція, a inquire, φ inquisition, i inquiri*
- inquit** каже, говорить
- insania, ae (f)** божевільня, шал, безтям; *a insane, φ insanité, i insano*
- insanus, a, um** дурний, нерозумний, божевільний, безглуздий; *a insane, φ insanité, i insano*
- inscribo, psi, ptum, 3** надписувати, робити напис; *a inscribe, n. Inschrift, φ inscription, i inscribi*
- inscript-** див. **inscribo**
- insequor, secutus, sum, 3** наставати, слідувати, йти слідом
- insideo, sedi, sessum, 2** перебувати, залишатись
- insidiosus, a, um** підступний, хитрий; *a insidious, φ insidieux, i insidioso*
- insignis, e** помітний, видатний, незвичайний; *a insignia, φ insigne, i insigne*
- insimulo, 1** звинувачувати
- insinuo, 1** пропускати, дати проникнути всередину; *a insinuate, φ insinuer, i insinuare*
- insipiens, ntis** дурний, нерозумний; *i insipiente*
- insolens, ntis** зарозумілий, нахабний, пихатий, недосвідчений, незвиклий; *a insolence, φ insolent, i insolente*
- insolent-** див. **insolens**
- insolitus, a, um** незвичайний, незвичний, незвиклий; *i insolito*
- insolno, nui, pñtum, 1** видати звук, звучати, шуміти, бриніти, бряцати; *φ insonare, i insolного*
- inspect-** див. **inspicio**
- inspex-** див. **inspicio**
- inspicio, pexi, pectum, 3** дивитися, заглядувати, оглядати, пізнавати; *a inspect, n Inspektion, φ inspector, i inspeccionar*
- instantia, ae (f)** наполегливість; *a instant, n inständig, φ instant, i instancia*
- insto, stiti, —, 1** стояти на чомусь, наближатись, не переставати, вперто продовжувати; *a instance, n Instanz, φ instance, i instar*
- instituo, ui, utum, 3** вирішувати, наставляти, навчати; *y інститут, a institute, n Institut, φ institut, i instituir*
- institutio, onis (f)** навчання, настанова, вказівка; *a institute, n Institution, φ institution, i instituto*
- institutum, i (n)** звичай, постанова, порядок, намір, рішення, спосіб; **institutum vitae** спосіб життя; *a institution, n Institut, φ institut, i instituto*
- instruct-** див. **instruo**
- instruo, ruxi, ructum, 3** влаштовувати, готувати, споряджати, наставляти, навчати, озброювати, ознайомлювати; *y інструкція, a instruct, n instruieren, φ instruction, i instruir*
- instrumentum, i (n)** знаряддя; *y інструмент, a instrument, φ instrument, i instrumento*
- insula, ae (f)** острів; *a insular, φ insulaire, i insula*
- insulsus, a, um** прісний, позбавлений смаку, плескатий, позбавлений дотепу, вульгарний; *φ insulter, i insulso*
- insuper** зверх того, надстачу
- intēger, gra, grum** нетронутий, чистий, непошкоджений, незіпсований; *y інтеграл, a integrity, n Integral, φ intēgre, i integrar*
- integr-** див. **integer**
- integratio, onis (f)** відновлення, поновлення; *a integrate, n Integrität, φ intēgrité, i integrar*
- intellectus, us (m)** розум; *y інтелект, a intellect, n Intellectuelle, φ intellect, i intelecto*
- intellēgo, lexi, lectum, 3** розуміти, пізнавати, завважувати; *y інтелект, a intellect, n intellectuell, φ intellect, i intelecto*
- intemptatus = intentatus**
- intendo, ndi, ntum, 3** натягувати, одягати; *a intent, n Intendantur, i intendente*
- intentatus, a, um** незвіданий, неспробований; *i intento*
- intentio, onis (f)** напруга, розтягування; *a intensity, φ intention, i intento*
- inter (з Acc.)** між, серед; *y інтернаціонал, a intermediate, φ international, i interación*
- interbibō, —, —, 3** випивати цілком
- intercipio, cepi, ceptum, 3** заступати, перехоплювати
- interdiu** вдень
- interdum** інколи, часом, зрідка, тим часом
- interea** тим часом, проте
- intērest** важливо, має значення; *y інтерес, a interest, n interessant, φ intēresse, i interés*
- interfect-** див. **interficio**
- interficio, feci, fectum, 3** вбивати
- intērim** тим часом, поки, однак, інколи; *a interim, φ intērim, i interino*
- interīmo, emi, emptum, 3** позбавляти, знищувати, вбивати
- interior, ius** внутрішній, таємний, секретний, інтимний; *a interior, φ intēriorité, i interior*
- intereo, ii, itum, ire** гинути, пропадати
- interpres, ētis (m)** тлумач
- interpretor, atus sum, ari** виправдовувати, тлумачити, пояснювати; *y інтерпретувати, a interpret, n interpretieren, φ interpréter, i interpreter*
- interpretatio, onis (f)** тлумачення, пояснення; *y інтерпретація, a interpretation, n Interpretation, φ interprétation, i interpretation*
- interrōgo, 1** питати, запитувати; *a interrogare, n interrogativ, φ interroger, i interrogar*
- intersum, fui, —, esse** бути між чимось, посеред чогось; *a interest, n Interesse, φ intērēt, i interés*
- intervallum, i (n)** проміжок, відстань; *y інтервал, a interval, φ intervalle, i intervalo*
- intolerabilis, e** який не можна стерпіти, нестерп-

ний; *a intolerable, n Intoleranz, ф intolérable, і intolerable*
intolerandus, a, um нестерпний, невиносний, нестерпимий; *a intolerant, n Intoleranz, ф intolérant, і intolerante*
intolērans, ntis невитривалий, нестерпний; *a intolerance, n intolerant, ф intolérant, і intolerante*
intorqueo, rsi, rtum, 2 метати, кидати
intors- див. **intorqueo**
intro, 1 входить, в'їздити
intrico, 1 заплутувати, збивати в пантелику, переплутувати; *a intricate, ф intriguer, і intrin-car*
intristi = intricare див. **intrico**
intueor, tuitus um, 2 приглядатися, уважно дивитися; *a intuition, ф intuitive, і intuir*
intul- див. **infero**
intus всередині
inuleo = hinnuleo
invalidus, a, um слабкий, безсилий; *y інвалід, a invalid, n Invalidität, ф invalide, і inválido*
invenio, ni, ptum, 4 знаходити, одержувати, відкривати; *a invent, n Inventur, ф inventer, і inventar*
invent- див. **invenio**
inventum, i (n) винахід, відкриття; **Pl.:** погляди, думка; *a invent, n Inventur, ф invention, і invento*
investigo, 1 прикидати, рискати
invetēro, 1 старіти, зістарюватися, робити старим; *a inveterate, ф invétéré, і inveterado*
invia, orum (Pl., n) бездоріжжя
invictus, a, um непереможний; *і invicto*
invideo, vidi, visum, 2 заздрити; *a invidious*
invidia, ae (f) заздрість, ревності, зло, недобррозичливість, ненависть; *a invidious*
invidus, a, um заздрисний, недобррозичливий, несприятливий; *a invidious*
invitatio, onis (f) запрошення до чогось, заклик, заохочення, пригощання; *a invitation, ф invitation, і invitación*
invito, 1 запрошувати, пропонувати
invitus, a, um неохайний, небажаний, неохоче даний
invius, a, um непрохідний, непроїжджий, недоступний
Ioannes, is (m) Іван (чоловіче ім'я)
ioco = iocor
iocor, catus sum, 1 жартувати; *a jocosity, n Jux, ф foie, і jocoso*
iocosum, i (n) жарт; *a jocose, n Jux, ф joie, і jocoso*
iocus, i (m) жарт, дотеп
iocus, i (m) жарт; *a joke, n Jux, ф joie, і jocosidad*
Iovi див. **Iuppiter**
Iovis див. **Iuppiter**
ipse, ipsa, ipsum сам
ipsi див. **ipse, ipsa, ipsum**
ipsorummet = ipsorum + met
ira, ae (f) гнів; *a irate, ф irascible, і ira*
iracundia, ae (f) запальність, гнів; *a irate, ф irascible, і iracundia*

irascor, —, —, 3 гніватися, злитися; *a irascible, ф irascibilité, і ira*
iratus, a, um гнівний, сердитий, гнівливий, розгніваний; *a irate, ф irascible, і iracundo*
ire див. **eo I**
iri **Praes. Inf. Pass.** до **eo I**
irrationalis, e нерозумний, несвідомий; *a irrational, ф irrationel, і irracional*
irrevocabilis, e безповоротний; *a irrevocable, ф irrevocabile, і irrevocable*
irrisor, ris (m) насмішник; *і irrisorio*
irrumpeo, rupi, ruptum, 3 вриватися
is, ea, id той, він; **id est** тобто
Isocrātes, s (m) Ісократ (436—338 pp. до н. е.) відомий давньогрецький оратор
iste, ista, istud той
istic там, тут
istius див. **iste, ista, istud**
istuc туди (до тебе), про це; це
istud див. **iste**
ita так, таким чином
Italia, ae (f) Італія
Itālus, a, um італійський
itāque тому, таким чином, і тому, і таким чином
item також
iter, itinēris (n) шлях; *a itinerant, ф itinéraire, і itinerario*
itēro знову, ще раз, вдруге; *a iterate, і iteración*
itīdem таким же чином, так само
item також, теж, таким же чином; *n item, ф item*
itiner- див. **iter**
iuba, ae (f) грива, гребінь, султан на шоломі
iubeo, iussi, iussum, 2 наказувати, веліти, визначати
iucūndus, a, um прийнятний
iudex, icis (m) суддя; *a judicial, ф judiciaire, і judicial*
iudic- див. **iudex**
iudicat- див. **iudico**
iudicialis, e судовий; *a judicial, ф judiciaire, і judicial*
iudicium, ii (n) суд, думка, погляд, роздум; *a judgement, ф judiciaire, і judicial*
iudico, 1 судити, виносити рішення, вирішувати; *a judge, n judizieren, ф judiciaire, і judicial*
iugosus, a, um горбистий, нерівний (про місцевість)
iugum, i (n) ярмо
Iulius, ii (m) липень; *a July, n Juli, ф juillet, і julio*
iungo, nxi, nctum, 3 зв'язувати; *a junction, і junta*
iunior = iuvenior
Iunius, ii (m) червень; *a June, n Juni, і junio*
Iuno, onis (f) Юнона, дружина Юпітера у римській міфології; *n junonisch*
Iuppiter, Iovis (m) Юпітер, верховний бог у римській міфології; *і Júpiter*
iur- див. **ius**
iuro, 1 присягатися; *a iuror, n Jura, ф jurer, і jurar*
iurgiosus, a, um лайливий
iurgium, ii (n) сварка, лайка

ius, iuris (n) право; *y* юрист, *a* iury, *n* Jura, *φ* juriste, *i* jurídico
iusiurandum, *i* (n) клятва, присяга; *a* iurog, *i* iurogo
iuss- див. iubeo
iussu- за наказом, з наказу
iussum, *i* (n) наказ, воля
iussus, us (m) наказ, веління
iustitia, *ae* (f) справедливість; *y* юстиція, *a* justice, *n* Justiz, *φ* justice, *i* iusticia
iustus, a, um справедливий, чесний, м'який; *a* just, *n* Justiz, *φ* juste, *i* iusticiego
iuvo, iuvi, iutum, *i* допомагати, підтримувати, заспокоювати **iuvat** приємно
iuvenalis Ювенал Д. (бл. 45—130 pp.) римський поет-сатирик **iuvenalis**, *e* юнацький
iuventa, *ae* (f) молода дівчина, телиця; *a* juvenile, *φ* juvénile, *i* iuventud
iuvenesco, *nui*, —, *3* підростати, молодіти; *a* juvenile, *φ* juvénile, *i* iuvenal
iuvenilis, *e* юнацький, молодий, юний; *a* juvenile, *φ* juvénile, *i* iuvenil
iuvenis, *e* молодий, юний; *a* juvenile, *φ* juvénile, *i* iuvenil
iuventa, *ae* (f) молодість, юність; *a* juvenile, *φ* juvénile, *i* iuventud
iuventus, tutis (f) молодість, юність, юнацтво, молодь; *a* juvenile, *φ* juvénile, *i* iuventud
iuventut- див. iuventus

К

Kalendae, arum (f) = **Calendae**
Karthaginiensis, is (m) карфагенянин, мешканець міста Карфагену
Karthago = Carthago
Kiiovia, ae (f) Київ, столиця України

L

labo, *i* хитатися, бути нетвердим; *n* labil, *φ* labile, *i* labil
labellum, *i* (n) губка, маленька губа; *φ* labial, *i* labio
I. labor, lapsus, sum, *3* плисти, текти, минати, скорочуватися, стікати; *a* lar, *φ* labile
II. labor, oris (m) праця, труд, труднощі; *y* лаборант, *a* labour, *n* Laboratorium, *φ* labeur, *i* labor
laboro, *i* працювати, страждати; *y* лаборант, *a* laboratory, *n* laborieren, *φ* labourer, *i* laborar
laboriosus, a, um працюючий; *a* laboriosus, *n* laborieren, *φ* laborieux, *i* laborioso
labrum, *i* (n) губа; *φ* labial, *i* labio
labyrinthus, i (m) лабіринт
lac, lactis (n) молоко; *y* лактація, *a* lactic, *φ* lait, *i* lacteo
Lacaena, ae (f) спартанка
Lacedaemon, onis (f) Спарта
Lacedaemonius, ii (m) лакедемоньць, спартанець (Лаконія, чи Спарта — одна з областей Давньої Греції); *y* лаконічний, *n* lakonisch, *i* lacobnico

lacero, *i* роздирати, шматувати; *a* lacerate, *φ* lacérer, *i* lacerar
lacerta, ae (f) ящірка
lacertus, i (m) рука від плеча до ліктя
Lachësis, is (f) Лакхеса, парка — одна з трьох богинь людської долі, що прядла нитку життя
Laconica, ae (f) Лаконія (Спарта)
lacrima, ae (f) сльоза; *a* lachrymose, *φ* lachrymogène, *i* lágrima
lact- див. lac
lacus, us (m) озеро, річка, водойма
laedo, laesi, laesum, *3* шкодити, ображати, робити прикроші, гнівити, кривдити; *a* lesion, *n* lädieren, *i* leso
laes- див. laedo
laetabundus, a, um радісний, сповнений радощів; *i* letifico
laetor, laetatus sum, *i* веселитися, тішитись; *i* letifico
laetifico, *i* тішити, веселити; *i* letificar
laetus, a, um радісний, веселий; *i* letifico
laevus, a, um лівий, невмілий, дурний, нерозумний, згубний
lambo, bi, bitum, *3* лизати, торкатися; *i* lamer
lamina, ae (f) пластинка, бляха, золото й срібло в пластинках; *a* laminated, *φ* laminage, *i* lámina
Lampsacum, i (n) Лампсак (назва міста)
lana, ae (f) шерсть, вовна, плаття; *i* lana
lanc- див. lanx
lanio, *i* розривати, роздирати, ранити
laniger, geri (m) ягня
lanx, lancis (f) чашка, миска
Laocoön, ntis (m) Лаокоон, троянський жрець, що не радив увозити дерев'яного коня до Трої; був задушений зміями Мінерви
Laocoonta = Laocoontem
lapid- див. lapis
lapillus, i (m) камінець; *i* lapida
lapis, idis (m) камінь; *y* лапідарний, *a* lapidary, *n* lapidar, *φ* lapidaire, *i* lapida
laps- див. labi
lapsus, us (m) помилка, сковзання, плавний рух, течія; *y* ляпсус, *a* lapse, *n* lapsus linguae, *φ* lapsus, *i* lapsus
largitio, onis (f) щедрість
largus, a, um широкий, щедрий; *a* large, *φ* large, *i* largo
lascivio, *4* бавитись, пустувати, гратися; *a* lascivious, *φ* lasciveté, *i* lascivo
lassus, a, um втомлений; *φ* lasser, *i* laso
latëbra, ae (f) приховане місце, сховище, пристанниця; *i* latebro
later- див. latus
lateo, tui, —, *2* бути прихованим, ховатися, бути невідомим; *a* latent, *n* latent, *φ* latent, *i* latente
latex, icis (m) волога, рідина
latic- див. latex
laticlavus, a, um той, що має широку кайму пурпурового кольору
latifundium, ii (n) латифундія; *i* latifundio

- Latinus, a, um** латинський; *y* латинський, *a* Latin, *n* lateinisch, *φ* latin, *i* latino
- latitudo, inis (f)** широта
- Latium, ii (n)** Лациум, область на території Апеннінського півострова, столицею якого було місто Рим
- latro, l** гавкати, гарчати, валувати
- latro, onis (m)** розбійник; *i* latrocinio
- latrunculus, i (m)** розбійник, розбишака, злодій; *i* latrocinio
- latus, ōris (n)** бік, сторона; *a* lateral, *φ* latéral, *i* lato
- latus, a, um** широкий, щедрий, достатній, надмірний; *i* lato
- laud-** див. laus
- laudo, l** хвалити; *a* laud, *i* laudar
- laudatio, onis** хвала, похвала; *a* laud, *i* laudatoria
- laudator, oris (m)** хвалитель; *a* laud, *i* laudatoria
- laurea, ae (f)** лавровий вінок; *y* лавр, *a* laureate, *φ* laurier, *i* lauro
- laurus, i (f)** лаврове дерево, гілка, лавровий вінок, *a* laurél, *φ* laurier, *i* lauro
- laus, laudis (f)** хвала, слава; *a* laud, *i* laudable
- lautitia, ae (f)** розкіш, велич; *i* lauto
- lautus, a, um** пристойний, красивий, чудовий; *n* lauter, *i* lauto
- lavo, l** мити, купати; *a* lave, *φ* lavabo, *i* lavar
- Lavinius, a, um** лавінський — від назви міста Лавіній, заснованого Енеєм у Лациумі
- lectio, onis (f)** лекція, урок; *a* lecture, *n* Lektion, *φ* leçon, *i* lección
- lector, ōris (m)** читач; *y* лектор, *a* lecture, *n* Lektüre, *φ* lecteur, *i* lector
- lectulus, i (m)** постіль, ліжко
- lectura, ae (f)** те, що треба прочитати; *y* лектура, *a* lecture, *n* Lektüre, *φ* lecture, *i* lectura
- leg-** див. lex
- legatus, i (m)** посол; *y* делегат, *a* legate, *n* Legation, *φ* légat, *i* legación
- lego, legi, lectum, 3** читати, вибирати, збирати, скручувати, змотувати, проходити; *y* лекція, *a* lector, *n* Lektion, *φ* lire, *i* leer
- legio, onis (f)** легіон (складався з 4 200—6 000 піхотинців і 300 вершників); військо; *a* legion, *φ* légion, *i* legión
- leniter** м'яко, сумирно, ласкаво, спокійно, тихо, повільно, трохи; *a* lenience, *φ* lénuté, *i* lenitivo
- lente** поволі, в'яло, спокійно
- lentus, a, um** повільний, в'ялий; *φ* lent, *i* lento
- leo, onis (m)** лев; *a* leonine, *φ* léonin, *i* león
- lepidus, a, um** милий, любий, вишуканий, дотепний, кумедний
- lerog-** див. lerus
- leros, ōris (m)** приемність, вишуканість, краса, привабливість, веселість, дотепність
- lerus, ōris (m, f)** заць; *i* lerogino
- Lesbia, ae (f)** Лесбія, жіноче ім'я, псевдонім коханки римського поета В. Катула
- letum, i (n)** смерть, загин; *a* lethal, *i* letal
- Leucopoë, ōs (f)** Левконоя (жіноче ім'я); **Leucopoen** давньогрецька форма Acc. Sing.
- levo, l** зменшити, полегшити
- levat-** див. levo
- levis, e** легкий, рівний, гладкий, безволосий, безбородий, плавний; *a* levity, *i* leve
- levitas, atis** легковажний; *a* levity, *i* levidad
- lex, legis (f)** закон; *lege* по закону, по праву; *y* легальний, *a* legal, *n* legal, *φ* légiste, *i* ley
- lib.= liber**
- libamen, ūnis (n)** жертва; *φ* libation
- libellus, i (m)** книжка; *a* libel, *φ* libelle, *i* libelo
- libens, ntis** охоче, із задоволенням роблячий, веселий
- libenter** охоче
- liber, a, um** вільний; *y* ліберал, *a* liberty, *n* liberal, *φ* libre, *i* libre
- liber, bri (m)** книга, твір; *y* екслібрис, *a* library, *φ* livre, *i* libro
- libero, l** звільняти; *a* liberate, *n* liberal, *φ* libérer, *i* liberar
- liberat-** див. libero
- liberi, ōrum (Pl., m)** діти
- libertas, atis (f)** воля, свобода; *a* liberty, *n* liberal, *φ* liberté, *i* libertado
- Libitina, ae (f)** Лібітіна — богиня похорону в давньоримській міфології
- libr-** див. liber
- licentia, ae (f)** вільність; *a* licence, *n* Lizenz, *φ* licence, *i* licencia
- licet, licuit (licitum est), 2** дозволено, можна, дозволяється; *licet* дозволено, можна; *a* licence, *n* Lizenz, *φ* licite, *i* licito
- Licinus, i (m)** Лікін (чоловіче ім'я)
- ligo, l** зв'язувати, зав'язувати, скочувати, в'язати; *a* ligament, *φ* ligament, *i* ligar
- lignum, i (n)** деревина, дерево, колода, поліно, дрова; *i* lignario
- lilium, ii (n)** лілея; *a* lily, *n* Lilie, *i* lila
- limen, ūnis (n)** поріг, оселя, дім, двері, вхід, потік, межа, кінець; *y* ліміт, *n* limitieren, *φ* limite, *i* limen
- limin-** див. limen
- limitatio, onis (f)** обмеження; *y* ліміт; *a* limitation, *n* limitieren, *φ* limitatif, *i* limite
- linea, ae (f)** риска, лінія; *y* лінія, *a* line, *n* Lineal, *φ* ligne, *i* línea
- lingua, ae (f)** мова, красномовність; *y* лінгвістика, language, *φ* langue, *i* lingüista
- liquo, l** щидити, проціжувати; *φ* liquéfier
- liquesco, licui, —, 3** танути, розтавати *a*; liquefy, *i* liquéfacer
- liquidus, a, um** рідкий, чистий, прозорий; *a* liquid, *n* liquidieren, *φ* liquide, *i* liquido
- liquor, oris (m)** рідина; *a* liquor, *φ* liqueur
- litigo, l** сваритися, сперечатися; *a* litigate, *φ* litige, *i* litigar
- litor-** див. litus
- litoral, is, e** береговий, прибережний; *a* littoral, *φ* littoral, *i* litoral
- litoreus = litoralis**
- littera, ae (f)** літера, наука, грамота; *y* література, *a* literature, *n* Literatur, *φ* littéral, *i* literal

litteratus, a, um грамотний, вчений, освічений;
a literate, *n* Literat, *φ* littérateur, *i* literato
 littor- = litor-
 litus, ōris (n) морський берег, узбережжя; *a* lit-
 toral, *φ* littoral, *i* litoral
 Livius, ii (m) Лівій (59 р. до н. е.— 17 р. н. е.) —
 відомий римський історик
 livor, oris (m) синяк; *i* livor
 loco, *l* розміщати, ставити, видавати заміж; *y*
 дислокація, *a* locate, *n* local, *φ* local, *i* loca-
 lizar
 locūlus, i (m) ящик, скриня; *i* local
 locus, i (m) місце, місцевість; *y* локальний, *a* local,
n lokal, *φ* local, *i* local
 longe далеко, набарато; *φ* loin
 longitudo, īnis (f) довжина; *a* longitude, *φ* longitu-
 de, *i* longitud
 longiuscūlus, a, um довжелезний, довгуватий; *i*
 longitud
 longus, a, um довгий, довговічний, далекий, ви-
 сокий, стрункий; *a* long, *φ* long, *i* longitud
 loquax, acis балакучий, говіркий; *a* loquacious,
φ loquace, *i* locuaz
 loquor, locutus sum, *3* говорити, оспівувати, на-
 зивати, розповідати; *a* loquacious, *φ* loquace,
i locucio
 lot- див. lavo
 lubens = libens
 luc- див. lux
 luceo, luxi, —, *3* світитися, виднітися; *a* lucid,
n Luxus, *φ* lucide, *i* lucero
 lucerna, ae (f) свічка, світильник, лампа; *a* lucid,
φ lucide, *i* lucerna
 lucidus, a, um світлий, яскравий, блискучий, яс-
 ний, очевидний; *a* lucid, *φ* lucide, *i* lucidez
 Lucius див. Brutus
 Lucretius, ii (m) Лукрецій К. Т. (98—55 рр. до
 н. е.) — відомий римський поет-філософ
 lucrum, i (n) прибуток, багатство; *a* lucrative,
n lukrativ, *φ* lucre, *i* lucro
 luctuosus, a, um сумний, жалібний, глибоко
 засмучений, гіркий; *i* luctuoso
 luctus, us (m) смуток; *i* luctuoso
 luculentus, a, um світлий, приємний, ясний, кра-
 сивий; *φ* lucide, *i* lucido
 Lucullus, i (m) Лукулл (I ст. до н. е.) багатий,
 відомий завдяки марнотратству
 lucus, i (m) гай, ліс
 ludo, lusi, lusum, *3* грати, бавитись; розважатись,
 тішитись, обманювати; *a* ludicrōus, *i* ludibrio
 ludibrium, ii (n) кепкування, обман, насильство;
i ludibrio
 ludicrum, i (n) гра, жарт, забавка, пустощі; lu-
 dicra театральні вистави, змагання; *a* ludic-
 rous, *i* ludibrio
 ludificor, atus, sum, *1* обманювати, хитро обходи-
 ти, хитрувати; *i* ludibrio
 lugeo, luxi, luctum, *2* оплакувати, сумувати; *a*
 lugubrious, *i* lugubre
 lugūbris, e сумний, серботний, невеселий; *a*
 lugubrious, *φ* lugubre, *i* lugubre
 lumen, īnis (n) світло, світило; lumina (Pl.) очі,

ясність, краса, життя; *y* люмінесценція, *a*
 luminous, *φ* luminaire, *i* luminoso
 lumin- див. lumen
 luna, ae (f) місяць (планета); *y* лунатик, *a* lunar,
φ lune, *i* luna
 Luna, ae (f) Луна — богиня місяця у давньорим-
 ській міфології, ототожнювалася з Діаною;
φ lune, *i* luna
 luno, *l* згинати, вигинати; *φ* lunaire, *i* lunar
 lunaris, e місячний, серповидний; *y* лунатик,
a lunar, *φ* lunaire, *i* lunar
 lupus, i (m) вовк; *i* lupino
 lus- див. ludo
 luscus, a, um одноокий; *i* lusco
 lustro, *l* оглядати, обходити; *y* ілюстрація, *a*
 lustre, *φ* lustre, *i* lustrar
 lusus, us (m) гра, забава, забавка, розвага, жарт
 lutum, i (n) глина; *a* lute, *φ* lut, *i* luteo
 lux, lucis (f) світло; *y* люкс, *n* Luxus, *φ* lucide,
i luz
 luxuria, ae (f) розкіш; *a* luxury, *n* Luxus, *φ* lu-
 xuriance
 luxus, us (m) пишнота, надмірна розкіш, лишок,
 неутриманість, розпуста; *a* luxuriant, *n* lu-
 xuriōs, *φ* luxe
 Lycurgus, i (m) Лікурґ, міфічний законодавець
 Спарти
 Lydia, ae (f) Лідія, країна в Малій Азії
 lympa, ae (f) чиста вода, волога; *φ* lympha
 Lyncæus, a, um Лінцейський (Лінцей — учасник
 походу аргонавтів, славився гострим зором)
 lynx, lyncis (m, f) рись; *a* lynx, *φ* lynx
 lyra, ae (f) ліра, пісня; *y* ліричний, *a* lyric, *n*
 lyrisch, *φ* lyre

M

Macēdo, ōnis (m) македонець
 Macedonia, ae (f) Македонія
 machīna, ae (f) машина, військова машина, хит-
 рість, хитрування; *a* machine, *n* Maschine,
φ machine, *i* machina
 machinor, natus, sum, *1* вигадувати, затівати, за-
 думувати; *y* махінація, *a* machine, *φ* machi-
 pateur
 mactō, *l* славити, шанувати, звеличувати, уми-
 лостивляти
 macūla, ae (f) пляма, ганьба; *y* макулатура, *φ*
 macule, *i* macula
 Maecēnas, atis (m) Меценат — римський аристо-
 крат, покровитель поетів Вергілія, Горация
 та ін.; *y* меценатство, *φ* mēcene
 Maecenat- див. Maecenas
 maestus, a, um сумний, засмучений
 mage = magis
 magis більше
 magister, tri (m) вчитель, начальник; *y* майстер,
a magistrate, *n* Meister, *φ* magister, *i* magistral
 magistra, ae (f) вчителька
 magistratus, um (m) магістрат
 magnānīmus, a, um благородний, великодушний,
 мужній, хоробрий; *a* magnanimity, *i* magnā-
 nimo

- magnas, atis** (m) магнат, можновладець; *y* магнат, *a* magnate, *φ* magnat, *i* magnate
- magnitudo, inis** (f) величина
- magnost** = magno est
- magnus, a, um** великий, гучний; *a* magnify, *φ* magnanime, *i* magnate
- maior** Compar. до magnus; *y* майор, *a* majority, *n* majorenn, *φ* meilleur
- Maius, ii** (m) травень; *a* Мау, *n* Mai, *φ* mai, *i* мауо
- maius** Compar. до magnus
- male** погано, эле
- maledictum, i** лайка, лайливе слово; *a* malediction, *φ* malédiction, *i* maledicencia
- malignus, a, um** підступний
- malitia, ae** (f) злість, злоба; *a* malice, *n* maliziös, *φ* malice, *i* malicia
- malle** див. malo
- malo, malui, —, malle** дуже бажати, воліти, надавати перевагу
- malu-** див. malo
- malum, i** (n) яблуко, плід; **malum runcum** гранат; *i* málico
- malum, i** (n) зло, недолік, вада, хиба; *a* malice, *φ* mal, *i* mal
- malus, a, um** поганий, дурний; *a* malice, *φ* mal, *i* mal
- mano, i** забуватись, випаровуватись
- manus, a, um** калічений, неповний, недосконалий, безсилий, слабкий, неповноцінний; *n* Manko, *i* manco
- ando, i** вручати, доручати, наказувати, надавати, довіряти; *y* мандат, *a* mandate, *φ* mandater, *i* mandato
- manduco, i** жувати, їсти; *φ* manger, *i* manducar
- mane** ранком, вранці
- maneo, nsi, nsim, 2** залишатися, продовжувати, тривати, зберігати; *φ* manier, *i* manega
- manes, ium** (Pl., m) душі померлих; підземне царство, труп, тіло померлого
- mans-** див. maneo
- manus, us** (f) рука; *y* мануфактура, *a* manual, *n* Manuscript, *φ* manche, *i* мапо
- marra, ae** (f) шматок полотна, салфетка; *a* мар, *n* Марре, *φ* марреtonde, *i* тара
- Marcellus, i** (m) Маркел (ім'я власне)
- Marcus, a, um** Марців (Марцій — римський цар); **marcius liquor** римський водогін, побудований згаданим царем
- Marcus, i** (m) Марк (чоловіче ім'я)
- Marcus Tullius** див. Cicero
- mare, is** (n) море; *y* мариніст (художник), *a* marine, *n* Marine, *φ* mer, *i* мар
- margarita, ae** (f) перлина; *y* маргаритка, *i* margarita
- margo, inis** (m, f) край; *a* margin, *φ* marge, *i* margen
- maritimus, a, um** морський, приморський; *a* maritime, *n* marine, *φ* maritime, *i* maritimo
- Marius, ii** (m) Марій, римський полководець (156—86 pp. до н. е.)
- marmor, oris** (n) мармур, виріб з мармуру; *n* Marmor, *i* mármol
- marmoreus, a, um** мармуровий; *n* Marmor, *i* marmolejo
- Mars, Martis** (m) Марс — бог війни у давньоримській міфології, ототожнювався з грецьким Аресом; *n* Mars, *φ* Mars, *i* marte
- Mart-** див. Mars
- Martialis, is** (m) Марціал (43—104 pp.) — римський поет-сатирик, автор епіграм
- Martius, ii** (m) березень; *a* March, *n* März, *φ* mars, *i* mars
- masculinus, a, um** чоловічий; *a* masculine, *n* Masculinum, *φ* masculin, *i* masculino
- mater, tris** (f) мати; *y* матриця, *a* maternal, *n* Matritel, *φ* maternel, *i* maternal
- materia, ae** (f) матерія, речовина, першооснова, деревина, зміст; *y* матеріальний, *a* material, *n* Material, *φ* matériel, *i* materia
- maternus, a, um** материнський; *a* maternity, *φ* maternel, *i* materno
- matr-** див. mater
- matrona, ae** (f) матрона, заміжня жінка; *a* matron, *φ* maternel, *i* matrona
- Matrona, ae** (f) Матрона — назва річки в Галлії, нинішня Марна
- mature** вчасно, рано, скоро, незабаром;
- maturus, a, um** зрілий, передчасний, швидкий; *a* mature, *n* Maturitätsprüfung, *φ* maturation
- matutinus, a, um** ранковий, ранній; *i* matutino
- maximo** = malo
- maxime** навіть тоді, а надто, а особливо; *φ* maxime, *i* máximo
- maximus Superl.** до magnus; *y* максимальний, *a* maximum, *n* Maximum, *φ* maximum, *i* máximo
- Maximus** див. Fabius
- me** див. ego
- meo, i** ходити, рухатись, йти
- meatus, us** (m) ходіння, хід, біг, рух, течія; *i* meato
- mecum** = me + cum
- medeor, —, 2** лікувати; *a* medical, *φ* médical, *i* medicación
- medica, orum** (Pl., n) лікувальні трави, цілюще зілля; *a* medical, *n* Medizin, *φ* médical, *i* médica
- medicabilis, e** виликований; *a* medical, *n* Medizin, *φ* médical, *i* medicable
- medicamentum, i** (n) ліки; *y* медікамент, *a* medicament, *n* Medikament, *φ* médicament, *i* medicamento
- medicina, ae** (f) медицина; *a* medicine, *n* Medizin, *φ* médecine, *i* medicina
- medicus, i** (m) лікар; *y* медик, *a* medical, *n* Medikus, *φ* médical, *i* médico
- meditatus, a, um** обдуманий, ретельно підготовлений; *a* meditate, *φ* méditatif, *i* meditar
- mediterraneus, a, um** центральний, внутрішній, що в глибині країни; *a* mediterranean, *φ* méditerrané, *i* imediterráneo
- medium, ii** (n) середина; *a* medium, *i* medio
- medius, a, um** середній, звичайний, помірний, центральний; *a* medium, *φ* méditerrané, *i* medio

mei див. **ego**
mel, mellis (n) мед, насолода; *a melon, f melon, i melado*
melior меліорація; *a meliorate, f meilleur, i meior*
melius Compar. до **bonus**
mell- див. **mel**
mellitus, a, um медовий, солодкий; *i melado*
Melpomēne, es (f) Мельпомена — муза трагедії і ліричної поезії; **Melpomen** Acc. Sing.
membrum, i (n) член тіла, частина цілого; *membra* тіло; *y мембрана, f membre, i membrana*
memen = **memin-** див. **memini**
memini, meminisse (неправильне дієслово) згадувати, пригадувати; *f mémoige*
memor, oris пам'яткий, пам'ятаючий, вдячний, нагадуючий; *a memorable, n Memorial, f mémoire, i memorando*
memoro, i нагадувати комусь про щось, згадувати, пам'ятати; *a memorize, n memorieren, f mémorial, i memorar*
memoria, ae (f) пам'ять; *y меморіал, a 메모гу, n Memoire, f mémoige, i меморія*
mendax, acis брехливий, обманливий, вигаданий, брехун; *a mendacious, i mendacio*
Menelaus, i (m) Менелай, цар Спарти
mens, mentis (f) розум, мислення, характер, душа, спосіб мислення, дух, думка; *a mental, n Mentalität, f mental, i mente*
mensa, ae (f) стіл, обід, страва; *i mesa*
mensis, is (m) місяць; *f mensuel, i mensual*
mensura, ae (f) міра, вимір, кількість; *y мензурка, f mensuration, i mensura*
ment- див. **mens**
mentior, itus sum, 4 брехати, симулювати, вигадувати; *i mentido*
mentit- див. **mentior**
mercator, oris (m) купець; *y меркантилізм, a mercantile, f mercantile, i mercader*
mercaturia, ae (f) купецтво
merces, edis (f) плата, винагорода, прибуток; *f mercantile, i merced*
Mercurius, ii (m) Меркурій — син Юпітера, крилатий вісник богів, провідник душ померлих, покровитель гімнастики, торгівлі і красномовства у давньоримській міфології; ототожнювався з грецьким Гермесом; *a mercure, i mercurio*
merens, ntis гідний, заслуговуючий; *i mercedo*
mereo, cui, ritum, 2 заслуговувати, бути гідним; *a merit, f mériter, i mérito*
merētrix, icis (f) блудниця, повія; *i meretrix*
meridies, ei (m) південь, обідня пора; *y меридіан, a meridian, f méridien, i meridiano*
merito справедливо, по заслугі; *a merit, f mérite, i merito*
meritum, i (n) заслуга, винагорода, ласка; *a merit, f mérite, i mérito*
meru- див. **mereo**
merus, a, um чистий, правдивий, щирий; *a mere, i mereo*
Messala, ae (f) Месала (жіноче ім'я)
messis, is (f) жнинок, жнива, збір; *y месса, a mess, n Messe*

-met підсилювальна частка до особових і присвійних займенників, наприклад: **egomet** я сам; **nosmet** ми самі
metallum, i (n) метал, мінерал, рудня; *a metallic, n Metall, f métal, i metal*
metamorphosis, is (f) метаморфоза, перетворення; *f métamorphose, i metamorfosis*
Metellus, i (m) Металл — ім'я римського аристократа
meto, messui, messum, 3 косити, жати, збирати; *n Messe*
metior, mensus sum, 4 міряти, вимірювати, відміряти; *y метр, a meter, f mètre*
metuo, tui, —, 3 боятися, побоюватись, уникати, сподіватись
metus, us (m) страх
meus, mea, meum мій
mi = **mihi**
mica, ae (f) крихта, крихітка, крупинка; *a mica, f mica, i mica*
mico, micui, —, 1 блискати, блищати, дрижати; *a mica, f mica*
mihi див. **ego**
miles, itis (m) воїн, воїнство; *y міліція, a militia, n Militär, f milice, i milico*
milia, ae (f) тисячі; *a mile, f mil, i mil*
milit- див. **miles**
milito, i воювати, боротись; *y мілітаризація, a militant, n militärisch, f militair, i militar*
militaris, e військовий, военний; *y мілітаризм; a military, n militärisch, f militair, i militar*
mille тисяча; *y миля, a mile, f mil, i mil*
millesimus, a, um тисячний
Miltiades, is (m) Мільтіад (V ст. до н. е.) — давньогрецький полководець, переможець персів при Марафоні (490 р. до н. е.)
minae, arum (Pl. f) зубці, виступи, погрози; *y міна, a mine, n mine, f mine, i mina*
Minerva, ae (f) Мінерва — улюблена дочка Юпітера, що народилася з його голови, непорочна богиня-покровителька наук і мистецтв, мирного міського життя, ремесел а також війни; ототожнювалася з грецькою Афіною
minimus Superl до **parvus**; *y мінімум, a minimal, n minimal, f minime, i minimo*
minister, tri (m) служник, слуга, прислужник, помічник; *y міністр, a minister, n Minister, f ministère, i ministro*
ministro, i служити, доставляти, давати; *y адміністрація, a ministry, n Ministerium, f ministré, i ministar*
minor, natus, sum, 1 загрожувати, спрямовувати, видаватися, обіцяти; *a mine, n mine, f miner, i minar*
minor Compar. до **parvus**; *y міно́р, a minority, f minorité, i minoris*
Minos, ois (m) Мінос, міфічний цар о. Крит
Minotaurus, i (m) Мінотавр, міфічна істота
minuo, ui, utum, 3 зменшувати; *a minut, n Minute, f minute, i minuto*
minus Compar. до **parvus**; **nihilominus** не дивлячись

на це, не зважаючи на це; *y* мінус, *a* minus, *n* Minus, *φ* minute, *i* minuto

mirabilis, *e* дивовижний

miror, ratus sum, 1 дивитися, дивуватися; *a* mirgor, *φ* mirgoir, *i* mirar

mirus, *a*, *um* дивний, дивовижний, незвичайний, диковинний; *a* miracle, *φ* miracle, *i* mirar

mis- див. mitto

miseco, miscui, mixtum, 2 змішувати; Pass. спілкуватися; *y* мікстура, *a* mix, *n* mischen, *φ* mixte, *i* mixtura

miser, ēra ērum нещасний, гідний співчуття, низький, підлий, нищий; *y* мізерний, *a* miserable, *n* miserabel, *φ* misère, *i* misero

miseria, *ae* (f) горе, біда, лихо, нещастя; *a* misery, *n* miserabel, *φ* misère, *i* miseria

misericordia, *ae* (f) співчуття, жалкування; *a* miserable, *φ* misericorde, *i* miséricorde

misērus, *a*, *um* нещасний, злиденний; *a* misery, *n* miserabel, *φ* misère, *i* misero

miss- див. mitto

mitto, misi, misum, 3 кидати, метати, посилати; *y* місія, *a* mission, *n* Mission, *φ* mission, *i* mission

m'xtio, onis (f) змішування

mnesonon = mnesonum

mnesonum, *i* (n) пам'ятка, подарунок на пам'ять

mobilis, *e* рухливий, змінний; *y* мобільний, *a* mobile, *n* mobil, *φ* mobile, *i* mobilario

moderatio, onis (f) міра, обмеження; *a* moderate, *φ* modération, *i* moderación

moderatus, *a*, *um* помірний, стриманий, спокійний; *a* moderate, *φ* modération, *i* moderado

modestia, *ae* (f) помірність, стриманість; *a* modesty

modestus, *a*, *um* скромний, помірний; *a* modest

modicus, *a*, *um* стриманий, спокійний; *φ* modique, *i* módico

modifico, 1 дотримуватись міри; *a* modify, *φ* modificateur, *i* modificar

modificus, *a*, *um* стриманий, спокійний; *a* modify, *φ* modification, *i* modificación

modius, *ii* (m) модій (римська міра сипучих тіл) модо лише; modo ... модо то ... то

modulus, *i* (m) міра мірка, такт, ритм; *a* modulate, *n* Modus, *φ* modulation, *i* moduloso

modus, *i* (m) міра, спосіб, форма, ритм, мелодія, лад; *y* мода, *a* mode, *n* Modus, *φ* mode, *i* modo

moenia, ium (Pl., n) міські стіни, житло, палац, місто

Mohyleanus, *a*, *um* Могилянський (Петро Могила — політичний, церковний і освітний діяч України XVII ст., засновник Київської академії, яку на його честь стали звати «Могилянською»)

mola, *ae* (f) млин; *i* molino

moles, *is* (f) безліч, громада, глина, скеля, напруга, маса хвиль; *i* pole

molestus, *a*, *um* обтяжливий, важкий; *a* molest, *φ* molestation, *i* molesto

mollesco, —, —, 3 ставати м'яким, пом'якшува-

тися, зніжуватися; *a* mollify, *φ* mollet, *i* mollar

mollio, 4 розм'якшувати, зніжувати, розслаблювати, ослаблювати; *a* mollify, *n* mollig, *φ* mollir, *i* mollar

mollis, *e* м'який, ніжний, слабкий; *a* mollify, *n* mollig, *φ* mollet, *i* molla

Mona, *ae* (f) Мона — назва острова біля узбережжя Англії

monachus, *i* (m) чернець; *i* monacal

moneo, nui, nitum, 2 умовляти, застерігати, наставляти, повчати, закликати; *a* monitor, *φ* moniteur, *i* monitor

monile, *is* (n) намисто

monimentum = monumentum

monitum, *i* (n) нагадування, застереження, вказівка; *a* monitor, *φ* moniteur, *i* monitor

monoculus, *a*, *um* одноокий; *φ* monoplac, *i* monóculo

mons montis (m) гора; *y* монтаж, *a* mountain, *n* montieren, *φ* mont, *i* monte

monstro, 1 показувати; *y* демонструвати, *a* demonstrate, *n* Demonstration, *φ* monstre, *i* monstruo

monstrum, *i* (n) чудовисько, диковина, знамено; *a* monster, *n* Monstrum, *φ* monstre, *i* monstruo

mont- див. mons

montanus, *a*, *um* гірський, гористий; *n* montieren, *φ* mont, *i* monte

monumentum, *i* (n) пам'ятник; *y* монумент, *a* monument, *n* Monument, *φ* monument, *i* monumento

mor- див. mos

morā, *ae* (f) затримка, зволікання, гаяння часу, час; *i* mora

morbus, *i* (m) хвороба, недуга; *a* morbid, *φ* morbide, *i* morbo

mordac- див. mordax

mordacitas, atis (f) уїдливість, палючість; *a* mordant, *φ* mordacité, *i* mordacidad

mordax, *acis* гострий, колючий, уїдливий; *a* mordant, *φ* mordacité, *i* morder

mordeo, momordi, morsum, 3 кусати, гризти; *a* mordant, *n* mörderisch, *φ* mordre, *i* morder

morior, mortuus sum, mori вмирати, гинути, гаснути, згасати; *a* moribund, *n* Mortalität, *φ* mort, *i* morir

moria, *ae* (f) глупота, дурість

morio, onis (m) дурень, блазень

morosöphus, *a*, *um* дурномудрий

morosus, *a*, *um* причіпливий, подразливий, лихий

mors, tis (f) смерть, труп, мрець, небіжчик; *a* mortality, *n* Mortalität, *φ* mort, *i* mortal

morsus, *us* (m) укус, кусання; *φ* mors

mort- див. mora

mortalis, *e* смертний, людина; *a* mortal, *n* Mortalität, *φ* mortel, *i* mortal

mortuus, *a*, *um* мертвий, померлий; *a* mortuary, *n* Mortalität, *φ* mort, *i* mortal

Morus, *i* (m) Мор Т. (1478—1535 pp.) — англійський гуманіст і політичний діяч, один з основоположників утопічного соціалізму

mos, moris (m) звичай, вдача, характер; *y* мораль, *a* morality, *n* Moral, *φ* moral, *i* moral
mot- див. *moveo*
motus, us (m) рух; *y* моторний, *a* motion, *n* Motor, *φ* moteur, *i* motor
moveo, movi, motum, 2 рухати, збуджувати, будити, подразнювати, страшити, чіпати, торкатися, збовтувати; *y* моторний, *a* move, *n* Motor, *φ* moteur, *i* motor
мох скоро, незабаром, негайно
micro, onis (n) лезо, меч; *i* microscopato
mugitus, us (m) мичання, гул, тріск; *φ* mugir, *i* mugido
mulier, ēris (f) жінка; *i* mujer
multo, 1 карати
multiplex, licis різноманітний, численний; *a* multiply, *n* multiplizieren, *φ* multiplicité, *i* múltiple
multitudo, inis (f) велика кількість, сила-силенна; *a* multitude, *n* Multiplikation, *φ* multitude, *i* multitud
multo багато, набагато; *a* multiply, *n* multiplizieren, *i* múltiplo
multus, a, um численний, великий числом, багато; *y* мультиплікація, *a* multiple, *n* multiplizieren, *φ* multiple, *i* múltiplo
munditia, ae (f) нарядність, наряд, шати; *φ* mondé, *i* mundanal
mundus, a, um чистий, охайний; *φ* mondé, *i* mundación
mundus, i (m) світ, всесвіт, земля; *a* mundane, *φ* monde, *i* mundo
muner- див. *munus*
municipalis, e муніципальний, міський; *a* municipal, *n* munizipal, *φ* municipal, *i* municipal
municipium, ii (n) муніципій, вільне місто; *a* municipal, *n* Munizipalität, *φ* municipal, *i* municipio
munio, 4 укріплювати, оточувати, зміцнювати; *a* munition, *n* Munition, *φ* munir, *i* munir
munit- див. *munio*
munus, ēris (n) подарунок, ласка, борг, служба, обов'язок, жертва, жертвоприношення
mur- див. *mus*
murinus, a, um мишачий; *pelles murinae* смушки
murmur, ūris (n) шум, рокіт; *a* murmur, *n* murmeln, *φ* murmure, *i* murmurio
murtus, i (f) мурт (дерево); *i* murta
murus, i (m) стіна, мур; *φ* mur, *i* muro
mus, muris (m) миша
Musa, ae (f) Муза — одна з дев'яти дочок Юпітера і Мнемосини, богинь мистецтв і наук; *перен.* мистецтва, науки; *a* music, *n* Muse, *φ* muse, *i* musa
musaeus, a, um музичний, поетичний; *a* music, *n* Museum, *φ* musée, *i* musa
musca, ae (f) муха
musculus, i (m) мишеня; *y* мускул, *a* muscle, *n* Muskel, *φ* muscle, *i* músculo
musica, ae (f) музика; *y* музичний, *a* music, *n* Musiker, *φ* musical, *i* musica
mutabilis, e змінний, непостійний; *a* mutable,

φ mutabilité, *i* mutable
muto, 3 змінювати, змінити, зраджувати; *mutare fidem* порушувати клятву; *y* мутація, *a* mutate, *n* mutieren, *φ* muter, *i* mutable
mutat- див. *muto*
mutatio, onis зміна
mutus, a, m мовчазний, німий; *a* mute, *φ* mutisme, *i* mutismo
myrt = murt-
mystes, ae (m) жрець; *y* містика, *a* mystery, *n* mystisch, *φ* mystère
Mytilenaeus, a, um Мітіленський (Мітілени — місто у Греції на о. Лесбос)

N

n = ne
Naevius, ii (m) Невій (2-а пол. III ст. до н. е.) — римський поет
nam бо, оскільки
paris, is (f) ніздря, нюх; *homo paris obesae* тупа людина, бовдур; *φ* parine, *i* pariz
parro, 1 розповідати, повідомляти; *a* parrate, *φ* parrer, *i* parrar
pascor, natus sum, 3 народжуватися, родитись; *a* native, *φ* natalité, *i* natal
Nasica, ae (m) Насіка (ім'я власне)
pat- див. *pascor*
pato, 1 плавати; *φ* patation, *i* patátil
patio, onis (f) народ; *y* нація, *a* nation, *n* Nation, *φ* nation, *i* natio
natura, ae (f) природа; *y* натуральний, *a* nature, *n* Natur, *φ* nature, *i* natural
naturalia, um (Pl., n) природа, природний процес; *y* натуральний, *a* natural, *n* naturalisieren, *φ* naturaliste, *i* naturalidad
naturalis, e природний; *y* натуральний, *n* natürlich
natus, us (m) народження, вік; *a* native, *φ* natif, *i* nato
navfragium, ii (n) корабельна аварія, загин; *φ* naufrage, *i* naufragio
naufragus, i (m) потерпілий в корабельній аварії; *φ* naufrage, *i* naufrago
nauta, ae (m) моряк, плавець; *y* космонавт, *a* nautical, *n* Nautik, *φ* nautique, *i* nauta
navigo, 1 плисти
navis, is (f) судно; *y* навігація, *a* navy, *n* nautisch, *φ* navigare, *i* pave
navita, ae (f) = nauta; φ naval, *i* naval
-ne = ne
ne не, щоб ... не, невже, хіба; *ne quid* чи не, може
nes = див. nex
nes не, ні; *nes ... nes* ні .., ні
nes = neque
neso, 1 вбивати
nesat- див. *neso*
necessarius, a, um необхідний; *a* necessary, *φ* nécessaire, *i* necesidad
necesse est необхідно; *a* necessity, *φ* nécessité, *i* necesario

necessitas, atis (f) необхідність, нужда, потреба;
a necessity, *φ* nécessité, *i* necesidad
necessitudo, inis (f) необхідність; *a* necessity, *φ*
 necessità, *i* necesitudo
nectar, āris (n) нектар, напій богів; *i* nectar
necto, pexui (pexi), pexum, 3 плести, снувати,
 в'язати
nefarium, ii (n) злочин; *φ* péfaste, *i* nefario
nefarius, a, um ганебний, злочинний; *a* nefareous,
φ péfaste, *i* nefario
nefas (n) гріх, злочин; *φ* péfaste, *i* nefario
nego, l заперечувати, відмовляти, *y* негатив-
 ний, *a* negation, *n* negieren, *φ* négation, *i*
 negar
neglegentia, ae (f) неухважність; *a* negligence, *φ*
 négligent, *i* negligencia
neglego, lexi, lectum, 3 недбайливо ставитись, нех-
 тувати; *a* neglect, *φ* négliger, *i* negligencia
neglig- див. **negleg-**
negotium, ii (n) робота, діло, справа, діяльність,
 клопіт, наказ; *y* негоціант, *a* negotiate, *φ* pé-
 gociant, *i* negociar
nequ- див. **nequ-**
nequ ніхто
neque бо, адже, звичайно, природньо
nepos, otis (m) онук, нащадок; *i* nepotismo
Nepos, otis (m) Непот К. (бл. 100—25 рр. до
 н. е.) — римський історик
Neptunus, i (m) Нептун — бог морів у давньо-
 римській міфології; ототожнювався з гре-
 цьким Посейдоном
neque і не; **neque ... neque** ні ... ні
neququam даремно
nequus, 4 не бути у змозі, не могли
nequitia, ae (f) зіпсованість, розбещеність, під-
 лість, нищість; *i* nequicia
nequus, i (m) нерв, струна, сила, міць; *y* нервовий,
a neque, *n* Nerv, *φ* nequ, *i* nequus
nescio, 4 не знати, не розуміти, не вміти; *i* nescien-
 tia
nescius, a, um незнайомий, невідомий, незнаючий;
i nesciente
neuter, tra, trum ніхто, з двох, ніякий, середній,
 жоден; *y* нейтральний, *a* neutral, *n* Neutrum,
φ neutre, *i* neutro
neutrus, a, um середній; *a* neutral, *n* neutral,
φ neutre, *i* neutro
Nevius = Naevius
neq, necis (f) насильницька смерть, убивство
ni- не, щоб не, якщо не
nidus, i (m) гніздо; *φ* nid, *i* nido
niger, gra, grum чорний; *y* neqr; *a* negro, *n* Neger,
φ négre, *i* négro
nigr- див. **niger**
nihil ніщо; **nihil nisi** нічого ... крім; *y* нігілізм,
a nihilist
nihilus нічим; **nihilus minus** не дивлячись на це
nil = nihil
nilo = nihilus
nimium звичайно, без сумніву, безумовно
nimis надто, надмірно
nimium надто, надмірно, дуже, надзвичайно;

i nimio
nimius, a, um надто великий, надмірний; *i* nimio
Nioba, ae (f) Ніоба — цариця, яка внаслідок
 зарозумілості втратила усіх своїх дітей, а
 сама перетворилася на камінь
nisi якщо не, хіба що; **nihil ... nisi** нічого ... крім
niteo, tui, —, 2 блискати, бути красивим (врод-
 ливим), сяяти; *i* nitido
nitidus, a, um блискучий, осяйний, ясний, світ-
 лий, красивий, нарядний, квітучий, пишний,
 рясний; *i* nitido
nitor, oris (n) блиск, сяйво, краса; *i* nitido
nivatus, a, um охолоджений снігом; *i* niveo
niveus, a, um білосніжний, сліпучобілий, білий
 як сніг; *i* niveo
nix, nivis (f) сніг; *φ* neige, *i* niveo
nobilis, e знатний, чесний; *a* noble, *n* nobel, *φ* nob-
 le, *i* noble
nobilitas, atis (f) знаменитість, знатність, родо-
 витість; знать, аристократія, шляхетство;
a nobility, *n* Noblesse, *φ* nobiliaire, *i* noble
nobis див. **pos**
nobismet = nobis + met
nocens, ntis шкідливий, злочинний; *φ* nocif, *i* no-
 civo
noceo, qi, citum, 2 шкодити, псувати, бути вин-
 ним; *φ* nocif, *i* nocif
noct- див. **nox**
noctivagus, a, um той, що блукає вночі
noctu вночі
nocturnus, a, um нічний; *y* ноктюрн, *a* nocturnal,
φ nocturne, *i* nocturno
nodus, i (m) вузол, пояс, труднощі; *φ* noeud,
i nodo
noles, ntis не бажуючий, не бажуючи
nolo, nolui, —, **polle** не бажати
nomen, inis (n) ім'я, назва; *y* номінальний, *a* no-
 minal, *n* Nomen, *φ* nom, *i* nombre
nominativum поіменно, (на ймення); *y* номінальний,
a nominate, *φ* nominatif, *i* nominal
nomin- див. **nomen**
nominativus, a, um називний (відмінок); *n* Nomi-
 nativ, *φ* nominatif, *i* nominativo
nomino, l називати
non, ne, хіба ж не, чи не
Nonae, arum (Pl., f) Нони — 5-й або 7-й день
 певного місяця
nonaginta дев'яносто; *φ* nonagénaire
pondum ще не
pongenti, ae, a дев'ятсот
poppe чи не, хіба не
popnihil щось, дещо, дециця
popnullus, a, um деякий, інший
popus, a, um дев'ятий
porit = poverit; див. **posco**
porunt = poverunt; див. **posco**
pos ми
posco, novi, potum, 3 знати, вміти, пізнавати,
 займатися; *a* pote, *n* notariell, *φ* poter, *i* poter
posset = novisset; див. **posco**
postter, tra, trum наш; *φ* nostre
postri див. **postter**

nota, ae (f) літера; *a note, n Note, f note, i nota*
noto, l помічати, відмічати; *y нотувати, a notable, n potieren, f poter, i potar*
notum est відомо
notus, a, um відомий, знаний; *a potable, n Note, f potable, i notable*
пов- див. **posco**
povellus, a, um молоденький, молодий, новенький, новий; *a povel, n Novelle, f povelleva, i poval*
повем дев'ять
November, bris (m) листопад; *a November, n November, f novembre*
повено, ae, a по-дев'ять
povies дев'ять разів
povitas, atis (f) новина, новизна; *a povelty, f poveau, i puevo*
povus, a, um новий, незвичайний; *y новела, a povel, f poveau, i puevo*
пох, noctis (f) ніч; *y ноктюрн, a nocturnal, f nuit, i nocte*
pubo, pupsi, puptum, 3 виходити заміж, одружуватися; *a nuptial, f nuptial, i nuptial*
pubes, is (f) хмара, туча, нещастя, небезпека; *i pube*
pubilum, i (n) хмара, туча, похмура погода, негода; *i pube*
pubilus, a, um хмарний, похмурий, сумний, несприятливий
pudo, l очолювати; *a nude, i pudez*
puus, a, um голий, простий, чистий; *a pudity, f pudité, i pudez*
pugae, arum (Pl., f) дурниці, дурнички; віршики; *a pugatory, i pugación*
pugor, gatus, sum, l говорити нісенітниці, дурниці; *a pugatory, i pugación*
pugac- див. **pugax**
pugat- див. **pugor**
pugatorius, a, um нікчемний, порожній, нищий; *a pugatory, i pugación*
pugax, acis даремний, нікчемний, порожній; *a pugatory, i pugación*
pullus, a, um жоден, ніякий; *y нуль, a pullify, n Null, f nul, i nulidad*
pumen, inis (n) кивок, знак згоди; мановіння, воля, велич, божественність, зображення бога, духи дорогих померлих, *f pument, i pumen*
numeralis, e числівниковий; *a numeral, n Numera- le, f numeral, i numeral*
numero, l рахувати, лічити, налічувати; *y нумерувати, a numeral, n numerieren, f numé- gaire, i numerar*
numerosus, a, um численний; *a numerous, n Num- mer, f numérique, i numeroso*
numerus, i (m) число, вірш, розмір, стопа; *a nu- meration, n Nummer, f número, i número*
numin- див. **pumen**
nummus, i (m) монета, гріш; *y нумізматика, f pu- mismate, i pumo*
numquam ніколи
numc тепер, нині; **numc ... numc to ... to**

numquam = **numquam**
nuntio, l посилати
nuntius, a, um вищий, пророчий
nuntius, ii (m) посланець
nuper недавно, щойно, раніше
nups- див. **pubo**
nupta, ae (f) дружина, молода, невістка; *a nuptial, f nuptial, i nuptial*
nuptiae, arum (Pl., f) весілля, одруження, заміж- жя; *a nuptial, f nuptial, i nuptial*
nutrio, 4 годувати, вирощувати, насичувати; *a nutrient, f nutritif, i nutrit*
nutus, us (m) мановіння, знак, воля, наказ, згода

О

ob (z Acc.) внаслідок, із-за, заради, для, зважа- ючи на
obduro, l бути твердим, загартованим, мати витримку, терпіння; *a obduracy, i obduración*
obsum, fui, esse шкодити, заважати
obest- див. **obsum**
obesus, a, um грубий; *naris obesae* позбавлений відчуття, бовдур; *a obese, f obèse, i obeso*
obic = ibiic-
obiectivus Genetivus родовий додатку; *a objective, n Objekt, f objectif, i objetivo*
obiectus, a, um протилежний; *a object, n Objek- tion, f objection, i objeti*
obiicio, ieci, iectum, 3 обрікати, причиняти, до- ставляти, кидати; виникати, з'являться; *y об'єкт, a object, n Objekt, f objet, i objeto*
obeo, ii, itum, ire гинути, вмирати; *a obituary, i obito*
obiter одночасно, мимохідь
obiurgo, l з'являтися; *f objurgation*
oblivio, onis (f) забуття; *a oblivion*
oblivium, ii (n) забуття; *a oblivion*
obruo, rui, rutum, 3 завалювати, засипати, закри- вати, обтяжувати
obscure темно, непомітно, приховано, таємно; *a obscure, n obskur, f obscur*
obscurus, a, um темний, незрозумілий, невідомий, прихований, неясний, непевний; *a obscurity, n obscur f obscur, i obscurantismo*
obsecro, l переконливо просити, молити, закли- нати, умоляти; *i obsecration*
obsecut- див. **obsequor**
obsequor, obsecutus sum, 3 слідувати, дотримуватись, не порушувати, слухатись
observe, l уважно стежити, споглядати
obses, idis (m) заложник, запорука; *a obsess*
obsid- див. **obses**
obsidio, onis (f) облога
obsto, stiti, statum, l заважати, шкодити; *a obstac- le, f obstacle, i obstar*
obsterro, rui, ritum, 3 відганяти
obstinatus, a, um впертий, твердий, непохитний; *a obstinate, f obstiné, i obstinado*
obstrepo, ui, itum, 3 шуміти
obstructio, onis (f) перешкода, перепона; *a ob- struct, n Obstruktion, f obstruction, i obst- rucción*

- obstrusio, onis** (f) закупорка, затвор; *φ* obstruction, *i* obstruir
- obtimeo, timui, tentum**, 2 займати, захоплювати, мати місце, існувати, тривати; *a* obtain, *φ* obtenir, *i* obtener
- obtinu-** див. *obtimeo*
- obtrectatio, onis** (f) недобррозичливість, заздрість
- obtrudo, trusi, trusum**, 3 заховувати, ховати, приховувати; *φ* obtruser
- obtrunco**, 1 вбивати
- obtrus-** див. *obtrudere*
- odumbro**, 1 затемнювати, затуманювати, затьмарювати
- obvius, a, um** зустрічний, зручний, явний, очевидний; *a* obvious, *i* obvio
- occasio, onis** (f) випадок, нагода; *y* okazja, *a* occasion, *φ* occasion, *i* ocasióp
- occasus, us** (m) захід; *i* ocaso
- occidens, ntis** (m) захід; *a* occidental, *n* Okzident, *φ* occident, *i* occidente
- occido, cidi, cisum**, 3 вбивати, знищувати, заєпадати; *n* Okzident, *φ* occident, *i* occidental
- occis-** див. *occido*
- occulto**, 1 приховувати, ховати; *a* occult, *φ* occulte, *i* ocultar
- occultum, i** (n) темінь, тінь; *a* occult, *φ* occulte, *i* ocultacióp
- occultus, a, um** прихований, таємний; *y* окультизм, *a* occult, *φ* occulte, *i* occulto
- occuro, i** захоплювати; *y* окупація, *a* оскуру, *n* Okkupation, *φ* оскурant
- occurro, curri, cursum**, 3 з'являться, уявляться, спадати на думку, спливати в уяві; *a* оссур, *φ* оссурent, *i* оссурgir
- oceanus, i** (m) океан; *y* океан, *a* ocean, *n* Ozean, *φ* осéан, *i* осéано
- ocellus, i** (m) віченько, краса, врода, радість; *i* ocular
- octavus, a, um** восьмий; *y* октава, *a* octave, *φ* octave, *i* octavo
- octies** вісім разів
- octingenti, ae, a** вісімсот
- octo** вісім; *a* October, *n* Oktober, *φ* octobre, *i* Octubre
- October, bris** (m) жовтень; *a* October, *n* Oktober, *φ* octobre, *i* Octubre
- octoginta** вісімдесят
- octoni, ae, a** во вісім
- oculatus, a, um** зрячий; *φ* oculaire, *i* ocular
- oculus, i** (m) око; *y* окуляри, *a* ocular, *n* Okulist, *φ* оей, *i* ocular
- odi, odisse** ненавидіти, не терпіти, не зносити; *a* odious, *φ* odieux, *i* odiar
- odiosus, a, um** ненависний; *y* одіозний, *a* odious, *φ* odieux, *i* odioso
- odium, ii** (n) ненависть; *a* odious, *φ* odieux, *i* odio
- odor, oris** (m) запах, аромат, благовоння; *y* дюздор, *a* odour, *φ* odeur, *i* odor
- Odysseus, i** (m) Одисей — грецький герой, учасник троянської війни, головний персонаж гомерової поеми «Одіссея»; інше його ім'я — Улісс
- Oedipus, i** (m) Едіп — легендарний цар міста Фів у Греції
- offendo, ndi, nsum**, 3 вдаряти, вражати, ображати, страждати, шкодити; *a* offend, *φ* offender, *i* ofensivo
- offens-** див. *offendo*
- offensio, onis** (f) перешкода, образа; *a* offensive, *n* Offensive, *φ* offense, *i* ofensiva
- offerō, obtūli, oblatum, offerre** репрезентувати, пропонувати; протиставляти
- officium, ii** (n) обов'язок, доброзичливість; *y* офіційний, *a* office, *n* offiziell, *φ* office, *i* oficio
- olens, ntis** пахучий, душистий, зловонний, смердючий
- oler-** див. *olus*
- oleo, olui, —**, 2 пахнути; *n* ölen, *i* oler
- olim** колись, раніше
- oliva, ae** (f) оливка, маслина; *a* olive, *n* Olive, *φ* olive, *i* oliva
- olla, ae** (f) горщик; *i* olla
- olus, olëris** (n) зелень, зілля, овочі
- Olympus, i** (m) Олімп, гора у Греції, місце перебування богів
- omen, inis** (n) знак, прикмета, провіщення, побажання, бажання; *a* omen, *n* Omen, *i* Omipar
- ommitto, misi, missum**, 3 обходити мовчанкою, промовчати; *a* omission, *φ* omis, *i* omitir
- omnino** повністю, цілком, зовсім, взагалі, в цілому; всього, звичайно, без сумніву
- omnis, e** весь; *y* омнібус, *a* omnibus, *n* Omnibus, *φ* omnivoge
- opëro, i** обтяжувати, навантажувати, звинувачувати, надокучати; *φ* opëreux, *i* opëroso
- operat-** див. *opëro*
- opus, ëris** (n) вага, тягар
- opa** = *opera*
- ope-** див. *ops*
- oper-** див. *opus*
- opëra, ae** (f) праця, старання, послуга; *y* операція, *a* operation, *n* Oper, *φ* opërag, *i* operag
- operosus, a, um** працюючий, діяльний, сильнодіючий, важкий, створений, штучний; *a* operative, *n* operieren, *φ* opërer, *i* operoso
- opertum, i** (n) таємниця, секрет, приховане
- opimus, a, um** жирний, гладкий; *i* opimo
- opinio, onis** (f) думка; *y* опінія, *a* opinion, *φ* opinion, *i* opinión
- oportet, tuit, —**, 2 треба, слід, належить
- oppidum, i** (n) місто (переважно провінційне), містечко
- oppoно, posui, positum**, 3 протиставляти, бути протилежним; *y* опозиція, *a* opponer, *n* opponieren, *φ* opposition, *i* oposición
- opposit-** див. *oppoно*
- oppositus, a, um** протилежний, протипоставлений; *y* опозиція, *a* opposite, *n* Opposition, *φ* opposition, *i* opositor
- opprimo, pressi, pressum**, 3 придавити, задушити, пригнічувати, звинувачувати; *a* oppress, *φ* oppresser, *i* oprimir

orprugnatio, onis (f) облога, приступ; заперечення
orprugno, 1 захоплювати
ors, oris (f) сила, могутність, влада, допомога
orto, 1 вибирати, бажати, прагнути; *a ortion*,
ф орtion, і ортар
ortat- див. **orto**
optimus Superl. до **bonus**; *y* оптиміст, *a* optimism, *n* optimal, *i* optimo
opus (n) потреба, необхідність; **opus est** треба, необхідно
opus, operis (n) труд, праця, творіння, створіння; *y* операція, *a* operate, *n* Opus, *ф* opérer, *i* operat
ог- див. **os**
ога, ae (f) край, межа, узбережжя
ogaculum, i (n) оракул, провіщення
ого, 1 говорити, просити, молити, захищати; *y* оратор, *a* oral, *n* Oratorium, *ф* orateur, *i* orat
oratio, onis (f) промова; *a* oration, *ф* orateur, *i* oration
orator, oris (m) мовець; *y* оратор, *a* orator, *ф* orateur, *i* orator
orbis, is (m) небо, небозвід, земля, земна куля, коло, кільце, круг; *y* орбіта, *a* orbit, *ф* orbe, *i* orbe
ordin- див. **ordo**
ordinalis, e порядковий; *y* ординальний, *a* ordinal, *n* ordinär, *ф* ordinal, *i* ordinal
ordo, inis (f) порядок; *a* order, *n* Ordnung, *ф* ordre, *i* ordinario
organicus, a, um органний; *y* орган, *a* organ, *n* Organ, *ф* organiste, *i* organico
origo, inis (f) походження; *y* оригінал, *a* origin, *n* originell, *ф* origine, *i* origen
orior, ortus sum, 4 поставати, починатись, народжуватись, *n* Ort, *i* orto
ornamentum, i (n) прикраса; *y* орнамент, *a* ornament, *n* Ornament, *ф* ornement, *i* ornamento
orno, 1 прикрашати, оздоблювати, прославляти; *y* орнамент, *a* ornamental, *n* ornamentieren, *ф* orner, *i* ornamentar
Orpheus, i (m) Орфей — міфічний співець і поет; Orphea Acc. Sing.
orthodoxus, a, um православний; *y* ортодоксальний, *a* orthodox, *n* orthodox, *ф* orthodoxe, *i* orthodoxia
ortus, us (m) схід; *i* orto
os, oris (n) уста, рот, мова; гирло, надмор'я, вхід, лик; *ф* oral, *i* oral
os, ossis (n) кістка; *ф* os, *i* óseo
oscito, 1 позіхати
osculum, i (n) вустонька, поцілунок; **osculum dare** цілувати
osor, oris (m) ненависник
ostendo, ndi, ntum, 3 виставляти; *a* ostentatious, *ф* ostentation, *i* ostentar
ostento, 1 показувати, простягати; *a* ostentatious, *n* ostentativ, *ф* ostentation, *i* ostentar
ostium, ii (n) вхід, ворота
otium, ii (n) вільний час, бездіяльність; *i* ocio
Ovidius, ii (m) Овідій П. Н. (43 до н. е.— 8 р. н. е.) — відомий римський поет

ovis, ovis (f) вівця; *ф* ovip, *i* oveja
ovum, i (n) яйце; *ф* oeuf, *i* ovoide
 ou! ой

Р

pac- див. **рах**
расо, 1 заспокоювати, присмирятися; *a* pacify, *n* pazifizieren, *ф* pacifier, *i* pasato
pacat- див. **расо**
pacificus, a, um миротворчий, мирний, примирливий; *a* pacific, *n* Pazifik, *ф* pacifique, *i* pacifico
paciscor, pactus sum, 3 домовлятися, миритися; *a* pact, *n* Pakt, *ф* pacte, *i* pacificar
pactio, onis (f) договір, умова, угода; *a* pact, *n* Pakt, *ф* pacte, *i* pacto
pactum, i (n) договір; *a* pact, *n* Pakt, *ф* pacte, *i* pacto
paedagogus, i (m) педагог
paeniteo = poeniteo
pagina, ae (f) сторінка; *a* page, *ф* page, *i* página
palam відверто, явно, прилюдно
Palatium, ii (n) Палатин — горб в Римі, на якому був храм Аполлона; *y* палац; *n* Palast, *ф* palais, *i* palacio
palatum, i (n) смак, уста; *a* palate, *ф* palais, *i* palacio
Pallas, ädis (f) Паллада — епітет давньогрецької богині Афіни
pallidum, i (n) невеликий грецький плащ, кобеняк; *a* pall
pallium, ii (n) покривало, просторий грецький плащ; *a* pall
palma, ae (f) долоня, нагорода, слава; *a* palm, *n* Palme, *ф* palme, *i* palma
palud- див. **palus**
palus, udis (f) болото, твань; *ф* paludéen, *i* paludoso
Pan, is (m) Пан — бог лісів, пастухів і худоби у давньогрецькій міфології; зображувався з козячими ратицями, рогами й хвостом; *y* ланіка; *a* panis, *n* Panik, *ф* panique
pando ndi, nsum, 3 розкидати, розповсюджувати, розкладати, відкривати; *i* pandear
pandus, a, um зігнутий; *i* pando
pango, pxi, pctum, 3 творити, створювати, домовлятися, укладати; *i* pancada
panis, is (m) хліб; *ф* pain, *i* pan
pantomimus, i (m) пантомімічний актор, пантоміма; *i* pantomima
papa, ae (m) папа (римський); *ф* rare, *i* papa
paraver, eris (m) мак; *ф* pavot
Paphius, a, um Пафоський, Кіпрський (див. Paphos)
Paphos (us), i (f) Пафос — місто на острові Кіпр з храмом Венери; Paphon — Acc. Sing.
par, paris рівний, однаковий, готовий; *a* par, *i* par
paradisus, i (m) великий сад, гай, райський сад, рай, едем; раювання; *a* paradise, *n* Paradies, *ф* paradis, *i* paradisiaco
paratus, a, um підготовлений, готовий, добре на-

- вчений, умілий; *a parade, n Parade, ф parade, i parado*
- parco, reperci (parsi), —**, 3 жаліти, берегти, щадити, уникати, берегтись; *i parco*
- parcus, a, um** ошадливий, скупий, скнара; *ф parcimonie, i parco*
- parens, ntis (m, f)** батько, мати, батьки; родич; *a parent, ф parent, i parentela*
- pareo, ui, itum**, 2 слухатись, дотримуватись, підкорятись, шанувати
- paries, etis (m)** стіна; *i pared*
- pario, repergi, partum**, 3 породжувати, приносити, здобувати, добувати; *a parent, ф parent, i parig*
- Paris, idis (m)** Паріс — син троянського царя, винуватець Троянської війни
- pariter** рівно, однаково, разом, в один і той же час; *a parity, ф parité, i par*
- paro, i** готувати, наживати, придбати, створювати, навчати; *a parade, n Parade, ф parade, i parag*
- paronychia, ae (f)** задирка, нігті
- pars, partis (f)** частина; *у партія, a part, n Partei, ф part, i parte*
- parsimonia, ae (f)** ошадливість; *a parsimony, ф parcimonie, i parsimonia*
- part-** див. *paro*
- part-** див. *pars*
- particeps, ipis (m, f)** учасник, співучасник; *a participate, n Partizip, ф participere, i participere*
- particip-** див. *particeps*
- participium, ii (n)** дієприкметник; *a participle, n Partizip, ф participere, i participio*
- partim** частково
- partitivus, a, um** частковий; *a partition, ф partitif, i partitivo*
- parturio, 4** родити; *i parto*
- paru-** див. *pareo*
- parum** мало, небагато, недостатньо
- parvulus, a, um** мленький; *i parvulo*
- parvus, a, um** малий; *i parvo*
- pasco, ravi, pastum**, 3 пасти, харчувати, насичуватись, жити, живитись; *у пастор, a pasture, ф pastoral, i pastear*
- pass-** див. *pati*
- passim** розсіяно, тут і там; по різних місцях, всюди; без розбору, разом, вперемішку
- passivus, a, um** пасивний; *у пасив, a passive, n passiv, ф passivement, i passivo*
- passus, us (m)** крок, стопа; *у пасаж, a passage, ф passager, i paso*
- pastor, oris (m)** пастух; *a pasture, ф pasteur, i pastor*
- pastorella, ae (f)** пастуша пісня; *ф pastoral, i pastorela*
- pastus, us (m)** годівля, їжа, випас; *a pasture, ф pasteur, i pastoreo*
- pater, tris (m)** батько; *pater familiae*, глава сім'ї; *у патрицій, a paternal, n Pater, ф patrie, i padre*
- pateo, patui, —**, 2 бути відкритим, явним, очевидним, помітним, простягатись; *у патент, a patent, ф patent, i patentizar*
- patesco, patui, —**, 3 виявлятися, ставати очевидним; *ф patent, i patente*
- pator, passus sum**, 3 терпіти, зазнавати; *n passabel, ф passable, i passadero*
- patiens, ntis** терплячий, міцний, виносливий; *a patience, n Patient, ф patience, i pasadero*
- patientia, ae (f)** терпеливість, терплячість; *a patientie, n Patient, ф patientie, i pasadero*
- patr-** див. *pater*
- patria, ae (f)** батьківщина, вітчизна; *у патриот, a patriotic, n Patriot, ф patrie, i patria*
- patrius, a, um** батьківський, рідний, вітчизняний; *a patriot, n patriotisch, ф patrie, i patrio*
- Patroclus, i (m)** Патрокл, син троянського царя, герой троянської війни
- patronus, i (m)** покровитель, захисник, адвокат, патрон; *у патрон, a patronymic, n Patrone, ф patron, i patron*
- pausa, ogum (Pl., n)** дещиця, небагацько
- paucus, a, um** малий, нечисленний; небагато (числом)
- paulatim** поступово, помалу
- paulo** трохи
- paulum, i (n)** мала кількість, небагато, дещиця
- pauper, pēris** бідний; *a pauper, ф paupere, i paupergimo*
- pauperies, ei (f)** бідність; *a pauperism, ф paupere, i pauperismo*
- paupertas, atis (f)** бідність, нужда, злидні; *a pauper, ф paupere i pauperismo*
- pauidus, a, um** боязкий, сповнений страху; *i pauido*
- paavor, oris (m)** страх, жах, трепет, дрижі; *i paavorax, pacis (f)* мир; *у пацифіст, a peace, ф paix, i paz*
- pecco, i** грішити; *ф pécher, i pecar*
- pecog-** див. *pecus*
- rector-** див. *pectus*
- rectus, oris (n)** груди, душа, серце, розум; *у пектораль, ф pectoral, i pecho*
- pecunia, ae (f)** гроші; *a pecuniary, n pekuniar, ф pécupiaire, i pecho*
- pecus, oris (n)** худоба, дрібна худоба; *i pecho*
- ped-** див. *pes*
- pelagus, i (n)** море; *i pelagismo*
- Peleus, ei (m)** Пелей, цар, батько Ахілла
- pello, repuli, pulsum**, 3 штовхати, виганяти, проганяти; *у пульсувати, a pulsate, n Puls, ф pulsation, i pulsar*
- pellis, is (f)** шкура, кожа, шкіра, смух; *a pelt, n Pelz, ф pelleterie, i pelar*
- Pelopidas, ae (m)** Пелопід, давньогрецький полководець
- Peloponnesus, i (f)** Пелопонес, південна частина Греції
- pendo, rependi, —**, 3 висіти, звисати, повиснути, бути підвішеним, спадати; *a pendent, n pendeln, ф pendant, i pender*
- Penelopa, ae (f)** Пенелопа — дружина Одиссея; див. *Odysseus*
- penetro, i** проникати, досягати, доходити, всту-

- пати; збагнути; *a penetrare, n penetrant, ф pénérant, i penetrar*
- penuria**, ae (f) нестача, недолік; *a penurious, ф pénurie, i penuria*
- penus**, us (m, f) продовольчі запаси; комора; внутрішнє святилище храму
- perer-** див. *rago*
- per** (з Acc.) через, кризь, серед, посеред; *per se* самостійно, зі своєї волі, сам по собі
- perāgo**, egi, actum, 3 робити, звершувати
- peragro**, 1 проходити, обходити, розглядати
- percipio**, cepi, ceptum, 3 збирати, пізнавати; *y* перцептивний, *a percipere, ф perception, i percipere*
- percontatio**, onis (f) розпитування, розвідування, допит
- percussio**, cussus, cussum, 3 бігти, пробігати, мчатись, проглядувати
- percuss-** див. *percutio*
- percutio**, cussi, cussum, 3 пробивати, пронизувати, проколювати; *a percussio, ф percussio, i percussus*
- perdo**, didi, ditum, 3 втрачати, програвати, губити, нищити; *a perdition, ф perdu, i perditio*
- perdid-** див. *perdo*
- pereat** див. *perire*
- perennis**, e довговічний, міцний, тривкий, вічний; *a perennial, ф pérennité i perenne*
- perfectum**, i (n) досконалість, кінець; *a perfect, n Perfekt, ф perfection, i perfectio*
- perfectus**, a, um доконаний, досконалий; *a perfect, n Perfekt, ф perfection, i perfectio*
- perfer** = *perferre*
- perfēro**, tūli, latum, *ferre* переносити, витримувати
- perficio**, feci, fectum, 3 вдосконалювати, навчати, домагатися, закінчувати; *a perfect, n Perfekt, ф perfection, i perfectio*
- perfugium**, ii (n) сховище
- perfundo**, fudi, fustum, 3 обливати, орошати, мочити, фарбувати, вифарбовувати
- perfus-** див. *perfundo*
- pergo**, gexi, gectum, 3 йти далі, виступати, прагнути
- pergravis**, e дуже важливий, вельми серйозний, дуже тяжкий
- periculum** = *periculum*
- periculosus**, a, um небезпечний, сповнений небезпеки; *a perilous, ф péril*
- periculūm**, i (n) небезпека, досвід; *a peril, ф péril*
- perinde** також, рівним чином, в рівній мірі, відповідно; *perinde quasi* так, як, немов
- perire**, ii, itum, *ire* гинути, зникати, вмирати, минати; (*per + ire*); (осн. през.: *peri-/pere*); *a perish, ф perte*
- perit-** див. *perire*
- peritus**, a, m досвідчений; *i perito*
- perluo**, lui, lutum, 3 омивати, мити
- permaneo**, mansi, mansum, 2 залишатися, перебувати, триматися; *y* перманентний, *a permanent, n Permanent, ф permanence, i permanens*
- permiss-** див. *permitto*
- permissus**, us (m) дозвіл; *a permissible, ф permis, i permisso*
- permitto**, misi, misum, 3 дозволяти; *a permit, ф permis, i permisso*
- permot-** див. *permovere*
- permovere**, movi, motum, 2 хвилювати, буджувати, прихилити
- permulco**, mulsi, mulsum, 3 гладити, злегка торкатися
- permult-** див. *permulco*
- perpaucus**, a, um (лише Pl.) дуже небагато, дуже нечисленні
- perpendo**, ndi, nsum, 3 зважувати
- perpetuus**, a, um постійний, вічний; *y* перпетуум, мобіле, *a perpetual, n Perfectuum mobile, ф perpétuel, i perpetuar*
- perpoto**, 1 багато пити, пиячити
- persa**, ae (m) перс — мешканець Персії
- persentio**, psi, nsum, 4 глибоко відчувати, ясно бачити, помічати
- persequor**, secutus sum, 3 переслідувати; *a persecute, ф persécuter, i persecucio*
- persevero**, 1 стояти на своєму, бути впертим, вперто триматися чогось; *a persevere, ф persévérer, i perseverar*
- persona**, ae (f) особа, людина; машкара; *y* персональний; *a person, n Personal, ф persone, i persona*
- personatus**, a, um неправдивий, нещирий, прихований; *a personate, n personell, ф personne, i persona*
- perspicacitas**, atis (f) прозорливість, проникливість; *ф perspicace, i perspicacidad*
- perspicio**, pexi, pectum, 3 розгледіти
- persto**, stiti, statum, 1 твердо стояти, вперто триматись
- perstringo**, strinxi, strictum, 3 зачіпати, торкатись, лаяти, засуджувати, згадувати
- pertero**, trivi, tritum, 3 роздавлювати, розтирати
- perterreo**, terrui, territum, 2 лякати
- pertineo**, nui, —, 2 служити, стосуватися, сприяти, простягатися, тривати; *a pertinent, i pertinencia*
- pertracto**, 1 розробляти, вивчати, обдумувати, досліджувати, викладати
- perturbatio**, onis (f) збудження, хвилювання; *a perturb, ф perturbation, i perturbacio*
- pervado**, vasi, vasum, 3 доходити, досягати
- pervagor**, gatus sum, 1 ходити, бродити, мандрувати, бути розповсюдженим
- pervas-** див. *pervado*
- pervenio**, veni, ventum, 4 проходити, досягати
- perverto**, verti, versum, 3 руйнувати, валити, губити, нищити; *a perverse, n pervers, ф pervertir, i pervertir*
- pes**, pedis (m) нога, ступня, стопа; римський фут (бл. 30 см); *y* педаль, *a pedal, ф pédestre, i pedal*
- pessimus** Superl. до *malus*; *y* песиміст, *a pessimistic, ф pessimiste, i pesimismo*
- pestilentia**, ae (f) нездоровий клімат, нездорова

- місцевість; *a pestilent, n Pest, f pestilence, i peste*
- pestis, is (f)** чума, загибель, нещастя, зараза; *a pest, n Pest, f peste, i peste*
- peto, ivi, itum, 3** досягати, домагатися, просити, кидатися; *n Petition, f pétition, i petición*
- Petronius, ii (m)** Петроній (помер 66 р. н. е.) — римський поет-сатирик
- Petropólis, is (f)** Петербург
- Phaeacus, a, um** феакійський («феаки» — міфічне плем'я, яке відзначалося, буцімто, непомірністю в питві і їжі)
- Phaedrus, i (m)** Федр (I ст. н. е.) — відомий римський байкар
- pharetra, ae (f)** сагайдак (сумка для стріл)
- pharetratus, a, m** той, що носить сагайдак
- Phasis, ídis (m)** Фасид, річка (нині Ріон)
- Phidias, ae (m)** Фідій (помер 431 р. до н. е.) — славетний давньогрецький скульптор
- Philippus, i (m)** Філіп (359—336 рр. до н. е.) — ім'я македонського царя, батька Олександра Македонського
- philosophor, phatus sum, 1** мудрувати; *y* філософувати, *a* philosopher, *n* philosophieren, *f* philosopher, *i* filosofar
- philosophia, ae (f)** філософія; *a* philosophy, *n* Philosophie, *f* philosophie, *i* filosofía
- philosophus, i (m)** філософ; *a* philosopher, *n* Philosoph, *f* philosopher, *i* filósofo
- Phocion, nis (m)** Фокіон, полководець
- Phoebus, i (m)** Феб — поетичний епітет Аполлона; сонце
- Phrygia, ae (f)** Фрігія, країна у Малій Азії
- pict-** див. **pingo**
- pictor, oris (m)** художник
- pictura, ae (f)** живопис
- pictus, a, um** розмальований, строкато розшитий, вишитий, поцяцькований; *a* picture, *i* pictórico
- Piëris, ídis (f)** Пієрида, тобто муза («Пієрія» — область у Македонії, улюблене місце перебування муз)
- piegius, a, um** пієрійський, присвячений музам, музичний, поетичний, див. **Pieris**
- pietas, atis (f)** благочестя, набожність, відданість, ніжність, справедливість, співчуття, жалість, милосердя; *y* пієтет, *a* pietu, *n* Pietät, *f* pieux, *i* piedad
- piger, gra, grum** ледачий; *i* pigre
- pigritia, ae (f)** в'ялість, лень; *i* pigricia
- pila, ae (f)** м'яч
- pilula, ae (f)** м'ячик; *y* пілюля; *n* Pille, *f* pilule, *i* pildora
- pilus, i (m)** волосина, шерсть; *a* pile, *i* piloso
- pingo, xpi, pictum, 3** малювати; *a* pictorial, *f* pictural, *i* pictórico
- pinguis, e** жирний, гладкий, ясный; *y* пінгвін, *f* pinguin, *i* pingüe
- pinx-** див. **pingo**
- piscis, is (m)** риба; *n* Fisch, *f* piscine, *i* piscina
- Piso, onis (m)** Пізон, римський можновладець
- pius, a, um** благочестивий, набожний, священний, добродесний, чесний, угодний богам; *n* Pietät, *f* pieux
- placo, 1** задобрювати, умилостивлювати, вбачати, задовольняти; *y* плакат, *a* placate, *n* Plakat, *f* placard, *i* placa
- placéo, cui, citum, 2** сприяти, подобатися; *a* placid, *f* placide, *i* placer
- placidus, a, um** спокійний, миролюбний, тихий, сумирний; *a* placid, *f* placide, *i* placido
- plaga, ae (f)** удар; поштовх; країна, область; *i* plagar
- plane** звичайно, зрозуміло
- planta, ae (f)** росток, саджанець, рослина; *y* плантація, *a* plant, *n* Plantage, *f* plante, *i* planta
- planus, a, um** рівний, ясний, плескатий, зрозумілий; *y* планувати, *a* plane, *n* Plan, *f* plane, *i* plano
- platea, ae (f)** вулиця; *a* plateau, *f* plat, *i* plaza
- Plato, onis** Платон (427—347 рр. до н. е.) — видатний грецький філософ, учень Сократа, вчитель Арістотеля
- plaudo, plausi, plausum, 3** аплодувати, плескати в долоні; *a* applaud, *n* plaudern, *i* plausible
- plaus-** див. **plaudo**
- plaustrum, i (n)** віз, підвода
- plausus, us (m)** плескання в долоні, схвалення
- plautus, a, um** широкий
- Plautus, i (m)** Плавт Т. М. (254—184 рр. до н. е.) — відомий римський комедіограф
- plebs, plebis (f)** народ, простолюди, плебеї, натовп; *y* плебей, *a* plebiscite, *n* Plebs, *f* plébiscite, *i* plebe
- plenus, a, um** повний, змістовний, переконливий; *y* пленарний, *a* plenum, *n* Plenum, *f* plein, *i* plenario
- plerique** переважно
- plerumque** здебільшого, звичайно
- pluma, ae (f)** пір'ячко, пух; *a* plume, *f* plume, *i* pluma
- plumbeus, a, um** свинцевий, важкий, тупий, невіглас, черствий, без почуттів; *a* plumber, *n* Plombe, *f* plombé, *i* plumbeo
- plumbum, i (n)** свинець; **plumbum album** олово; *y* плomba, *a* plumbic, *n* plumbieren, *f* plomb, *i* plúmbeo
- plur-** див. **plus**
- pluralis, e** численний; **numerus pluralis** множина; *y* плюралізм, *a* plural, *n* Plural, *f* pluriel, *i* plural
- plure** більше
- plurimus, a, um** дуже великий, велетенський
- pluris = plure**
- plurium** дуже
- plus, pluris (n)** більша частина, більша кількість, більше; *y* плюс, *a* plus, *n* plus, *f* plus, *i* plus
- pluscilum** дещо більше, немало
- Plusquamperfectum, i (n)** передминулий час; *n* Plusquamperfect, *f* plusqueparfait, *i* plusquamperfecto
- Pluto, onis (m)** Плутон — бог підземного царства у давньоримській міфології
- pluvia, ae (f)** дощ; *f* pluie, *i* pluvial

posūlum, i (n) келих, напій
podagra, ae (f) подагра
pena, ae (f) кара, страждання, покара, мука;
y пеня, *a* penalty, *n* Pön, *φ* pénal, *i* pena
penitentia, ae (f) розкаяння, каяття; *a* penitence,
φ pénitence, *i* penitencia
peniteo, tui, —, 2 розкаюватися, жалкувати,
 бути незадоволеним; *a* penitent, *φ* pénitence,
i penitencia
poëta, ae (m) поет; *a* poet, *n* poetisch, *φ* poëte,
i poeta
poëticus, a, um поетичний; *a* poetic, *n* poetisch,
φ poétique, *i* poético
polio, 4 полірувати, робити гладеньким; *y* полі-
 рувати, *a* polish, *n* polieren, *φ* polir
pollex, icis (m) великий палець
polliceor, citus sum, 2 обіцяти
Polyphemus, i (m) Поліфем — одноокий велетень,
 якого осліпив Одиссей
pomarium, ii (n) фруктовий сад; *φ* pommergäie, *i*
 pomar
Pompeius, ii (m) Помпей (106—48 pp. до н. е.) —
 видатний римський полководець; спочатку
 соратник Цезаря, а потім його ворог
Pomptinus, ae, um Помптинський (Помптин К. П.,
 I ст. до н. е.—римський державний діяч)
Plaudes Pomptinae Помптинські болота на узбе-
 режжі Лация
ponder- див. pondus
pondero, 1 зважувати; *a* ponder, *φ* pondérer, *i*
 ponderar
pondo вагою, фунтів; *φ* pondéré, *i* ponderar
pondus, ëris (n) вага, фунт, трудність, стійкість,
 твердість, постійність; *y* пуд, *a* ponderous,
φ pondéré, *i* ponderar
pon позаду, назад, за
pono, posui, positum, 3 класти, ставити, хоронити,
 залишати, вгамовувати; засновувати; *y* пози-
 ція, *a* pose, *n* Position, *φ* position, *i* poner
pons, pontis (m) міст
ponticulus, i (m) місток, *y* понтон; *a* pontoon, *i* pon-
 ton
pontifex, icis (m) понтифік, верховний жрець, па-
 па римський; *a* pontiff, *φ* pontifical, *i* ponti-
 fice
pontific- див. pontifex
pontificus, a, um папський, що стосується папи
 римського; *a* pontiff, *φ* pontifical, *i* pontifice
ponus, i (m) море, гліб, Понт (Чорне море); *a*
 pond, *i* ponto
porosc- див. posco
populariter просто, загальнодоступно, на благо
 народу, демагогічно, популярно; *a* popular,
n populär, *φ* popularité, *i* popular
populus, i (m) народ; *y* популярний, *a* people,
n Popularität, *φ* populaire, *i* pueblo
populus, i (f) тополя
porcus, i (m) свиня, поросся; *y* поросся; *a* pork,
n Ferkel, *φ* porc, *i* porcino
porrectus, a, um розтягнутий, довгий, довготрива-
 лий
porro далі, вперед, потім, надалі, наперед

porta, ae (f) брама, ворота; *y* порт, *a* port, *n* por-
 tal, *φ* port, *i* porta
porto, 1 носити, переносити, пересувати; *y* пор-
 тативний, *a* portable, *n* Portefeuille, *φ* port,
i portar
portus, us (m) порт, гавань, пристань; *a* port,
n Portal, *φ* port, *i* porta
posco, porosci, —, 3 вимагати, просити, випрошу-
 вати
posit- див. pono
positivus, a, um звичайний (ступінь); *y* позитив-
 ний, *a* positive, *n* positiv, *φ* positif, *i* positivo
possessivus, a, um присвійний, що комусь нале-
 жить; *a* possess, *n* possessiv, *φ* possessif, *i*
 posesivo
possido, sedi, sessum, 3 оволодівати, опановувати,
 заволодівати; *y* посесор, *a* possess, *φ* pos-
 sesseur, *i* posesorio
possimus див. possum
possint див. possum
possis див. possum
possit див. possum
possum, potui, posse мати право, умі-
 ти; *a* possible, *i* possible
possumus див. possum
post після
postea пізніше, опісля
posteritas, atis (f) майбутнє, нащадки; *a* posterity,
φ postérité, *i* posteridad
posterus, a, um наступний, пізній; *a* posterior,
φ postérité, *i* posterior
postpono, posui, positum, 3 ставати нижче, від-
 кладати; *a* postpone
postquam відтоді як, після того як
postremo нарешті, зрештою кажучи, взагалі
postremus, a, um останній, найостанніший; *i* post-
 rimer
postscribo, scripsi, scriptum, 3 приписувати, допи-
 сувати; *y* постскриптум, *a* postscript, *φ* post-
 scriptum
postscript- див. postscribo
postulo, 1 вимагати, просити, домагатися; *y* посту-
 лат, *φ* postuler, *i* postular
posu- див. pono
pote=potest
potens, ntis сильний, могутній; *y* потенційний,
a potent, *φ* potentat, *i* potencia
potent- див. potens
potentia, ae (f) сила, настирливість; *a* potent, *n*
 Potenz, *φ* potentat, *i* potencia
poterat = pot + erat див. possum
potëris див. possum
potestas, atis (f) сила, міць, можливість, влада;
a potency, *φ* potentat, *i* potestad
potio, onis (f) питво, напій; *a* potion, *φ* potion
potior, ius кращий
potius швидше, краще
potus, us (m) питво, напій; *a* potion, *φ* potion, *i*
 potar
prae попереду, перед
praebeo, bui, bitum, 2 підставляти, доставляти, да-
 вати; Pass.: відбуватися

praescandidus, a, um пресвітлий
praecedo, cessi, cessum, 3 переважати, бути вище;
a precede, φ précédent, i precedente
praeseptor, oris (m) наставник, вчитель; *a praesepit, φ précepteur*
praeseptum, i (n) настанови, вчення; *a praesepit, φ précepte, i praesepito*
praescipio, cepi, ceptum, 3 радити, вчити, наставляти; *a praesepit, φ précepte, i praesepituar*
praescipito, i кидатись
praescipuus, a, um особливий, винятковий, надзвичайний, видатний; *i praescipuo*
praesciarius, a, um прекрасний, чудовий, славний; *i praesciario*
praeso, onis (m) окличник, вісник, провісник
praeda, ae (f) здобич, нажива; *a predatory, i praedator*
praedor, praedatus sum, 1 грабувати
praedico, dixi, dictum, 3 провіщати; *a praedico, φ prédire, i predicar*
praeditum, a, um наділений, обдарований
praefatio, onis (f) вступ, передмова; *a praefatio, φ préface, i praefacio*
praefero, tūli, latum, ferre носити попереду, виставляти наперед; виявляти
praefego, legi, lectum, 3 читати з метою пояснення; вибирати, обшукувати, виголошувати в школі
praefibo, 1 наперед куштувати, пробувати, спостерігати, розглядати, спробувати
praemium, ii (n) нагорода, винагорода; *y премія, a premium, n Prémie, φ prime, i premio*
praeparo, 1 заготовляти, виготовляти заздалегідь; *y препарат, a praeprae, n präparieren, φ préparer, i praeparar*
praepostere навпаки, неправильно
praeripio, rīpui, reptum, 3 перехоплювати, вивиривати, віднімати, позбавляти
praesagium, ii (n) передчуття, передбачення, провіщення; *a praesage, φ présage, i praesagio*
praescribo, scripsi, scriptum, 3 визначати, встановлювати, намічати; *a praescribe, φ praescription, i praescribit*
praesens, ntis теперішній, присутній; *a praesens, n Präsens, φ présent, i presente*
praesentia, ae (f) присутність; *a praesens, n Präsens, φ présent, i presente*
praesideo, sedi, sessum, 2 сидіти попереду, головувати, керувати; *a praesident, n präsidieren, φ présider, i praesidit*
praesidium, ii (n) захист, оборона, охорона, дозор; *y президія, a praesident, n Präsident, φ présidence, i praesidium*
praestans, ntis видатний, чудовий, незвичайний; *i praestancia*
praesto, stiti, stitum, 1 бути краще, надавати, робити, виконувати, давати; *praestat* краще, *φ praestatio, i praestare*
praeter крім, окрім
praeterea крім того, зверх того, потім, далі
praeter eo, ii, itum, ire проходити, проминати; *n Präteritum, i praeterito*
praetereuntur див. praetereo

praeterit- див. praetereo
praeteritus, a, um минулий
praetermitto, misi, missum, 3 залишати без уваги (безкарним), нехтувати, пропускати, пускати випускати; *i praetermittit*
praeterquam, крім, за винятком; *praeterquam, quod...* крім того, що
praevaleo, valui, —, 2 бути міцним, сильним; бути сильнішим, мати перевагу, переважати; *a praeval, φ prévaloir, i praevaler*
praevenio, veni, ventum, 4 попереджати, виведжати; *a prevent, φ prévenir, i prevenir*
pratum, i (n) луки, моріжок; *φ prairie, i prado*
prece- див. prex
precamen, inis (n) молитва, прохання
precator, precatus sum, 1 просити, молити, випрошувати
preces, um (f) прохання; *i preces*
premo, pressi, pressum, 3 давити, чавити, корити, здавлювати, тиснути, стискати; *y пресувати, a press, n pressen, φ presse, i presión*
press- див. premo
pretiosus, a, um цінний, дорогий; *φ priser*
pretium, ii (n) ціна, плата, винагорода, викуп; *a price, φ prise*
prex, precis (f) молитва, прохання, прокляття; *φ prière*
Priamus, i (m) Пріам — троянський цар, батько Гектора й Паріса
pridem давно, раніше
pridie напередодні
Priene, es (f) Прієна, місто на узбережжі Малої Азії
primoris, e перший, найраніший, передній, вказівний; *a primary, n primär, φ prime, i primo*
primus спочатку, спершу; *a primacy, n prima, φ prime, i primo*
primus, a, um перший, молодий; *y примат, a primary, n Primus, φ prime, i primo*
princeps, cipis (m) голова, керівник, вождь, імператор, полководець, повелитель; *y принц, a principal, n Prinzip, φ prince, i principal*
princeps- див. princeps
principium, ii (n) початок; *y принцип, a prince, n Prinzip, φ principe, i principal*
prior, prius перший (з двох), попередній, кращий, раніший; *y пріоритет, a prior, n Priorität, φ priorité, i prior*
prius, див. prior
pro (з Abl.) згідно, відповідно, для, за, замість, на захист, завдяки
probo, 1 пробувати, доводити, визнавати, досліджувати, задовольняти, подобатись; *a probation, n probieren, φ probant, i probat*
probat- див. probo
probatus, a, um досвідчений, дійовий, приемний, любий; *a probation, n Probat, φ probant, i probado*
probe правильно, добре, як слід, дуже, доволі; *n Probe*
probitas, atis (f) чесність, скромність, порядність, добродієність; *a probity, φ probe, i probidad*

probus, a, um хороший, чесний
procedo, cessi, cessum, 3 виступати, проходити, тривати; a process, n Prozeß, ф процеседер, i proceder
Procopovicz Th. Прокопович Теофан (1681—1736 pp.) — видатний український філософ і поет, ректор Києво-Могилянської академії; пізніше — російський церковний діяч, до-радник Петра I
procul далеко, здалеку, глибоко
proculco, 1 топтати, витоптувати, давити, нехтувати
procurbo, cubui, cubitum, 3 нагинатися, гнутися, падати
prodo, didi, ditum, 3 повідомляти, зраджувати; prodere memoriae aliquid розповідати щось; виявляти, оголошувати: a produce, i producirse
prosum, fui, —, prodesse бути корисним, приносити користь, допомагати
prodid- див. prodo
prodeo, ii, itum, ire виступати, з'являтися; ф pro-duit
proditio, onis (f) зрада; i prodición
produco, dixi, ductum, 3 виводити вперед, виробляти, створювати; y продукт, a product, n Produktion, ф produit, i producto
proelium, ii (n) бій, битва, боротьба, атака, бійка
profec- див. proficio
profecto звичайно, напевно, насправді, дійсно
profectus, us (m) успіх
professor, oris (m) професор; y професія, a profes-sor, n Professor, ф professeur, i profesor
proficio, feci, fectum, 3 йти вперед, просуватись, рости; n Profit
proficiscor, fectus sum, 3 відправлятися, від'їздити
profiteor, fessus sum, 2 відверто заявляти, оголошувати, викладати, читати лекцію; y профес-сор, a profess, n Professor, ф professeur, i profes-ar
profagus, a, um гнаний, визнаний, утікаючий, гі-каючий; i profago
profundum, i (n) бездонна глибінь, безодня; a profundity, ф profound, i profundidad
profundus, a, um бездонний, глибокий; a profound, ф profound, i profundo
progenéro, 1 родити, народжувати; ф progéniture, i progenitura
progredior, gressus, sum, gredi йти вперед, просу-ватися далі; y прогрес, a progressive, n Progress, ф progresser, i progresar
progressus, us (m) рух вперед, просування, поча-ток, розвиток, успіх, виступ; a progressive, n progressiv, ф progrès, i progreso
proh! oi, ox!, гай-гай!
prohibeo, bui, bitum, 2 стримувати, захищати, відганяти; a prohibition, ф prohiber, i pro-hibi
proinde тому, у зв'язку з цим; так от, таким же чином, так же
proles is (f) нащадок, дитина; a prolific, n Prolet, ф prolétaire, i prole

proletarius, ii (m) пролетар; a proletarian, n Pro-letarier, ф prolétaire, i proletario
Prometheus, ei (m) Прометей — титан, богоборець, захисник людей від сваволі богів. За те, що Прометей викрав з Олімпа вогонь і дав його людям, боги прикували його до скелі, і орел щодня клював нутроші Прометея
promiscue змішано, разом, спільно; i promiscuo
promissio, onis (f) обіцянка; a promise, ф promis, i promisión
promissum, i (n) обіцянка, обіцяне; a promise, ф promis, i promisión
promissus, a, um відрощений, довгий
promitto, misi, missum, 3 обіцяти, провіщати; a promise, ф promettre, i promisión
promto, prompsi, promptum, 3 діставати
promulsidare, is (n) таця для першої страви
prope майже, ледве
propèro, 1 поспішати
Propertius, ii (m) Проперцій С. А. (бл. 49—15 pp. до н. е.) — відомий римський поет
propino, 1 давати, надавати, надавати; i propi-pag
propinquus, i (m) родич, близький; i propinquo
propitio, 1 робити прихильним, умилювати; a propitiare
Propoetides, um (Pl., f) Пропетіди — дівчата, яких Венера за розпусту обернула в скелі
propopo, posui, positum, 3 загадувати, затівати, пропонувати, стояти попереду, передбачати, уявляти; a proposition, n propoñieren, ф pro-poser, i proposer
proposu- див. propopo
proprius, a, um власний, властивий; y експропріа-ція, a propriety, ф propre
propter (z Acc.) із-за, внаслідок, заради
propterea тому, з тої причини
propulso, 1 відбивати, відхилити
prosus цілком, одним словом, прямо, рішуче
prosilio, ui, —, 4 вистрибувати, брызкати, поспі-шати
prosit (prod + sit) див. prosum
prospecto, 1 чекати, виглядати, очікувати; a prospect, ф prospecter, i prospecto
prosperitas, atis (f) успіх, щастя; a prosper, n pros-perieren, ф prospérer, i prosperidad
prospicio, spexi, spectum, 3 дивитися вперед, пік-луватися, a prospect, i prospecto
prosterno, stravi, stratum, 3 валити, класти, ни-щити; a prostrate
prostrag- див. prosterno
prosum, profui, prodesse бути корисним, прино-сити користь
protègo, texi, tectum, 3 прикрити, покривати, за-хищати; y протектор, a protection, n Protek-tor, ф protecteur, i proteger
protinus далі, вперед, постійно, негайно, враз
provoco, 1 викликати; a provocation, n provoka-torisch, ф provoquer, i provocar
proximus, a, um найближчий, сусідній; a proximi-ty, ф proximité, i proximo

prudens, ntis розсудливий; *a* prudent, *φ* prudence, *i* prudencia
prudencia, ae (f) розсудливість, знання, досвід; *a* prudent, *φ* prudence, *i* prudencia
prunum, i (n) слива (плід); *a* prupe, *φ* prupe
Psyche, es (f) Псіхея — коханка Купідона, який Юпітер дарував безсмертя
publicus, a, um суспільний, державний, народний; *res publica* республіка; *y* публіка, *a* publication, *n* Publicum, *φ* public, *i* público
pubicitia, ae (f) сором'язливість, цнотливість, скромність; *a* pudency, *φ* pudicité, *i* pudicia
pudor, oris (m) сором; *a* pudency, *φ* pudeur, *i* pudor
puella, ae (f) дівчина
puellula, ae (f) дівчисько, дівчинка
puer, eri (m) хлопець, дитина, хлопчик-слуга, раб; *φ* puéril, *i* pueril
puerulus, i (m) малюк, хлопчик; *φ* puéril, *i* pueril
pugna, ae (f) бій, битва; *φ* pugacity, *φ* pugilat, *i* pugna
pugno, i битися, боротися; *a* pugacious, *φ* pugilat, *i* pugnar
pulcher, chra, chrum вродливий, красивий, славний, благородний; *y* Пульхерія, *i* pulcro
pulchritudo, inis (f) краса, блиск, вишуканість; *i* pulchritud
pullulo, i (m) росток, розвиватися, родити; *φ* pullulation, *i* pulular
pullus, i (m) пташеня
puls- див. pello
pulso, i сильно стукати, ударяти, бити; *a* pulsate, *n* pulsieren, *φ* pulsation
pulvinar, aris (n) храм; м'яке сидіння; ложе, подушка
pulvis, eris (m) порошок, пил, дрібний пісок; *y* пульверизатор, *a* pulverize, *n* Pulver, *φ* pulvéulent, *i* pulverizar
pumex, icis (m) пемза, пористий камінь, скеля; *i* pumita
pumic- див. pumex
punctum, i (n) укол, крапка, пляма, голос схвалення; *omne punctum ferre* одержувати загальне схвалення; *a* punctual, *n* Punkt, *i* punta
Punicus, a, um пунічний; *malum punicum* гранат
purio, 4 карати; *a* purish, *φ* purig, *i* purición
purpuratus, a, um одягнутий в пурпуровий одяг; *a* purple, *n* purpurat, *φ* purpurin, *i* purpurado
purus, a, um чистий, світлий, ясний, неосквернений; *a* pure, *φ* pur, *i* purgo
puto, i вважати, гадати; *i* putativo
putidus, a, um трухлявий, вонючий; *a* putrid, *φ* putride, *i* putrido
Pugmalion, onis Пігмаліон — у грецькій міфології скульптор, цар острова Кіпр, який закохався у вирізьблену ним із слонової кістки статую дівчини-красуні Галатеї. Від кохання Пігмаліона статуя ожила (за іншою версією, її на прохання Пігмаліона оживили боги)
pyramis, idis (f) піраміда; *a* pyramid, *n* Pyramide, *i* pirámide
Pyreneaeus, i (m) Піренейські гори
Pyrra, ae (f) Пірра (жіноче ім'я)

Pythagoras, ae (m) Піфагор (VI ст. до н. е.) — відомий грецький філософ; *n* pythagoreisch

Q

qua де, куди, звідки, як, яким чином; **qua ... qua** як ... так
quacumque = **qua** + **cumque**
quadam = **qua** + **dam**
quadragesimus, a, um сороковий
quadragesima сорок; *φ* quadragénaire
quadratus, a, um чотирикутний, квадратний, неотесаний; *y* квадрат, *a* quadrangle, *n* Quadrat, *φ* quadrature, *i* cuadratín
quadragesimus, a, um чотирьохсотий
quadragesima, ae, a чотиреста
quadrivium, ii (n) перехрестя доріг
quadrupes, pedis (m, f) чотиринога тварина, чотириногий; *φ* quadrupède, *i* cuadrúpedo
quae див. qui
quaenam див. quinam
quaero, sivi, situm, 3 шукати, здобувати, питати, хотіти; *a* query, *φ* quérir, *i* quere
quaeso, sivi, —, 3 просити, писати, дбати; *quaeso* прошу, будь-ласка; *φ* question, *i* quere
quaesitus, a, um винятковий, незвичайний, вишуканий, притворний
quaestio, onis (f) питання; *a* question, *φ* question, *i* cuestión
quaestiuncula, ae (f) невеличке запитання, проблема запитаннячко; *a* question, *φ* question, *i* cuestión
quaestus, us (m) набуток, вигода, прибуток
qualis, e який; *a* quality, *φ* qualité, *i* cual
qualiscumque, **qualescumque** який би не, який не, всякий, який завгодно, який би не був
qualitas, atis (f) якість; *y* кваліфікація, *a* quality, *n* Qualität, *φ* qualité, *i* calidad
quam ніж, як, крім, хоч; **tam ... quam** настільки ... наскільки
quamdiu як довго
quamquam хоч, однак, проте
quamvis навіть, як би не..., хоч
quando коли
quandoque, бо, оскільки
quanquam = **quamquam**
quantitas, atis (f) кількість, міра; *a* quantity, *n* Quantität, *φ* quantité, *i* cuantia
quantum, i (n) скільки, як багато; *a* quantity, *n* Quantum, *φ* quantité, *i* cuanto
quantus, a, um такий великий, який, набагато більший; **tanto ... quanto** настільки ... наскільки; *a* quantity, *n* Quantum, *φ* quantité, *i* cuanto
quare чому, як, яким чином, отже
quartus, a, um четвертий; *y* квартал, *a* quarter, *n* Quarta, *φ* quart, *i* cuarta
quasi немов; *φ* quasi
quasso, i трясати, стряхувати, потрясати
quater чотири рази
quaterni, ae, a по-чотири
quattuor чотири; *φ* quatre, *i* cuarta
quattuordécim чотирнадцять

-que і (при перекладі ставиться перед словом, в кінці якого стоїть)

queis = quibus

quemadmodum яким чином, як

quemdam див. quidam

quendam = quemdam

quercus, us (f) дуб

queror, questus, sum, 3 скаржитись; a quest

qui яким чином

qui, quae, quod який, хто, що

quia тому що

quicumque, quaecumque, quodcumque всякий, хто б не, той, який би не

quicumque = quicumque

quid що, чому, до чого, далі, хіба

quidam, quaedam, quiddam хтось, щось, якийсь

quidem але ж, хоча, принаймні, власне

quidquid див. quisquis

quies, ei (f) спокій; a quiet, ф quietude, і quiete

quietus, a, um тихий, спокійний, мирний; a quiet, ф quietude, і quieto

quilibet, quaelibet, quodlibet всякий, кожний

quin щоб не, що

quidnam, quaeenam, quodnam який саме? який же? котрий же?

quindécim п'ятнадцять

quingentesimus, a, um п'ятисотий

quingenti, ae, a п'ятсот

quini, ae, a по-п'ять

quinimo і навіть

quinimo = quinimo

quingagesimus, a, um п'ятдесятий

quingaginta п'ятдесят

quinque п'ять; ф quint

quinquies п'ять разів

Quintia, ae (f) Квінтія (жіноче ім'я)

quintus, a, um п'ятий; n Quinta, ф quint, і quinto quis? хто? який?

quispiam, quaequam, quidpiam хтось, щось, якийсь

quisquam, quidquam будь-хто, якийсь

quisque, quaeque, quidque кожний, всякий

quisquis, quaequae, quidquid хто б не, що б не, всякий хто (що), quivis, quaevis, quidvis будь-хто, кожний

quo куди, де, доки; quo usque доки, до якої міри

quoad поки, доти, наскільки

quod якщо, тому що

quodammodo деяким чином

quodcumque куди

quomodo яким чином

quondam колись, в старину, з часом, інколи, часом

quoniam так як, оскільки

quoque також, теж, навіть

quot скільки

quotiens скільки разів; n Quotiens, ф quotient

quotienscumque скільки разів не, всякий раз як

quotquot скільки б не

quoties скільки разів

quousque доки, допоки

quum коли, в той час як, з тих пір як, оскільки, хоч, тоді як

R

rabies, ei (f) сказ, лют, шал; a rabies, і rabia rado, rasi, rasum, 3 голити; n rasieren, ф raser, і gasar

radio, і сьяти; a radiate, ф radier, і radiar

radic- див. radix

radius, ii (m) промінь; у радій, a radiation, n Radium, ф radial, і radio

radix, icis (f) корінь; у радикальний, a radical, n radikal, ф radical, і radical

rana, ae (f) жаба; і rana

rario, rari, rartum 3 брати, хапати, заволодіти, захопити; a rart, ф rart, і rartar

rapidus, a, um стрімкий, швидкий, дикий, спекотний; a rapid, n rapide, ф rapide, і rapido

rart- див. rario

rartum, і (n) награване, здобич; a rart, ф rart, і rarto

rartus, us (m) викрадення, грабунок; a rapine, ф rart, і rarto

rartitas, atis (f) рідкість; у раритет, a rartity, n Rartität, ф rarteté, і rarto

ragus, a, um рідкісний, рідкий; a rare, n rar, ф rare, і raro

gas- див. rado

gasus, a, um чистий; у расист, n gasieren, ф gas, і gaso

ratio, onis (f) розум, сенс, вчення, стан, положення, знання, спосіб; у раціональний, a rartion, n rationell, ф rartion, і rartion

raucus, a, um сиплий, осиплий, хрипкий, глухий; a raucus, ф rauque, і raucus

recede, cessi, cessum, 3 відступати, відходити; a recede, і receso

recens, ntis свіжий, недавній, нев'янучий; a recent, ф récent, і recentísimo

recenseo, sui, sum, 2 розповідати; ф recenser

recipio, cepi, ceptum, 3 приймати, повертатися; recipere animum сприймати; a reception, n Rezept, ф réception, і receptar

recordatio, onis (f) спогад, згадка; a record, ф record, і recordar

recreo, і підкоряти, зміцнювати, поправлятися, виздоровляти; a recreation, ф récréer, і recrear

recreat- див. recreo

recta прямо, навростець

recte прямо

rectus, a, um правильний, прямий, чесний, чистий, розумний, простий, справжній; у ректифікат, a rectify, n rektifizieren, ф rectifié, і recto

recubo, і відпочивати

recupero, і повертатися; a recuperate, ф récupérer, і recuperar

recuperare- див. recupero

recurgo, curri, cursum, 3 повертатися, бігти назад; a recur, n rekurrieren, ф récurrent, і recurso

recuso, і відмовлятися, заперечувати, заявляти протест; ф récuser, і recusar

recuss- див. recuto

- recutio, cussi, cussum**, 3 потрясати, стряхувати, поразати
- redarguo, gui, gutum**, 3 спростовувати, викривати; *i redarguir*
- reddo, didi, ditum**, 3 повертати, віддавати, проводити, виконувати, зберігати; *a redeem, f red-dition, i redición*
- reddit-** див. **reddo**
- redeunt-** див. **redeo**
- redimo, emi, emptum**, 3 викупляти, відкупляти; *a redemption, f rédemption, i redencion*
- redimiculum, i (n)** стрічка, намисто, пов'язка на голову
- redeo, ii, itum, ire** повертатися, сходити; *f redire, i redición*
- reditus, us (m)** повернення, вихід
- reduco, duxi, ductum**, 3 відводити назад, повертати; *a reduce, n reduzieren, f réduction, i re-ducir*
- refero, tuli, latum, ferre** надавати, повертати, говорити, повідомляти, сповіщати, сприймати; *a refer, n referieren, f relater, i referir*
- refert, retulit, referre** вигідно, важливо, корисно
- reflexus, us (m)** згин, звив, поворот
- reg-** див. **rex**
- regalis, e** царський, гідний царя, пишний; *y regalii, a regal, n Regal, f régál, i regalia*
- rego, gexi, rectum**, 3 правити, керувати, підкоряти, управляти; *y rector, a rector, n Regal, f régir, i regir*
- regina, ae (f)** цариця; *n regieren, f régir, i regio*
- regio, onis (f)** район, країна, область; *y район, a region, n Region, f région, i región*
- regius, a, um** царський
- regno, i** царювати, владарювати; *a reign, n regieren, f régner, i regir*
- regnum, i (n)** царство; *n Regiment, f régne, i regio*
- regredior, gressus sum**, 3 йти назад, повертатись, відступати, відходити; *y regres, a regress, n regressiv, f régressif, i regreso*
- regulus, i (m)** царьок, цар невеликої держави; *a regulation, n Regent, f réglé, i régulo*
- reintegratio, onis (f)** відновлення, повторення
- relict-** див. **relinquo**
- religo, i** зв'язувати позаду, зав'язувати, обвивати
- religio, onis (f)** благочестя, святість, культ, забобон, марновірство, релігія; *a religion, n Religion, f religion, i religión*
- religiosus, a, um** благочестивий, набожний, святий, забобонний; *a religious, n religiös, f religieus, i religioso*
- relinquo, liqui, lictum**, 3 залишатись, залишати; *y реликвия, a relic, n Reliquie, f relique, i reliquia*
- reliqu-** див. **relinquo**
- reliquus, a, um** інший, решта; той, що лишився; *a relic, f relique, i reliquia*
- remaneo, mansi, mansum**, 2 залишатись, перебувати
- remedium, ii (n)** ліки; *a remedy, f remède, i remedio*
- remis-** див. **remitto**
- remissio, onis (f)** ослаблення, послаблення; *n Remis, f remise, i remisión*
- remissus, a, um** м'який, помірний, слабкий; *a remiss, n remis, f rémissible, i remisó*
- remitto, misi, missum**, 3 відпускати, скасовувати; *a remit, n remittieren, f remettre, i remittente*
- remollesco, —, —**, 3 ставати м'яким, пом'якшувати; *i religion*
- remo-** див. **removeo**
- removeo, movi, motum**, 2 відходити, усувати; *a remote, i remover*
- republicam = rem publicam**
- Remus, i** Рем — брат-близнюк Ромула; часом вважається родоначальником римського народу
- repello, puli, pulsum**, 3 відштовхувати, відкидати, ображати; *a repulse, f répulsion, i repulsió*
- repente** несподівано, раптом, неочікувано; *i repente*
- repercus-** див. **repercutio**
- repercutio, cussi, cussum**, 3 відбивати, відштовхувати; *a repercuSSION, f répercuter, i repercutir*
- reperio, përi, pertum**, 4 знаходити, відкривати; *a repertory, f répertoire, i repertorio*
- reper-** див. **reperio** --
- repleo, evi, etum**, 2 наповнювати, обтяжувати; *a replete, f replet, i repletar*
- repono, posui, positum**, 3 класти, покладати, накласти, наряджати, прикрашати; *a repose, i reposar*
- repper-** див. **repereo**
- reprehendo, prehendi, prehensum**, 3 затримувати, зупиняти, спростовувати, засуджувати
- repudio, i** відхилити; *f répudier, i repudiar*
- repugno, i** протидіяти, бути проти, виявляти протидію; *a repugnance, f répugnance, i repugnar*
- repuls-** див. **repello**
- requiesco, quievi, quietum**, 3 відпочивати, спати; *y реквієм, a requiem, n Requiem, i requiem*
- requiro, sivi, situm**, 3 питати, запитувати; *y реквізит, a require, n requirieren, f réquisition, i requisición*
- res, rei (f)** річ, справа, діло, становище, гроші, суть; *res secundus* щастя; *res adversae* нещастя; *res publica* республіка; *res gestae* подвиги; *y республіка, a rebus, n Republik, f république, i républica*
- resaluto, i** відповідати на запитання
- rescribo, scripsi, scriptum**, 3 писати у відповідь, переписувати
- resëco, cui, ctum**, 1 обмежувати, стримувати, усувати; *f résection, i resecar*
- resido, sedi, sessum**, 3 перебувати, зберігати, класти, закінчуватись; *a residence, f résidence, i residir*
- resilio, silui, sultum** 3 стрибати назад, відскакувати; *a result, n Resultat, f résultant, i resultar*
- respicio, spexi, spectum**, 3 дивитись назад, сподіватись, поважати; *y респектабельний, a respect, n respektieren, f respect, i respectar*
- respondeo, ndi, nsum**, 2 відповідати, відгукува-

- тись, виправдовуватись; *y* кореспондент, *a* respond, *φ* responsable, *i* responder
- respublica**, ae (f) республіка; *a* republic, *n* Republik, *i* república
- respuo**, spui, sputum, 3 з презирством відкидати, не приймати, відштовхувати
- resto**, tīti, —, 1 залишатися; *a* rest, *n* Rest, *φ* reste, *i* restar
- restauro**, 1 відновлювати; *y* реставрація, *a* restaurant, *n* Restauration, *φ* restaurant, *i* restaurar
- restinguo**, pxi, pxtum, 3 гасити, припиняти, нищити
- restis**, is (f) вірвочка
- restituo**, ui, utum, 3 повертати, відновлювати
- retineo**, tīni, tentum, 2 утримувати, тримати, зберігати за собою; *a* retention, *φ* retener, *i* retener
- retinu-** див. retineo
- retracto**, 1 знову торкатися, знову хапати; *a* retracte, *φ* rétracter, *i* retractar
- retro** назад, раніше, до, позаду, спочатку; *a* retrate, *i* retro
- retrorsus** назад, навпаки
- rettul-** = retul-
- retul-** див. refero
- revelo**, 1 відкривати, викривати; *a* reveal, *φ* révélé, *i* revelar
- revera** насправді, дійсно
- reverendus**, a, um гідний поваги, шановний; *a* reverend, *φ* révérént, *i* reverendo
- reverentia**, ae (f) повага, пошана, благоговіння; *y* реверанс, *a* reverent, *n* Reverenz, *φ* révéréntse, *i* reverencia
- revereor**, veritus sum, egi поважати, шанувати; *y* реверанс, *a* reverense, *φ* révéréntse, *i* reverenciar
- revers-** див. reverto
- revertō**, rti, rsum, 3 повертатися; *a* revert, *φ* reverser, *i* revertir
- rex**, regis (m) цар; *a* regal, *n* Regierung, *φ* roi, *i* rei
- rex-** див. rego
- Rhenus**, i (m) Рейн — річка на території Германії
- rhetor**, oris (m) ритор, вчитель красномовства, оратор, мовець; *φ* rhéteur
- rhetorica**, ae (f) риторика, мистецтво красномовства; *y* риторичний, *a* rhetorical, *φ* rhétorique
- Rhiphaeus**, a, um ріфейський (уральський)
- Rhodanus**, i (m) Родан — річка, нинішня Рона у Франції
- Rhodus**, i (m) Родос — грецький острів біля узбережжя Малої Азії
- rhythmus**, i (m) ритм, розмір; *y* ритмічний, *a* rhythmic, *n* Rhythmus, *i* ritmo
- rideo**, risi, risum, 2 сміятися, висміювати; *a* risibile, *φ* rire, *i* risa
- ridicūlus**, a, um смішний; *y* ридикюль, *a* ridiculus, *φ* ridicule, *i* ridiculo
- riĝo**, 1 поїти, напувати, поливати, зрошувати
- rigor**, oris (m) твердість; *y* ригорист, *n* rigoros, *φ* rigueur, *i* rigor
- ripa**, ae (f) берег річки, морський берег
- ris-** див. rideo
- risus**, us (m) сміх; *a* risible, *φ* ris, *i* risa
- rivus**, i (m) струмок; *a* river, *n* Rival, *φ* rival, *i* rivera
- rixor**, atus sum, 1 сваритися; *φ* rixe, *i* rixa
- robur**, oris (n) дуб, виріб з дуба; *robur sacrum* троянський кінь; *a* robust, *n* Robust, *φ* robuste, *i* roberia
- rogo**, 1 питати, запитувати, просити; *φ* rogatoire, *i* rogar
- rogat-** див. rogo
- Roma**, ae (f) Рим — столиця римської імперії; *n* Rom
- Romanus**, a, um римський; *y* романський, *a* Roman, *n* romanisch, *φ* romain, *i* romano
- Romanus**, i (m) римлянин; *a* Roman, *n* Römer, *φ* romain, *i* romano
- Romulus**, i (m) Ромул — міфічний засновник і перший цар Риму (753—716 pp. до н. е.)
- rogo**, 1 бути мокрим, вологим, зволожувати
- ros**, oris (m) роса, волога, рідина; *φ* rosée
- rosa**, ae (f) троянда, кущ троянд, вінок з троянд; *in rosa* уквітчений трояндами; *a* rose, *n* rosig, *φ* rose, *i* rosa
- roseus**, a, um трояндовий, із троянд, розовий; *a* rosy, *n* Rose, *φ* rose, *i* rosado
- Roterodamus**, i (m) Роттердамський (1469—1536 pp.) — прізвище видатного голландського письменника і гуманіста епохи Відродження — Еразма; утворено від назви його рідного міста «Роттердам»
- rotunda**, ae (f) кулька
- roxolanus**, a, um роксоланський, український
- rubedin-** див. rubedo
- rubedo**, inis (f) багрянець, густо червоний колір; *a* rubicund, *φ* rubicund, *i* rubeo
- ruber**, bra, brum червоний; *mare Rubrum* Червоне море (а також Перська затока та Індійський океан); *a* ruby, *φ* rubis, *i* rubeo
- rubicundus**, a, um червоний, яскравочервоний, загорілий, рум'яний; *a* rubicund, *φ* rubicund, *i* rubicundo
- rubus**, i (m) ожина, ожиниовий кущ; *a* ruby, *i* rubo
- rudimentum**, i (n) перша проба, перший дослід, початок; *y* рудимент, *a* rudimentary, *n* rudimentar, *φ* rudiment
- ruo**, rui, rutum, 3 кидатися, линути, падати, валити, руйнувати; *φ* ruine, *i* ruina
- ruga**, ae (f) зморшка, складка, рисочка; *a* rugged, *φ* rugosité, *i* rugoso
- rugitus**, us (m) рикання, рев; *φ* rugir, *i* rugido
- rugosus**, a, um морщинистий; *a* rugged, *φ* rugosité, *i* rugoso
- ruina**, ae (f) руїна, звалище; *a* ruin, *n* Ruin, *φ* ruine, *i* ruina
- rumor**, oris (m) слух, чутка, плітки, слава, поговір; *a* rumour, *n* rumor, *φ* rumeur, *i* rumor
- rupto**, rupi, ruptum, 3 рвати, розривати, розкидати; *a* rupture, *n* ripfen, *i* rupto
- rupt-** див. rupto
- rus-** див. rus
- russum** навпаки, знову, назад

rursus = **ursum**
rus, ruris (n) село; *a rural, f rural, i rústico*
Russia, ae (f) Росія; *f russe*
rusticus, a, um сільський, простий; *a rustic, f rustique, i rústico*
rusticus, i (m) селянин; *a rustic, f rustique, i rústico*

S

S. = Salutem

Sabidius, ii (m) Сабідій (чоловіче ім'я)
saccūlus, i (m) торбина
saccus, i (m) мішок, торба; *a sack, n Sack, f sac, i sacco*
sacer, gra, grum проклятий, священний, святий; *y* сакраментальний; *a sacred, n Sakrament, f sacré, i sacramento*
sacerdos, otis (m, f) жрець, жрекиня; *f sacerdoce, i sacerdotē*
sacratus, a, um священний; *a sacred, n Sakrament, f sacré, i sacramental*
sacrificiō, i приносить в жертву, робити жертвоприношення; *a sacrifice, n Sakrament, f sacrificiō, i sacrificar*
sacrum, i (n) святиня, таїнства, містерії; *a sacred, n Sakrament, f sacré, i sacro*
sacr- див. також **sacer**
saeculum = saeculum
saecūlum, i (n) рід, покоління, вік, стать, часи, звичаї; *f siècle, i secular*
saere часто
saevitia, ae (f) лють, жорстокість, суворість, безжалісність; *i sevicia*
saevus, a, um жахливий, старший, жорстокий; *a severe, f sévère, i sevicia*
sagitta, ae (f) стріла; *i sagitaria*
Saguntum, i (m) Сагунт — назва міста на території Іспанії, зруйнованого 218 року до н. е. Ганнібалом
sal, salis (m) сіль, дотеп, гумор, розум, хитрість, витонченість; *a salt, n Solbad, f sel, i sal*
salio, salui, saltum, 4 стрибати, битись (серце), текти, стримувати; *y* сальто, *n Salto, f saltimbanque, i salir*
saltem в усякому разі
salto, i стрибати; *y* сальто, *n Salto, f saltimbanque, i saltar*
saltus, us (m) стрибок; *n Salto*
saluber, bris, bre здоровий, корисний, цілющий, гарний; *f salubre, i salubre*
salubr- див. **saluber**
salum, i (n) відкрите море
salus, salutis (f) здоров'я, порятунок, благо, життя; *a salute, n salutieren, f salut, i salud*
salut- див. **salus**
saluto, i вітати; *y* салютувати, *a salute, n salutieren, f saluer, i saludar*
saluator, oris (m) той, що з'являється з візитом (на поклон); *a salute, n Salut, f salut, i saludo*
salvo, i спасати, позбавляти; *a salve, f salve, i salvo*

salvus, a, um здоровий, непорочний; *a salve, f salve, i salvo*
sanabilis, e виліковний; *i sanable*
sano, i лікувати, виліковувати; *a sanity, n Sanatorium, f sanatorium, i sanar*
sanat- див. **sano, i**
sanatorium, ii (n) санаторій; *y* санітар, *a sanatorium, n Sanatorium, f sanatorium, i sanatorio*
sanctimonia, ae (f) святість, набожність; *a sanctity, i santo*
sanctus, a, um святий; *a saint, f saint, i santo*
sanguin- див. **sanguis**
sanguineus, a, um кривавий, закривавлений; *a sanguinary, f sang, i sangriento*
sanguis, īni (m) кров, свіжість, життєва сила; *y* сангвінік, *a consanguinity, n Sanguinisch, f sang, i sangre*
sanies, ei (f) сукровиця, гнійна кров, отрута
sanitas, atis (f) здоров'я; *y* санітар, *a sanitat, n Sanität, f sanitaire, i sanidad*
sanus, a, um здоровий; *a sane, n sanieren, f sana, i sano*
sapio, ii (piv), —, 3 бути розумним, мудрити, мати смак (запах); *a sapient, i sapiente*
sapiens, ntis розумний, мудрий
sapiens, ntis (m) мудрець; *a sapience, i sapiente*
sapient- див. **sapiens**
sapientia, ae (f) мудрість, розум, добра нагода; *a sapient, f sapience*
Sardes, ium (Pl., f) Сарди, місто
set = satis
satio, i насичуватись; *a satiate, f saturer*
satira = satira
Satiricon, i (n) Сатирикон — назва роману Петронія
satis (= sat) достатньо, досить; *a satisfy, f satisfaction, i satisfacciōn*
satura, ae (f) сатира; *a satire, n Satire, f satire, i satira*
saturō, i годувати, насичувати, наповнювати, задовольняти; *a saturate, f satiriser, i saturar*
Saturnus, i (m) Сатурн — давньоіталійський бог посівів і рільництва, вважався батьком Юпітера; ототожнювався з грецьким Кроносом
saucius, a, um поранений
saxum, i (n) скеля, камінь, брила каменю; *i saxifraga*
scabies, ei (f) короста; *a scab, i escabro*
scabiosus, a, um коростявий; *a scab, i escabro*
scando, ndi, nsum, 3 сходити, підніматися, досягати, підводитись; *f scander*
scateo, —, —, 2 бити ключем, витікати, рясніти
scelero, i чинити зло; *f scélérat*
sceleratus, a, um злочинний; *f scélérat*
scelestus, a, m злочинний, нечестивий; *f scélérat*
scelus, eris (n) злочин, злочинство, біда, нещастя, кара; *f scélérat*
sceptrum, i (n) берло, кермо, влада; *f sceptre*
schola, ae (f) школа; *y* схоластика, *a school, n Schule, f école, i escolar*
scholar, ris (m) школяр, студент, учень; *a scholar, n Schüler, f scolaire, i escolar*

scientia, ae (f) знання, наука; *a science, φ science*
 scilicet зрозуміло, звичайно, тобто, а саме, так само
 scintilla, ae (f) іскра; *a scintillate, φ scintiller*
 scintillo, l сяти, блищати, іскритися; *a scintillate, φ scintiller*
 scio, 4 знати; *φ science*
 Scipio, onis Сципiон, римський полководець
 Scorpis, i (m) Скорп (чоловіче ім'я)
 Scovoroda G. S. Сковорода Г. С. (1722—1794 pp.) — видатний український філософ і поет
 scriba, ae (f) писар, секретар
 scribo, psi, ptum, 3 писати; *y манускрипт, a script, n schreiben, φ écrire, i escribir*
 scrips- див. scribo
 script- див. scribo
 scriptor, oris (m) письменник, описувач; *a script, n Schriftsteller, φ écrire, i escritor*
 sculpro, psi, ptum, 3 вирізувати, виліплювати; *y скульптор, a sculptor, n Skulptur, φ sculpter, i esculpir*
 sculptura, ae (f) вирізане, виліплене; *a sculpture, n Skulptur, φ sculpture, i escultura*
 scurra, ae (m) вертихвіст, блазень; *a scurra*
 scutum, i (n) щит
 Scylla, ae (f) Сцилла — скеля на італійському узбережжі Сцилійської протоки, небезпечна для кораблів
 scyphus, i (m) чаша, келих
 Scytha, ae (m) скіф
 Scythia, ae (f) Скіфія — назва країни, до складу якої входили й причорноморські землі сучасної України
 secerno, crevi, cretum, 3 відокремлювати, виділяти, усувати; *a secret, n Sekretär, φ secret, i secretar*
 secreto самотньо
 sectare див. sector
 sector, tatus sum, 1 бігати за кимось, волочитися
 seculum, i (n) вік, сторіччя, рід, покоління, звичаї; *φ siècle, i secular*
 secum = se + cum
 secundum, i (m) щастя, успіх; *a secondary, n sekundär, φ seconde, i secundario*
 secundus, a, um другий, щасливий, успішний, сприятливий; *res secundus щастя; y секунда, a secondary, n sekundär, φ second, i secundario*
 securis, is (f) сокира, верховна влада, ущерб
 securus, a, um безтурботний, спокійний
 sed але
 sedecim шістнадцять
 sedeo, sedi, sessum, 2 сидіти; *y сесія, a session, n sedimentär, φ sédentaire, i sede*
 sedes, is (f) крісло, посада, пристанище, житло; *a sedate, φ sédiment, i sede*
 sedulitas, atis (f) старання, запопадливість
 sedulus, a, um старанний, діяльний, уважний, клопіткий
 seges, etis (f) посів, урожай; *i segar*
 seget- див. seges
 segrego, l виділяти, ізолювати, відділяти; *a segregate, i segregar*

selia, ae (f) стілець, крісло; *i silla*
 semel раз
 semen, inis (n) насіння, зародок, початок; *φ semence, i semen*
 sementis, is (f) посів; *φ semence, i semen*
 semino, l сяти, засівати; *φ séminaire, i seminario*
 semivivus, a, um напівживий; *i semivivo*
 semper завжди
 sempiternus, a, um постійний, вічний, безупинний; *φ sempiternel, i sempiterno*
 sen- див. senex
 senatus, us (m) сенат; *senatus habitus відбулося засідання сенату; y сенатор, a senate, φ sénat, i senado*
 Seneca, ae (m) Сенека (бл. 4 р. до н. е.— 65 р. н. е.) — римський політичний діяч, філософ, письменник
 senecta, ae (f) старість; *a senility, φ sénile, i senectud*
 senectus, utis (f) старість; *a senile, φ sénile, i senectud*
 senectut- див. senectus
 senes див. senex
 senesco, nui, —, 3 старіти, хиріти; *a senile, φ sénile, i senectud*
 senex, senis (m) старий; *y сеньор, a senile, φ sénile, i senil*
 sení, nae, na по шість
 sens- див. sentio
 sensim ледве помітно, помалу, поволи, поступово
 sensus, us (m) відчуття, розуміння, розум; *y сенс, a sense, n sensibel, φ sens, i sensible*
 sententia, ae (f) вислів, вирок; *y сентенція, a sentence, φ sentence, i sentencia*
 sentina, ae (f) клоака, нечистоти, смітник; *φ sentine, i sentina*
 sentio, nsi, nsum, 4 відчувати, думати; *a sentiment, n Sentimentalität, φ sentir, i sentir*
 separo, l відокремлювати, відрізнати, роз'єднувати; *a separate, n separar, φ séparer, i separar*
 separatio, onis (f) відокремлення; *a separation, n separar, φ séparation, i separación*
 sepelio, pelivi, pultum, 4 хоронити, закопувати, занурювати; *i sepelio*
 septem sim; *y септет, a septennial, φ sept, i séptimo*
 September, bris (m) вересень; *a September, n September, φ septembre, i Septiembre*
 septendecim сімнадцять
 septeni, ae, a по сім
 septentrio, onis (m) північ; *φ septentrional, i septentrión*
 septies сім разів
 septimus, a, um сьомий; *φ sept, i séptimo*
 septingentesimus, a, um семисотий
 septingenti, ae, a сімсот
 septuagesimus, a, um сімдесятий
 septuaginta сімдесят
 sepulcrum, i (n) могила, гробниця, надгробний пам'ятник, захороніння; *померлий, небіжчик; φ sepulcral, i sepulcro*
 sepult- див. sepelio

Sequāna, ae (f) Секвана — назва річки, нинішня Сена
Sequāni, omm (pl., m) секвани — назва одного із гальських племен
sequor, secutus, sum, 3 слідувати, йти слідом, переслідувати; *a sequel*
sereno, 1 прояснювати, робити ясним; *a serene, f serene, i serena*
serenus, a, um ясний, погожий, спокійний; *a serenity, f serene i serena*
sero, serui, sertum, 3 сплітати, зв'язувати, з'єднувати; *y серія, n Serie, f série, i sera*
sero, sevi, satum, 3 сіяти; *n Saat*
series, ei (f) ряд, ланцюг, низка; *y серійний, a serial, n Serie, f série, i serie*
serium, ii (n) серйозність; Pl.: серйозні справи; *a serious, f sérieux, i serio*
serius, a, um серйозний, поважний; *a serious, f sérieux, i serio*
sermo, onis (m) розмова, бесіда, чутка, мова; *a sermon, f sermon, i sermón*
sero пізно
serpens, ntis (m, f) змії, гадюка; *a serpent, n Serpentine, f serpent, i serpente*
sert- див. sero
serus, a, um пізній; *f soir*
servo, 1 пильнувати, дотримуватися, зберігати; *y консерви, a serve, f servante*
servio, 4 бути поневоленим, перебувати в рабстві, служити, підкорятися; *a service, n servil, f servir, i servir*
servus, i (m) раб, слуга; *a servility, n Servil, f servile, i servidor*
sescenti, ae, a шістьсот
sese = se
Setinus, a, um сетинський (Сетія — місто в Лації)
seu = sive
severitas, atis (f) суворість; *a severe, f sévérité, i severidad*
severus, a, um суворий, серйозний; *a severe, f sévère, i severo*
sex шість; *y секстет, f six*
sexagesimus, a, um шестисотий
sexaginta шістдесят
sexies шість разів
sextus, a, um шостий; *i sexto*
si якщо, на випадок чого, якби навіть; чи, чи ... не; о, якби
sibilus, a, um шиплячий, свистячий
sic так, таким чином
sicco, 1 сушити, висушувати, випивати
Sicilia, ae (f) Сіцилія, острів
sicut так, як; немов би
sider- див. sidus
Sidonis, idis сидонський (Сідон — найдавніше місто Фінікії)
sidus, eris (n) зірка, сузір'я; *f sidéral, i sideral*
Sigeum, ei (n) Сігей — мис і місто на північно-західному узбережжі Малої Азії
signo, 1 позначати, закріплювати; *a sign, n Signal, f signe, i signar*
signat- див. signo

significo, 1 означати, бути знаком; *a signification, f signification, i significar*
signum, i (n) знак, ознака; сузір'я; *y сигнал, a sign, n Signal, f signe, i signo*
silentium, ii (n) тиша, мовчанка; *a silence, f silence, i silencio*
sileo, lui, —, 2 мовчати; *a silent, f silence, i silenciar*
silex, icis (m, f) кремінь, скеля; *y силікат, f silex, i silex*
silua = silva
silva, ae (f) ліс; *n Silvester, i selva*
similis, e подібний; *a similar, f similitude, i similis*
simplex, icis простий, не складений; *a simple, n simpel, f simple, i simple*
simpliciter просто, прямо, природньо; *a simple, n simpel, i simple*
simul разом, одночасно, ледве
simulacrum, i (n) образ, зображення, статуя, подобища, тінь, привид; *f simulacre, i simulacro*
simulo, 1 наслідувати, прикидатися, приймати вид, симулювати; *y симулянт, a simulate, f simuler, i simular*
simulatus, a, um нещирий, лицемірний, удаваний; *a simulation, f simulation, i simulación*
sine (з Abl.) без
sino, sivi, situm, 3 дозволяти, допускати, залишати
singularis, e єдиний, особливий, своєрідний, окремий; *numerus singularis* однина; *a singular, n Singular, f singulier, i singular*
singuli, ae, a по-одному; *a single, f singulier, i singular*
singulus, a, um єдиний, окремий; *a single, n Singular, f singulier, i singular*
sinister, tra, trum лівий, неправильний, поганий; *a sinister, f sinistre, i siniestra*
sinuo, 1 згинати, звивати; *f sinueux, i sinuoso*
sinuosus, a, um звивистий;
Siracusae, arum (Pl., f) Сіракузи, місто на о. Сіцилія
sisto, stiti, statum, 3 ставити, поміщати, зупиняти, зупинятися
Sisyphus, i (m) Сізіф — міфічний засновник і цар міста Коринфу у Греції; за вчинені злочини мусив на тому світі котити на гору великий камінь, який, ледь досягнувши вершини, знову скочувався вниз
sitiens, ntis спраглий
sitient- див. sitiens
sitio, 4 мати спрагу, бажати пити; пристрасно бажати чогось
sitis, is (f) спрага
situs, us (m) будівля, споруда; *y ситуація, a site, i sitio*
sive або, або якщо, або коли; *sive... sive* або ... або
sobrius, a, um тверезий; *a sober, f sobre, i sorbio*
soccus, i (m) сокк, легке взуття акторів-коміків, жінок і фантів; комедія, комічний стиль, жанр; *n Socke*

- socia**, ae (f) подруга, союзниця; **socia tōri** дружина; **a society**, *n* sozial, *φ* social, *i* socio
- socius**, ii (m) товариш, спільник, союзник; *y* соціалістичний, **a social**, *n* sozial, *φ* social, *i* socio
- Socrātes**, is (m) Сократ (469—399 рр. до н. е.) — видатний грецький філософ, учитель Платона
- sodalis**, is (m) товариш, приятель, друг, супутник, співучасник
- sol**, **solis** (m) сонце; *y* солярій, **a solar**, *φ* soleil, *i* sol
- solacium**, ii (n) утіха, задоволення, винагорода; **a solace**, *i* solacio
- solatium**, ii (n) = **solacium**, ii
- solennis**, e щорічний, урочистий, святковий, загальноприйнятний; **a solemn**, *φ* solennel, *i* solemne
- soleo**, **litus sum** 2 мати звичку, вирішувати, можна; *i* soler
- solitudo**, inis (f) пустеля, безлюддя
- sollemne**, is (n) урочистість; **sollemnia** (Pl.) жертвоприношення; **a solemn**, *φ* solennel, *i* solemne
- sollicito**, 1 турбувати, гортати; **a sollicit**, *φ* solliciter, *i* sollicitar
- sollicitus**, a, um схвилюваний, стурбований, неспокійний; **a sollicit**, *φ* solliciter, *i* sollicito
- Solo**, onis (m) Солон (помер 559 р. до н. е.), афінський законодавець
- solum**, i (n) земля, ґрунт, підлога, ступня ноги; *φ* sol, *i* solar
- solus**, a, um єдиний, тільки один; *y* соліст, **a sole**, *n* solo, *i* sólo
- solutus**, a, um розв'язаний, незв'язаний, вільний; **a solution**, *φ* solution, *i* solución
- solvo**, solvi, **solutum**, 3 розривати, розбивати, ламати, звільняти, припиняти, спокутувати; **a solve**, *φ* solution, *i* solución
- somnium**, ii (n) сон; **a somnolent**, *φ* somnifère, *i* somnolencia
- somnus**, i (m) сон, дрімота; **a somnolent**, *φ* somnifère, *i* somnolencia
- sono**, 1 дзвеніти; **a sonority**, *φ* son, *i* sonar
- sonitus**, us (m) шум; **a sonorous**, *φ* son, *i* son
- sonus**, i (m) звук, шум; **a sonic**, *φ* son, *i* son
- Sophocles**, is (m) Софокл (496—406 рр. до н. е.) — видатний давньогрецький драматург (написав понад 100 трагедій)
- sordidus**, a, um брудний, бідний, злиденний, скупий, мізерний, скнара; **a sordid**, *φ* sordide, *i* sordido
- soror**, oris (f) сестра; **a sorority**
- sors**, sortis (f) жереб; *φ* sort
- sort- див. sors
- spargo**, sparsi, **sparsum**, 3 бризкати, окроплювати
- sparsus**, a, um розсипаний, поцяцькований; **a spars**, *se*
- Sparta**, ae (f) Спарта — столиця грецької області «Лаконія»; *i* espartano
- spatiosus**, a, um великий, просторий, широкий, довгий; **a spatial**, *φ* spatial
- spatium**, ii (n) проміжок, відстань, розмір, простір, відрізок; **a spatial**, *φ* spatial
- species**, ei (f) вид, краса, зовнішність, погляд, обличчя; *y* спеції, **a species**, *n* Spezies, *φ* spècial, *i* especie
- specimen**, inis (n) зразок, доказ, приклад, проба; **a specimen**, *φ* spècimen, *i* espècimen
- spectaculum** — **spectaculum**
- spectaculum**, i (n) вид, видовище; **a spectacle**, *n* Spektakel, *φ* spectacle, *i* espectáculo
- specto**, 1 дивитися, оцінювати, глядіти; *y* спектр, **a spectacle**, *n* Spektakel, *φ* spectacle, *i* espectáculo
- speculum**, i (n) дзеркало, відображення, відблиск; **a speculate**, *n* Spekulation, *φ* spectaculaire, *i* espejo
- specus**, us (m, n, f) печера, грот; *i* espelunca
- spelunca**, ae (f) печера, грот; *n* Spelunke, *i* espelunca
- spero**, 1 сподіватись, дихати, жити; *i* esperado
- speratus**, a, um сподіваний; *i* esperat
- sperno**, sprevi, **spretum**, 3 нехтувати, зневажати, відкидати
- spes**, ei (f) надія; *i* esperanza
- Sphinx**, ingis (f) Сфінкс — міфічна істота з тілом лева і головою людини та крилами птаха
- spicifer**, fera, **ferum** той, що дає колосся; який зрощує ниви
- spiculum**, i (n) стріла; **a spike**, *i* espiche
- spina**, ae (f) колючка; **a spine**, *i* espina
- spira**, ae (f) звив гадоки, згин, зав'язка; **a spiral**, *n* spiralförmig, *φ* spiral, *i* espira
- spiro**, 1 дихати; *y* спірітуалізм, **a spiritual**, *n* Spiritus, *φ* spirituel, *i* espirar
- splen**, enis (m) коса, селезінка
- splendo**, dui, — 2 блищати, сяяти, блискати; **a splendid**, *φ* splendeur, *i* esplendor
- splendidus**, a, um блискучий, прекрасний, славний; **a splendid**, *φ* splendide, *i* espléndido
- splendor**, oris (m) сяйво, блиск, велич, слава; **a splendid**, *φ* splendeur, *i* esplendor
- sponsus**, i (m) жених; **a sponsor**, *i* esponsales
- sponte** з чийсь волі; **sponte sua** самочинно
- spret- див. sperno
- sprev- див. sperno
- sprimo**, 1 пінитися, вкриватися піною; **a spume**, *φ* spumeux, *i* espuma
- squameus**, a, um лускуватий, вкритий лускою
- stabulum**, i (n) стійло, житло
- statim негайно
- statio**, onis (f) чати, сторожа; **a station**, *n* Station, *φ* station
- statua**, ae (f) статуя; **a statue**, *φ* statue, *i* estatua
- statuo**, tui, **tutum**, 3 вирішувати; **a statute**, *n* Statut, *φ* statuer, *i* estatuir
- statura**, ae (f) тіло
- status**, us (m) положення, статус
- stella**, ae (f) зірка; *y* Стелла (дівоче ім'я); **a stellar**, *i* estelado
- Stephanus**, i (m) Степан (чоловіче ім'я)
- sterculinum**, i (n) смітник, купа гною; *i* estercolar
- stercus**, ōris (n) гній, послід, кал; *i* estercolar
- stet- див. sto
- sto**, steti, **statum**, 1 стояти, бути твердим, зупиня-

тися; *y* статут, *a* statute, *n* Station, *φ* station, *i* estar

stramen, īnis (n) підстилка (із соломи, трави тощо)

stratum, ī (n) покривало, сідло, ложе, постіль, попона; *i* estrato

strictus, a, um оголений; *φ* strict, *i* estrito

strophia, ae (f) хитроші, викрутаси; *n* Strophe, *φ* strophe, *i* estrofa

strues, is (f) стос, купа

studeo, dui, —, 2 вчитись, навчатись, студіювати, прагнути, старатись; *y* студент, *a* study, *n* studieren, *φ* étudier, *i* estudiar

studious, a, um старанний, відданий, який прагне до чогось, допитливий; *a* studious, *n* Studium, *φ* studieux, *i* estudioso

studium, īi (n) заняття, старання, пристрастність, навчання; *y* студія, *a* study, *n* Studium, *φ* studio, *i* estudio

stultitia, ae (f) глупота; *i* estulticia

stultus, a, um дурний, нерозумний, даремний; *a* stultify, *i* estulto

stultus, ī (n) дурень; *i* estulto

stupeo, pui, —, 2 зупинятися, бути нерухомим, застигати, завмирати, позбуватися свідомості, бути враженим; *a* stupefaction, *φ* stupéfier, *i* estupor

stupīdus, a, um остовпілий; *a* stupor, *n* stupid, *φ* stupide, *i* estúpido

stupor, oris (m) глупота, безголів'я, нетямущість; *a* stupor, *n* stupid, *φ* stupeur, *i* estupor

stuppeus, a, um конопляний, зроблений з коноплі (паклі)

stylus, ī (m) стиль, загострена паличка; *a* style, *φ* style, *i* estilo

Styx, Stygis (f) Стік — річка й озеро в підземному царстві

suadeo, suasi, suasum, 2 радити, давати пораду

suaviloquens, ntis солодкомовний, солоденький; *φ* suave

suavis, e любий, приємний; *φ* suave, *i* suave

suavitas, atis (f) приємність, привабливість, задоволення, насолода, принадність, люб'язність; *a* suavity, *φ* suavité, *i* suavidad

sub (з Abl.) під

subact- див. subīgo

subauratus, a, um легко позолочений

subditio, onis (f) подавання; *i* subdito

subduco, duxi, ductum, 3 виймати, позбавляти, рятувати, витягувати

subeg- див. subīgo

subeo, īi, ītum, īre брати на себе, нести, залазити, наближатися, спадати на думку; *φ* subit, *i* subir

subest- див. subsum

subeunt- див. subeo

subiaceo, cui, —, 2 лежати внизу, перебувати під, бути під владою

subiect- див. subīcio

subiectus, a, um суміжний, сусідній, підлеглий; той, що примикає; *a* subject, *n* Subjekt, *φ* subjonctif, *i* subjetivo

subīgo, egi, actum, 3 підкоряти, упокорювати

subīcio, ieci, iectum, 3 підставляти, підкладати, підсувати, дарувати, допомагати, долати; *y* суб'єкт, *a* subjective, *n* Subjekt, *φ* subjectif, *i* subjetivo

subīto несподівано

subītus, a, um несподіваний, нежданий, негаданий; *φ* subit, *i* súbito

subrigo, rexi, rectum, 3 вставати, поставати, виникати, з'являтися, починатись

subruo, rui, rutum, 3 підривати

subsido, sedi, sessum, 3 сідати, присідати, осідати, опускаються; *a* subside, *φ* subsidence, *i* subsidio

subsidium, īi (n) допомога, підтримка; *y* субсидія, *a* subsidiary, *φ* subside, *i* subsidio

subsisto, stiti, —, 3 зупинятися, залишатися, затримуватися; *a* subsist, *φ* subsister, *i* subsistir

substantivum, ī (n) іменник; *a* substantiation, *n* Substantiv, *φ* substantif, *i* substantivo

substit- див. subsisto

subsum, fui, —, esse існувати, бути внизу (поблизу), допомагати

subtilitas, atis (f) тонкість, ніжність, вишуканість, дотепність; *a* subtle, *φ* subtil

subtrāho, traxi, tractum, 3 виймати

succedo, cessi, cessum, 3 слідувати, йти услід, наступати; *a* succeed, *φ* succéder, *i* succeder

succurro, curri, cursum, 3 приходити на допомогу

succus, ī (m) сік, сила, міць, свіжість, напій; *a* succulent, *φ* suc, *i* suco

sufect- див. sufficīo

suffero, sustūli, —, ferre терпіти, зносити, витримувати; *a* suffer

sufficio, feci, fectum, 3 фарбувати, просичувати; *a* suffice

sufficiens, ntis достатній, придатний, підходящий; *a* suffice, *φ* suffisant, *i* suficiente

sufficient див. sufficiens

suffigo, fixi, fixum, 3 прибувати, прибивати; *n* Suffix, *φ* suffixe, *i* sufijo

suffragium, īi (n) думка, гадка, рішення; *a* suffrage, *φ* suffrage, *i* sufragio

sugo, suxi, suctum, 3 смоктати, усмоктувати; *a* suck, *φ* sucer, *i* sugerir

suggero, gessi, gestum, 3 приносити, доставляти, давати; *a* suggest, *φ* suggéger, *i* sugerir

Sulla, ae (m) Сулла (138—78 pp. до н. е.) — диктатор Риму

Sulpicius, īi (m) Сульпіцій — римське родове ім'я

sum, fui, —, esse бути

sumo, sumpsī, sumptum, 3 приймати, пити, брати, забирати, збирати, рвати; *i* sumar

summa, ae (f) вершина, досконалість; *a* summit, *n* Summe, *i* sumo

summarium, īi (n) короткий огляд

summum максимум

summus, ī (n) верхівка, маківка

summus, a, m високий, знатний, найвищий, крайній, останній, всезагальний, весь; *a* summit, *n* Summe, *i* sumo

sumps- див. sumo

sumptus, us (m) витрати; розтринькування; *a sumptuous*
super (з Abl.) угорі, на, над, про, протягом, зверху; *y* суперфосфат, *a* superman, *φ* super...
i super...
supĕro, 1 переважати, бороти, підносити, переходити; *φ* supĕrieur, *i* superar
superarit = superavĕrit
superat- див. supĕro
superav- див. supĕro
superbe гордо, високомірно; *a* superb, *φ* superbe
superbia, ae (f) гордість, зарозумілість, пиша.
a superb, *φ* superbe
superbus, a, um гордий; *a* superb, *φ* superbe
supersum, fui, —, esse залишатися
superfero, tūli, latum, ferre нести через щось, перебільшувати; *a* superlative, *n* Superlativ, *φ* Superlatif, *i* Superlativo
supergloriosus, a, um преславний
superlativus, a, um найвищий (ступінь); *a* superlative, *n* Superlativ, *φ* superlatif, *i* superlativo
superpono, posui, positum, 3 класти, ставити, зводити; *φ* superposer, *i* superponer
superstitio, onis (f) забобон, благоговіння; *a* superstition, *φ* superstition, *i* superstición
superstruo, ruxi, ructum, 3 надбудовувати; *a* superstructure, *φ* superstructure, *i* superstrucción
superum = supe:
supĕrus, a, um верхній, минулий, попередній, високий, сильний; *φ* super..., *i* superior
supervacuius, a, um зайвий, непотрібний, даремний
supervenio, veni, ventum, 4 надходити, приходити раптово; *i* supervenir
supinum, i (n) віддієслівний іменник; *i* supino
supplex, ſcis сумирний, благаючий; *a* supple, *φ* supplier, *i* suplica
supplico, 1 смиренно просити, благати, молитися, приносити жертви; *a* supplicate, *φ* supplier, *i* suplicar
supremus, a, um найвищий; *a* supreme, *i* supermo
surdus, a, um глухий; *φ* surditĕ, *i* sordo
surgĕre = surbigo
surrex- див. subriĝo
surgipio, ĝipi, ĝertum, 3 викрадати, красти, приховувати, оволодівати
surgipu- див. surgipio
sus, suis (m, f) свиня, кабан
uscipio, serĭ, septum, 3 приймати, підхоплювати; *φ* susceptible, *i* susceptivo
suspendo, pendĭ, pensum, 3 підвішувати, вішати, присвячувати, *a* suspend, *n* suspendieren, *φ* suspendre, *i* suspender
suspĭcor, atus sum, 1 підозрівати, здогадуватися, пропонувати; *a* suspicion, *φ* suspicion, *i* suspiciacia
suspicio, pexi, pectum, 3 дивитися вгору, спостерігати, шанувати, поважати, приймати; *a* suspect, *φ* suspect
suspicio, onis (f) підозра; *a* suspicion, *φ* suspicion, *i* suspiciacia
suspirium, ii (n) зітхання, стогін; *i* suspirar

sustento, 1 підтримувати життя
sustineo, tinui, tentum, 2 терпіти, зносити, підтримувати, зупиняти; *a* sustain, *φ* sustentation, *i* sustentar
sustinu- див. sustineo
sutor, oris (m) швець; *φ* suture
suus, a, um свій
symphonia, ae (f) музика, концерт, оркестр; *a* symphony, *n* Symphonie, *φ* symphonie
Syracusae див. Siracusae
Syriacus, a, um сирійський
Syrus, i (m) сирієць

T

tabernaculum, i (n) намет, курінь
tabula, ae (f) дошка, список, таблиця; *y* табло, *a* table, *n* Tabelle, *φ* table, *i* tabla
taceo, ui, itum, 2 мовчати, змовчати; *a* tacit, *φ* tacite, *i* tĕcito
taciturnus, a, um безмовний, тихий; *a* taciturn, *φ* taciturne, *i* taciturno
tacitus, a, um мовчазний, таємний, непомітний; *a* tacit, *φ* tacite, *i* tĕcito
Tacĭtus, i (m) Тацит (бл. 55—117 рр. н. е.) — римський історик і політичний діяч
tact- див. anĝo
tacu- див. taceo
taedium, ii (n) відраза до чогось, пересичення, нудьга; *a* tedious, *i* tedio
Taenarijus, a, um Тенарійський, тобто спартанський — від назви мису і міста Тенар у Лаконії (Спарта)
taeter, tra, trum гидкий, противний, ганебний, мерзенний
talea, ae (f) паличка, talea ferrea залізна смужка
talentum, i (n) талант (грошова одиниця); *a* talent, *n* Talent, *φ* talent, *i* talento
talis, e такий, подібний, інший; *i* tal
talpa, ae (f) кріт
tam так, настільки; **tam ... quam** настільки... наскільки
tamdiu так довго, дуже давно
tamen але, однак, все ж, нарешті
tametsi хоч
tamquam немов
tandem нарешті
tango, tetigi, tactum, 3 торкатися, вражати, досягати; *y* танго, *a* tact, *n* Takt, *φ* tact, *i* tacto
tanquam = tamquam
Tantĕlus, i (m) Тантал — міфічний цар Фрігії, за розголошення божественної таємниці засуджений у підземному царстві на вічне страждання від голоду й спраги
tanto настільки
tantum тільки
tantum, i (n) така кількість, стільки
tantummodo тільки, виключно
tantus, a, um такий великий, такий значний; **tanto ... quanto** настільки ... наскільки
tardo, i зволікати, бути повільним; *a* tardy, *φ* tarder, *i* tardar
tarde тихо, повільно; *a* tardy, *φ* tard, *i* tarde

- tardus, a, um** повільний
- Tarquinius, ii** Тарквіній (Гордий) — за римською легендою останній (сьомий) цар Стародавнього Риму (534—510 до н. е.)
- taurus, i (m)** віл, бугай; *φ* taureau, *i* toro
- taxo, i** звинувачувати, лаяти; *a* tax, *φ* taxer
- tectum, i (n)** дах, житло
- tecum = te + cum**
- tego, texti, tectum, 3** покривати, ховати, приховувати, таїти
- tegūla, ae (f)** дах, покрівля; *i* tejado
- Tellus, i (m)** Телл, ім'я власне
- tellus, uris (f)** земля, земна куля, суша, область, край; *i* tejado
- telum, i (n)** зброя, стріла
- temeritas, atis (f)** випадковість, легковажність; *φ* témérité *i* temeridad
- temno, —, —, 3** нехтувати, мати презирство
- tempĕro, i** дотримуватись міри, бути помірним, стриманим, пом'якшувати; *y* температура, *a* temper, *n* Temperatur, *φ* tempĕrer, *i* tempĕrar
- temperatus, a, um** спокійний, помірний; *a* temper, *n* Temperatur, *φ* tempĕrature, *i* temperante
- tempeſtas, atis (f)** буря, нещастя, біда, негода; *a* tempest, *φ* tempĕte, *i* tempeſtad
- tempeſtivus, a, m** своєчасний, зрілий, стиглий, доречний; *a* tempest, *i* tempeſtivo
- templum, i (n)** святилище, храм, область; місце, присвячене богам; *a* temple, *φ* temple, *i* templete
- tempor-** див. tempus
- tempto, i** обмацувати, торкатися, пробувати, досліджувати, пізнавати; *a* tempt
- temptaris = temptaveris** див. tempto
- tempus, ōris (n)** час, пора; висок, голова, обличчя; *pro* tempore відповідно до обставин; згідно з обставинами; *y* темп, *a* tempoſal, *n* tempoſar, *φ* temps, *i* tiempo
- temulentus, a, um** п'яний, захмелілий; *i* temulento
- tenac-** див. tenax
- tenax, acis** цупкий, клейкий, твердий, міцний, надійний; *a* tenacious, *φ* tenace, *i* tenacear
- tendo, tetendi, tentum, 3** тягнути, натягувати, направлятися, линути, тужитись, напружуватися; *a* tend, *n* Tendenz, *φ* tendre, *i* tender
- tenĕbrae, arum (Pl., f)** темінь, темнота, тьма; *φ* tĕnĕbres, *i* tenebroſo
- Tenedus, i (m)** Тенедос — острів, неподалік від Геллеспонту
- tener, ĕra, ĕrum** ніжний, м'який, молодий; *φ* tĕnor, *i* tenor
- teneo, tenui, tentum, 2** тримати, володіти, мати в себе, тримати шлях, направлятися; *a* tent, *φ* tenir, *i* tener
- tens-** див. tendo
- tento, i** пробувати, торкатися, збуджувати, захоплювати, дотикати; *a* tentative, *φ* tentative, *i* tentar
- tentat-** див. tento
- tenus (з Abl., Gen.)** до, пор тільки (до), аж до
- tenuis, e** простий, незнатний; *a* tenuity, *φ* tĕnuitĕ,
- i* tenue
- tepeo, pui, —, 2** бути теплим, теплуватим
- ter** тричі
- tero, trivi, tritum, 3** терти, часто вживатися, робити загальнодоступним, витратити надаремно; *a* trite, *φ* triturer, *i* triturar
- teres, ĕtis** гладенький, округлий, витончений, тонкий; *a* terse, *i* terſo
- teret-** див. teres
- tergum, i (n)** спина, зад
- terni, ae, a** по три
- terra, ae (f)** земля; *y* територія, *a* terrace, *n* Terrain, *φ* terre, *i* tergero
- terreo, ui, ĭtum, 2** лякати, страхати
- terrĭcŏla, ae (m)** мешканець землі, житель землі; *a* terrain, *n* Terrain, *i* terrĭcola
- territorium, ii (n)** область, територія; *a* territory, *n* Territorium, *φ* territoire, *i* territorio
- tertius, a, um** третій; *n* Tertia
- testimonium, ii (n)** свідок, свідчення; *a* testimonial, *φ* testimonial, *i* testimonio
- testis, is (m, f)** свідок; *a* testify, *n* Testament, *φ* test, *i* testigo
- testum, i (n)** глиняна посудина
- tete = te**
- tetig-** див. tango
- tetricus, a, um** похмурий, суворий; *i* tĕtrico
- Teucri, orum (Pl., m)** тевкри, тобто троянці, нащадками яких вважали себе римляни; назва походить від імені першого царя Трої — Тевкра
- teutonicus, a, um** тевтонський, німецький; *a* teutonĭc
- thalāmus, i (m)** ліжка, шлюбне ложе, шлюб, спальня
- Thales, is (m)** Галес (бл. 600 р. до н. е.) — грецький філософ, один з «семи мудреців» світу
- theatrum, i (n)** театр; глядачі
- Thebae, arum (Pl., f)** Фіви — місто в Греції
- thesa, ae (f)** ящик, скриня; *y* картотека
- Themid-** див. Themis
- Themĭdos = Themĭdis**
- Themis, ĭdis (f)** Феміда — богиня правосуддя; *y* давньогрецькій міфології
- Theophānes, is (m)** Теофан (чоловіче ім'я), Феофан
- Thermopylae, arum (Pl., f)** Термопіли (Фермопіли) — ущелина, місце загибелі спартанського царя Леоніда
- thesaurus, i (m)** скарб; *φ* thĕsaurisation
- Theseus, ei (m)** Тезей, давньогрецький герой
- Thessalia, ae (f)** Тессалія (Фесалія) область *y* Греції
- Thetis, ĭdis (f)** Фетида — морська німфа, мати Ахілла
- Thoma, ae (m)** Томас (чоловіче ім'я)
- Thracius, a, um** фракійський (Фракія — країна, що існувала на території сучасної Румунії)
- Threicius, a, um = Thracius**
- tigris, is (m, f)** тигр; *a* tiger, *n* Tieger, *φ* tigre, *i* tigre
- timeo, ui, —, 2** боятися, побоюватися, тремтіти; *a* timid, *φ* timide, *i* timido

- timidus, a, um боязкий, обережний; *a* timid, *φ* timide, *i* tímido
timor, oris (m) страх, жах; *a* timorous, *φ* timoré, *i* timorato
tinct- див. tingo
tincta, orum (Pl., n) фарбована тканина, строкати фарби (барви); *n* Tinte, *φ* tinctorial, *i* tinta
tingo, tinxi, tinctum, 3 мочити, змочувати, просичувати, фарбувати; *a* tincture, *n* Tinte, *φ* tinctorial, *i* tintar
Titan, anis (m) Титан — бог сонця у давньогрецькій міфології
titulus, i (m) почесь, слава, титул; *a* titular, *n* Titel, *φ* titulaire, *i* titulo
Titus, i (m) Тіт (чоловіче ім'я)
toga, ae (f) тога; *φ* toge
togatus, i (m) римський громадянин, клієнтик
tolerans, ntis терплячий; *y* толерантність, *a* tolerant, *n* tolerant, *φ* tolérance, *i* tolerante
toleranter терпляче
tolero, 1 зносити
tollo, sustuli, sublatum, 3 усувати, знімати, піднімати
tomaculum, i (n) ковбаса
tomus, i (m) шматок, частина. том; *y* том, *i* tomo
tono, 1 гриміти, голосно закликати; *n* tönen, *φ* tonal, *i* tonar
tinitrus, us (m) грім
torqueo, torsi, tortum, 3 терзати, мучити, знущати; *y* тортури, *a* torture, *n* Torte, *φ* torture, *i* torcer
torridus, a, um гарячий, застиглий, спалюючий, спопеляючий (про Стікс); *a* torrid, *φ* torride, *i* tórrido
torus, i (m) постіль, ложе; *socia tori* дружина
tot стільки, так багато
totast = tota est
totum, i (n) все, ціле; *a* total, *n* total, *φ* total, *i* total
totus, a, um весь, цілий, всякий; *y* тотальний, *a* total, *n* total, *φ* total, *i* total
toxicum, i (n) отрута; *y* токсичний, *a* toxic, *φ* toxique, *i* tóxico
trabs, trabis (f) колода, балка, стовбур, дерево, корабель, дім
tracto, 1 трактувати, викладати; правити, вести себе, виглядати, досліджувати, тягнути; *a* tract, *n* traktieren, *φ* tractation, *i* tracció
tractus, us (m) повільність, повільний рух, положення, простір; *a* tract, *φ* tract, *i* tracto
trado, didi, ditum, 3 передавати, повідомляти, розповідати, вчити; *y* традиція, *a* tradition, *n* traditionell, *φ* tradition, *i* tradición
tragicus, a, um трагічний; *a* tragedy, *n* tragisch, *φ* tragique, *i* trágico
tragoedia, ae (f) трагедія; *a* tragedy, *n* Tragödie, *φ* tragédie, *i* tragedia
traho, traxi, tractum, 3 тягнути, притягувати; *y* трактор, *a* tract, *n* traktieren, *φ* traction, *i* tractor
traiect- див. traicio
traicio, ieci, iectum, 3 переправлятися
tranquillus, a, um тихий, спокійний; *a* tranquil, *φ* tranquille, *i* tranquilo
trans через, за; *φ* trans...
transact- див. transigo
transcribo, scripsi, scriptum, 3 переписувати; *a* transcribe, *φ* transcrire, *i* transcribir
transeas див. transeo
transféro, tūli, latum, ferre переносити, переселяти, переміщувати, перекладати; *a* transfer, *φ* translatif, *i* translació
transigo, egi, actum, 3 звершувати, домовлятися; *a* transact, *φ* transaction, *i* transacció
transeo, ii, itum, ire переходити, проходити повз; (основа презенс: transi-/transe-); *y* транзитний, *a* transit, *n* transitiv, *φ* transiter, *i* transitar
translatio, onis (f) перенесення, відхилення; *a* translation, *n* Translation, *φ* translation, *i* translacion
transmiss- див. transmitto
transmitto, misi, missum, 3 переходити; *y* трансляція, *a* transmit, *n* transmittieren, *φ* transmission, *i* transmitir
transporto, 1 переносити; *y* транспорт, *a* transport, *n* Transport, *φ* transport, *i* transportar
traх- див. traho
trecenti, ae, e триста
tredécim тринадцять
tremefacio, feci, factum, 3 потрясати, трусити, примушувати, дрижати; *i* tremar
tremefact- див. tremefacio
tremendus, a, um страшний, жахливий; *a* tremendous, *i* tremebundo
tremo, ui, —, 3 дрижати, тремтіти, здригатися; *a* tremulous, *φ* tréou, *i* tremar
tres, tria три; *φ* trois
tribuo, ui, utum, 3 визнавати, виявляти, віддавати належне; ділити, розділяти, надавати, присвячувати *a* tribute, *n* Tribut, *φ* tribut, *i* tributo
tribunus, i (m) трибун, глава триби, начальник; *a* tribune, *n* Tribüne, *φ* tribun, *i* tribuno
tribus, us (f) триба, квартал; *a* tribe, *φ* tribu, *i* tribu
tribus, див. tres
tribut- див. tribuo
tricesimus, a, m тридцятий
triclinium, ii (n) трикліній, їдальня, обідня зала, обідне ложе
triennium, ii (n) триріччя, три роки; *φ* triennial, *i* trienal
trieteris, idis (f) триріччя; свято, яке справлялося раз на три роки
triginta тридцять
Trimalchio, onis (m) Трімальхіон — ім'я римського багатія
triplex, icis потрійний; *a* triple, *φ* triple, *i* triplice
triquetrus, a, um трикутник
tristis, e сумний, скорботний, похмурий, суворий, неприємний; *n* trist, *φ* triste, *i* triste
tristitia, ae (f) сум, печаль, скорбота; *n* trist, *φ* triste, *i* tristeza

Triton, onis, (m) Тритон — за давньогрецькою міфологією морський божок, син Нептуна
Tritonis, idis (f) оливкове дерево, присвячене богині Мінерві — Тритонії
tritus, a, um протоптаний, битий (шлях); *a trite, n Tritt, f trituger*
triumphus, i (m) тріумф; *a triumph, n Triumph, i triumpho*
triumvir, i (m) тріумвір, член комісії з трьох осіб; *i triumvirato*
Troia, ae (f) Троя — місто на узбережжі Малої Азії, під мурами якого точилася Троянська війна, описана в поемі Гомера «Іліада»; інша назва міста — Іліон
Troianus, i (m) троянець
Trophonius, ii (m) Трофоній — епітет Юпітера, храм і оракул якого були в Беотії
Tros, trois (m) троянець, мешканець міста Трої
trudo, trusi, trusum, 3 витісняти, змінювати
truncus, i (m) стовбур
tu ти; *ф tu, i tu*
tuba, ae (f) труба; *a tube, n Tube, ф tube, i tuba*
tueor, tuitus, 2 дивитися, споглядати, піклуватися, охороняти, підтримувати
tul- див. **fero**
Tullianum, i (n) Тулліан, назва частини державної в'язниці у Римі
Tullius, ii (m) див. **Cicero**
tum тоді
tumeo, ui, —, 2 зазнаватись
tumidus, a, um гордий, пихатий; *a tumid, i tumido*
tumulus, i (m) могила, бугор, пагорб, курган; *a tumour, ф tumulus, i tumulo*
tunc тоді
tur- див. **tus**
turba, ae (f) замішання, сум'яття, шум, гам, сварка; натовп, свита; *a turbine, n Turbine, ф turbine, i turba*
turbo, 1 ламати, чіпати, хвилювати, збурювати, каламутити; *a turbulent, ф turbine, i turbar*
turbatus, a, um бурхливий, скаламучений, збурений; *a turbine, ф turbine, i turbar*
turbo, inis (m) буря, вихор; *a turbine, n Turbine, ф turbine, i turbar*
turbulentus, a, um неспокійний, бурхливий, каламутний; *a turbulent, ф turbulent, i turbulencia*
turpis, e ганебний, гидкий, потворний; *a turpitude, ф turpitude*
turpiter ганебно, даремно
tus, turis (n) ладан, фіміам
tute = tu
tutus, a, um захищений, безпечний, обережний, дбайливий; *a tutor, ф tuteur, i tuto*
tuus, a, um твій
tympanum, i (n) тимпан, бубон; *ф tympan, i tympano*
tyrannus, i (m) тиран; *y тиранічний, a tyranny, n Tyrann, ф tyran, i tirano*

U

-u- енклітика, вживається лише для зв'язку
uber, eris (n) вим'я, сосок, перса; *i uberose*
ubi de, коли
ubique всюди, у всіх, по всіх
Ucalëgon, onis (m) Укалегон — ім'я троянця, дім якого при спаленні греками Трої згорів першим
ulcer- див. **ulcus**
ulciscor, ultus sum, 3 помшатися
ulcus, eris (n) болячка; *a ulcer, ф ulcere, i úlcera*
Ulixes, is (m) = Odysseus
ullast = ulla + est
ullus, a, um який-небудь, хто-небудь, що-небудь
ultimus, a, um останній, крайній; *y ультиматум, a ultimate, n Ultimatum, ф ultime, i último*
ultra (з Acc.) після, більше, зверх, далі; *y ультра, a ultra, ф ultra, i ultra*
umbra, ae (f) тінь; *a umbrella, ф ombre, i umbra*
Umbricius, ii (m) Умбрікій (чоловіче ім'я)
unquam коли-небудь, будь-коли
unctus, a, um жирний, намазаний маслом, ласий; *i unctión*
unda, ae (f) вал, хвиля, вода; *i undoso*
unde звідки
undëcim одинадцять
undëcimus, a, um одинадцятий; *i undëcimo*
undeni, ae, a по-одинадцять
undëtriginta двадцять дев'ять
undëvìginti дев'ятнадцять
undique, звідусіль, з усіх боків
unguentum, i (n) мазь, помада, мастило, пахощі; *i unguento*
unguis, is (m) ніготь, пазур; *i úngula*
unicui див. **unicus**
unicus, a, um єдиний, винятковий, кожний; *a unique, n Union, ф unique, i único*
unitas, atis (f) єдність, єднання; *a unit, n Uniform, ф unité, i unidad*
unius див. **unus**
universus, a, um весь, цілий, загальний, спільний; *a universe, n Universum, ф univers, i universo*
unquam будь-коли
unquamque (= unum + quemque) див. **unusquisque**
unus, a, um
unus, a, um один; *a unum, n Union, ф un, i uno*
unusquisque, unaqueque, unumquodque кожний, всякий
urbis, urbis (f) місто, столиця; *y урбанізм, a urbanity, ф urbain, i urbano*
urgo, ussi, ustum, 3 пекти, палити, вабити, тягнути; *i ustión*
urgeo, ursi, —, 2 мучити, гнітити, обіймати; *a urge, ф urgency, i urgir*
urus, i (m) буйвол, тур
us- див. **uti**
usquam де б не, ніде
usque аж до, постійно; *usque adeo* до того
usura, ae (f) надлишок, позичка, користування, процент, додача; *a usurer, ф usure, i usura*

usus, us (m) користування, вжиток, досвід, користь; *a used, n Usus, φ user, i uso*
ut як, щоб; тому, тоді б
utcumque як не, як би не, коли б не, коли тільки
uter, utra, utrum хто з двох, який з двох, один з двох
uterque, utraque, utrumque кожний з двох, той і другий
utērus, i (m) живіт, черево, надра, нутро; *φ utērus, i utero*
utilis, e корисний, придатний; *a utility, φ utile, i util*
utilitas, atis (f) користь, благо, вигода; *y* утилітарний, *a utility, φ utile, i utilidad*
utor, usus sum, 3 вживати, застосовувати, користуватись; *a utilize, φ utilis, i uso*
utpōte так як, оскільки, а саме
utr- див. **uter**
utrimque з того й другого боку, з обох боків
utrinque = **utrimque**
utriusque див. **uterque**
utrum чи
uva, ae гроно (винограду); виноград, вино; *i* ува
uvīdus, a, um мокрий, вологий, п'яний, хмільний
uxor, oris (f) дружина

V

v. = versus

vacare, i бути вільним; *y* вакансія, *a* **vacans, u**, *n* **Vakanz, φ vacance, i vacar**
vacillo, i хитатися, коливатися, бути хистким, ненадійним; *a* **vacillare, φ vaciller, i vacilar**
vacuus, a, um порожній, вільний, убогий, пустотливий, незайнятий; *y* вакуум, *a* **vacuum, n** **vakant, φ vacuité, i vacio**
vado, vasi, —, 3 йти, направлятись (пішуче); *i* **vadeat**
vadum, i (n) брід, мілке місце, води, річка, дно, глиб, море; *i* **vado**
vae! горе! лихо! нещастя!
vagor, vagatus, sum, 1 мандрувати, блукати; *a* **vagare, φ vaguer, i vagar**
valde сильно, дуже, вельме
valeo, lui, litum, 2 бути здоровим, прощавати, мати силу, бути міцним, мати вплив; *y* Валентин, *a* **valid, φ valide, i valer**
Valerius, ii (m) Валерій (римське родові ім'я)
valesco, —, —, 3 зміцнювати, міцніти, виздоровляти; *a* **valid, φ valide, i validar**
valeudo, inis (f) здоров'я; *φ* **valide, i válido**
validus, a, um здоровий, сильний, міцний, могутній, великий, величезний; *y* інвалід, *a* **valid, φ valide, i válido**
vallum, i (n) вал
vanus, a, um порожній, даремний, нещирий; *a* **vanity, φ vanité, i vano**
varior, oris (m) пара, тепло, вогонь; *a* **varior, φ vareur, i varor**
varius, a, um різний; *y* варіант, *a* **variety, n** **varibel, φ varié, i variado**
vas, vasis (n) посудина; *a* **vase, n** **Vase, φ vase, i vaso**

vastus, a, um величезний, жахливий, порожній; *a* **vast, φ vaste, i vasto**
vasum, i (n) посудина
vates, is (m, f) пророк, поет, провісник; *y* Ватікан, *i* **vate -**
-ve чи, або
vehemens, ntis злий, завзятий, сильний, гарячий; *a* **vehemence, φ véhémence, i vehemencia**
vehementer сильно, міцно, рішуче
veho, vexi, vectum, 3 вести
Veii, orum (Pl., m) **Beï** — місто на півночі Апеннінського півострова
vel або, хоч, навіть
velo, i закривати, ховати, прикрашати; *i* **velar**
velat- див. **velo**
veli- див. **velo**
velocitas, atis (f) поспіх; *a* **velocity, φ vélocité, i velocidad**
velociter швидко; *a* **velocity, φ vélocité, i velocidad**
velox, ocis швидкий; *y* велосипед, *a* **vélocity, φ vélocité, i veloz**
velum, i (n) вітрило
velut так само як, цілком як, подібно до того як, точно, як наприклад, немов
velūti = velut
vena, ae (f) кров'яна судина, вена, здібність, обдарування, талант; *n* **Vene, i** **vena**
venalis, e продажний, злочинний; *a* **venal, φ vénal, i venal**
vendo, didi, ditum, 3 продавати; *a* **vendre, φ vendre, i vender**
vendito, i продавати, торгувати, хвалити, вихвалити; *a* **vender, φ vendre, i vender**
venenum, i (n) отрута; *a* **venom, φ vénéneux, i veneno**
vener- див. **venus**
veneror, veneratus sum, 1 шанувати, просити, випрошувати; *a* **venerable, φ vénérer, i venerar**
Venetii, orum (Pl., m) **венети** — назва одного з гальських племен
venia, ae (f) ласка, послуга, дозвіл; *φ* **vénial, i venia**
venio, veni, ventum, 4 приходити, перебувати, досягати, з'являтись, виникати, потрапляти, йти; *y* інтервент, *a* **vent, φ venir, i venir**
vent- див. **venio**
venter, tris (m) живіт, черево; *i* **ventrón**
ventiō, i збуджувати, приводити в сум'яття, розмахувати; *y* вентилятор, *a* **ventilate, n ventilieren, φ ventiler, i ventilar**
ventito, i часто приходити, заходити
ventr- див. **venter**
ventus, i (m) вітер; *a* **vent, n ventilieren, φ vent, i ventaso**
venus, eris (f) миловидість, краса, врода, кохання, привабливість; чари; *n* **venerisch, φ vénérien, i venero**
Venus, ēris (f) **Венера** — богиня кохання і вроди у давньоримській міфології; ототожнювалася з грецькою Афродітою; *n* **venerisch, φ vénérien, i venerar**

virilis, е чоловічий, властивий людині; *a virile*, *n viril*, *φ viril*. *i viril*
viriliter мужньо, стійко, по-чоловічому, *a virile*, *φ virilité*, *i virilizar*
virtus, utis (f) чесність, хоробрість, мужність, сила, добродієність, доблесть; *virtus in scribendo* майстерність; *y* віртуозність, *a virtute*, *n virtuos*, *φ virtualité*, *i virtut*
vis (f) сила, могутність (має лише форми Sing. Acc. vim та Abl., Pl. Nom. vires та Abl. viribus)
viscus, ēris (n) м'ясо, нутрощі, утроба; *φ viscēre*, *i viscera*
visito, I відвідувати
visus, us (m) зір, вигляд; *a visual*, *n Vision*, *φ vision*, *i visión*
vita, ae (f) життя; *y* вітамін, *a vital*, *n vital*, *φ vie*, *i vida*
vito, I ухилятися, уникати
vitium, ii (n) вада, хиба, недолік; *i vicio*
vitreus, a, um крихкий, скляний; *φ vitre*, *i vitreo*
vitrum, i (n) синильник; *i vitriolo*
vitta, ae (f) головна пов'язка; священна стрічка, що прикрашала вівтарі
vitūla, ae (f) теличка
vitūlus, i (m) теля, бичок
vituperō, I лаяти; *φ vituperer*, *i vituperar*
vivo, vixi, victum, 3 жити; *y* вівісекція, *a vivacious*, *φ vivre*, *i vivir*
vivus, a, um живий; *φ vivant*, *i vivo*
vix ледве, насилу, з трудом, навряд чи
vix- див. vivo
voc- див. vox
vocabularium, ii (n) словник; *a vocabulary*, *n Vokabel*, *φ vocabulaire*, *i vocabulario*
vocabulum, i (n) слово; *a vocabulary*, *φ vocable*, *i vocablo voco*, I кликати, закликати, називати; *y* вокальний, *a vocal*, *n Vokativ*, *φ vocation*, *i vocear*
vocativus, a, um клична форма; *a vocal*, *n Vokativ*, *φ vocation*, *i vocativo*
volens, ntis бажачий, бажачи, добровільно, по добрій волі, прихильний; *a voluntary*, *φ volontaire*, *i voluntad*
volent- див. volens
volgus = vulgus
volnēra = vulnēra; див. vulnus
volo, I літати, летіти, линути, прилинати; *a volatile*, *φ voler*, *i volar*
volo, volui, —, velle хотіти, бажати, означати, потребувати; в Imperf. та Fut. I виступає основа vol; *φ vouloir*

volu- див. velo
volucris, is (f) птах
volumen, inis (n) поворот, згин, сувій, книжка; *a volume*, *n Volumen*, *φ volume*, *i volumen*
volumin- див. volumen
voluntarius, ii (m) доброволець, волонтер; *a voluntary*, *φ volontaire*, *i voluntario*
voluntas, tatis (f) бажання, воля, сильна воля; *a voluntary*, *φ volontaire*, *i voluntad*
voluptas, atis (f) бажання, насолода; *φ volupté*, *i voluptusidad*
volvo, volvi, volutum, 3 котити, скочувати, переборювати, долати; *a revolve*, *i volver*
vos ви
votivus, a, um зв'язаний з обітом, присвячений богам; *n Votum*, *φ votif*, *i votivo*
votum, i (n) обіт, молитва, жертва, бажання, прагнення; *a vote*, *n Votum*, *φ votif*, *i voto*
vox, vocis (f) голос, слово; *y* вокал, *a voice*, *φ voix*, *i voz*
Vulcanus, i (m) Вулкан — бог вогню й ковальського ремесла у давньоримській міфології; син Юпітера, чоловік Венери; *y* вулканізація, *n Vulkan*, *φ vulcaniser*
vulgatus, a, um загальний, звичний, розповсюджений; *y* вульгарний, *a vulgar*, *n vulgār*, *φ vulgarité*, *i vulgar*
vulgo всюди, скрізь, звичайно, відверто, прилюдно; *φ vulgaire*, *i vulgo*
vulgus, i (m) народ, натовп, голота; *y* вульгарний, *a vulgar*, *n Vulgār*, *φ vulgaire*, *i vulgo*
vulner- див. vulnus
vulnēro, I ранити, наносити рану; *φ vulnérable*, *i vulnerar*
vulnerat- див. vulnēro
vulnus, ēris (n) рана; *a vulnerable*, *φ vulnérable*, *i vulnerar*
vulpes, is (f) лисиця; *i vulpeja*
vultus, us (m) обличчя, погляд, вираз обличчя; *i vultuoso*

X

Xantippe, es (f) Ксантиппа, дружина Сократа
Xerxes, is (m) Ксеркс, цар перський (485—465 рр. до н. е.)

Z

Zama, ae (f) Зама — місто на північному узбережжі Африки, неподалік від Карфагену
Zeno, opis Зенон; йдеться про одного з трьох однойменних давньогрецьких філософів

Передмова	3	Зворотний займенник (Pronomen reflexivum)	32
Вступ	5	Вказівний займенник is, ea, id — цей, ця, це; той, та, те	32
ОСНОВНИЙ КУРС	7	Текст	33
1. Lectio prima	7	Слова до тексту	33
Латинський алфавіт	7	Вправи	33
Голосні й дифтонги	7	8. Lectio octava	34
Приголосні	8	Теперішній час дійсного способу пасивного стану (Praesens indicativi passivi)	34
Сполучення приголосних	8	Інфінітив теперішнього часу пасивного стану (Infinitivus praesentis passivi)	34
Поділ на склади	9	Синтаксис пасивної конструкції	34
Довгота та короткість складу. Правила постановки наголосу	9	Текст	35
Вправи	10	Слова до тексту	35
2. Lectio secunda	11	Вправи	36
Іменник. Загальні відомості. Типи відмін	11	9. Lectio nona	37
Перша відміна іменників (Declinatio prima)	12	Минулий час недоконаного виду дійсного способу активного і пасивного стану (Imperfectum indicativi activi et passivi)	37
Текст	13	Майбутній час дійсного способу активного і пасивного стану (Futurum I indicativi activi et passivi)	38
Слова до тексту	14	Тексти	39
Вправи	14	Слова до текстів	39
3. Lectio tertia	15	Вправи	40
Дієслово (Verbum). Загальні відомості	15	10. Lectio decima	41
Дієвідміни	15	Прийменники (Praepositiones)	41
Наказовий спосіб (Modus imperativus)	16	Дієслова, складені з esse (Sum et composita)	42
Наказовий спосіб майбутнього часу (Imperativus futuri)	16	Текст	43
Синтактичні функції інфінітива	17	Слова до тексту	43
Текст	17	Вправи	44
Слова до текстів	17	11. Lectio undecima	45
Вправи	18	Третя відміна іменників (Declinatio tertia)	45
4. Lectio quarta	19	Найуживаніші родові закінчення іменників III відміни в Nominativus singularis	45
Теперішній час дійсного способу активного стану (Praesens indicativi activi)	19	Приголосний тип III відміни	45
Синтаксис простого речення. Головні члени речення. Порядок слів	20	Ablativus separationis	46
Тексти	20	Ablativus loci	46
Слова до текстів	21	Тексти	46
Вправи	22	Слова до текстів	47
5. Lectio quinta	23	Вправи	48
Друга відміна іменників (Declinatio secunda)	23	12. Lectio duodecima	49
Тексти	24	Голосний тип III відміни	49
Слова до текстів	24	Мішаний тип III відміни	50
Вправи	26	Особливості відмінювання деяких іменників III відміни	50
6. Lectio sexta	26	Dativus finalis	52
Прикметники I та II відміни	26	Dativus duplex	52
Займенникові прикметники	27	Тексти	52
Присвійні займенники	27	Слова до текстів	53
Тексти	28	Вправи	54
Слова до текстів	29		
Вправи	31		
7. Lectio septima	31		
Особові займенники (Pronomina personalia)	31		

13. <i>Lectio tertia decima</i>	54	Вправи	79
Прикметники III відміни	54	19. <i>Lectio undevicesima</i>	79
Діеприкметник теперішнього часу активно-го стану (<i>Participium praesentis activi</i>)	56	Знахідний з інфінітивом (<i>Accusativus cum infinitivo</i>)	79
<i>Ablativus causae</i>	56	Синтаксичні потенції латинських граматичних конструкцій (зворотів) з інфінітивом	80
<i>Ablativus qualitatis</i>	56	Називний з інфінітивом (<i>Nominativus cum infinitivo</i>)	81
Текст	56	Взаємоперехід зворотів <i>Nominativus cum infinitivo</i> і <i>Accusativus cum infinitivo</i>	82
Слова до тексту	57	Тексти	82
Вправи	57	Слова до текстів	83
14. <i>Lectio quarta decima</i>	58	Вправи	85
Прислівник (<i>Adverbium</i>)	58	20. <i>Lectio vicesima</i>	86
Ступені порівняння прикметників і прислівників	58	Орудний незалежний, або самостійний (<i>Ablativus absolutus</i>)	86
<i>Genetivus partitivus</i>	58	Тексти	87
Суплетивні ступені порівняння прикметників	60	Слова до текстів	87
Суплетивні ступені порівняння прислівників	61	Вправи	88
Тексти	61	21. <i>Lectio vicesima prima</i>	89
Слова до текстів	62	Займенник (<i>Pronomen</i>)	89
Вправи	63	Вказівні займенники (<i>Pronomina demonstrativa</i>)	89
15. <i>Lectio quinta decima</i>	63	Питальні займенники (<i>Pronomina interrogativa</i>)	90
Основні форми дієслова	63	Неозначені займенники (<i>Pronomina indefinita</i>)	91
Основні види перфекта	64	Заперечні займенники (<i>Pronomina negativa</i>)	91
Минулий час доконаного виду дійсного способу активного стану (<i>Perfectum indicativi activi</i>)	65	<i>Ablativus causae</i>	91
Тексти	65	<i>Ablativus limitations</i>	92
Слова до текстів	66	Тексти	92
Вправи	67	Слова до текстів	92
16. <i>Lectio sexta decima</i>	68	Вправи	93
Давноминулий час дійсного активного стану (<i>Plusquamperfectum indicativi activi</i>)	68	22. <i>Lectio vicesima altera</i>	94
Майбутній час доконаного виду дійсного способу активного стану (<i>Futurum II indicativi activi</i>)	69	Кількісні і порядкові числівники	94
Тексти	69	Відмінювання кількісних числівників	95
Слова до текстів	70	Узгодження кількісних числівників з іменниками	95
Вправи	71	Розділові та прислівникові числівники	96
17. <i>Lectio septima decima</i>	71	Позначення днів місяця	96
Діеприкметник минулого часу пасивного стану (<i>Participium perfecti passivi</i>)	71	Тексти	96
Минулий час доконаного виду дійсного способу пасивного стану (<i>Perfectum indicativi passivi</i>)	72	Слова до текстів	98
Давноминулий час дійсного способу пасивного стану (<i>Plusquamperfectum indicativi passivi</i>)	72	Вправи	99
Минулий час доконаного виду дійсного способу пасивного стану (<i>Futurum II indicativi passivi</i>)	72	23. <i>Lectio vicesima tertia</i>	100
Тексти	72	Відкладні дієслова (<i>Verba deponentia</i>)	100
Слова до тексту	73	Тексти	103
Вправи	73	Слова до текстів	104
18. <i>Lectio duodevicesima</i>	75	Вправи	105
Четверта відміна іменників (<i>Declinatio quarta</i>)	76	24. <i>Lectio vicesima quarta</i>	105
Віддієслівний іменник середнього роду (<i>Supinum</i>)	76	Умовний спосіб (<i>Coniunctivus</i>)	105
П'ята відміна іменників (<i>Declinatio quinta</i>)	76	<i>Praesens coniunctivi activi et passivi</i>	105
Тексти	77	<i>Imperfectum coniunctivi activi et passivi</i>	106
Слова до текстів	78	Вживання кон'юнктива у незалежних реченнях	107
		Текст	108
		Слова до тексту	108
		Вправи	108
		25. <i>Lectio vicesima quinta</i>	109
		<i>Perfectum coniunctivi activi</i>	109
		<i>Plusquamperfectum coniunctivi activi</i>	110
		Текст	110

Слова до тексту	110	Тексти	123
Вправи	111	Слова до текстів	123
26. Lectio vicesima sexta	112	Вправи	124
Perfectum et Plusquamperfectum coniunctivi passivi	112	30. Lectio tricesima	124
Текст	113	Умовні підрядні речення	124
Слова до тексту	113	Тексти	125
Вправи !	114	Слова до текстів	126
27. Lectio vicesima septima	115	Вправи	126
Узгодження часів (Consecutio temporum)	115	31. Lectio tricesima prima	126
Непряме питання	116	Віддієслівний іменник (Gerundium)	126
Підрядні речення з quin	116	Віддієслівний прикметник (Gerundivum)	127
Тексти	117	Заміна герундія герундивом	128
Слова до текстів	117	Тексти	128
Вправи	118	Слова до текстів	129
28. Lectio duodetricesima	118	Вправи	130
Підрядні речення мети з ut (ne) finale	118	32. Lectio tricesima altera	130
З'ясувальні підрядні речення з ut (ne) obiectivum	118	Неправильні дієслова	130
Підрядні речення наслідкові з ut (ut non) consecutivum	119	Недостатні дієслова	134
Підрядні пояснювальні речення з ut explicativum	119	Безособові дієслова	135
Підрядні відносні речення	119	Тексти	135
Порівняльні підрядні речення	119	Слова до текстів	136
Тексти	120	Вправи	136
Слова до текстів	120	ДОДАТОК ДО ОСНОВНОГО КУРСУ	137
Вправи	121	Словотвір	137
29. Lectio undetricesima	122	Зведена таблиця дієслівних форм	141
Підрядні речення часу	122	Найважливіші правила латинського віршування	147
Підрядні речення причини з сполучником cum causale	122	ХРЕСТОМАТІЯ	149
Підрядні допустові речення з cum concessivum	122	Зразки перекладів	179
		ЛАТИНСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК	182